

VICTOR HUGO _ Sefiller Cilt3 BORDO-
DÜNYA KLASİKLERİ - ROMAN VICTOR HUGO SEFİLLER III. CİLT
TÜRKÇESİ: SEMİH ATAYMAN (1812-1885)

Antik gerçekçiliğin kurucusu olan ünlü Fransız yazar sadece romanlarıyla değil, şiirleri ve tiyatro oyunları da tanınmıştır. 1848 devriminden sonra cumhuriyetçi görüşleri savunan Hugo, sürgünde yaşadığı yıllarda da verimli bir yazınsal etkinlik içinde olmuştur. Hugo, eserlerinde toplumsal sorunları, halkın hayatından çarpıcı kesitleri büyük bir başarıyla yansıtmıştır. Dünya edebiyat tarihinin en önemli romanlarından olan ve yazarın başyapıtı sayılan Sevillefin (1862) yanısıra Deniz İşçileri (1866) Notre Dame'm Kamburu (1831) yazarın diğer eserleri arasında ilk akla gelenlerdir. Ayrıca şiirleri: Suçlar (1853), Seyirler (1856), büyük ilgiyle karşılanmıştır.

BORDO-----S İ YAH DÜNYA KLASİKLERİ
VICTOR HUGO SEFİLLER III. CİLT TÜRKÇESİ SEMİH ATAYMAN REDAKSİYON ZEYNEP
ATAYMAN TÜRKÇE REDAKSİYON
FİLİZ GÖVER

TASHİH

ESEN GÜRAY

© BORDO SİYAH KLASİK YAYINLAR

BASKI, İSTANBUL 2005

DİZİ TASARIMI KOORDİNASYON

H. HÜSEYİN ARIKAN

DÜNYA KLASİKLERİ EDİTÖRÜ

VEYSEL ATAYMAN

TÜRK KLASİKLERİ EDİTÖRÜ

KEMAL BEK

TK. NO

975-8688-51-0

ISBN

975-8688-54-5

TREND YAYIN BASIM DAĞITIM REKLAM ORGANİZASYON SAN. TİC. LTD. ŞTİ.

MRK.

MERKEZ EFENDİ MAH.

DAVUTPAŞA CD.

İPEK İŞ MERKEZİ 6/3 7-9-10-11

TOPKAPI/İSTANBUL

ŞB.

CAFERAGA MAHALLESİ

MÜHÜR DAR CADDESİ NO: 60/5

81300 KADIKÖY/İSTANBUL

TEL: (0216) 348 98 03 Pbx

FAKS: (0216) 349 93 45

E-mail: Info@bordosiyah.com.tr

Web: www.bordosiyah.com.tr

HUKUK SERVİSİ TEL: (0216) 348 99 18

VICTOR HUGO

SEFİLLER III. CİLT

TAMAMI V CİLT

TÜRKÇESİ: SEMİH ATAYMAN

BORDO--"SİYAH

ROMAN

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ KİTAP ATOMLARINA AYRILMIŞ PARİS

1. Parvulus -13-
2. Onun Kişisel Özelliklerinden Bazıları.,-14
3. O Çok Hoştur -i6-4. Faydalı Olabilir -18-5. Sınırları 19-6. Biraz Tarih -22-
7. Hindistan'da Sokak Çocuğunun Kastlar Arasında Ayrı Bir Yeri Olurdu 25
8. Son Kralın Söylediği Hoş Bir Söz 27-
9. JEski Galya Ruhü -29-10. İşte Paris, İşte İnsan soil. Alay Etmek, Hâkim Olmak -33-12. Halkın Bağrında Saklı

Duran Gelecek-36-13. Küçük Gavroche -38-İKİNCİ KİTAP BÜYÜK BURJUVA

1. Doksan Yaş ve Otuz tki Diş -43-
2. Böyle Ev Sahibi, Böyle Ev -45-
3. Luc-Esprit -47-
4. Yüz Yaşına Kadar Yaşama Umudu -48-
5. Basque ve Nicolette -49-
6. Magnon ile İki Bebek 51-
7. Kural: Misafirler Sadece Akşamları Kabul Edilir -54-
8. Birbirlerine Benzemiyorlar -55-ÜÇÜNCÜ KİTAP BÜYÜKBABA VE TORUN

1. Eski Bir Salon -59-
2. O Günlerde Kırmızı Hat/aletlerden Biri -63-
3. Huzur İçinde Yatsınlar -72-
4. Haydutun Sonu -83-
5. Devrimci Olmak İçin Ayine Gitmenin Faydaları -89-
6. Bir Kilise Mütevellisine Rastlamanın Sonucu -91-
7. Bir Kadın Parmağı -101-
8. Ganite Karşı Mermer -109-DÖRDÜNCÜ KİTAP ABC DOSTLARI

1. Gittikçe Tarihselleşen Bir Grup -117-
2. Bossuet'nin Blondeau İçin Söylediği Cenaze Nutku -137
3. Afarius'ün Uğradığı Şaşkınlık -143--6-
4. Musaine Kahvehanesi'nin Arka Odası -146-
5. Ufkun Genişlemesi -157-
6. JRes Augusta-163-

BEŞİNCİ KİTAP KÖTÜ KADERİN ERDEMİ

1. Marius Yoksulluk İçinde -169-
2. Fafcir Marius -172-3. Marius Bir Erkek -177-4. Mösyö Mabeuf-184-5. Sefaletin /yi Komşusu Yoksulluk -191 -6. Halef -194 ..

ALTINCI KİTAP İKİ YILDIZIN RASTLAŞMASI

1. Lakap: Soyadlarının Oluşması -203-
2. Lux Facta Est -207-
3. İlkbaharın Etkisi -211-
4. Büyük Bir Rahatsızlığın Başlangıcı -212-
5. Ma'am Bougon'un Başına Düşen Çeşitli Yıldırımlar-216-
6. Esir Düşüyor -218-7. Üzerinde Tahminler Yürütülen U Harfinin Serüveni -222
8. Gaziler de Mutlu Olabilir -225-
9. Güneş Tutuluyor -227--7-

YEDİNCİ KİTAP PATRON-MINETTE

2. Yeraltı Kanalları: Dehlizler ve Çukurlar Yeraltındakiler -231-2. En Dip Çukur -235-
3. Babet, Gueulemer Claquesous ve Montparnasse -237-
4. Çetenin Kompozisyonu -241-SEKİZİNCİ KİTAP KÖTÜ FAKİR
1. Marius,
Şapkalı Bir Kız Ararken, Kasketli Bir Adama Rastlıyor -247-
2. Bir Buluş -250-
3. Quadrifrons -252-

4. Sefalet İçinde Bir Gül -259-
5. Sefalet Açılan Küçük Pencere -269-
6. Vahşi Adam İnde -272-
7. Strateji ve Taktik -278-
8. İzbe İnen Nur -283-S. Jondrette Neredeyse Ağlamaklı Olur -287-
10. Şirket Arabalarının Tarifesi:
Saati İki Frank -292-11. Sefalet, Acıya Hizmet Ediyor -297-
12. M. Leblanc'ın
Beş Frankının Kullanılışı -301-
13. Solus Cum Solo, in Loco Remoto, Non Cogitabuntur Orare Paternoster 308-
14. Bir Polis Memuru, Bir Avukata İki Küçük Tabanca Veriyor -312-
15. Jondrette Alışveriş Yapıyor -317-
16. 1832'de Moda Olan Bir İngiliz Havasına Uydurulmuş Şarkı Nerede Okunuyor -321-
17. Marius'ün Beş Frankının Kullanılışı 326
18. Marius'ün İki Sandalyesi Karşı Karşıya -332-
29. Karanlık Köşelerden
Duyulan Kaygı 334-
20. Tuzak -341-
22. Önce Kurbanları
Yakalamaktan Başlamalı Daima -378-
22. İlk Kitaptaki Bağırın
KÜÇÜK ÇOCUK -384-

-9-

BİRİNCİ KİTAP

ATOMLARINA AYRILMIŞ PARİS

1. Parvulus I

Paris'in bir çocuğu, ormanın bir kuşu vardır. Orman kuşunun adı serçedir, çocuğun adı sokak çocuğudur. Birisi finnm bütün sıcaklığını içeren, ötekisi gündeğumunun bütün aydınlığını düşündüren bu iki fikri birleştirin; bu iki kıvılcım, Paris'i ve çocukluğu birbiriyle çarpın, ortaya küçük bir insan varlığı çıkar.

Plautus,

buna, 'Homuncio' derdi.

Bu küçük yaratık neşelidir. Her gece karnı doymaz, ama canı isterse her gece tiyatroya gider. Ne

sırtında
gömlek, ne ayağında ayakkabı, ne de başını sokabileceği bir yeri vardır. Sinekler gibi yersiz yurtsuzdur.

Yedi

ile on üç yaş arasındadır, güruh halinde yaşar, kaldırımları çiğner durur, açık havada yatıp kalkar,

babasının

paçaları yerleri süpüren eski bir pantolonunu giymiştir, kulaklarına kadar inen bir şapka ve san bir askısı vardır; koşar, hep gözetler, arar, bakar, dilenir, zamanını öldürür, pipo tütürür, hırsızları tanır, eğlence yerlerinin çevresinde sürter, kızlarla senli benlidir; argo konuşur, müstehcen şarkılar söyler ama kalbinde

kötülüğün zer-

-13-

resi yoktur. Gönünde masumiyet denen inciler yatar, incilerin ve masumiyetin çamurda yok olmadıklarını biliriz. İnsanoğlu çocukluk devresi boyunca masumdur. Tanrı bunu böyle istemiş.

Şu koca şehre "Bu da kim?" diye sorulsa, şehir, "o benim yavrumdur," derdi.

2. Onun Kişisel Özelliklerinden Bazıları Paris'in sokak çocuğu, devin cüce yavru-sudur.

İşi abartmayalım; bu sefil sokak meleğinin bazen gömleği vardır ama bir tek gömleği vardır. Ayakkabısı vardır ama tabanları parçalanmıştır, bazen bir evi de vardır ve bu evi, annesi orada bulunduğu için sever ama sokağı tercih eder. Çünkü orada özgürlüğünü bulur. Kendine ait oyunları, muziplikleri vardır.

Burjuvalara duyduğu nefret bütün bunların temelidir. Kendine özgü tabirleri de vardır. Ölmek, onun dilinde 'kuyruğu titretmektir.' Kendine ait meslekleri de vardır: Araba çağırma, basamaklarını

indirmek, yağmur yağdığında karşıdan karşıya geçmek isteyenleri geçirerek geçiş parası almak -buna sanat köprüsü diyordu-para kazanmak, Fransız politikacılarının halk lehine attıkları nutukları bağıra bağıra tekrar etmek; kaldırım taşlarının arasını kazımak. Kendine özgü parası da vardır; yolda bulduğu işlenmiş bakır parçalarından yaptığı onun dilinde mangır adını alan- bu paranın bu bohem çocuk -14- cemaatinde hiç değişmeyen sabit bir değeri vardır.

Kendine özgü hayvanları da vardır. Bunları, kuytuda, köşede dikkatle inceler: Uğur böcekleri, danaburunlan, çiçek biti; tarla örümceği; 'şeytan' denilen kuyruğu çatalı iki boynuzlu, düşmanlarını tehdit eden kara ve zehirli bir böcek. Canavarını da bulmuştur. Bu canavarın ismi 'sağır'dır. Karnının altında pullar vardır ama kertenkele değildir, sırtı kabarcıklar dolu kurbağaya benzer ama kurbağa da değildir, sönmüş kireç ocaklarında ve kurumuş su çukurlarında yaşar, kapkara tüylü, yapışkan, bazen hızlı bazen yavaş giden bir hayvandır. Sürünerek yürür, bağırılmaz ama gözünü dikip bakar, o kadar korkunçtur ki onu şimdiye kadar kimse görmemiştir. Taşların arasında sağır avlamak onun için ürkütücü derecede tehlikeli bir zevktir. Bir taşı aniden kaldırıp altındaki teşbih böceğini seyretmek de bir başka zevktir. Paris'in köşesi bucağı bu tür hayvanlarla ünlüdür. Ursiline taraflarında kulağakaçanlar; Pantheon'da kırkayaklar. Champ de Mars hendeklerinde kurbağa yavruları vardır.

Talleryrand kadar hazır cevaptır o: Ondan daha az kinik değildir ama daha dürüsttür. Şaşırtıcı bir neşesi

vardır ve köşe başındaki bakkalı bu neşesiyle şaşırtabilir. Komediden fars'a kadar her çeşit oyunun altından

kalkarlar.

Bir cenaze geçer, katılanların arasında bir de doktor vardır. Sokak çocuğu haykırır:

-15-

"Doktorlar ne zamandan beri eserlerini kendileri taşıyorlar?"

Kalabalığın arasında sokak çocuğu dolaşırken, kalantor bir mösyö kendisine:

"Seni haylaz, karımın ölçüsünü almaya çalışıyorsun ha!" der.

Sokak çocuğu cevap verir:

"Almadım beyefendi, isterseniz üstümü arayın."

3. O Çok Hoştur

Gündüz bir yolunu bulup topladığı birkaç metelle akşama doğru küçük erkek, herhangi bir tiyatroya gider.

Tiyatronun sihirli eşliğini aşınca dönüşüme uğrar; sokak çocuğu iken şimdi 'fırlama' olur. Tiyatrolar baş aşağı

gelmiş tekneler gibidir; ambarı yukarıya gelmiştir. Sokak çocuğu buraya çıkar, ötekilerin yanına sıkışır.

Bir

kelebek tırtıla göre neyse, bir 'fırlama' da sokak çocuğuna göre odur. Bu dapdaracık, karanlık, sıkıntılı, korkunç yerin paradisi ismini alabilmesi için, sokak çocuğunun bütün neşe ve coş-kunluğuyla orada olması, kanat çırpışlarına benzeyen alkışlarıyla ortalığı inletmesi gerekir.

Bir varlığa, gereksizi verip, gerekli olanı alın, o zaman bir sokak çocuğu yaratırsınız.

Sokak çocuğunun edebiyatla ilgili sezgileri de vardır. Üzülerek söyleyelim ki, klasik eserleri pek beğenmez.

Doğası gereği akademizme yabancısıdır. Örneğin, Matmazel Mars'ın popülaritesine bu küçük çocuk topluluğu

tarafm-

-16-

dan biraz ironi karıştılmıştı. Sokak çocuğu ona "Matmazel Muche" diyordu.

Sokak çocuğu bağırıp çağırır, güler, alay eder, dövüşür; hem çocuk gibi hırpani hem filozof gibi derbederdir.

Lağımında balık tutar, Haleluya'yı Matanturlette'ye yumuşatır. De Profundis'ten Chienlit'e kadar her türlü

vezinde mezmur okuyabilir. Isık çalar, şarkı söyler, alkışlar ve yuhalar, aramadan bulur, şeytanın bilmediği

bilir; işi yankesiciliğe vardırca kadar Spartah, deliliğe vardırca kadar akıllı, müstehcenliğe

vardırarak

kadar coşkuludur. Olympos'un üzerine çömelebilir, gübre yığınlarının içinde yuvarlanabilir ve oradan yıldızlarla kaplanmış olarak çıkabilir. Paris'in sokak çocuğu afacan bir Rabelais'-dir.

Saat cebi yoksa pantolonundan pek memnun olmaz.

Çok az şaşırır, hemen hemen hiç korkmaz, batıl inançları değersiz manzume mısra-lanna dönüştürerek onlara şarkı yazar, abartılan deşifre eder, sırları açığa çıkarır, şairane konuşma ve yazma meraklılanm diline su katar, destansı abartmalara karikatür sokuşturur.

Bunları ruh asaleti olmadığı için yapmaz -hiç ilgisi yok- eğlencenin hayali görüntüsü yerine ayağı yere basan

hayalleri koyar. Sokak çocuğu karşısına Adamastor çıkarsa, "Hey! Umacı!" der.

-17-

4. Faydalı Olabilir

Paris aylaklarla başlar sokak çocuğuyla biter. Başka hiçbir şehirde bu iki tipi bulamazsınız. Bakmaktan hoşnutluk duyan pasif yaratıkla, durup dinlenmeden çalışan aktif yaratık: Proudhommeve Fouillou. Bu varlıklar sadece Paris'in tarihinde vardır. Monarşi aylakta, anarşi sokak çocuğunda toplanmıştır.

Paris'in dış mahallelerinin bu solgun benizli çocuğu, toplum gerçeklerinin, insani işlerin karşısında ıstırap içinde yaşar, gelişir, bağlanır ve çözülür. O, durup dinlenmeden düşünen bir tanıktır. Kendini kayıtsız biri sanır ama değildir. Baktığı zaman gülmeye ve başka bir şey yapmaya hazırdır. Siz, ey adına peşin hüküm, kötüye kullanma, iğrençlik, haysiyetsizlik, baskı, haksızlık, zorbalık, yobazlık denen şeyler! Kim olursanız olun, şunu aklınızdan çıkarmayın: Ağzını açmış bakan sokak çocuğundan sakının!

Bu küçük büyüyecek.

O hangi balçıktan yoğurulmuştur? Rasgele çamurdan. Bir avuç çamur, bir nefes: işte Adem. Tann'nm oradan geçmesi yeter. Tanrı, sokak çocuğunun üstünden eksilmez. Talih, bu ufacık varlık için çalışır. Bu talih kelimesiyle biz, biraz da maceraları kastediyoruz. Balçıktan yoğurulmuş olan bu Pigme, cahil, şaşkın, kaba ve aşağılık halk tabakasından bu bücür, bir İonyah mı olacak yoksa bir Beosyalı mı? Sabredin göreceksiniz. Currit rota. Paris'in ruhu, rastlantının ço-

-18-

cuklanı, kaderin pençesindeki insanları yaratan bu şeytan, Latin çömlüğünün tersine, testiden amfora yapar.

5. Sınırları

Sokak çocuğu şehri sevdiği gibi, yalnızlığı da sever. Çünkü onda bilgelik vardır. Fuscus gibi urbis amatör* Flaccus gibi ruris ama-tor''dur.

Hayal kurarak amaçsız yürümek, filozofun sevdiği bir iştir. Hele insan bazı büyük şehirleri, örneğin Paris'i çeviren, yanmyama-lak bir köy görüntüsü veren, çirkin ama garip, çifte karakterli yerlerde bulunuyorsa. Kimi büyük kentler, özellikle Paris bu tür kırsal varoşlarla çevrilidir. Banliyöyü seyretmek, hem denizde hem karada yaşayan bir canlıyı seyretmek gibidir. Ağaçların bittiği yerde damlar, otların bittiği yerde kaldırımlar,

nadasa bırakılmış tarlaların bittiği yerde dükkânlar, araba izlerinin bittiği yerde tutkular, Tanrısal seslerin

işitilmez olduğu yerde, insanların patırtısı başlar. Bu yüzden bu yerler çok ilgi çekicidir.

Hayal kurmayı seven insanların başkalarının hiç de çekici bulmadığı ve 'kasvetli' dediği bu yerlerde, gezinti

yapmalarının nedeni budur.

Bu satırları yazan kişi de, bir zamanlar uzun süre Paris'in sınırlarında dolanıp durmuştu. Buraları derin bir

anı kaynağıdır

* Urbis amatör: Kent âşığı. ** Ruris amatör: Kır âşığı.

-19-

onun için. Dibinden kesilmiş çimenler, taşlı patikalar, kireçli topraklar, killer, hoş olmayan bir tekdüzelik içinde

uzayıp giden sürülmemiş ya da nadasa bırakılmış tarlalar birden göze çarpan meyve ağaçlarıve sebze bahçeleri vahşi olanla burjuva yeri olanın garip bir şekilde birbirine karışması, kışlalardan gelen trampet

sesleri, gündüz kimsenin olmadığı, geceleri katillerin yuvası olan yerler, rüzgârda dönen harap değirmenler, taş ocaklarının taş çıkarma çarkları, mezarların yanı-başındaki meyhaneler, güneş ışınlan ve kelebeklerle dolu sahaları kesen kocaman kara renkli duvarlar, bütün bunlar, bu satırların yazarını cezbederdi. La Glaciere, La Cunette, kurşunlarla delik deşik olmuş korkunç Grenelle duvan, Mont-Parnasse, La Fosse aux Loups, Marn kıyısının üzerindeki Ausbiers'i, Mont souris, La Tombe Issioire, Châtillon'un Pierre-Platte de Chatillon gibi yerleri hemen hemen kimse bilmez. Roma'nın köyleri soyut bir fikirse, Paris'in banliyöleri de öyledir. Önümüzdeki ufkun bize gösterdikleri arasında, sadece tarlalar, ağaçlar, evler ve yollar görmek, yüzeysel bir bakıştır. Her görüntü Tann'nın ayrı bir düşüncesidir. Bir ova ile bir şehrin birleştiği yerde anlaşılabilir bir hüznün vardır daima. Doğa ve insan birlikte önünüze serilir. O yerle ilgili özellikler ortaya çıkar.

Paris'in etekleri diyebileceğimiz bu kenar mahallelerin tenhaliğini bilen herkes, en umulmadık ve تنها bir yerde, bir çitin ardında ya da bir duvar dibinde toplanan bir grup

-20-

çocuk görmüştür. Bunlar, çamura bulanmış, toz toprak içinde, hırpani, tozlu, pis saçları çalılışmış çocuklardır. Başlarında peygamber çiçeğinden taşlarla hoplayıp zıplar, oyunlar oynarlar hepsi de. Yoksul ocaklarından kaçmış küçük kaçaklardır. Kenar sokaklar onların dünyasıdır; orada nefes alabilirler. Banliyö, onların malıdır; bir çeşit okul kurmuşlardır. Müstehcen şarkılar söyler, her bakıştan uzak, var olup

giderler. Mayıs ya da haziran ayının tatlı aydınlığında, topraktaki bir deliğin başına çömelmiş bir vaziyette

baş-parmaklarıyla bilyeleri fırlatarak, çeyrek metelikler üzerinde sorumsuz, uçan, başıboş, mutlu bir şekilde

yaşarlar ve sizi gördükleri zaman, akıllanna hemen işleri gelir. Para kazanmak zorunda olduklarını hatırlarlar.

Size güvelerin yediği eski bir çorabı veya bir demet leylağı satmaya kalkışırılar. Bu tür çocuklara rastlamak,

Paris'in çevresinde dolaşanların gördüğü, hem hoş, hem de yürek sızlatan güzelliklerden biridir.

Bazen aralarında kızlar da bulunur -kız kardeşleri midirler acaba? Hemen hemen genç kızlığa erişmişlerdir.

Pek zayıf ve hastalıklı, elleri güneşten yanmış, yüzleri çillerle kaplı, saçlarına çavdar başakları ve gelinciklerle donatılmış, vahşi, yalınayak kızlardır bunlar. Tarlalarda kiraz ağaçlarının etrafından aynılmazlar.

Geceleyin güldükleri duyulur. Öğle güneşinin aydınlığında ya da grubun alacakaranlığında görülen bu topluluklar, oralarda gezinenlerin zihnini uzun müddet meşgul eder, onları hayallere sürükler.

-21-

Onların bütün dünyasının merkezi Paris, çevresi banliyödür. Başka yere gitmezler. Balık sudan çıkamadığı

gibi onlar da Paris'i terk edemezler. Şehir kapılarının dışında, onlar için hiçbir şey yoktur. Ivry, Gentilly, Arcueil, Belleville, Aubervüiers, Menilmontant, Issy, Vanvers; Sevres, Puteaux, Neuilly, Colombes, Chatou

Nanterre, Nogent; Drancy, Gonesse, onların bütün dünyası budur işte.

6. Biraz Tarih

Bu kitaptaki olayların geçtiği çağlarda, Paris'in her köşe başında devriye gezen polisler -bunu tartışmanın

sırası değil- bulunmaz; her yanında başıboş çocuklar görülürdü. Yapılan araştırmalar sonunda polislerin arsalarında, inşa edilmekte olan evlerde, köprü altlarında, yılda ortalama 260 çocuk topladığını biliyoruz.

Bu

yerlerden birisi, Arcole Köprüsü Kırılmaçları denilen çeteyi doğurmuştur. Toplumsal arazların en

fecilerinden

birdir bu. İnsanoğlunun işlediği suçların çoğu, çocukluk çağı serseriliğinden başlar.

Ama Paris'i bu düşüncenin dışında tutmak gerekir. Kıyaslayarak bahsettiğimiz olaya rağmen böyle bir istisna

yapmamız yanlış olmaz.

Bütün diğer büyük şehirlerde, serseri bir çocuk yok olmuş bir insandan başka bir şey olmadığı halde başka

hemen her yerde kendi haline bırakılmış çocuk, dürüstlüğü ve vicdanı kemiren sosyal kötülüklerin içine terk

edilmişken Paris'in sokak çocuğu yüzeyde ne ka--22-

dar kültürsüz, ne kadar suça bulaşmış olursa olsun, içinde hemen hemen hiç el değme-mişçesine lekesiz ve

temizdir. Bunu tespit edebilmek olağanüstü bir şeydir ve bizim halk devrimlerimizin muhteşem iffetinde bu,

parlak bir şekilde görülüyor: Tıpkı okyanusun suyundaki tuz gibi, Paris'in havasında bulunan fikir, baştan çıkmayı, fesada uğramayı önlemektedir. Ve yaptığımız halk devrimlerinin gösterişli dürüstlüğüne kanıtlar.

Düşünmeden çıkmış ve Paris'in havasında, tuzun okyanusta bulunduğu gibi bulunan bir dürüstlüktür bu. Paris'in havasını teneffüs etmek, insanı bozulmaktan korur.

Bütün bu söylediklerimiz, bu çocukları gördüğümüz zaman duyduğumuz üzüntüyü hafifletecek değildir.

İnsan onları gördüğü zaman, çevrelerinde bağlan kopmuş ve parçalanmış ailelerin uçuşan anılarını görür gibi olur. Henüz gelişmemiş olan uygarlığımızda, bu şekilde parçalanmış çocuklarına ne olduğunu bilmeyen, ciğerparelerini sokak ortasında bırakan bu tür ailelerin bulunması şaşılacak bir şey değildir. Kötü alınıyılan

buralardan doğar. Buna, acı deyimiyle, -Bu olay böyle bir deyin yaratmıştır- Paris'in kaldırımlarına atılmak denir.

Sırası gelmişken şunu da söyleyelim ki, eski monarşi idaresi, çocukları sokağa atmaya engel olmuyordu.

Aşağı tabakaların bu biçimde yaşaması yüksek tabakaların işine geliyordu. Halk çocuklarının eğitim görmesine karşı duydukları nefret bir kanun gibiydi. "Biraz bilgiye sahip olup da ne olacaklar san-

-23- ki," denirdi. Serseri çocuk demek, cahil çocuk demektir.

Öte yandan, monarşinin bazen çocuklara ihtiyacı da oluyordu. O zaman sokaklardaki ayatakimini toplardı.

Fazla gerilere gitmeye gerek yok. XIV. Louis Kral olarak bir donanma kurmak istemişti. Bu düşünce fena değildi. Ama bunu gerçekleştirecek araçları biliyor musunuz? İs-timle ya da kürekle istediği yere giden gemiler olmadıktan sonra donanmadan söz edilemez. Rüzgârın oyuncağı olan yelkenli gemilerle bir donanma kurmak imkânsızdır. O çağlarda kürekli gemiler bugünkü buharlı gemilerin yerini tutardı; demek ki

kürekli gemiler gerekiyordu. Ama kürekli gemilerin hareket etmesi için kürekçilere ihtiyaç vardı. Colbert,

kürek mahkûmu bulmak için elinden geleni yapıyor, hakimler de hoşgörüle karşılıyordu. Örneğin bir cenazeye şapkasını çıkarmayan bir adamcağız hemen küreğe gönderiliyordu. On beş yaşından yukarı olan ve oturduğu evin adresini veremeyen çocuklar da anında küreğe yollanıyordu. İşte büyük bir yönetim, işte

büyük yüzyıl denilen şeyin içyüzü.

XV. Louis zamanında Paris'te, çocuklar ortadan kaybolmaya başlamıştı. Polis, onları kimbilir hangi esrarengiz bir işte kullanmak için topluyordu. İnananlar korku içinde kralın mor kan banyoları hakkında fısıldaşıp duruyordu. Barbier bu olayları açık yüreklilikle anlatır. Polisler bazen babalan olan çocukları bile

yakalıyor, babalar ise çaresizlik içinde

-24-

polislerin peşini bırakmıyordu. Bu durumda işe meclis karışıyor ve idam cezaları veriyordu; polislere mi ceza

verildi sandınız? Hayır, idam cezaları babalara veriliyordu.

7. Hindistan'da Sokak Çocuğunun Kastlar Arasında Ayrı Bir Yeri Olurdu

Paris'in sokak çocukları takımı da hemen hemen bir kast oluşturur.

Sokak çocuğu kelimesi ilk önce 1834 yılında metinlerde görüldü ve popüler dilden edebiyata geçti.

Claude

Gueux adında küçük bir yapıtı bu. Bu yüzden büyük bir gürültü koptu, ama sonunda kelime dile yerleşti.

Sokak çocuklarının birbirlerine saygı duy-malarını sağlayan öğeler çeşitlidir. Örneğin Notre-Dame'ın kulelerinin birinden bir adamın düştüğünü görmek, görene saygı duyulmasını sağladı. Invalides'teki heykellerin geçici olarak konulduğu arka avluya girmeyi başanp kurşunların 'araklayan' birini de çok önemli

sayarlardı. Üçüncü bir atlı postanın devrildiğini gören birine ve bir burjuvanın gözünü çıkarmayı başaramamış bir askeri 'tanıyan' sokak çocuğuna da saygı duyulurdu.

Basit düşüncelilerin anlamadan güldüğü bir sokak çocuğunun söylediği şu derin üzüntü ifade eden sözler bu

yüzden anlamlıdır: "Ah Tanım, nedir bu talihsizlik; düşünsenize, daha kimsenin beşinci kattan düştüğünü görmedim." Bu sözler ona özgü ifade edilmesi imkânsız bir geniz sesiyle söylenir.

Örneğin zengin biri bir köylüye şöyle söy-

-25-

ler: "Filanca baba hastalık karınızı öldürmüş, neden doktor çağırmadınız? Bu konuda ne düşünüyorsunuz?"

Köylü: "Biz fakiriz, kendi kendimize de ölürüz efendim"

Köylünün bütün pasifliği nasıl bu sözlerde saklıysa kenar mahalleli, sokak çocuğunun bütün hür düşünceli anarşizmi de şu diğer sözde saklıdır.

Sokak çocuğunu öteki insanlardan ayıran şeylerden biri de dini konulardaki cesaretidir. Yaygın kanaatlerin,

önyargıların üstüne çıkmak isteği önemli bir şeydir.

İdam cezalarını seyretmek onlar için olumlu bir görevdir. Bu afacanlar giyotini birbirlerine gösterip gülüşürler.

Giyotina birçok isim takmışlardır: 'Çorba'nın sonu, Yaşlı hınldayı-cı, Gökteki Ana, Son lokma vb.' Olup bitenleri gözden kaçırmamak için duvarlara tırmanır, balkonlara asılır, ağaçlara çıkar, parmaklıklara sarılır,

bacaların içine çömelirler. Sokak çocuğu hem dam aktarıcısı, hem denizcidir, ne dam üzerinde dolaşmaktan

ne de direklere çıkmaktan korkar. İdam alanına hiçbir festival benzemez La Greve, Samson ve Abbe Montes

gerçek popüler adlardır. Mahkûmu cesaretlendirmek için bağırır, bazen mahkûma hayran olurlar.

Korkunç

Dautun'un korkmadan öldüğünü gören bir sokak çocuğu olan Lence-naire bol bol atıf yapan şu ifadeyi kullanmıştır: "Onu kıskandım doğrusu." Sokak çocukları Voltaire'i tanımazlar, ama Papavoine'i tanır.

Siyaset adamları ile katilleri, anlattıkları hikâyelerde birbirlerini harmanlarlar.

-26-

Yaralanıp orası burası kesilen sokak çocuklarına da itibar edilir; derin bir yara almış olmak çok önemlidir.

Yumruk da saygı duyma ve duyurma işinde önemli rol oynar. Bacaksızın sık sık ve canı gönülden söylediği bir söz vardır: "Hadi bas git, benim ne kadar kuvvetli olduğumu bilmiyorsun galiba." Solak olmak da önemlidir. Gözleri şaşkınlığa da saygı duyarlar.

8. Son Kralın Söylediği Hoş Bir Söz

Yaz geldi mi sokak çocuğu kurbağa olur çıkar, akşam oldu mu, Austerlitz ve İena köprülerinin önünde kömür yüklü mavnalarından ve çamaşırcı kadınların sandallarından Seine Nehri'ne dalar. Ne polise aldırır, ne de utanır, ne var ki devriye gezen polis memurlarından onları kolağan etmektedir. Bu yüzden

birbirlerine haber vermek için bir parola uydurmuşlardır. Çok ilgi çekici olan bu parola, ilk önce 1830 yıllarında ortaya çıkmıştı. Homeros mısraları gibi ahenkle söylenen, neredeyse Panathenaia şenliklerinde söylenen Eleusis şarkıları kadar notasyonu olan ve Bacchus rahibelerinin şarap tanrısı şerefine attıkları çığlıklara benzeyen bir parolaydı bu. Sözleri şöyleydi: "Hey çapkın heyy! Akrep var, aynasız var, çullarını al, cızlamı çek, lağımdan sıvış!"

Sokak çocuğu bazen yazı yazmayı ve okumayı becerir. İçlerinde bir şeyler çiziktirmeyi beceremeyen yok gibidir. Başkalarına yararlı olabilecek şeyleri, ne olduğu anlaşılamayan -27- gizli ve karşılıklı bir öğretim yöntemine dayanarak öğrenirler. 1815 ile 1830 yılları arasında hindi sesini taklit ediyordu; 1830'dan 1848'e kadar duvarları armut resimleri çizik-tirir oldu. Bir yaz akşamı yürüyerek saraya dönen Louis-Philippe, Neuilly parmaklıklarının sütunlarından birinin üzerine kömürle kocaman bir armut çizmeye çalışan küçücük bir sokak çocuğu görür. IV. Henri'den miras aldığı babacanlıkla çocuğun armut resimini bitirmesine yardım eder. Sonra ona bir altın verir ve ekler: "Bak, bu paranın üstünde de armut var." Sokak çocuğu gürültü patırtıyı sever. Sınırların dışına çıkan zor ve şiddetli bir durum onun hoşuna gider. Bu yüzden papazları sevmez. Bir gün, Rue de l'Universile Sokağı'nm 69 numaralı evinin karşısına geçip nanik yapan bir sokak çocuğuna, yoldan geçen birisi şöyle demişti: "Neden böyle yapıyorsun?" Çocuk cevap verdi: "Bu evde bir papaz oturuyor." Gerçekten de Papa'nın elçisi burada oturuyordu. Ama sokak çocuğunun Voltaire' cili-ği ne kadar koyu olursa olsun, kilisede koro söyleme imkânını bulunca kabul eder ve ayinlere uslu uslu katılır. Yalnız Tantalos azabı çekerek özleyip gerçekleşmesini her zaman istediği, ama bu isteğine hiçbir zaman kavuşamadığı iki şey vardır: Birincisi hükümeti devirmek, diğeri pantolonunu yamatmaktır. Paris'teki devriye geze polislerin hepsini tanır ve gördüğü zaman hemen ismini söyler. Hepsini teker teker sayabilir. Özelliklerinin ne olduğunu söyler. Bir bakışta bir polisin -28-

aklından geçeni okuyabilir. Size hiç çekinmeden, "şu alçak", "öteki kötü", "filanca büyük", "falanca gülünç" diyecektir. Bütün bu kelimelerin onun için ayrı ve özel anlamları vardır: "Şu polis, Pont-Neufün kendi malı olduğunu ve korkuluklarındaki saçaklarda yürümek isteyenleri bu işten vazgeçirmenin görevi olduğunu sanır." "Bu da insanın kulağını çekmeye meraklıdır." vs.

9. Eski Galya Ruhü

Pazar yerlerinin çocuğu Poquelin'in (Jean Baptiste Poquelin: Moliere'in gerçek adı) ruhunda bu bacaksızdan

kalma bir şey vardır. Beaumarchais'de de öyle. Sokak çocukluğu Galya ruhunun bir özelliğidir. Sağduyuya ka-nıştığmda, alkolün şaraba güç kattığı gibi, sağduyuya kuvvet verir. Bazen de bir kusurdur. Homeros durmadan aynı şeyleri tekrarlar. Voltaire de sokak çocukluğu yapıyor de-nibilir. Camille Demoulins bir kenar

mahalleliydi. Championnet de Paris kaldınlanından yetişmişti; küçükken Saint-Jean de Beauvais ve Saint-

Etienne du Mont'un kapılarını ıslatır, azize Genevie'in kutsal emanetlerinin bulunduğu sandığa epey senli benli davranmakta, içinde aziz Janvier'nin pıhtılaşmış kanı bulunan şişeye emirler vermekte sakınca görmezdi.

Paris'in sokak çocuğu, alaycı, saygılı ve küstahtır. Dişleri kötüdür, çünkü iyi beslenmemiştir ve midesinden

hastadır. Gözleri güzeldir, çünkü zekidir. Yehova gibi cennetin

-29-

basamaklarını bir sıçrayışta çıkabilir. Ayak dövüşünde çok ustadır. Derelerde oynarken birden isyan eder.

Mitralyözlere karşı gelir. Haylazın biriyken bir kahraman olur. Küçük Thebai gibi, aslanın derisini çimdikler.

Tram-petçi Barra Paris'li bir sokak çocuğuydu. Kutsal Kitap'taki atın "Vah!" diye bağındığı gibi, o da, "İleri!"

diye bağırır ve bir dakika içinde küçük bir çocukken birden dev olur.

Bu çamur çukuru çocuğu, aynı zamanda ideal çocuktur. Moliere'den Barra'ya kadar uzanan dehanın büyüklüğünü varın, bir ölçün.

Kısacası, sokak çocuğu talihsiz olduğu için eğlenmek zorunda olan bir yaratıktır.

10. İşte Paris, İşte İnsan

Söylediklerimizi özetlemek gerekirse, günümüzde Paris'in sokak çocuğunun, eski Ro-ma'nın Groeculus'ü gibi, halk çocuğu olduğunu, yüzünde yaşlı dünyanın izlerini taşıdığını söylemeliyiz.

Sokak çocuğu ulus için bir nimettir. Aynı zamanda bir hastalıktır da. Bu hastalığı tedavi etmek gerekir. Nasıl?

Bilgiyle.

Bilgi iyileştirir.

Bilgi uyandırır.

Bütün toplumsal aydınlıklar, bilimden, edebiyattan, sanattan, eğitimden doğar. İnsanları yetiştirmek istiyorsanız onlara bilgi verin. Onları aydınlatın ki, sizi aydınlatsınlar, Eninde sonunda o azametli genel eğitim

konusu, mutlak hakikatin karşı konulamaz

-30-

otoritesiyle kendisini ortaya koyacaktır. O zaman Fransız düşüncesinin gözetimi altında hareket eden hükümetin başında olanlar şöyle bir seçim yapmak zorunda kalacaklardır: Ya Fransa'nın çocukları ya da Paris'in sokak çocukları; ya ışığın içindeki alevler ya da karanlıklar içindeki geçici pırıltılar.

Sokak çocuğu demek Paris demektir, Paris demek dünya demektir.

Çünkü Paris bir bütündür. Paris, insanlığın tavanıdır, bu harikulade şehir, canlı ve ölü bütün örf ve âdetlerin

bir minyatürüdür. Paris'i gören biri, içinde gökyüzü ve yer yer yıldızlarla birlikte tarihin alt yüzünü gördüğünü

sanır. Paris'in bir Capitoile'ü, Parthe-non'u Notre-Dame'ı, Mont Aventin tepesi, Saint-Antoine dış mahallesi,

Asinarium'u, Sor-bonne'u, Pantheon'u, Kutsal Yol'u, Boulevard des Italiens'i ve kamuoyu vardır ve de ışkencenin yerine alayı koyar. Onun Majo'su-nun adı zerafet budalası Tiber, diğerinin, kenar mahalleli hammalının adı hal yükçüsü Lazzaronesi'nin adı serseri sınıfı, Cocney-si'nin adı züppedir. Paris'in dışında ne varsa hepsini yine Paris'te bulursunuz.

(...)

İp cambazları, kılıç yutan adam size hünerlerini gösterir. Şarkıcılar, sanatkârlar ve ceketinize yapışan dilencilere rastlarsınız. Suresner şarabı Albe şarabını hatırlatır. Pere-Lachaise gece yağmurları altında tıpkı

Esqu-iles'in ışıklarına benzeyen ışıklar yayar ve fakirlerin beş yıl için satın aldıkları mezar çukuru, kölenin

kiralık tabutuyla eşdeğerdedir.

-31-

Paris'te bulunmayan bir şey arayın. Trop-honius'un fıçısında, Mesner'in teknesinde bulunmayan hiçbir şey

yoktur. Ergaphilas, Cagliostro'da yeniden hayata doğar; Brahman rahibi Vasaphanta, Saint-Germain kontunda yeniden kendini bulur. Saint-Medard mezarlığı, Şam'daki Umumiye Camii kadar güzel mucizeler

yaratır.

Paris'in Esop'u vardır; ismi Mayeux'dur. Canidie'si de Matmazel Ienormand'dır. Delp-he'ler gibi hokkabazlıkla

ilgilenenler vardır; Dodone'un sehpaları çevirdiği gibi masaları döndürürler. Romalıların, snop kadınları tahtlara çıkardıkları gibi, onlar da kraliçeler ilan ederler. XV. Louis, Claude'dan kötüdür ama Madam de Barry, Messaline'den aşağı kalmaz. Paris garip bir şekilde Yunan çıplaklığını, İbrani güçlerini ve Gascon şakacılığını bir araya getirip önümüze serer. Diojen, Job ve Paillasse'ı birleştirip, eski bir Constitutio-nel

kopyasını giydirerek Chodruc Duclos'u yaratır.

Paris her şeyi hoş görür, her şeye güler, çirkinlik bile onun için neşe kaynağıdır. Eğri büğrülükten hoşlanır.

Kötülük onu meşgul eder. Sinikliğin en sonu olan ikiyüzlülüğe bile kızmaz. Basile'e katlanacak kadar geniş

edebi zevkleri vardır. Horace nasıl Piap'ın hıçkırmasına kızmıyorsa o da Tartuf ün dua etmesine sinirlenmez.

Virgil, Roma'nın gece eğlence yerlerinden nasıl eksik olmuyorduysa, Paris meyhanelerinde de David d' Anger, Bal-zac, Charlet görülür. Paris, hâkimiyetini sürdürür. Dâhiler her yandan fışkırır. On iki yıl-

-32-

dınm ve gökgürültüsünden yapılmış tekerleklerin taşıdığı arabanın üzerinde Adonai'-nin geçtiğini görürsünüz.

Paris demek, evren demektir. Paris, Atina, Roma, Kudüs, Pantin'dir. Bütün uygarlıklar gibi, bütün barbarlıklar

da orada özetlenmiştir; bütün barbarlıklarda. Paris eğer giyotine sahip olmasaydı üzülürdü.

Greve meydanının bulunması da iyidir. Tuzu biberi olmazsa bu ebedi bayramın ne tadı olurdu ki?

11. Alay Etmek, Hâkim Olmak

Paris'in sınırı yoktur. Boyunduruğuna aldığı insanları bazen hakaret edercesine alaya alan böyle bir hâkimiyet hiçbir şehre kısmet olmamıştır. Büyük İskender: "Ey Atinalılar! Sizi memnun etmek ne zok iş!" demişti. Paris, yasalardan daha önemli bir şey yapar: Moda yaratmak. Modadan da büyük bir şey yaratır: Alışkanlık. Paris isterse nankörlük eder. Bazen lükse kapılır. O aptallaştı mı bütün dünya da aptallaşır.

Sonra

gözlerini ovuşturarak uyanır, kendi kendine: "Ben serserim miyim neyim?" der. Dünyanın yüzüne kahkahayla

güler. Böyle bir şehir şaşılacak bir şeydir. Bu ululukla bu maskaralığın, yan yana bulunması, iyi komşuluk ilişkisi içinde olmaları zavallılığın ihtişamı rahatsız etmemesi, aynı ağzın hem kıyamet günü borazanını, hem

kavalı çalabilmesi şaşılacak bir şeydir. Paris'in üstün bir neşesi vardır. Neşesi yıldırım gibidir.

Fırtınalarında

bazen bir göz

-33-

kırpma görülür. Mucizeleri, destanları yaşadığı günler, şaheserleri, kahramanlıkları yeryüzünün dört yanına

yayılır. Saçma yanları da öyledir. Gülüşü yeryüzünü lavlara boğan bir volkan ağzıdır. Alayları ve çoğu zaman

açık saçık fıkraları etrafa kıvılcımlar gibi saçılır. İyi yanlarını olduğu gibi kötü yanlarını da örnek verir başkalarına. İnsanlık uygarlığının en yüksek noktalarında onun şakalarını, haylazlıklarını bulursunuz.

Dünyayı boyunduruqlardan kurtaran bir 14 Temmuz yaratmıştır Paris.

4 Ağustos gecesi, üç saat içinde bin yıllık feodalite sistemini yıkmıştır. Paris, mantığını herkesin üzerinde

birleştiği bir istek haline getirebilir. Yücelik dolu binlerce şekle girer. Washington'a, Koscuiko'ya, Bolivar'a,

Riego'ya Bern'e, Manin'e, Lopez'e, John Brown'a, Garibaldi'ye ışık tutar. Gelecek neredeyse o oradadır.

1779'da Boston'da 1820'de Leon Adası'nda, 1848'de Pesthe'de, 1860'da Palermo'dadır. 'Özgürlük' kelimesi

gibi güçlü bir kelimeyi kulaklara o fısıldar. Herpers Ferry nehir gemisinde toplanan Amerikalı kölelik karşıtlarının ve Gozzi hanında toplanmış An-cone'lu vatanseverlerin, kulağına bu kelimeyi o söylemiştir.

Canaris'i, Quiroga'yi, Pisa-cane'yi yaratan odur. Yüce olan ne varsa yeryüzünün üzerinde onun yardımıyla

dalbu-dak salmıştır. Mazet'nin Barselona'da, Byron'un Miessolonghi'de ölmesi, onun soluğuna kapılıp gitmeleri yüzündendir. Mirabe-au'nun ayaklan altındaki kürsü Robespier-re'in ayaklan altındaki kraterdir.

Kitapları,

-34-

tiyatrosu, sanatı, felsefesi insanoğlunun el kitabıdır. Her dakika, önemi olan adamlar yaratmıştır: Pascal, Corneille, Descartes, Regnier, Jen Jacques Rousseau. Bütün yüzyıllar için Moliere'i vardır; dilini

dünyanın

ağzında konuşur. Sonunda bu dil kelimelerdir. Bütün zihinlerde ilerleme fikrini inşa eder. Ortaya attığı

özgürlük düşünceleri, gelecek kuşakları yanlarından ayırmaya-cakları silahlandır. 1789'dan beri bütün ulusların bütün kahramanları, onun düşünürlerinin, onun şairlerinin ruhuyla yoğurulup yaratılmışlardır.

Bütün

bunları onu sokak çocukluğu yapmaktan alıkoymaz ve Paris denilen bu muazzam deha, bir yandan ışığıyla dünyanın çehresini değiştirirken öbür yandan Theseus tapmağının duvarlarına kömürle Bouginier'nin burnunu çizer ve piramitlerin üzerine 'Hırsız Credeville' yazmaktan çekinmez.

Paris daima dişlerini gösterir; homurdan-madığı zaman güler.

İşte Paris böyledir. Damlardan tüten dumanlar evrenin düşünceleridir. Bir yığın taş ve çamur, ama her şeyden önce manevi bir varlık. O, büyükten de fazla bir şeydir; sınırsızdır. Neden? Çünkü Paris cüretkârdır.

İlerlemenin şartı, cüret gösterebilmektedir.

Büyük başarıların hemen hemen hepsi gözüpeklik pahasına elde edilmiştir. Devrimin olabilmesi için, Montesquieu'nun önceden sezmesi, Diderot'nun açıklaması, Beau-marchais'nin haberini vermesi, Condorcet'-

-35-

nin hesaplaması, Arouet'nin hazırlaması, Ro-usseau'nun derin derin düşünmesi yetmez. Danton'un cüret etmesi gerekir.

Cüret etmek 'Fiat Lvoi*' demektir. İnsan soyunun ilerlemesi için önünde cesaret örnekleri görmesi gerekir.

Gözüpek cesaret örnekleri, tarihi baştan başa doldurur. İnsanın yarattığı yol gösteren büyük aydınlıklardır

onları. Gün, cüretkârdır artık doğarken. Çabalamak, bütün riskleri göze almak, ısrar etmek, kendini aldatmamak, alınyazısıyla göğüs göğüseye çarpışmak, kendisinden ne kadar az korktuğumuzu gösterip felaketi şaşırtmak, haksız güce karşı gelmek, sarhoş zaferine sırası gelince küfretmek, sıkı durmak, kafa

tutmak, dayanmak; işte insanların muhtaç olduğu örnekler bunlardır. Bu örnekler, onları harekete geçiren bir

elektrik akımı gibidir. Prometheus'nun meşalesinden, Combronne'nin piposuna kadar uzanan şey, aynı büyük şimşektir.

12. Halkın Bağrında Saklı Duran Gelecek

Paris halkına gelince: Büyüyüp yetişkin olduğunda bile o bir sokak çocuğudur. Çocuğu anlatmak, şehri anlatmaktır. Bu yüzden bu kartalı, bu başıboş serçede inceledik.

Parislilerin özü, -bunu iyice belirtmemiz gerekir- kenar mahallelilerdir. Kenar mahallelerde gerçek halk, saf

kan halkı bulunur. Halk bu mahallelerde çalışır ve acı çeker. Çalışmak

• lat: 'Işık olsun' demektir. Tevratın Tekvin bölümündeki Tann'ın yaratıcı sözü anılıyor, "Ve Tanrı dedi ışık

olsun. Ve ışık oldu."

-36-

ve acı çekmek insanın iki yüzüdür. Bu kalabalıklarda en acayip kişiler de vardır: Rape'-nin yük boşaltımlarından, Montfaucon'un hayvan derisi yüzücülerine kadar. Cicero onlara "Şehrin döküntüsü!" diye

bağırır, "ayaktakımı" diye ekler, Burke tiksinierek: "sefiller güruhu, kara kalabalık, avam tabakası," der. Bu

sözler acele söylenmiş sözlerdir. Ama olsun ne önemi var? Ayaklarının çıplak olmasından ne çıkar.

Okumasını bilmemeleri kötü, ama bunun için onları kendi hallerine mi bırakmak gerekir? Talihsizliklerini lanetlenmiş olmalarına mı bağlayacağız? Bilgi verilemez mi bu kitlelere? Evet bu kelimeyi ağzımızdan düşürmemeliyiz. Bilgi diye haykırmalıyız. Bu karanlıkların bir gün aydınlanmayacağını kim söyleyebilir?

Devrimler birer kimlik değişikliği değil midir? Haydi filozoflar, yürüyün, öğretin, aydınlatın, yüksek sesle

düşünün, yüksek sesle konuşun, neşeyle güneşe doğru koşun, meydanlarda kucaklasın, iyi haberler verin, onlara haklarını öğretin. Marseillaise'i söyleyin, herkesi coşturun, düşüncelerde bir kasırga yaratın. Bu kitle

anındınlabılır, yüceltilebi-lir ve erdemlerin bazı saatlerde çatırdayan, patlayan, titreşen bu yaygın alevlerinden

faydalanmasını bilelim. Bu yalınayaklar, çıplaklar, partallar, bu bilgisizlikler, karanlıklar idealin ele geçirilmesi

yolunda kullanılabilir. Halkın içinden bakarsanız, gerçeği görürsünüz. Ayak altında sürünen bu kumu, firma

atıp eritip kaynatırsanız kristal olduğunu görürsünüz. Galile ve Newton bu kristal parçaları sayesinde yıldızları keşfettiler.

-37-

13. Küçük Gavroche

Bundan önceki ciltte anlatılan hikâyelerin geçtiği çağlardan yaklaşık sekiz dokuz sene sonra, Chateau d'Eau

civarında, Templex Bulvarı'nda, on iki on üç yaşlarında küçük bir erkek çocuğu görülüyordu.

Gülümsemelerine karşılık bomboş ve üzüntü dolu bir kalbi olmasaydı, yukardaki sokak çocuğu tarifine tıpatıp uyacaktı. Üzerinde bir erkek pantolonu vardı ama babasının değil, kendisine acıyanların verdiği eskileri giymişti. Oysa, onun anası da, babası da vardı. Ne var ki annesi kendisini sevmediği gibi babası da

hiç düşünmüyordu. Anası babası olup da yetim kalmış, merhamete muhtaç zavallılardan biriydi.

Bu çocuk hiçbir yerde kendini sokakta olduğu kadar rahat hissetmezdi. Kaldırım taşları, ona anasının kalbinden daha yumuşak geliyordu.

Ailesi onu bir tekmeyle sokağa atmış, o da onları bırakıp gitmişti.

Bu hareketli, solgun benizli, zeki, alaycı, hastalıklı bir çocuktur. Orada burada sürter, şarkı söyler, oyun oynar, derelerde dolaşır, bazen de hırsızlık yapar, ama bu işi yavru kediler gibi neşeyle yapardı.

Kendisine

haylaz denildiği zaman güler ama serseri denildiği zaman kızardı. Ne yatacak yeri, ne ekmeği, ne ateşi, ne

de kendisini seven biri vardı; ama yine de neşeliydi, çünkü özgürdü.

Bu zavallı varlıklar büyüdükleri zaman, daima toplum düzeninin değirmen taşıyla karşılaşır onun tarafından

ezilirler, ama ço-

-38-

cukken küçük olduklarından sıyrılıp kaçarlardı. En küçük bir delik kurtulmaları için yeter.

Bütün terk edilmişliğine rağmen, iki üç ayda bir aklından, "Hadi gidip bir annemi göreyim," diyor, o zaman bulvarı terk ediyor, Cirque'ten ve Saint-Martin kapısından geçiyor, rıhtımlara iniyor, köprüleri geçip Salpet-

rier'e giderek okurlarımızın tanıdığı 50-52 numaralı Gorbeau viranesinin kapısını çalıyordu.

O çağlarda, 50-52 numaralı virane her zamanki gibi ıssızdı. Üzerinde kiralık odalar yazılı olan tabela hâlâ

yerindeydi. Burada oturanlar, çoğu zaman Paris'te görüldüğü gibi, birbirleriyle hiç ilişkileri olmayan insanlardı. Ama hepsi de aynı sınıfın insanlarıydı. Bu sınıf, sıkıntı içindeki son küçük burjuvadan başlayıp, sefil insanların arasından geçerek, uygarlığın bütün maddi değerlerinin bitimi demek olan iki insana; yani pislikleri temizleyen çöpçü ile eski püsküyü toplayan eskicilere kadar uzanır.

Jean Valjean'ın oturduğu zamanki (başlıca kiracı) olan yaşlı kadın ölmüştü. Yerine tıpkı ona benzeyen başka

bir yaşlı kadın gelmişti. "Yaşlı kadından bol bir şey yoktur," diyen filozofun ismini ne yazık ki hatırlayamıyorum.

Bu yaşlı kadının ismi Madam Burgon'du. Hayatında sahip olduğu tek önemli şey, birbirinin yavrusu olan üç papağandı. Bu papağanlar bir kral sülalesi gibi onun gönlüne hâkim olmuşlardı.

-39-

Viranede oturanlar arasında en fakirleri, iki yetişkin kız ile ana babadan ibaret dört kişilik bir aileydi.

Daha

önce anlattığımız o küçücük, izbe odalardan birinde dördü bir arada oturuyorlardı.

Bu ailenin şaşılacak kadar fakir olmasından başka hiç bir özelliği yoktu. Odayı kiralarken aile reisi, isminin

Jondrette olduğunu söylemişti. Taşındıklarından biraz sonra -bu taşınma, yaşlı kadının tabiriyle, hiçin geliyordu çünkü eve hiçbir eşya getirmemişlerdi-Jondrette, selefi olan ve aynı zamanda merdivenleri temizleyip, kapıcılık da yapan yaşlı kadına, "Birisi gelir de, tesadüfen bir Polonyalı, İtalyan veya İspanyol ararsa, beni arıyor demektir," demişti.

İşte o neşeli ve baldıncıplak oğlanın ailesi bu aileydi. Çocuk oraya geldiği zaman, umutsuzluk ve sıkıntıdan

başka bir şey bulamıyordu. En kötüsü kimse gülümsemiyordu ona. İçeri girdiği zaman sorarlardı:

"Nerden geliyorsun?"

"Sokaktan."

Dışarı çıkarken sorarlardı:

"Nereye gidiyorsun?"

"Sokağa"

Anası:

"Buraya niye geliyorsun sanki?" diyordu.

Bu çocuk, bitkilerin ışıktan yoksun mahzenlerde yetişmesi gibi, sevgiden mahrum büyüyordu. Ama bundan

dolayı acı çekmiyor, kimseye de kızmıyordu. Bir ana-babanın nasıl olması gerektiği hakkında en ufak bir fikri

bile yoktu.

-40-

Zaten annesi, kız kardeşlerini seviyordu.

Temple Bulvarı'nda bu çocuğa küçük Gavroche denildiğini söylemeyi unuttuk. Neden mi Gavroche deniyordu ona? Belki babasının ismi Jondrette olduğu için.

Bağlan koparmak, bazı sefil ailelerde bir içgüdüdür.

Jondrette ailesinin oturduğu oda, koridorun en sonundaydı. Yandaki odada da çok fakir bir delikanlı oturuyordu. Mösyö Marius adında.

Şimdi Mösyö Marius'ün kimi olduğunu açıklayalım.

-41-

İKİNCİ KİTAP

BÜYÜK BURJUVA 1. Doksan Yaş ve Otuz İki Diş

Boucherat, Normandie SainTonge sokakları civarında oturan yaşlılardan bazıları, Mösyö Gillenormand isimli bir adamı hâlâ hatırlar ve ondan sevgiyle söz ederler. Onlar henüz gençken bu adam yaşlanmıştı bile. Belirsiz gölgelerin içinde karmakarışık olan geçmişe hüzünle bakanlar, Temple civarındaki arapsaçı gibi karışık sokaklardan bu adamın geçtiğini görür gibi olurlar. O çağlarda XTV. Louis'nin yönetimi altında, bu sokaklara, Fransa eyaletlerinin isimleri verilmişti. Tıpkı günümüzde yeni Tivoli Mahallesi'nin sokaklarına Avrupa'da-ki başkentlerin isimleri verilmesi gibi. Gelişmeyi açıkça gösteren bir ilerleme olarak görüldüğünü de kaydetmeden geçmeyelim:

Mösyö Gillenormand çok uzun yıllar yaşamış olduğu için, etrafın ilgisini çeken insanlardan biriydi. Bu tür insanlarda ilgimizi çeken şey, bir zamanlar herkesten farklı olmadıklarını bildiğimiz halde, yaşlılıklarında kimseye benzemediklerini görüp şaşırmanızdır. Bu adam, kimseye benzemeyen bir yaşlıydı. Başka bir yüzyılın adamıydı o. Burnu havada, kusursuz bir XVIII. yüzyıl burjuvasıydı. -43-

Doksan yaşını geçtiği halde, dimdik yürüyor, yüksek sesle konuşuyor, iyi görüyor, yiyor, şarabını içiyor, uyuyor ve horluyordu. Otuz iki dişi de tamdı. Gözlüğünü sadece okumak için takardı. Kadınlara düşküdü ama on yıldan beri onlarla kesin olarak ilgisini kestiğini söylüyordu. Kadından hoşlanmadığını söylüyordu. Neden olarak da, yaşlılığını değil parasızlığını ileri sürüyordu. "Param olsaydı siz görürdünüz o zaman," diyordu. Gerçekten de elinde on beş bin franklık bir gelirden başka bir şeyi kalmamıştı. Bir mirasa konup, yüz bin franlık bir gelir sağlayarak metresler tutmak en büyük isteğiydi. Görüldüğü gibi bu adam,

Voltaire gibi bütün hayatı hastalıklarla geçmiş mızımız bir yaşlı değildi. Yaşlanıp tirit haline gelmemiş, daima dinç kalmıştı. Aceleci ve hemen öfkelenen biriydi. Öfkelenmesi için, en küçük şey bile yeterdi. Üstelik, çoğu zaman haksız yere. Gerçeğin inkâr edilmesine hiç dayanamazdı. Düşüncelerine aykırı bir söz söylendi mi, hemen bastonunu kaldırır, geçen yüzyıldaki gibi davranarak karşısındakini dövmeye kalkardı. Elli yaşında, evlenmemiş bir kızı vardı. Öfkelenince kızına güzel bir sopa atar ve onu hep sekiz yaşında bir çocuk gibi görürdü. Hizmetçilerine bağırır, çağırır küfrederdi. Özelliklerinden biri, her gün kendisini bir berbere traş ettirmesiydi. Berber kaçığın biriydi; üstelik, güzel karısını Mösyö Gillenormand'dan kıskanıyor ve yaşlı adamı hiç sevmiyordu.

Mösyö Gillenormand her konudaki anlayış yeteneğiyle övünür ve çok bilgili bir insan -44- olduğunu varsayardı. Örneğin kendisi hakkında: "Anlayışım gerçekten çok derindir. Bir pire beni ısırsa, bu pirenin hangi kadından geldiğini söyleyebilirim," derdi. En çok kullandığı sözler, 'hassas adam' ve 'doğa' keli-mesiydi. Bu sonuncu kelimeye, bizim çağımızın verdiği anlamı vermiyordu. Ocak başı sohbetlerinde yaptığı alay ve şakalara soktuğu bu kelimeyi kendine özgü bir şekilde kullanıyordu: "Doğa," diyordu, "uygarlık, her çeşit nesneye sahip olsun diye ona barbarlık örnekleri bile vermiştir. Avrupa, Asya ve Afrika'da bunun örnekleri görülür. Ama küçük çapta. Örneğin, kedi bir salon kaplanıdır, kertenkele bir cep timsahıdır. Opera dansözleri yumuşak ve güzel vahşilerdir, erkekleri yemezler, ama dişleriyle ufalarlar. Ya da, sihirbazlar gibi hareket ederek, onları istirdiye haline çevirip yutarlar. Barbarlar yalnız kemikleri bıraktıkları halde, onlar yalnız kabukları bırakırlar. Töre dediğimiz şeyler böyledir işte. Birbirimizi yemiyoruz, ama kemiri-yoruz. Birbirimizi öldürmüyoruz, tırmıklıyoruz!" 2. Böyle Ev Sahibi, Böyle Ev

Mösyö Gillenormand, Marais'de, Filles de Calvaire Sokağı 6 numarada oturuyordu. Ev kendisinini. Bu ev daha sonraları yıkılmış ve yeniden yapılmıştır. Paris evlerinin numaraları sık sık değiştirilir; bu devrimlerden biri sırasında evin numarasının değiştirilmiş olması söz konusudur. Sokakla bahçenin ara--

45- smda birinci katta büyük bir dairede oturuyordu. Odalar tavana kadar yükselen ve çobanlar gösteren Gobelin ve Beauvais halıları ile kaplıydı. Aynı motifler, koltukların üzerinde de görülüyordu. Yatağının önünde, dokuz parçalı bir paravana vardı. Coromandel cila-sıyla parlatılmıştı. Uzun perdeler kornişlerden aşağıya, iri ve gösterişli kıvrımlar yaparak, dökülüyordu. Bahçesi hemen pencerelerin altındaydı. Köşedeki bir pencereden inen on beş basamaklı merdiven, daireyi bahçeye bağlıyordu. Yaşlı adam, bu merdivenleri hiç yorulmadan inip çıkıyordu. Odasının yanındaki kütüphaneden başka, yine odasının yanında çok sevdiği bir yatak odası vardı. Bu odanın duvarlarını, XTV. Louis'nin savaş gemilerinde forsaların yaptığı Mösyö, de Vivon'-un metresi için yapılmış olan, zambaklarla süslü çok güzel bir hasır kaplıyordu. Mösyö Gillenormand'ın yüz yaşında ölen bir halasından miras kalmıştı. Bu hala, gayet sert bir kadındı. Mösyö Gillenormand iki kere evlenmişti. Davranışları hem saraya mensup bir adama hem de hakim ya da profesör gibi kişilerin davranışlarına benziyordu. Oysa hiçbir zaman saraya mensup olmamıştı, ama isteseydi belki hâkim veya profesör olabilirdi. İsteddiği zaman neşeli ve sevimli bir insan olurdu. Karıları tarafından daima, ama metresleri tarafından hiçbir zaman aldatılmayan adamlardandı. Çünkü bu tip adamlar hem en asık suratlı kocalar hem de en tatlı âşiklardır. Resim konusunda bilgi ve zevki vardı. Odasında, kimi gösterdiği belli olmayan bir -46-

portre asılıydı. Joen Jordaeus tarafından büyük fırça vuruşları ile yapılmıştı bu resim; üzerinde binlerce açıklama vardı. İyice araştırılarak yapılmıştı, ama rastgele yapılmış izlenimini veriyordu. Mösyö Gillenormand'ın elbisesi ne XIV. Louis'nin ne de XVI. Louis'nin elbisesi gibiydi. Giydiği elbise, devrim sırasında kral taraftarlarının giydiklerindendi. O çağlara kadar kendisinin çok genç olduğunu ve modayı takip ettiğini sanmıştı. Elbisesi hafif bir kumaştan yakalan ve kol kapakları oldukça büyük, uzun bir kuyruğu ve büyük çelik düğmeleri vardı. Pantolonu kısa pantolon biçimindeydi. Ayakkabıları tokalıydı. Ellerini daima yelek ceplerine sokardı. Kendine emin bir tavırla: "Fransız devrimini yapanlar bir yığın hayduttan başka bir şey değildir," derdi.

3. Luc-Esprit

On altı yaşlanıncayken, bir gece Operaya gittiği zaman, o çağın en güzel ve olgun kadımlarından olan, Voltaire'in övgülerine konu olmuş Camargo ve Salle'nin ilgisini çekmişti. İki ateş arasında kalan Mösyö Gillenormand, Nahenry adında küçük bir dansöze doğru kahramanca bir çekilme hareketi yapmak zorunda kalmıştı. Bu kız, onun gibi on altı yaşında, bir ked' gibi vahşi ve anlaşılmaz bir kızdı. Adamakıllı

abayı yakmıştı. Onunla ilgili bir yığın anısı vardı. "Şu Guimardini-Gui-mard-Guimardinet, en son Long-champs'da gördüğüm zaman ne kadar güzeldi," diyor ve elbisesinin oluşturduğu parçalan bir bir sayı--47-

yordu. Gençliğinde bir Nain-Londrin ceketi giyermiş. Bundan sık sık söz eder ve "Levanten bir Türk'e benzerdim," derdi. Yirmi yaşlarındayken, kendisini tesadüfen gören Madam de Boufflers, onun için, "tatlı bir çılgın," demişti. Duyduğu bütün politika ve devlet adamlarının isimleriyle alay ediyor ve öfkeleniyor, onların aşağılık ve burjuva herifler olduğunu söylüyordu. "Yeni çıkmış paçavralar," dediği gazeteleri okurken gülmekten katılıyordu. "Bu adamlar da kim? Corbier, Casi-mir, Perier de kim oluyormuş?" diyordu. "Bunların hepsi de bakan demek? Neredeyse beni de bakan yapacaklar, doğrusu bu çok gülünç olurdu, ama bunu da yapabilir bu adamlar," diyordu. Bir şeyden söz ederken her istediği kelimeyi kullanıyor, kötü kelimeler söylediği zaman hiç sıkılmıyordu. En kaba, en müstehcen, en iğrenç sözleri anlaşılabilir, çekinmez ve tuhaf bir kibarlıkla söylemekten çekinmiyordu. Bu, onun yüzyılının âdetiydi. Şunu unutmamak gerekir ki, şiirin incelendiği ve kibarlaştığı çağda, nesir oldukça kabaydı. Vaftiz babası, Mösyö Gillenormand'-ın bir dâhi olacağını tahmin etmiş ve ona çok anlamlı olan Luc-Esprit ismini vermişti.

4. Yüz Yaşına Kadar Yaşama Umudu

Çocukluğunda doğduğu yerin okuluna devam etmiş ve iyi bir öğrenci olarak armağanlar almıştı. Duk de Nevers dediği Due de Nivernais kendisine eliyle armağanlarını vermişti. Ne Konvansiyon, ne XVI. Louis'nin ölü--48-

mü, ne Bourbonlar'm geri dönüşü, ne Napol-yon, bu anıyı zihninden silememişti. Due de Nevers, onun için yüzyılın en büyük adamıydı. "Ne büyük adamdı, hele mavi kordonu ile ne kadar yakışıklı görünüyordu," diyordu. Mösyö Gillenormand'a göre, II. Katerina, Bes-tuchef ten altın iksirini satın almakla, Polonya'nın bölüşülmesi gibi bir suçun cezasını ödemiş oluyordu. Bu konudan söz açınca coşuyordu: "Altın iksir, Bestuchefin san boyası, General Lamotte'un damlalan, bunlan XVIII. yüzyıldan kalan en değerli ilaçlardı. Aşk dertlerine, gönül işlerine deva olarak kullanılırdı. XV. Louis, Papa'ya bundan iki yüz şişe gönderiyordu." Mösyö Gillenormand Bo-urbonlan seviyor ve 1789'dan nefret ediyordu. Anarşi devrinden nasıl yakasını sıyınp kaçtığını durmadan anlatırdı. Kendisine, altın iksirinin, demir perklorür olduğu söylendiği zaman çılgına dönüyordu. Devrim sırasında hayatını kurtarmak için nasıl şen ve şakrak davranması gerektiğim de anlatırdı. Bir delikanlı Cumhuriyet idaresini övmeye kalksın, bembeyaz kesiliyor ve bayılacak gibi oluyordu. Ara sıra doksan yaşında olduğunu söyleyerek, "İnşallah bir ikinci doksan üç görmem," diyordu. Bazen de, yüz yaşına kadar yaşamayı umduğunu söylüyordu.

5. Basque ve Nicolette

Kendine has görüşleri vardı. Biri şuydu: "Bir adam kadınlara çok düşkünse ve evli ise, hele kansı çirkin ve konuşması çekilmez bir

-49-

kadınsa, sırası gelince kıskançlık yapıp kocasının canını sıkıyorsa, adamın bu kadından kurtulmak için yapacağı ilk şey, ailenin para sorunlarını karısına bırakmaktır. Böyle bir fedakârlık onu özgürlüğüne kavuşturur. İşte o zaman kadın, işten baş kaldıracak zaman bulamaz uşaklarla uğraşır, yanaşmalarına emirler verir, borçlularla didişir, noterlerle ilgilenir, davaların nasıl geliştiğine bakar, kontratlar yapar, kendisinin hakimiyetini hisseder. Satın alır, satar, düzenler, söz verir, tehlikelere girer, verir, alır, toplar;

harcar, budalalıklar eder, başarılar kazanır; bundan memnuniyet duyar, böylece avunur ve işle ilgilenir; başka yere bakacak zaman bulamaz. Kocasını kendisini ihmal eder ve adamdan saymazken, kocasını mahvetmekte olduğunu düşünerek tatmin olur."

Mösyö Gillenormand bu görüşünü kendi hayatına uygulamıştı; bu yüzden kendi hikâyesi buna çok benziyordu. İkinci karısı onun servetini öyle idare etmişti ki öldüğü zaman Gillenormand'a on beş bin frank

gelirden başka bir şey kalmamıştı. Ancak geçinebiliyordu. Pek aldırmamıştı. "Çünkü artık miraslara güven duyulmuyor, anadan babadan kalan servet, bakıyorsunuz milli servet haline geliyor," diyordu.

Daha önce söylediğimiz gibi, Filles de Cal-vaire Sokağı'ndaki ev kendisinini. İki hizmetçisi vardı, biri kadın öteki erkek. Yeni bir hizmetçi aldığı zaman onlara kendisi yeni bir isim veriyordu. Hangi bölgeden gelmişlerse, o bölgenin ismiyle çağırıyordu onlan. Nimo--50-

is, Comtois, Poitevin gibi. Son uşağı elli yaşlarında, astımlıydı. İki üç adım atmaktan aciz olduğu halde, Bayonne'lu olduğu için Mösyö Gillenormand ona, "Basque" demişti. Hizmetçilere gelince, bütün hizmetçilerin ismi Nicolette'di (Daha ilerde sözü geçecek olan Magnon bile). Bir gün, işinin tam ehli olan gururlu usta bir ahçı kadın gelmişti. Mösyö Gillenormand kadına, "Ayda ne kadar istersiniz?" diye sordu. Kadın cevap verdi: "Otuz frank." "Peki isminiz nedir?" "İsmim Olimpy." O zaman Gillenormand şöyle dedi: "Sana elli frank veriyorum. İsmi de Nicolette olacak."

6. Magnon ile İki Bebek

Mösyö Gillenormand acı çektiği zamanlar hemen öfkelenirdi. Umutsuzluğa düşmek, acı çekmek, öfkelenmek demekti onun için. Her türlü önyargıya sahipti ve kendine her pervasızlığı hak görüyordu. İnsanlara karşı ileri sürdüğü ve için için kendisini memnun eden özelliklerinden biri, daha önce söylediğimiz gibi, dinç kalmış olmasıydı. Buna, "şahane şöhret," diyordu. Bu şahane şöhret, başına bazen belalar da getirmişti. Bir gün kendisine, bir sepet içinde, sanki istiridye getirirler gibi, yeni doğmuş iri bir oğlan çocuğu getirdiler. Çocuk durmadan ağlıyordu, sıkı sıkı kundaklanmıştı. Altı ay önce evden kovulan bir hizmetçi, çocuğun Mösyö Gillenormand'dan olduğunu iddia ediyordu. O tarihte, Mösyö Gillenormand en çok seksen dört -51-

yaşındaydı. Çevresinde herkes buna kızmış, söylentiler almış yürümüştü. Bu sersem kan bu hikâyeye kimi inandırmak istiyordu? Bu ne cüret, ne iğrenç bir iftiraydı! Bu arada, Mösyö Gillenormand çok sakindi. Çocuğa, iftira edilmekten gurur duyan genç bir adamın tatlı gülüşü ile bakıyor ve şöyle diyordu: "Ne olmuş yani? Neden bu kadar aptallaşıyorsunuz-nuz? Majeste IX. Charles'm oğlu Angouleme Dükü seksen beş yaşındayken, on beş yaşında bir kızla evlendi. Alluy Markisi ve Bordeaux piskoposu Kardinal de Sourdis'in kardeşi Mösyö Virginal 83 yaşında, başkan Taquine'in oda hizmetçilerinden birinden çocuk sahibiydi ve bu çocuk daha sonra Malta şövalyelerinden biri oldu. Bu yüzyılın büyük adamlarından birisi olan papaz Tabaraud seksen yedi yaşındaki bir adamın oğluydu bu. Bu gibi şeyler gayet olağandır. İncil nerede? Yemin ederim ki, bu çocuk benden değil. Neyse, ona iyi bakın, sonuçta bu, kendi hatası değil." Bu, yumuşak bir davranıştı. Nitekim Magnon denilen bu hizmetçi kız, ertesi yıl, Mösyö Gillenormand'a bir başka erkek çocuk gönderdi. Mösyö Gillenormand yelkenleri suya indirmek zorunda kaldı. İki çocuğu birden annesine gönderip her ay bakımları için seksen frank vereceğini söyledi. Ama bir şartı vardı; kadın bir daha böyle şeyler yapmayacaktı. "Bir annenin çocuklara iyi bakmasını isterim. Ara sıra gidip onları göreceğim," diyordu. Böyle de yaptı. Mösyö Gillenormand'ın 33 yıl boyunca Poitier Akademisi Direktörlüğünü yapan ve yetmiş dokuz yaşında ölen bir erkek kardeşi -52-

vardı. "Kendisini çok erken kaybettik," derdi. Kendisinden geriye pek anı kalmamış olan bu papaz, çok cimriydi. Papaz olduğu için fakirlere sadaka vermek zorunda olduğunu hisseder, ama dilencilere rastladığı zaman değerli olmayan eski paralar verirdi. Böylece cennete gideyim derken cehennemin yolunu bulmuştu. Oysa Gillenormand bu çeşit dalaverelere kalkışmıyor, soylu bir şekilde ve eli açık bir insan gibi sadaka veriyordu. Aceleci, iyi kalpli ve merhametliydi. Kendisiyle ilgili her şeyin, hatta aleyhinde çevrilen dolapların

bile, yüce bir şekilde olmasını isterdi. Kendisini kaba ve gayet açık bir şekilde soyan_bir adamın yüzüne karşı, soylu bir tavırla şöyle bağırıyordu: "Tuh. Bu işi ne kadar kötü yaptınız. Bu yüzyılda her şey bozulmuş, sahtekârlar bile. Hayret edilecek şey doğrusu. Benim gibi bir adam böyle soyulur mu hiç? Sanki bir ormanda so-yHmuşum gibi hissediyorum kendimi. Ama çok acemi ve kötü bir soygun bu." İki kere evlendiğini söylemiştik. Birinci evliliğinden bir kızı olmuş ve hiç evlenmemişti. İkincisinden de bir kızı olmuş, otuz yaşına doğru ölmüştü. Bu kız, belki aşk, belki de tesadüf yüzünden Cumhuriyet ve İmparatorluk ordularında hizmet etmiş, Austerlitz'de nişan almış, Waterloo'da yarbay olmuş, zengin bir subayla evlenmişti. Yaşlı burjuva, "Bu, ailemizin yüz karasıdır," diyor, dantelalı kol kapaklarını geriye doğru atmak için zarif bir el hareketi yapıyordu. Tann'ya pek inandığı yoktu. -53-

7. Kural: Misafirler Sadece Akşamları Kabul Edilir

İşte saçları hiç dökülmemiş ve aklaşmış olan Mösyö Luc-Esprit Gillenormand böyle bir adamdı. Her şey rağmen Mösyö Luc-Esprit Gillenormand kendisine saygı duyulması gereken biriydi. XVIII. yüzyılın adamıydı; yüce ve yüzeyseldi.

Restorasyon'un ilk yıllarında Mösyö Gillenormand daha gençti (o sıralarda, yani 1814 yılında henüz yetmiş dört yaşındaydı). Saint Sulpice'in yakınlarında, Saint-Germain mahallesinde, Servandoni Sokağı'nda oturuyordu. Marais'ye, dünyadan el etek çektiği zaman taşınmıştı. Yani seksen yaşını

geçtikten sonra. Dünyadan el etek çektikten sonra kendini alışkanlıklarına bırakmıştı artık; bu alışkanlıklarından birisi, gündüzleri kapısını ziyaretçilere kapalı tutmasıydı. Gelen kim olursa olsun, ne gibi bir iş için gelirse gelsin, ziyaretçileri sadece akşamları kabul ederdi. Bu, onun yaşadığı yüzyılının âdetlerinden biriydi. Ne pahasına olursa olsun bundan vazgeçmek istemiyordu. Saat 17.00'de akşam yemeği yiyordu. Ondan sonra kapısı ziyaretçilere açıktı. "Gün ışığı kahpedir, ona pencereleri kapamak gerekir. Gökyüzü yıldızlarını parıldattığı zaman, seçkin insanlar da zekâlarını harekete geçirirler," diyordu. Bu yüzden, gündüzleri herkesten kaçırdı. Kral bile evine gelse bu kuraldan şaşmazdı belki. Bu, onun çağının inceliği idi.

54-

8. Birbirlerine Benzemiyorlar

Şimdi, Mösyö Gillenormand'ın sözü geçen kızlarından söz edelim: Bu kızların aralarında on yaş fark vardı.

Küçüklüklerinde birbirlerine hemen hemen hiç benzemiyorlardı. Ne yüz, ne de karakter olarak aralarında hiçbir bağlantı yoktu. Küçük kız, güzel olan her şeyle ilgilenen, tatlı bir insandı. Çiçekler, şiirler, şarkılar onun en sevdiği şeylerdi. Coşkun, duygulu, hayalperest bir yaratıktı. Ta çocukluğundan beri hayalinde yaşadığı belirsiz bir kahramanla nişanlıydı. Büyük kızın ise hayallerini zengin tüccarlar, milyonerler süslüyordu. Hayalini kurduğu adam sersemin biriydi, ama parası olduğu için adam sayılıyordu. Ya da büyük bir devlet memurunun karısı olduğunu hayal ediyordu. Resmi davetler, kapıda gelenlerin isimlerini okuyan boynu zincirli uşaklar, balolar, Başkanların nutukları, herkesin kendine saygı duyup çevresinde pervane gibi dönmesi, bütün bunlar hayallerini baştan başa kaplıyordu. Genç kızlık çağlarında her iki kız da, böylece kendi hayallerinin peşine katılıp düşüncelere dalmış, yaşamaktaydılar. Her ikisinin de kanatları vardı. Birinin

kanatları melek, diğerininki kaz kanadıydı.

Hiçbir hırs, hiçbir istek tam olarak gerçekleşmez. Hiç olmazsa yeryüzünde bu böyledir. İçinde yaşadığımız

çağda cennet henüz yeryüzüne inmemiştir. Küçük kız hayallerinin erkeğiyle evlenmiş, ama genç yaşta ölmüştü. Büyük kız evlenmemişti.

-55-

Büyük kız bu anlattığımız hikâyeye girdiği sırada, yaşlı ve erdem sahibi, hiçbir duygu beslemeyecek kadar

namuslu bir kadın, alıngan ve kalın kafalı bir mahluktu. Yakın aile akrabalarının dışında kimse onun küçük ismini bilmiyordu. Ona büyük Matmazel Gille-normand diyorlardı.

Utangaçlık ve çekingenlik konusunda Matmazel GiUenormand ile kimse yarışamazdı. Bu, delilik derecesinde bir utangaçlıktı. Hayatında en korkunç anı olarak, bir adamın bir günjartiyerini görmüş olmasını hatırlardı.

Bu korkunç utangaçlık, yaşlandıkça daha da artmıştı. Etekliği, ona göre tam anlamıyla kalın değildi.

Elbisesinin üst kısmının hiçbir zaman yeterli derecede kapalı olduğundan emin olmazdı. Kimsenin bakmayı aklına getirmeyeceği yerleri iğnelerle, kopçalarla dikiyordu. Utangaçlığın esası, tehlike azaldıkça kaleyi daha

fazla sağlamlaştırmasıdır.

Ama bu gibi işlere kimsenin akli ermez. Çünkü Matmazel GiUenormand, küçük yeğeni Theodule'ün kendisini

kucaklamasından memnuniyetsizlik duyuyor gibi görünmüyordu. Theodule subaydı.

Bu Theodule'e gösterdiği özel ilgi bir yana, kendisi için seçtiğimiz utangaç sıfatı tam yerindedir.

Matmazel

Gülenormand'ın karmakarışık bir ruhu vardı. Zaten utangaçlık, yarım erdem, yarım da kusurdur.

Utangaçlığa sofuluğu da eklemişti. Sofuluk, utangaçlığa uyan bir astardır. Bakire Meryem tarikatına bağlıydı.

Beyaz bir örtü

-56-

kullanırdı. Yortularda acayip vaazlar verir 'kutsal kan'ı, 'kutsal kalb'i saygıyla anardı. Rokoko-Jesuit bir mihrabın önünde saatlerce tek başına düşüncelere dalar ve ruhunu, altın yaldızlı tahtaların, mermerlerin arasından Tann'ya doğru yüceltirdi.

Kilisede bir arkadaş edinmişti. O da kendisi gibi yaşlıca bir kızdı; tam bir budala olan bu kadının yanında Matmazel GiUenormand dünya bilgini sayılırdı. İsmi Matmazel Vaubo-is olan kadıncağız, iki tane duanın dışında nasıl reçel yapıldığından başka bir şey bilmezdi. Matmazel Vaubois, içinde zerre kadar zekâ bulunmayan bir cehalet kumkumasıydı sanki. Kendi cinsinin en mükemmel örneğiydi.

Matmazel GiUenormand yaşlandıkça, kaybetmekten çok, kazanmıştı. Miskin insanların hepsi için doğrudur

bu. Hiçbir zaman kötü bir insan olmamıştı. Ama bu yarım bir iyiliktir. Yaşlandıkça daha da yumuşamıştı. Kaynağı bilinmeyen ve kendisinin de çözemediği bir üzüntü bütün varlığını kaplamıştı. Yüzünde, başlamadan biten bir hayatın bütün şaşkınlığı okunuyordu. Babasının yanında yaşadığını söylemiştik. Mösyö Gillenor-mand'm yanında nasıl kızı varsa, Monsenyör Bienvenu'nün de yanında kızı vardı. Yaşı ilerlemiş bir adamla yaşlı kızının birlikte yaşamaları az görülen bir şey değildir. Bunlar insana, birbirine dayanan iki zayıf yaratık izlenimini verir.

Bunlardan başka, evde bir de küçük bir erkek çocuk vardı. Çocuk, Mösyö Gillenor-

-57-

mand'm karşısında korkudan titrerdi. Mösyö Gillenormand, çocuğa çok sert bir şekilde, hatta bazen bastonunu havaya kaldırarak seslenir ve "Gel buraya, seni haylaz, seni yaramaz, söyle bakayım sersem, hele bir daha görürsem!" gibi sözler söylerdi.

Bu onun torunuydu. Bu çocuktan ilerde söz edeceğiz.

-58-

ÜÇÜNCÜ KİTAP

BÜYÜKBABA VE TORUN 1. Eski Bir Salon

Mösyö Gillenormand, Servandoni Sokağı'nda oturduğu sıralarda, birtakım soylu ve seçkin salonlara devam

ediyordu. Burjuva olmasına rağmen, Mösyö Gillenormand bu salonlara kabul edilirdi. Mösyö Gillenormand'm iki zekâsı olduğu için -biri kendi zekâsı, öteki başkalarının ona yükledikleri zekâ- kendisini arıyorlar

hatta gelmesinden memnun oluyorlardı. Hâkim olamayacağını anladığı bir salona gitmezdi. Bazı insanlar vardır, her ne pahasına olursa olsun başkalarını etkilemeyi ve ilgi çekmeyi isterler. Konuşup herkesi hayran

etmezlerse kendilerini soytarılık yapmaya zorlarlar. Mösyö Gillenormand böyle değildi. Ziyaret ettiği kralcı

salonlara hâkim olması kendisine bu kadar pahalıya mal olmuyordu. Her yerde sözü geçiyordu onun.

Bazen

M. de Bonald'a hatta M. Bengiy-Puy-Valee'ye kafa tuttuğu bile oluyordu.

1817 yılına doğru, komşularından Madam la Baronne de T.'nin Ferou Sokağı'ndaki evini haftada iki kere öğle vakitleri ziyaret ediyordu. Bu saygıdeğer madamın kocası XVI. Louis'nin

-59-

devrinde Berlin elçiliği yapmıştı. Baron Sağlığında manyetizmayla uğraşır, kendinden geçer, hayallere daldı. Sürgünde sefalet içinde ölmüş ve geriye servet olarak, yaldız işlemeli ve maroken kaplı on ciltlik anılarını bırakmıştı. Madam T. onuruna yediremediği için bu anıları bastırmamıştı, bütün geliri; nasılsa batmaktan kurtulmuş küçük bir aylıktı. Madam T. saraydan tamamen uzakta yaşıyordu. Saray için, "her çeşit insanın bulunduğu yer," diyordu. Dünyadan elini eteğini çekmişti; soylu, gururlu ve fakir bir yalnızlık

içinde yaşıyordu. Haftada iki kere yakın arkadaşları onun evinde toplanıyorlardı. Bu, tam bir kralcıları toplantısı oluyordu. Bu toplantılarda çay içiliyor ve ruhsal durumları nasıl gerektiriyorsa öyle hareket

edilerek,

içinde buldukları yüz yıldan ya şikâyet ediyor, ya da ona isyan ederek bağırıp çağırıyor,

Anayasacılar'dan,

Bonapart-çüardan, mavi şeridin burjuvalara verile verile artık sıradan kötü bir alışkanlık haline gelmesinden

XVIII. Louis'nin Jakobencililiğine dair hayıflanıp duruyor ya da feveran edip çılgınlık atıyorlardı.

Fahişelikten

de söz açılıyordu.

Bu toplantıların en eğlenceli taraflarından biri de, Napoleon isminin Nicolas olarak geçtiği şarkıların birlikte

söylenmesiydi. Kaba ve açık şarkıları söylerken, en nazik ve tatlı kadınların bile heyecanlanıp coştukları görülmüyordu. Bu toplantılarda gelecek hükümete kimlerin seçileceği ve ne gibi görev alacakları da kararlaştırılıyordu.

Bu küçük çevrede devrimin gülünç taklitleri de yapılıyordu. Aynı öfkeleri ters yönde

-60-

bileyip sivriltmekten yana bilinmez nasıl bir istek duyuyorlar, devrimin küçük şarkısı 'İşler Yolunda Gidiyor'u

söylüyorlardı:

Ah, gidecek, gidecek, gidecek! Bonapartçüar deniz fenerlerine!

Şarkılar giyotine benzer. Fark gözetmeden keserler; bugün bu kafayı yarın bir başkasını. Kestikleri kafanın

kime ait olduğuna bakmazlar... Onlar için önemli değildir.

Fualdes sorusunda, -bu sorun 1816'da ortaya çıkmıştı- onlar, Bastide ile Jausion'un tarafını tutuyorlardı.

Çünkü Fualdes, Bona-partçıydı. Liberallere 'kardeşler ve dostlar' diye lakap takmışlardı. Bu tabir onlarca

hakaretlerin en büyüğüydü.

Bazı kiliselerin çan kulelerinde olduğu gibi, Madam de T.'nin salonunda da iki tane horoz vardı. Bunlardan biri Mösyö Gillenor-mand, öteki Kont Lamothe Valois'du. Ondandır söz açılırken, saygı ve önemle: "Biliyor musunuz bu ismi? Kraliçenin gerdanlığı olayına kansan Lamothe'dur" deniliyordu.

Şunu da ilave etmeden geçmeyelim: Bur-juvaların gözünde, birisinin kolayca dostlar edinmesi, kendisi için hiç de hoş bir şey değildir. Evinize kabul ettiğiniz, kendisiyle dostluk yaptığınız insana çok dikkat etmeniz

gerekir. Komşularınız soba yakmadıkları zaman, odanızı ısıtmak için nasıl daha fazla odun harcamanız gerekiyorsa, hor görülen adamlarla arkadaşlık ettiğiniz zaman kendinizi temize çıkarmanız için çok fazla gayret etmeniz gerekir.

-61-

1815'te yetmiş beş yaşında olan Lamot-he'un sessiz ve ağırbaşlı hali, soğuk ve köşeli yüzü, son derece kibar, tavırları, kravatına kadar ilikli elbisesi, toprak renkli pantolonunun içinde daima üstüste atılmış bir

şekilde tuttuğu uzun bacakları dikkati çekiyordu. Yüzü pantolonunun rengindeydi.

Bu Mösyö de Lamothe sırf ünlü olduğu ve -şaşılacak bir şey- Valois ismini taşıdığı için bu salonda önemli bir

yer işgal ediyordu. Mösyö Gillenormand'a gelince, onun hakimiyeti gerçek bir üstünlüktü. Çünkü o, hakimiyetini doğrudan doğruya kuruyordu. Neşesinden hiçbir şey kaybetmeden şakacı bir tavır takınıyor ve

kendini kabul ettiriyordu. Yüce, namuslu ve burjuvaca bir seçkinliği vardı. Yaşlı olmasının da bu şekilde saygı görmesine sebep olduğunu söyleyelim. Bu kadar yaşlı olmak küçümsenecek bir şey değildir. Yıllar, insanın çevresine bir saygı halesi örür ve onu herkesin gözü önünde önemli bir insan haline sokar.

Bundan başka, eski bir kayadan fırlayan kıvılcımlara benzer özlü sözleri vardı. Örneğin Prusya Kralı XVIII.

Louis'yi tekrar tahta oturtttuktan sonra, Ruppın kontu adı altında onu ziyarete geldiğinde, sanki Marki

de

Bran-denbourg' muş gibi usta ve ince bir kabalıkla karşılanmıştı. Mösyö Gillenormand bu davranışı onaylıyor

ve "Fransa kralı olmayan her kral bir taşralı kraldır," diyordu. Bourbonla-nın tekrar tahta çıkışını kutlamak için

yapılan bir törenden sonra Talleyrand'm geçtiğini gören Mösyö Gillenormand şöyle demişti: "İşte ekselans

Kötülük Hazretleri!.."

-62-

Mösyö Gillenormand, bu toplantılara o çağlarda kırk yaşında olan fakat ellisinden fazla gösteren, fasulye sırtığı gibi kızı ve yedi yaşlarında sevimli bir oğlan çocuğu ile birlikte geliyordu. Bu çocuk, beyaz, pembe tenli,

mutluluk ve güven dolu bakışları olan çok güzel bir çocuktur. Salona girdiği zaman herkes "Ne güzel şey, çok

yazık olmuş. Vah yavrucak!" diye mırıldanıyordu. Bu çocuk, biraz önce kendisinden biraz söz açtığımız çocuktur: Ona "zavallı çocuk" diyorlardı; çünkü babası Loire'lı bir hayduttu.

Bu Loire'lı haydut Mösyö Gillenormand'ın sözü geçen damadıydı. Kendisinin bu damadından, "Ailemizin yüz

karası" diye söz ettiğini biliyoruz.

2. O Günlerde Kırmızı Hayaletlerden Biri

O günlerde küçük Vernon şehrinden biri -ve yakında, yerine demirden korkunç bir köprünün geçeceğinden

emin olduğumuz- o güzel köprünün üzerinde dolaşan biri, yukardan aşağıya baktığı zaman, deri bir başlık giymiş, elli yaşlarında görünen bir adam görecekti. Bu adam, gri renkte kalın kumaştan yapılmış bir pantolon

ve ceket giymekteydi. Ceketinde, zamanla rengini atıp sararmış, kırmızı bir şerit, ayaklarında tahta ayakkabılar vardı. Yüzü solgun, saçları bembeyazdı. Alnından aşağıya, yanağında bir yara izi görülüyordu. İki büklüm olmuş, zamanından önce çökmüştü. Hemen her gün, Seine Neh-

-63-

ri'nin sol kıyısını bir sıra teras gibi kaplayan ve köprülerin yanında duvarlarla çevrili küçük boşluklar bırakan

alanlarda alinde bir bel bir de bağcı bıçağıyla dolaşır.

Bu alanlar baştan başa çiçeklerle kaplıydı. Daha büyük olsalar bir bahçeye, daha küçük olsalar bir çiçek demetine benzeyeceklerdi. Bu alanlar, bir uçlarında nehre öteki uçlarında evlere kadar uzanırlar. Sözü geçen tahta ayakkabılı adam bu alanların en küçüklerinden ve bu tür evlerin en mütevazı ve yoksul görünümü olanlarından birinde oturuyor, sessiz, dünyadan elini eteğini çekmiş bir şekilde yaşıyordu. Yanında kendine hizmet eden ne genç, ne yaşlı, ne çirkin, ne güzel, ne köylü, ne şehirli olan bir kadın vardı.

Adamın bahçem dediği yer, kendi dikip yetiştirdiği çiçeklerin güzelliği yüzünden şehirde ün salmıştı.

Çalışa çalışa, azmi, dikkati ve taşıdığı kova kova sular sayesinde bahçesini adam etmiş ve hatta yaratıcının

unutkanlığına gelmişe benzeyen birtakım görülmemiş laleler ve kasımpatılan üretmişti. Yaratıcı bir kafası

vardı. Amerika ve Çin'den gelen bazı ender bodurağaçların yetiştirilmesinde özel metod-lar kullanarak, böylece Solange Bodin'in yaptıklarını daha önce başaracak kadar usta bir bahçivandı. Yazın, güneş doğar doğmaz, bahçeye çıkıyor, kazıyor, ekıyor, zararlı otları söküyor suluyor, patikalarda yüzünde iyi bir insanın

ifadesiyle dolaşıyor, hem hüzünlü, hem memnun bir halde bazen saatlerce hayallerine dalarak olduğu yerde kalıyordu.

-64-

Böyle kımıldamadan durduğu zamanlar ya bir kuşun ötüşünü ya bir evden yükselen çocuk seslerini dinliyor

ya da bir yaprağın otun üzerindeki, güneş ışınlarının bir elmas parçası gibi parıldattığı çiğ tanelerine bakıyordu. Sofrası, bir yoksul sofrasıydı, şaraptan çok, süt içiyordu. Küçük bir çocuk görse, dayanamaz her

şeyini verirdi. Hizmetçisi de kızar onu azarlardı. Vahşi denecek kadar çekingendi. Evinden dışarıya nadiren

çıkıyor; kapısını çalan yoksullardan ya da Papaz Mabe-uften başkasıyla görüşmüyordu. Bununla birlikte, bahçesindeki çiçekleri görüp de ilgilenen şehir sakinlerinden biri ya da bir yabancı kapısını çalsa, onu güleryüzle karşılıyordu. Loire'lı haydut buydu işte.

Biri, askeri anılan, biyografileri ordu bültenlerini ve Le Moniteur'ü okumuş olsaydı, Georges Pontmercy adlı

birinden sık sık söz edildiğini görecekti. Pontmercy henüz çok gençken, Pontmercy Saintonge alayında askerdi. O sırada devrim patlak verdi. Saintonge alayı, Rhin ordusunun birliklerinden biriydi. Monarşi'nin yıkılışından sonra bile eski alaylar eyalet isimlerini muhafaza etmişler. Ancak 1794'te tugaya dönmüştüler.

Pontmercy, Spire'de, Worms'da, Neustat'da, Turkheim'de, Alzey'de, Mayence'de, Houc-hard'ın artçılarnı

oluşturan iki yüzlerin arasındaydı. On ikinci olarak eski Andernach istihkâmının gerisinde, Hesse prensinin

alayına karşı koydu ve ancak düşman topçusu is-tihkâm duvanında siper bayına kadar bir gedik açtıktan sonra çekilip ordunun ana

-65-

kısına katıldı. Mont-Palissel savaşında Kle-ber idaresinde, Marchiennes'de savaşmış, kolu bir mermi parçası ile kırılmıştı. Sonra İtalya sınırını geçmiş, Joubert'le birlikte, Tende boğazını tutan otuz kişiden

biriydi. Bu olaydan sonra Joubert General, Pontmercy teğmen olmuştu. Lodi'deki savaşta Berthier'-in yanında çarpışmıştı. Napoleon bundan söz ederken, "Berthier, hem süvari, hem topçu, hem de humbaracı olarak savaştı," demişti. Eski generali Joubert'in, Novi'de, elinde kılıcı, "İleri!" diye bağırırken vurulup düştüğünü görmüştü. Arkadaşları ile, Cenova' dan savaş gereği, küçük bir limana giderken, yedi sekiz İngiliz

savaş gemisiyle karşılaşmıştı. Cenovalı kaptan, toplan denize atıp askerleri ambara indirip palavra altına gizlemek ve gemisine tüccar gemisi süsü verip sıyrılıp gitmek istiyordu. Pontmercy, hiç korkmadan, gemiye Fransız bayrağını çekti ve İngiliz gemilerinin arasından başını öne eğmeden geçip gitti. Biraz ilerde gördüğü bir başka İngiliz gemisine saldırarak onu zaptetti. Bu gemi ağzına kadar mühimmat, beygir ve

asker doluydu. 1805'te Günzburg'u Arşidük Ferdinand'ın elinden alan Malher birli-ğindeydi.

Wettingen'de

kurşun yağmuru altında, Dokuzuncu Dragonlar birliğinin başında savaşırken ağır bir şekilde yaralanan Albay

Maupetit'yi taşımıştı. Austerlitz'de düşman ateşi altında o harikulade kademeli yürüyüş yapılırken kendisini

cesaretiyle göstermişti. Rus hassa süvari alayı, bir bölüğü ezdiğinde, Pontmercy bu süvarilere karşı çı-

-66-

kanlann arasındaydı. İmparator kendisine nişan vermişti. Mortier'nin kumandasında bulunan ve

Hamburg'u

almış olan büyük ordunun sekizinci birliğinde bulundu. Eski Flandre alayına yanı elli beşinci alaya geçti. Eylau'da, bu kitabın yazarının kahraman amcası Louis Hugo'nun, seksen üç kişilik kuvvetiyle, iki saat boyunca düşman ordusunun bütün saldırılarına karşı koyduğu mezarlıktaydı. Pontmercy, bu mezarlıktan sağ

çıkan üç kişiden biridir. Friedland'da bulundu, Moskova'yı gördü, sonra Beresina'da, Lutzsen'de, Bautzen'de,

Dresden'de Wac-hau'da, Leipsiek'de bulundu. Marne sahillerini, Aisne sahillerini gördü. Laon'daki o korkunç

durumu yaşadı. Arney-le-duc'te on kazağı kılıçtan geçirip, generalini değil, ama onbaşıyı kurtardı. O dönemde kendisi yüzbaşısıydı. Burada yaralandığında yalnız sol kolundan yirmi yedi kemik parçası çıkardılar.

Paris'in düşmesinden sekiz gün önce süvari birliğine katılmıştı. Onda çift el denen şey vardı; Pontmercy, hem tüfeği, hem kılıcı, hem atı aynı ustalıklarla kullanabilen mükemmel askerlerden biriydi. Böyle yetişmiş askerlerin oluşturdukları orduların ayrı özellikleri vardır. Napoleon'la birlikte Elbe Ada-sı'na gitti.

Waterloo'da

Dubois taburunda, eskadronların komutanıydı. Lunebourg bölüğünün sancağını alıp imparatorun ayaklarının

altına atan oydu. Her tarafı kana bulanmış, sancağı alırken yüzüne bir kılıç darbesi yemişti. İmparator, gururla ona: "Albay ve Baron oldun, Legion D'Honneur'ü hak et-

-67-

tin!" diye seslendi. Pontmercy cevap verdi: "Size arkamda bırakacağım dul adına teşekkür ederim." Bir saat

sonra, Ohaine çukurunda vurulup düşüyordu. Kimdi bu George Pontmercy? Pontmercy, Loire'li hayduttan başkası değildi.

Waterloo'dan sonra başına neler geldiğini az da olsa biliyoruz: Ohain çukurundan çıkarıldığını ve bundan sonra tekrar orduya katıldığını biliyoruz.

Bu olaydan sonra, sayısız gezici hastane arabası değiştirerek, Loire civarlarına varabilmişti.

Restorasyon devri onu yarım maaşa bağlamış ardından görevinden alarak Vernon'a, göz hapsinde yaşamaya, yani sürgüne göndermişti. XVIII. Louis bozgun sırasında olup biten her şeyi, yok saymış; bu yüzden, Pont-mercy'e ne Legion D'Honneur nişanını, ne baronluğu ne de albaylığı bir hak olarak tanımıştı.

Oysa o, Baron Albay Pontmercy diye imza atmakta hiçbir tereddüt etmez, eski mavi elbisesinin yakasına,

Legion d'Honneur nişanını takmadan hiçbir zaman dışarı çıkmazdı. Kraliyet savcısı, bu nişanı takmakta devam ederse, haksız yere nişan taşımak suçundan mahkemeye verileceğini bildirmişti. Bu karar kendisine

bildirilince, Pontmercy acı bir gülüşle şöyle cevap verdi: "Bilmiyorum, acaba ben mi Fransızca'yı anlamıyorum yoksa sizin konuştuğunuz dil mi Fransızca değil? Bildiğim bir şey varsa, o da söylediklerinizi anlamadığım dır." Bundan sonra sekiz gün arka arkaya nişanını takarak dışarı çık-

-68-

mişti- Kendisine dokunmaya cesaret edemediler. Milli Savunma Bakanlığı bir iki kere yazdığı mektuplara, 'Mösyö Kumandan Pontmercy' diye başlık koymuştu. Mektupları açmadan geri gönderdi. Bu sırada, Sainte-

Hele-ne'de bulunan Napoleon da, Sir Hudson Lo-we'un, 'General Bonapart'a' diye gönderdiği mektupları aynı şekilde iade ediyordu. Pontmercy her açıdan İmparatoruna layık ve sadık bir adamdı.

Eski Roma'da da, Flaminus'u selamlamayan tutsak Kartacah askerler vardı. Onlar da Annibal'e sadık, Pontmercy'e benzeyen kişilerdi.

Bir gün Vernon sokaklarından birinde, Kraliyet savcısına rastladı ve yanına yaklaşarak: "Sayın savcı, yüzümdeki yara izini taşımama izin var mı acaba?" diye sordu.

Pontmercy, ufak bir gelirle geçiniyordu. Vernon'daki en küçük evlerden birini tutmuş, yukarıda anlattığımız

biçimde, insanlardan uzakta yaşıyordu. İmparatorluk devrinde, iki savaş arasında, Matmazel Gillenormand'la evlenecek zaman bulmuştu. Aslında bu işe çok kızan ihtiyar burjuva, istemeye istemeye bu işe razı

olmak zorunda kalmış, "Ne yapalım en yüksek aileler bile bunu kabul etmek zorunda kalıyorlar," demişti.

1815 yılında, kocasına her bakımdan layık, ince, zeki, hayran olunacak bir kadın olan Madam Pontmercy, geride bir oğlan çocuğu bırakarak ölmüştü. Yanında kalmış olsaydı, bu çocuk albayın yalnızlığını hafifleten,

onu neşelendiren bir varlık olacaktı, ama çocuğu büyükbaba

-69-

istemmişti. Çocuk verilmediği takdirde, onu mirasından mahrum edeceğini söylüyordu. Baba, çocuğun menfaatlerini gözeterek büyükbabanın istediğini yerine getirmek zorunda kalmıştı. Çocuğu elinden gidince

de çiçekleri sevmekten, kendini onlarla avutmaktan başka bir yol bulamamıştı.

Zaten her şeyden ümidini kesmişti. Ne bir şey istiyor, ne de bir şeyler yapmaya kalkışuyordu. Bütün enerjisini, yapmakta olduğu çocukça işlerle ve daha önce yaptığı yüce işleri düşünmeye harcıyordu. Zamanını bir menekşenin yetişmesiyle uğraşmak ya da Aus-terlitz'i düşünmekle geçiriyordu.

Mösyö Gillenormand, damadıyla bütün ilişkisini kesmişti. Onun gözünde Albay, bir hayduttan başka bir şey

değildi. Albayın gözünde ise Mösyö Gillenormand bir "buda-la"ydı. Mösyö Gillenormand damadından hiç söz

açmazdı. Söz açtığı zaman, bunu "Sayın Baron," ile alay etmek için yapardı mutlaka. Pontmercy'nin oğlunu

hiçbir zaman görmeyeceği ve onunla konuşmayacağı konusunda anlaşma yapılmıştı. Bu anlaşmaya uymadığı takdirde, oğlu mirastan mahrum edilmiş bir durumda babasına geri gönderilecekti.

Gillenormand

ailesi için Pontmercy, aşağılık bir adamdı. Onlar çocuğu kendi istedikleri gibi yetiştirmeyi amaçlıyorlardı.

Albay, bu şartları kabul etmekle belki hata etmişti, ama böylelikle çocuğunun geleceğini kurtardığını

dolayısıyla sadece kendini kurban ettiğini düşünüyordu. Mösyö Gillenormand'ın bırakacağı miras o kadar önemli değildi. Ama, asıl Mat-

-70-

mazel Gillenormand'ın bırakacağı miras çok önemliydi. Hiç evlenmemiş olan bu teyze, ana tarafından çok zengindi. Başka varisi olmadığı için serveti yeğenine kalacaktı.

İşte Marius isimindeki bu çocuğun bütün bildiği bir babası olduğuydu. Kimse kendisine daha fazla bir şey söylememişti. Ama, büyükbabası ile birlikte gittiği yerlerdeki insanların fısıldaşmaları, göz kırpmaları, kulağına

çalınan yanm cümleler, kafasında bazı düşünceler uyandırmaya başlamıştı. Ve bu düşünceler zamanla, çevresinden etkilenerek zihninde şekillendiği için sonunda o da etrafındakiler gibi düşünmeye, babasını aklına getirdikçe bir tür utanç ve sıkıntı duymaya başlamıştı.

Marius bu şekilde büyüyürken Albay her iki üç ayda bir gizlice Paris'e gelir, sanki hapisneden kaçmış gibi

çekingen bir halde, Saint Sulpice Kilisesi'nin karşısında bir yere sığınıp, Marius'ün teyzesi ile birlikte sabah

ayinine gelmesini beklerdi. Kadının kendisini görmesinden korktuğu için bir direğin arkasına saklanır, titreyerek, kıpırdamadan, hatta nefes almaya cesaret edemez bir halde çocuğunu seyrederdi. Bu, yüzü yaralı kahraman, yaşlı kız kurusundan korkuyordu. Vernon papazı Mabeuf ile tanışıklığı da bundan ileri geliyordu.

Bu saygıdeğer papaz, Saint Sulpice Kilisesi kâhyalanından birinin kardeşiydi. Bu kâhya, çocuğa bakan ve ağlayan yüzü yaralı adamı birkaç kere fark etmişti. Tam bir erkek görünüşüne sahip olan, ama bir kadın gibi

ağlayan bu adam, kâhyanın aklından çıkma-

-71-

mişti. Bir gün, Vernon'a, kardeşi papaz Ma-beuf ü görmeye gittiğinde köprünün üstünde aynı adamı görmüş

ve bunun Saint Sulpice Kilisesi'nde ağlayan adam olduğunu anlamıştı. Bundan kardeşi papaza söz etmiş ve

ardından her ikisi de bir yolunu bularak Albayın evine ziyarete gitmişler, bu ziyaretten sonra dostluk kurmuşlardı. Önce pek ketum davranan Albay, daha sonraları onlarla samimi olmuş ve onlara bütün hikâyesini anlatmıştı. Albayın çocuğu için kendisini feda ettiğini anlayan papaz, Albaya saygı ve sevgi duymaya başlamıştı. Albay da Papaza sevgi duyuyordu. Zaten her ikisi de iyi ve samimi insanlardı. Eski bir

papaz ile eski bir asker kadar kolaylıkla anlaşabilecek iki insan yoktur. Her ikisi de aynı tip insandır:

Birisi

vatana aşağıdan, ötekisi yukarıdan bağlıdır. Aralarında başka bir fark yoktur.

Teyzesi görev bildiği için, yılda iki kere; yılbaşında ve Saint-Georges'da, Marius'e babasına gönderilmek üzere mektuplar yazdırıyordu. Bu mektuplar, herhangi örnek olarak verilmiş, başka bir mektuptan kopya edilmiş benziyorlardı çünkü. Mösyö Gillenormand bundan fazlasına izin vermiyordu. Babanın cevap olarak

gönderdiği sevgi dolu mektupları büyükbaba okumadan cebine atıyordu.

3. Huzur İçinde Yatsınlar

Marius'ün, hayata dair bütün bildiği, Madam de T.'nin salonunun sınırlarını aşmıyordu. Hayatta ancak, bu aralıktan bakabiliyor-

-72-

du. Ama bu aralık, karanlıktı. Orada sıcaktan çok, soğuk hissediliyor ve gündüzden çok, gece hüküm sürüyordu. Bu garip dünyaya ayağını atarken baştan başa neşe ve aydınlık olan küçük çocuk, kısa zamanda üzüntülü bir hal aldı ve yaşıyla ters düşecek bir şekilde ciddileşti. Bütün bu mütehakkim ve garip

kişilerce etrafı sarılan çocuk, çevresine onlar gibi ciddi bir şaşkınlıkla bakmaya başlamıştı. Gördüğü her şey

şaşkınlığını artırıyor. Madam de T.nin salonunda çok yaşlı ve saygı değer hanımlar vardı. Bu hanımların isimleri, İncil'de geçen isimlerdi: Mathan, Noe, Levis, Cambis. Bunlardan Levis'i Levi diye Cambis'i de Cambyse diye telaffuz ediyorlardı. Bu yaşlanmış suratlar ve eski isimler, çocuğun zihninde öğrenmekte olduğu İncitde okuduklarına karışıyordu. Bu hanımlar, kül-lenmeye yüz tutmuş bir ateşin etrafında, yeşil renkli bir lambanın alacakaranlığında, sert profilleri, beyaz veya gri renkli saçları, kasvetli renklerle bezenmiş bir başka yüzyılın elbiseleri ile oturdukları, şaşaalı ve haşmetli bir biçimde, ağır ağır konuşmaya

başladıkları zaman, küçük Marius şaşkın şaşkın onlara bakıp, karşısında gerçek varlıklar değil de, sihirbazlar, yan-tann varlıklar, hayaletler gördüğünü sandı.

Bu hayaletlerin yanında, salona eskiden beri gelip giden bazı papazlar ve kibar kişiler de görülüyordu bunlar:

Sassenay Markisi Va-lory Vicont'u; Charles-Antoine takma adıyla şiirler yayımlamıştı. Açık saçık kırmızı kadife elbiseleri salonun ağır ve kasvetli havasını bi-

-73-

fT"

raz yumuşatan güzel ve zeki karısı, genç Prens de Benfermont, Fransa'nın en kibar adamlarından biri olan Marki Karinals d'Es-pinous, iyi yüzlü Amendre Kontu, Louvre Ki-taplığı'nın en önemli adamı yaşlı olmadığı halde adamakıllı çöken, Şövalye de Portde Guy'du. 1793 yılında on altı yaşındayken, Devrimin buyruklanna boyun eğmediği için küreğe mahkûm olmuştu. Kendisiyle birlikte yine aynı suçtan mahkûm olan seksen yaşında bir ihtiyardan Mirepoix Piskoposuyla birlikte cezalarını Toulon'da çekmişlerdi. Görevleri, gündüzün başları giyotinle kesilmiş olanların kellelerini ve gövdelerini, toplamak-mış; bu kana bulanmış et parçalarını sırtlarında taşırlarmış. Başlarındaki, kırmızı kürek mahkûmu başlığının enselerine gelen yeri her zaman kandan bir kabuk bağlar; sabahlan kuru, akşamlan ıslak olurmuş. Bu tür korkunç hikâyeler, Madam T.nin salonunda bol bol anlatılırdı. Marat yerin dibine batınılı-yor ve Trestailon göklere çıkarılıyordu. Bulunmaz Hint kumaşı cinsinden birkaç bakan bir kenarda oturup kâğıt oynuyorlardı. Bunlar: M. Thibord du Chalard, M. Lemarchant ve saçcılann büyük alaycısı M. Cornet-Din-curt'du.

Rahiplere gelince: Biri rahip Halma'ydı. La Foudre'a birlikte yazarlık arkadaşı M. Larose kendisi için şöyle demişti: "Kim elli yaşında değil ki. Birkaç genç adam müstesna." Kralın vaizi, papaz Letourneur'de oradaydı. Üzerinde eski ve düğmeleri kopmuş bir cüppe olan ve ne kont, ne piskopos, ne de bakan olan Pa--74-

paz Frayssinous da bu salona devam edenler arasındaydı. Bunlardan başka; Saint-Germa-in-Des Pres rahibi Keravenant, daha sonra kardinal olan ve o tarihte Papa'nın elçiliğini yapan Monsenyör Macchi de vardı. Bu sonucusu, yüzüne düşünceli bir ifade veren uzun burnuyla göze çarpıyordu. Abbate Pal-mieri adında bir başka Monsenyör daha, papanın evine bağlı ruhanilerden, papalık hükümetine katılan yedi

sekreterden biri, pek önemli Liberya bazilikası piskoposlar heyeti üyesi, azizler avukatı, postulatori di santi; bu iş, azizler sırasına koyma kararlarıyla ilgili olup, aşağı yukarı Cennet seksiyonu, dilekçe dairesi başkanlığı anlamına gelir. Ayrıca iki kardinal daha vardı: M. de Luzerne ve M. de Clrmont-Tonnere, M. de Luzerne kardinali bir yazardı. Birkaç yıl sonra Conservateur'de Chateaubriand ile yanyana kendi imzasıyla makalelerini yayınlamak şerefine erişmişti. M. de Clermont-Tonnerre, Savaş ve Donanma Bakanı Marki de Tonnerre'in yanına Paris'e tatillerini geçirmeye geliyordu. Marki de Tonnerre'nin yeğeniydi. Kardinal, cüppesinin altından kırmızı çorapları görünen neşeli, ufak tefek bir ihtiyardı. En göze batan özelliklerinden birisi, Büyü/c Ansiklopediden nefret etmesi ve bilardo oyununa çok düşkün olmasıydı. O devirde, yaz akşamları, Tonnerre'le-rin evlerinin bulunduğu Madame Sokağı'-ndan geçenler, onların kapısının önüne gedikleri zaman, bilardo toplannın birbirine çarptıkları sırada çıkardıkları sesi ve Kardinal'in, karşısındaki oyuncuya, "Haydi dayan -75- bakalım," dediğini duyarlardı. Clermont-Ton-nere kardinalini Madam de T.'nin salonuna, en yakın arkadaşlarından biri olan eski Sen-lis piskoposu ve Fransız Akademisi üyelerinden biri olan M. de Roquelaure tarafından götürülmüştü. M. de Roquelaure, uzun boylu ve akademi seanslarını hiç kaçırmaması ile göze çarpan biriydi. Akademi Françoise'nin toplantılarını yaptığı, kütüphanenin bitişiğindeki odanın camlı kapısından, meraklıların her perşembe günü Selis piskoposunu görmeleri mümkündü. Genellikle ayakta durur; yüzü yeni pudralanmış, mor çoraplarını giymiş, rahipliğini daha iyi gösterebilmek için sırtını kapıya dönerdi. Bütün bu saray ve din adamları Madam de T.'nin salonuna aynı önem ve ciddiyet veriyordu. Ama ne var ki, bu yüzyıl, devrimin her yerde gerçekleşmesini gerektiren bir yüzyıl olduğundan, bu salon ve bu insanların hepsi bir burjuvanın; yani Mösyö Gillenormand'm hâkimiyetindeydiler. Devrim, kendisini bu feodal salonda bile hissettiriyordu. İşte Paris yüksek sosyetesinin özü buydu. Bu sosyete de ünlü kişilere pek yer yoktu. Chateaubriand bu salona girmiş olsaydı, Durchere Baba etkisi yapardı. Şöhretler, kralcı bile olsalar, burada karantinaya alınırlardı. Şöhrette daima anarşi vardır. Bununla birlikte bu mutaassıp çevreye ünlü ve belli bir partiye bağlı adamlar da alınmamış değildi.

Bugünün "asil" salonları o çağların salonlarına benzemezler. Bugünün Saint-Germain mahallesini bir dalalet kokusu sarmıştır. Bu--76-

günkü kralcıların da birer demagog olduklarını söyleyelim. Bu, onlar için bir övgü yerine geçecektir. M. de T.'nin salonunda yüksek kişiler bir araya gelmiş olduğu için, ince ve yüksek bir zevk görülüyordu. Davranış alışkanlıklarında her çeşidiyle içgüdüsel bir zerafet vardı. Bu salona gelen insanların davranışlarında, eski rejimin bütün inceliği ve derinliği görülüyordu. Bu rejim gömülmüştü, ama henüz ölme-mişti. Bu alışkanlıkların bazıları, özellikle dille ilgili olanları insana çok garip geliyordu. Yüzeysel bilgisi olan birisi, onların söylediklerine bakıp, taşralı olduklarını sanabilirdi. Bir general karısına madame la generale diyorlardı. Albay karısı için madame le colonelle de büsbütün kullanılmaz bir tabir değildi. Sevimli Madame Deleon, şüphesiz Longueville ve Chevreuse düşeslerini hatırlayarak, kendine böyle denilmesini prens unvanına tercih ediyordu. Grequy Markizi de keza kendine madame la Colonelle dedirtmekteydi. Oysa kullandıkları deyimler taşralı değil eski saray deyimleriydi.

Bu çevre, Tuileries Sarayı'nda, krala hitap ederken "majesteleri" kelimesinin yerine "kral" kelimesini koyarak,

üçüncü şahıs'la hitap etmek inceliğini göstermişti. Çünkü "majesteleri" kelimesi herkesin ağızına düşerek değerini kaybetmişti.

İnsanları ve olayları bu açıdan bakarak yargılıyorlar, yüzyılla alay ediyorlardı. Bu, onları yüzyılı anlamak için

çaba sarf etmekten kurtarıyordu. Şaşkınlık içinde herkes bir-

-77-

•s

birine yardım ediyor eldeki bilgileri birbirlerine iletterek paylaşıyorlardı. Mathusalem, Epi-menides'e ders

veriyor; sağır olan, kör olana bir şeyler anlatıyordu. Coblentz'den beri geçen zamanı yok sayıyorlardı. XVIII.

Louis, Tann'nin sayesinde nasıl hâkimiyetinin yirmi beşinci yılını yaşıyorsa, mülteciler de delikanlılıklarının

yirmi beşinci yılını yaşamak hakkına sahip oluyorlardı.

Her şey düzenli ve uyum içindeydi. Hiçbir şey gereğinden fazla varolmuyordu. Söz yarım yamalak bir nefes

gibiymi. Salon ile aynı fikirde olan gazetenin bir Papirus'ten farkı yoktu. Genç adamlar da vardı aralarında,

ama yaşıyor gibi değildiler. Eskimiş ve çağları geçmiş bu insanlara hizmet eden uşak ve hizmetçiler de tıpkı

kendilerine benziyorlardı. Bütün bunlar binlerce yıl önce yaşamış, her alanda miyadı çoktan dolmuş, ama mezara ve ölüme karşı hâlâ direnen bir hal vardı. Muhafaza, muhafaza etmek, muhafazakâr. Bütün sözlük

neredeyse bunlardan ibaretti. "İyi kokmak" en önemli meseleydi. Gerçekten de, bu insanların düşüncelerinde

bol koku vardı. Bu koku, naftalin kokusunu hatırlatıyordu. Bu, mumyalanmış bir dünyaydı. Efendiler mumyalanmış, uşaklar tahnit edilmişti.

Servetini kaybetmiş ve mülteci olarak yaşamakta devam eden bir Markiz, bir tek hizmetçisi olduğu halde,

daima, "Uşaklarım," diye konuşuyordu.

M. de T.'nin salonunda ne yapılıyordu? Orada herkes aşırıydı.

Aşın sözcüğünün temsil ettiği olgu henüz

-78-

kaybolup gitmemiş olsa da, bu sözcük artık anlamını yitirmiştir.

Bunu açıklayalım:

Aşın, haddini aşmak demektir. Aşın, tahtını koruma adına asaya, mihrap adına piskoposluk serpuşuna saldırmaktır; desteklediğin şeye kötü davranmaktır; arabaya koşulmuşken çifte atmaktır; hainlerin yakılışında, ısıyı az bulup odun yağmlanna itiraz etmektir; puta, yeterince putperest olmadığından ötürü karşı

çıkılmaktır; papa'da az papalık, kralda az kralcılık ve gecede çok fazla aydınlık bulmaktır. Beyazlık adına, albatrosu, kan, kuşu, zambağı tatmin edici bulmamaktır.

Bu taassup düşüncesi, Restorasyon devrinin birinci safhasının bir özelliği olmuştur. Tarihte hiçbir şey 1814'te başlayıp 1820'de biten bu döneme benzemez. Bu bitiş M. de Vilele'in iktidara gelişiyle belirlenmiştir.

Bu adam, sağcıların en becerikli adamıydı. Bu altı yıl, olağanüstü kasvetiyle sıkıntılı yıllar olmuştur; hem yer

yer gündoğumu aydınlıkla-ı taşıyor, hem de ufukları dolduran felaketlerin karanlıklarını getiriyordu. Bu yan

aydınlık ve yan karanlık dünya içinde, hem yeni, hem gülünç, hem eski, hem ciddi, genç ve aynı zamanda yaşlı bir topluluk belirmişti. Geri dönüş kadar uykudan uyanmaya benzeyen başka bir hal yoktur. Bu insanlar,

gözlerini ovuşturup duruyorlardı. Bunlar Fransa'ya öfkeyle; Fransa da onlara alayla bakıyordu.

Sokaklar,

baykuşlara benzeyen yaşlı markilerle dolmuştu: Geri dönmüş ve dönmekte olanlar. Sokaklarda memnun mem-

-79-

nun dolaşır, Fransa'ya kavuşmanın sevincini duyan soylular. Vatanlarına kavuştukları için sevinçten gözyaşı

döken, ama monarşilerini bulamadıkları için üzülen insanlar. Her şey birbirine karışmış, ne doğrunun, ne güzelin, ne iyinin ortaklaşa ölçüleri kalmamıştı. Birinin gülünç bulduğunu öteki yüce buluyordu; içlerinden, Bonaparte'a Scapin diyen biri bile çıktı. Bu dünya artık ortada yoktur. Bunu, üstüne basa basa söylememiz

gerekir. Evet, bu dünya artık mevcut değil. Bu dünyadan tesadüf eseri olarak bazı insanlar ele alıp, o çağ

düşüncemizde yeniden yaratmak istediğimizde, tufandan önceki çağlara ait eski bir âlemlerle karşılaşmış

gibi

şaşıyoruz. Gerçekten de, o dünya bir tufanın alıp götürdüğü, silip süpürdüğü bir dünyadır. Üzerinden iki

devrim geçti ve bu dünyayı yok etti; işte fikirlerin tufanı. Yıkarak ve ortadan kaldırmak zorunda oldukları

şeyleri ne kadar çabuk örter, unutturur ve çarçabuk ne korkunç cehennem çukurları açarlar!

Bu salonların da bir edebiyatları ve bir politikaları vardı. Bu adama inanıyorlardı. Mesela M. Agier, ahkâm

kesip dururdu. Malequ-ais Rihimindeki kitapçı-yayıncı M. Colnet hakkında, yorumlar yapıyorlardı.

Napolyon,

Korsikalı devden başka bir şey değildi. Daha sonraları, Mösyö Marki de Bonapart'-ı tarih kitaplarına, kral

ordularının başkomutanı olarak geçirmeleri, içinde buldukları günlerin fikir akımlarına taviz vermek zorunda kalmış olmalarındandır.

Bu salonlar saflıklarını uzun süre koruya-

-80-

madılar. 1818'den başlayarak bazı doktrinciler yavaş yavaş bu salonlara girmeye başladı. Bu, endişe verici

bir ayrıntıydı ve yeni gelenlerin davranışı, hem kralcı olmak, hem de bundan özür dilemek gibi garip bir davranıştı. Aşırıların en fazla gurur duydukları konularda onlar çekingen davranıyorlardı. Bunlar akıllı, temkinli, sakindiler; politik öğretilerinin ötekileri küçük gören tonu çok iyi ayarlanmıştı; başarmaktan başka

şansları yoktu çünkü. Beyaz boyun bağı ve düğmeli elbise giyme biçimindeki aşın eğilim, onların işine geliyordu; ancak, yaşlı bir jenerasyon yarat-malan onların hataları ya da şanssızlığı olmuştur. Bunlar bilge insanlara özgü tavırlar takınıyorlar ve mutlak hâkimiyet temeli üzerine ılımlı bir iktidar kurma hayali taşıyorlardı. Yıkıcı liberalizmin karşısına, bazen ender rastlanır bir dirayetle, muhafazakâr bir liberalizmi

koyuyorlardı:

"Kralcılığa karşı haksızlık etmeyin. Birçok somut iyilikleri görülmüştür. Geleneği, ibadeti, dini, saygıyı tekrar

getiren odur. Kralcılık, sadık, mert, şövalye ruhlu sevecen ve vefalıdır. İstemeyerek, üzülerek de olsa, monarşinin eski ihtişamını ulusun yeni ihtişamı ile birleştirmeye yönelmiştir. Gerçi ne devrimi ne imparatorluğu, ne şan ve şerefi, ne özgürlüğü, ne genç fikirleri ve kuşakları, ne de yüzyılı an-layabildi.

Ama

bize karşı bu şekilde yapılan haksızlığı, biz de onu bir kenara atarak tekrarlamış olmuyor muyuz?

Kralcılığa

saldırmak, liberalizmin akılsızlığıdır. Mirasçısı olduğumuz devrimci Fransa, tarihi Fransa'ya;

-81-

yani anasına, yani kendisine karşı gerektiği kadar saygılı davranmıyor. 5 Eylül'den sonra krallığın soylularına, tıpkı 8 Temmuz'dan sonra İmparatorluğun soylularına yapıldığı gibi davranıyor. Onlar kartala

haksızlık ettiler, biz de zambak çiçeğine haksızlık ediyoruz. Tarihte var olan şeyleri ille oradan kaldırmaya mı

çalışmamız gerekir? XTV. Louis'nin tacını altın yıldızından, IV. Henri armasını kazımak faydalı bir iş midir?

Iena köprüsündeki N harflerini silen M. de Vaoblanc'a gülüyoruz. Sanki onun yaptığının bizim yaptığımızdan

bir farkı mı vardı? Marengo da Bouvin de bizim malımızdır. N harfleri gibi, zambaklar da bizim malımızdır.

Bunlar bizim mirasımızdır. Bunları istememenin hiçbir anlamı yok. Vatanımızın bugünkü durumunu inkâr etmediğimiz gibi, geçmişini de inkâr etmemeliyiz. Tarihi olduğu gibi, bütünüyle istememek niye? Niçin Fransa'yı bir bütün olarak sevmeyelim?"

"Eleştirilmekten hoşlanmayan, korundukları için öfkelenen doktorinciler, kralcılığı böyle eleştirip, savunuyorlardı.

"Kralcılığın ilk dönemine damgalarını vuranlar, doktorincilerdi. Kongregasyon, ikinci evreyi temsil eder. Coşkunluğun ardından ustalık ve soğukkanlılık aldı. Bu açıklamayı bu kadarla bırakalım.

"Bu hikâyenin seyri içinde yazarın yoluna, çağdaş tarihin bu ilginç kesiti çıktı. Yazar, sırası gelmişken bu tarihi ana bir göz atarak, bu topluluğun özelliğini oluşturan insanlardan kısaca söz açmak ve bugün artık bilinmeyen o toplumun karakteristik yanlarından

-82-

bazılarını anlatmak zorunda kaldı. O bunu acele olarak ve bu devre karşı herhangi bir nefret ya da anlayışsızlık göstermeksizin yapıyor. Ayrıca bunlar, onun tutkuyla bağlı olduğu anılardır. Çünkü annesiyle ilgili olan ve kendisi için çok değerli olan birtakım duygu ve anılarla bağlı olduğu döneme aittirler. Zaten bu

sözü geçen ufacık dünyanın da bir büyüklüğü vardı. Bu devir, insanı gülümsetebilir, ama ona karşı nefret duymak ya da onu hor görmek elden gelmez. Bu Fransa ne de olsa bir zamanların Fransa'sıydı.

Marius Pontmercy, her çocuk gibi belli bir öğrenim gördü. Teyzesi Matmazel Gillenor-mand'ın elinden kurtulunca, Mösyö Gillenor-mand onu klasik bilgilerden başka bir şey öğretmeyen bir hocanın pençesine teslim etti; namus delisi bir kadının elinden kurtulan çocukcağız, bir ukalanın eline düştü. Kolejde geçen yıllarından sonra Hukuk fakültesine girdi. Kralcı, bağnaz ve katıydı. Hayasızlığı ve neşesinden rahatsız olduğu büyük babasını çok az seviyordu. Marius, babası gibi kederli ve ciddi bir insandı.

Bunun dışında soğukkanlı, ihtiraslı bir mizacı vardı. Soylu, iyi kalpli, gururlu, dindar, heyecanlı, katılık derecesinde onurlu, vahşiliğe varacak derecede saf bir çocuktü.

4. Haydutun Sonu

Marius'ün klasik öğrenimi bittiği sıralarda, Mösyö Gillenormand, sosyete hayatından çekilip, yalnız yaşamaya

başlamıştı. İhtiyar,

-83-

Saint Germain'e ve M. de T.'nin salonuna veda edip, Filles-du-Calvaire Sokağı'ndaki evine çekilmişti.

Kapıcıdan başka, Magnon'un yerine alınmış olan hizmetçi Nicolette ve yukarda sözü geçen, nefes darlığı olan Basque'li yanında çalışıyorlardı.

1827 yılında, Marius on yedi yaşma basmıştı. Bir gece eve geldiği zaman, büyükbabasını elinde bir mektupla kendisini bekler buldu.

"Marius," dedi büyükbabası, "yann Ver-non'a hareket edeceksin."

"Niçin?"

"Babanı görmek için."

Marius şaşkına dönmüştü; ne söyleyeceğini bilmiyordu. Her şeyi bekleyebilirdi, ama bunu asla; bir gün gelip

de babasını görme imkânının ortaya çıkacağını hiç aklına getirmemişti. Hiçbir şey bu kadar beklenmedik, bu

kadar şaşırtıcı ve -doğrusunu söylemekten çekinmeyelim- bu kadar tatsız olamazdı. Nefret edilenle yakınlık

kurmaya zorlamaktı. Bu, acı veren bir şey olmaktan çok, yerine getirilmesi gereken kötü bir zorunluktu.

Marius, siyasi nedenlerden ötürü babasını sevmemesi bir yana, Mösyö Gillenormand'ın keyfinin yerinde olduğu zaman söylediği gibi, 'pala sallayıcısı' babasının da kendini sevmediğini sanıyordu. Marius'e göre bu,

apaçıktı. Yoksa kendisini böyle başkalarının eline bırakmazdı. Kendisinin sevilmediğini sandığı için, o da babasını hiç sevmiyordu. "Bundan daha basit bir şey olamaz," diyordu kendi kendine.

-84-

Büyükbabasının söyledikleri onu o kadar şaşırmıştı ki ağzını açıp tek kelime söyleyemiyordu.

"Galiba hastaymış. Seni görmek istemiş," dedi Mösyö Gillenormand, sonra ilave etti:

"Yann hareket et. Saat altıda kalkan bir araba olduğunu sanıyorum. Akşama doğru oraya varırsın. Bu arabaya yetişmelisin. Acele etmen gerektiğini yazmış."

Bunları söyledikten sonra, mektubu buruşturarak cebine koydu. Marius o akşam hareket edip, ertesi gün

sabahleyin babasının yanına varabilirdi. Bouloi Sokağı'ndaki bir araba şirketi, geceleri Rouen'e kadar yolcu

taşıyan bu arabalar Vernon'dan da geçiyorlardı. Ne Mösyö Gillenormand, ne de Marius bu konuda sorup bilgi edinmeye çalıştılar.

Ertesi gün, ikindiden sonra Marius, Ver-non'a varmıştı. Evlerin pencerelerinde mum ışıklan görülmeye başlamıştı. Karşısına çıkan ilk insana, Mösyö Pontmercy'nin evini sordu. Çünkü içinden o da Restorasyon taraftarları gibi düşünüyor ve babasının ne Baron, ne de Albay olduğunu kabul ediyordu.

Babasının oturduğu yeri gösterdiler. Kapıyı çaldı, elinde lambayla bir kadın kendisini karşıladı.

"Mösyö Pontmercy'nin evi mi?" diye sordu Marius.

Kadın hiçbir şey söylemedi.

"Burası mı?" diye sordu Marius.

Kadın başını 'evet' der gibi salladı.

"Kendisiyle konuşabilir miyim?"

Kadın başıyla 'hayır' işareti yaptı.

-85-

"Ama ben onun oğluyum," dedi, "beni beklemesi gerekirdi."

Kadın cevap verdi:

"Artık sizi beklemiyor."

Marius, o zaman kadının ağladığının farkına vardı.

Kadın eliyle, Marius'e alçak tavanlı bir odanın kapısını gösterdi. Marius içeri girdi.

Şöminenin üzerine konmuş yağ kandili ile aydınlanan bu odada, üç erkek vardı. Birisi ayakta duruyordu, öteki diz çökmüştü. Üçüncüsü boylu boyunca yere uzanmıştı. Üzerinde geceliği vardı. Yerde boylu boyunca

uzanmış olan, Albayın ta kendisiydi.

Ötekilerden biri doktor, diğeri de papazdı. Papaz diz çökmüş dua ediyordu.

Albay, beyin hummasına yakalanmış üç gündün beri hasta yatıyordu. Hastalığının başlangıcında, başına geleceklere önceden se-ziyormuş gibi, Mösyö Gillenormand'a mektup yazarak, oğlunu görmek istediğim söylemişti. Bu arada durumu daha da ağırlaşmıştı. Ma-rius'ün Vernon'a vardığı akşam, Albay kendini kaybetmiş bir şekilde "Oğlum beni görmek istemiyor, benim gidip onu görmem gerekiyor!" diye bağırarak odasından dışarı fırlamış ve ardından yere düşüp can vermişti. Hizmetçi ona engel olamamıştı.

Doktorla papazı çağırmışlardı. Ama doktor da papaz da, hatta oğlu bile çok gecikmişti.

Kandilin titrek ışığında, Albayın kapanmış gözlerinden süzölmüş yaşların yanaklarında panladediği fark ediliyordu. Gözün ışığı sönmüştü ama, gözyaşı henüz kuramamıştı. Bu

-86-

danıllar, oğlunun geç kalmış olması için dökülen gözyaşlanydı.

Marius ilk defa ve aynı zamanda son defa gördüğü bu adama bakıyordu. Bu, saygıdeğer yüze, açık oldukları

halde hiçbir şeyi görmeyen bu gözlere, beyaz saçlara, üzerlerinde obüs parçalarının kırmızı yıldızlar gibi izler

bıraktığı ya da kılıç darbelerinin siyah çizgiler çektiği iri adaleli kollanna ve bacaklarına dikkatle bakıyordu.

Tann'nm iyilikle bezediği bu yüze kahramanlığın damgasını vurmuş olan o uzun yara izine dikkatle baktı. Bu

adamın babası olduğunu, artık yaşamadığını, düşünerek öylece hareketsiz duruyordu.

Duyduğu hüznün, herhangi ölü bir adamı gördüğü zaman duyacağı hüzünden hiçbir farkı yoktu.

Bu odada bir matem, hem de yürek para-layıcı bir matem vardı. Hizmetçi bir köşeye çekilmiş, ağlıyor, hıçkınılan duyulan papaz durmadan dua ediyor, doktor gözlerini sili-yordu. Ölü bile ağlıyordu sanki.

Doktor, papaz ve kadın, duydukları acının ağırlığıyla Marius'e bakıyorlardı; bir oydu yabancı. Marius, babasının ölüsü karşısında ta-vırlanndaki bu tepkisizlik yüzünden kendini suçlu hissediyor ve sıkılıyordu. Elindeki şapkasını yere düşürdü. Böylelikle, duyduğu acı yüzünden şapkasını tutacak kadar bile hali olmadığına ötekileri inandırmak istiyordu.

Aynı zamanda bu hareketinden pişmanlık duyuyor ve kendi kendini hor görüyordu. Ama bu, onun suçu

muydu? Babasını sevmiyordu, bunda ne vardı yani?

-87-

Albay geriye hiçbir şey bırakmamıştı. Eşyalarının satışı, cenaze masraflarını zar zor karşılamıştı. Hizmetçi,

bulduğu buruşturulmuş bir kâğıt parçasını Marius'e verdi. Bu kâğıdın üstünde, Albayın el yazısı ile şunlar yazılmıştı:

"Oğlum, İmparator, Waterloo Savaşı'nm yapıldığı alanda beni Baron ilan etmişti. Restorasyon, benim kanımla kazandığım bu unvanı kabul etmemek istediğine göre, onu oğlumun alıp taşıması gerekir. Bu unvana layık bir insan olacağından hiç şüphe etmiyorum."

Arka tarafına da şunları eklemişti:

"Aynı Waterloo Savaşı'nda, Thenardier isimli bir onbaşı hayatımı kurtarmıştı. Son zamanlarda, Paris civarında bir köyde, küçük bir lokanta işlettiğini duymuştum. Bu köyün Chelles veya Montfermeil olması muhtemeldir. Oğlum bu adama rastlarsa, kendisine elinden gelen yardımı yapmalıdır!"

Babasına bir çocuğun babasına olan görev duygusundan değil de, insanoğlunun ölüm karşısında duyduğu o belirsiz saygının etkisiyle Marius, kâğıdı alıp avucunda tuttu.

Albaydan geriye bir tek ara kalmadı. Mösyö Gillenormand, onun kılıcını ve üniformasını eskiciye sattırdı. Komşular bahçeyi yağma edip o nadir çiçeklerin hepsini söküp götürdüler. Kalan bitkiler de çalılaştı, sarardı

ve kuruyup gitti.

Marius, Vernon'da sadece iki gün kaldı. Defin merasiminden sonra Paris'e gitti. Babası sanki hiç yaşamamıştı. Böyle birisinin mevcut olduğu aklına bile gelmiyordu. Albay

-88-

iki gün içinde gömülmüş, üç gün içinde ise tamamen unutulmuştu.

Marius'ün şapkasında, tuttuğu matem bir işareti olan siyah şerit görülüyordu sadece. Hepsi bu kadardı.

5. Devrimci Olmak İçin Ayine Gitmenin Faydaları

Marius, çocukluğunda edindiği dini alışkanlıkları kaybetmemişti. Bir gün ayine katılmak için Saint Sulpice Kilisesi'ne gitmiş, küçükken teyzesinin kendisini götürdüğü yerde durmuştu. O gün her zamankinden daha

çok dalgın olduğu için, arkasında Kâhya Mösyö Mabeuf, kilise mütevelli heyeti üyesi, yazılı kadife kaplı bir

iskemleye oturduğunu fark etmedi. Ayin henüz başlamıştı ki, bir ihtiyar yarana yaklaşarak şöyle dedi: "Mösyö, burası benim yerim."

Marius aceleyle yerinden kalktı. İhtiyar kendi yerini aldı.

Ayin sona erdiğinde, Marius düşüncelere dalmış, bir kenarda duruyordu. İhtiyar, tekrar Marius'ün yanına

yaklaşarak şöyle dedi:

"Biraz önce rahatsız ettiğim için sizden af dilemek isterim. Ama sizi tekrar rahatsız edeceğim. Benim kızdığımı sandınız belki. Bakın size anlatayım."

"Zahmet etmeyin efendim," dedi Marius.

"Hayır anlatmalıyım," dedi ihtiyar. "Benim hakkımda kötü düşüncelere sahip olmanızı istemem. Bu yeri çok

severim. Burada oturduğum zaman sanki ayin her zamankinden

-89-

daha güzelmış gibime gelir. Bunun sebebini anlatacağım size: Burada, uzun yıllar boyunca, her iki ya da üç

ayda bir muntazam olarak çocuğunu görmeye gelen talihsiz bir babaya rastlamıştım. Bu zavallı babanın, çocuğunu başka türlü görmesine imkân yoktu. Çünkü bazı ailevi sorunlar, çocuğun kendisinden ayrı bulunmasını gerektiriyordu. Çocuğunun ayine getirildiğini bildiği saatte buraya geliyordu. Küçük çocuk babasının burada olabileceğinden tamamiyle habersizdi. Baba görülmek için şu gördüğünüz sütunun arkasına saklanıyor, çocuğuna bakıp ağlıyordu. Onu her şeyden fazla sevdiği belliydi. Bunu gözlerimle gördüm. İşte burası, zamanla benim için kutsal bir yer halini aldı ve zamanla ayini buradan dinleme

alışkanlığını edindim. Burayı kilise mütevellisi olarak bana ayrılan özel yere tercih ediyordum. Bu bahtsız adamı biraz tanıma fırsatı bile buldum. Bu adamcağızın zengin bir kayınpederi ve baldızı vardı. Çocuğu mirastan mahrum edeceklerini söyleyerek adamcağızı korkutmuşlardı. Çocuğu görmeye kalkışırsa bunu yapacaklarını söylüyorlardı. Çocuğu bir gün zengin ve mutlu olabilsin diye kendini feda etmişti. Bunun sebebi, babanın siyasi fikirlerini beğenmemeleriydi. Siyasi fikirlerin önemli olduğunu kabul ediyorum, ama

bazıları işi fazla ileri götürüyorlar. Bir adam, Waterloo Savaşı'na katıldı diye, canavar olarak değerlendirilmesi yanlıştır. Bu sebepten dolayı bir baba çocuğundan kopartıla-maz. Bu adamcağız Bonapart'ın albaylarından birisiymiş. Galiba geçenlerde öldü.

-90-

Vemon'da oturuyordu. Kardeşim orada papazdır. İsmi de Montpercy gibi bir şeydi. Yüzünde derin bir kılıç yarası izi vardı."

"Pontmercy mi?" dedi, Marius. Benzi sapsarı olmuştu.

'Tamam Pontmercy, yoksa tanıyor muydunuz onu."

Marius:

"O benim babamdı," dedi Marius.

İhtiyar kilise üyesi ellerini kavuşturup haykırdı.

"Demek siz o küçük çocuksunuz! Tabii ya, artık büyümüş, genç bir adam olmuştur o çocuk. Zavallı yavrum!

Hiç olmazsa sizi gerçekten seven bir babanız olduğunu herkese söyleyebilirsiniz."

Marius ihtiyarın koluna girdi. Onu yerine kadar götürdü. Ertesi gün Mösyö Gillenor-mand'a şöyle dedi:

"Arkadaşlarla bir av partisi planladık. Müsaade ederseniz üç gün eve gelmeyeceğim."

"Dört gün gelme," dedi Mösyö Gillenor-mand. "Eğlenmene bak!"

Sonra göz kırparak alçak sesle kızma dönerek:

"Herhalde küçük bir gönül serüveni," dedi.

6. Bir Kilise Mütevellisine Rastlamanın Sonucu

Marius'ün nereye gittiğini daha ileride göreceğiz.

Marius üç gün ortalarda gözükmedi. Sonra Paris'e döndü. Doğruca Hukuk Fakülte-

-91-

si'nin kitaplığına gidip, Moniteur koleksiyonunu istedi.

Moniteufu okudu. Cumhuriyetin ve İmparatorluğun bütün tarihini, "Saint-Helene Anılarını" gazeteleri, broşürleri, kararnamele, bültenlerin hepsini baştan aşağı gözden geçirdi. Büyük Ordunun tebliğlerinde, babasının ismini ilk defa gördüğü zaman bütün bir hafta boyunca hasta gibi nöbetler geçirdi.

Pontmercy'nin

komutanları olan generalleri, özellikle, Kont H.'yı görmeye gitti. Kâhya kendisine yardım etti; babasının Vernon'da geçirdiği hayatı, çiçeklerini, yalnızlığını anlattı. Marius bu eşsiz adamı, aslan-kuzu cinsinden olan

bu, hem sert, hem yumuşak insanı bütün yönleriyle tanıdı.

Bu sırada, bütün vaktini alan, düşüncelerinin yoğunlaştığı bu incelemeyle meşgul olduğu için Gillenormandlan görece zaman bulamıyordu. Sadece yemek saatlerinde bir görünüyor, sonra yeniden araştırmalarına dönüp ortadan kayboluyordu. Teyzesi mırıldanıyor, Mösyö Gillenormand, gevrek gevrek gülererek "Kızların peşinden koşma çağında," diyordu. Bazen de şöyle ilave ediyordu: "Bunun bir çapkınlık macerası olduğunu sanıyordum, meğer birtutkuymuş."

Gerçekten de bu bir tutkuydu.

Marius, babasını taparcasına sevmeye başlamıştı.

Aynı zamanda fikirlerinde de büyük bir yenilik ve değişim gerçekleşmek üzereydi. Bu değişim birbirini izleyen

birçok aşamayla ortaya çıkıyordu. Bunlan çağımızdaki düşünen

-92-

insanların çoğu yaşadığı için, tek tek izleyip ele almak önemlidir.

Yeni yeni öğrenmeye başladığı bu tarih Marius'ü korkutmaya başlamıştı.

İlk etki coşkun bir hayranlık oldu.

Cumhuriyet ve İmparatorluk, o ana kadar, onun için dehşet veren iki kelimedenden başka bir şey değildi. Cumhuriyet, alacakaranlıkta bir giyotin; İmparatorluk, geceleyin çekilmiş bir kılıçtı. Oysa şimdi, içinde bir

kaostan başka hiçbir şey göremeyeceğini sandığı yere daha yakından baktığında orada yıldızların parıldadığını görüyordu; Mirabeau, Saint-Just, Robespierre, Camille Desmoulins, Danton. Ve bunların ardından bir güneş yükselir: Napolyon. Marius, nerede olduğunu tamamen şaşırmişti. Aydınlıklar gözünü köreltiyordu. Şaşkınlığı yavaş yavaş dağılıp da gözleri bu aydınlıklara alıştığında, yapılanlara başı dönmeksizin bakabili. Devrim ve İmparatorluk, gözlerinin önünde bütün yönleriyle belirginleşmeye başladı.

Bu iki olay grubunun da iki büyük gerçek içinde özetlendiklerini gördü: Cumhuriyet, medeni hakların kitlelere verilmesi; İmparatorluk, Fransız düşüncesinin Avrupa'ya kabul ettirilmesi. Devrimden halkın

yüceliğinin; İmparatorluktan ise Fransa'nın çehresinin bütün yüceliğinin çıktığını gördü. Kendi kendine, bütün bunların doğru ve yerinde olduğunu söyledi. Bu ilk ve fazlasıyla yapay bir senteze dayalı anlayışın eksik tarafını şimdi burada açıklayacak değiliz. Biz burada, yol almakta olan bir düşüncenin aşamalarını betimliyo-

-93-

ruz. Değişim bir anda ve tek bir aşamada oluşmaz. Bu söylediklerimizin, hem yukarda söz konusu edilenler,

hem de bundan sonra söyleyeceklerimiz için doğru olduğunun kabul edildiğini düşünerek devam edelim: İşte Marius, o zamana kadar babasını anlamadığı gibi ülkesini de anlamamış olduğunu gördü. Ne birini, ne ötekini tanımişti, sanki gözlerine isteyerek bir perde çekmişti. Şimdi her şeyi açıkça görüyor ve ikisine karşı

taparcasına bir hayranlık duyuyordu.

Pişmanlıklarla, vicdan azaplarıyla doluydu içi. Kafasında kileri ve kalbindekileri artık ancak bir mezara anlatabileceğini umutsuzluk içinde görüyordu. Ah, ne olurdu babası hayatta olsaydı. Şu an ona sahip çıkabilseydi. Tanrı onu kendisine bağışlamak lütfunu göstermiş olsaydı; ona doğru nasıl koşacak, ona ne kadar içten: "Baba, işte geldim, benim, oğlun. Ben de senin gibiyim, aynı yüreği taşıyorum; senin oğlunum!"

diye bağıracaktı. Bembeyaz başını kollan arasına alacak, saçlarını gözyaşlarıyla ıslatacak, yüzündeki yara izini hayranlıkla seyredecek, ellerini tutacak, elbiselerine bakacak, ayaklarını öpecekti. Bu adam neden bu

kadar erken, henüz genç sayılacak yaşta, adaleti görmeden, çocuğuna kavuşmadan ölmüştü? Sanki Marius'ün yüreğinde hiç durmaksızın, "Yazık!" diye haykıran bir ses vardı. Aynı zamanda, daha ciddi, daha

ağırbaşlı, kendinden ve kaderinden daha emin bir insan haline geliyordu. Hakikatin, doğrunun aydınlığı her

fırsatta gelip aklını, anlama yetisini tamamlı-

-94-

yordu. Sanki için için büyüyüp geliyordu. Kendisi için yeni olan iki şey; vatani ve babası, onu giderek büyütüyor gibiydiler.

Elinde bir anahtar varmış gibi, her şey açılıyor, çözülüyordu. Nefret ettiği şeyleri kendi kendine açıklıyor,

tiksindiklerinin ne olduklarını anlıyordu. Kendisine, nefret edilmesi ve lanetlenmesi gerektiğini söyledikleri

büyük adamların ve yüce işlerin, Tanrısal kaderini ve insani yanlarını açıkça görüyordu. Kendisine çok eski düşüncelermiş gibi gelen daha önceki düşüncelerini hatırladıkça öfkeleniyor ve gülümsüyordu.

Babasının gözünde yeniden itibar kazanınca, bunun doğal olarak Napolyon'un da yeniden itibar kazanmasına yol açıyordu.

Ama bütün bunlar gayret sarf etmeden kendiliğinden olmuş değildi.

Çocukluğundan beri onun kafasına, 1814 partisinin Napolyon hakkında verdiği hükümler sokulmuştu.

Bilindiği gibi Restoras-yon'un bütün menfaatleri, bütün içgüdüleri, Napolyon'u tahrif etme eğilimindeydi.

Napol-yon'dan, Robespierre'den daha fazla nefret ediyordu Restorasyon, ülkenin yorgunluğunu ve çocuklarını kaybeden annelerin nefretini kolaylıkla istismar etmişti. Napolyon'u, masalarda görülen bir canavar haline sokmuşlardı. Daha önceden dediğimiz gibi, halkın hayalgücü çocukların hayalgücüne benzer.

Bu yüzden, 1814 Partisi, Napolyon'u bu hayal gücüne kötü göstermek için, şimdi büyük olduğu için en korkunç olandan grotesk olduğu için korkunç olana kadar, Tiberius'tan

-95-

gulyabaniye, bütün ürkütücü maskeleri başarıyla takdim etti. Böyle olunca, Bona-part'tan söz edildiğinde ister gözyaşı döker, ister gülmekten çatıldınız; yeter ki, temelinde kin ve nefret eksik olmasın. Elverir ki,

ondan nefret edilsin. Marius'ün da bu herif-Na-polyon bu şekilde zikrediliyordu- hakkında başka fikri yoktu.

İçinde, Napolyon'dan nefret eden, yola gelmez, dikkafalı ufacık bir adam vardı sanki.

Tarih okuyarak ve özellikle belgeleri inceledikçe Marius, Napolyon'u örten sis perdesi yavaş yavaş aralanmaya başladı. Önünde yüce bir varlık belirmişti. Napolyon konusunda aldandığı gibi, bütün başka şeylerde de al-dandığından şüphe etmeye başladı. Her geçen gün biraz daha iyi görüyordu artık. Böylece yavaş yavaş, başlarda duyduğu utanç, sonra dayanılmaz bir büyüünün çekiciliğine kapılmışçasma, başdöndürücü coşkunluğunun önce karanlık, sonra alacakaranlık, en sonunda da ışıklı ve şaşaalı duraklarını geçmeye başlamıştı.

Bir gece, çatı katındaki küçük odasında yalnızdı. Mumunu yakmış, penceresinin yanında, masasının üzerine

dirseklerini dayamış, okumaya başlamıştı. Dışardan her çeşit hayal göğün boşluğundan gelip gönlüne dolarak düşüncelerine karışıyordu. Gece ne güzel bir görünüm sunar. Nereden geldiğini bilmediğiniz boğuk

gürültüler duyarsınız. Veryüzünden yüz kere büyük olan Jüpiter, bir ateş parçası gibi parlar. Gökyüzü siyahtır. Yıldızlar yanıp söner. Harikulade bir şeydir bu.

-96-

Marius büyük ordunun tebliğlerini savaş alanında yazılmış Homer'vari şiirlerini okuyordu. Onlarda ara sıra

babasının adına rastlıyor, İmparatorun ismi ise sürekli geçiyor, büyük İmparatorluk, önünde bir bütün olarak

beliriyordu. İçinde sanki bir coşku selinin yükseldiğini hissediyordu. Bazı anlar sanki babası bir nefes gibi

yanıbaşından geçiyor, kulağına bir şeyler fısıldıyordu. Kendi kendine bir tuhaf oluyor; trampetlerin, topların,

borazanlı trampetli bölüklerin düzenli yürüyüşlerinin çıkardığı sesleri, süvarilerin uzaklardan gelen boğuk nal

seslerini işitir gibi oluyordu. Bazen gözlerini gökyüzüne kaldırıyor, uçsuz bucaksız boşluklarda ışıyıp duran

yıldız kümelerini görüyor orada da aynı derecede yüce şeylerin kaynaşıp durduğunu hissediyordu. Yüreği daralıyor, vecd içinde titreyerek derin derin soluyordu. Birden, hangi etkinin, buyruğun altında kaldığını anlama-yamadan ayağa kalktı, kollarını pencereden dışarı uzatıp karanlığa baktı. Sessizlik, karanlık sınırsızlık ve yücelikle karşı karşıyaydı. O anda: "Yaşasın İmparator!" diye bağırıldı.

Bundan sonra, her şey değişti artık. "Korsika Ayısı, iktidar gaspçısı, zorba, kız kardeşlerinin âşığı olan canavar, katil," Talma'dan ders alan aktör bozuntusu, Yafa'yı zehirleyen, kaplan yani Napolyon, aklından silinmişti. Bütün bunların yerine, ta uzaklarda, belirsiz bir ışıkla aydınlanmış ve erişilemeyecek kadar yükseklerde Sezar'ın hayali belirdi. İmparator, Marius'ün babasının gözünde sevilen ve kendisine sadakat

duyulan bir komutandı. Mari-

-97-

us için ise bundan başka bir şeydi. Onun gözünde Napolyon, Romalılardan sonra dünyayı boyunduruğu altına almak isteyen Fransızla-n derleyip toplayan büyük adamdı. O, Charle-magne'ın XV. Louis'nin, IV. Henri'nin, Richeli-eu'nün, XTV. Louis'nin şimdiye kadar yaptıklarını sürdüren birisiydi. Selamet komitelerini

yaratan oydu, kötülükler, hatta işlediği suçlar olmuştu, ama sonuçta o da bir insandı. Ne var ki hatalarında

yücelik, lekelerinde parlaklık, suçlarında kuvvet vardı. O, bütün ulusu Fransa'dan söz açtıkları zaman, "Büyük Ulus" dedirtmeye zorlamış olan insandı. Daha fazlasını da yapmıştı. Fransa adeta onun etine kemiğine bürünerek ortaya çıkmıştı. Avrupa'yı kılıcıyla, dünyayı saçtığı ışıkla boyunduruğuna almıştı. Marius, Napolyon'da, sınırlara dikilip geleceği koruyacak olan göz kamaştırıcı bir hayalet görüyordu.

Hem

zorba, hem diktatördü. Bir Cumhuriyetten doğuyor ve bir devrimi özetliyordu. Isa'mn insan-tann olması gibi,

Napolyon da onun için insan-halk'tı.

Marius, yeni bir dine giren bütün insanlar gibi, inancıyla sarhoş oluyor, bu inanca katılmak için acele ediyor

ve bu konuda çok hızlı ilerliyordu. Mizacı böyleydi. Bir işe girişince kendini durduramazdı. Kılıç fanatizmi onu

sardıkça sarıyor ve düşünceye karşı duyduğu saygı ile karışıyordu. Dehayla birlikte kuvvete karşı da hayranlık duyuyordu; yani tapındığı nesnelere bir yanı tanrısalı, öbür yanı kuvvetle doluydu. Başka yönlerden de alda-nıyor, her şeyi kabul ediyordu. Gerçeği ele geçirmeye giderken belli bir şekilde yanıldığımız

-98-

olur. Marius'ün da iyi niyeti her şeyi olduğu gibi, bütünüyle kabul etmeye sebep oluyordu. Eski dönemin hatalarını nasıl mübalağalı bir şekilde görüyorsa, Napolyon'un erdemlerini de o şekilde görüyordu.

Hafifletici

sebepleri gözden kaçınıyordu.

Her ne olursa olsun, Marius ileriye doğru büyük bir adım atmıştı. Eskiden Monarşinin yıkılışı diye gördüğü

olayı, şimdi Fransa'nın doğuşu olarak görüyordu. Düşüncelerinin yönü değişmişti. Eskiden günbatımı sandığı şey, şimdi şafak olmuştu.

Bütün bu değişimler, ailesinin hiç haberi olmaksızın meydana geliyordu.

Bu gizli çalışmalar sırasında, eski mutaassıp ve Bourbon taraftan düşüncelerinden tamamıyla kurtulup, tam

anlamıyla devrimci, demokrat ve cumhuriyetçi olunca, Orfevres Rıhtımı'ndaki gravürcülerden birisine gidip,

bir kart ısmarladı. Kartın üzerinde şöyle yazıyordu. Baron Marius Pontmercy.

Bu, başına gelen büyük değişimin mantıksal bir sonucuydu. Bu değişimin merkezi, bilindiği gibi, babasıydı.

Ama kimseyi tanımadığı için bu kartları cebine koymaktan başka bir şey yapmadı.

Öte yandan, yine gayet mantıklı olarak, yavaş yavaş babasına ve babasının yirmi beş sene boyunca uğrunda savaştığı şeylere yaklaştıkça, büyükbabasından uzaklaşıyordu. Zaten, Mösyö Gillenormand'm tavrı,

çoktan beri pek hoşuna gitmiyordu. Ağırbaşlı genç adamla her şeye yüzeysel açıdan bakan bir ihtiyar arasında çıkabilecek bütün anlaşmaz-

-99-

lıklar onların da arasında çıkmıştı. Geronte'-un neşesi, Werther'i şaşırtır ve üzer. Aynı politik fikirlere ve

düşüncelere sahip oldukları müddetçe, Marius'la Mösyö Gillenormand köprü üzerinde karşılaşmış iki insana

benzi-yorlardı. Bu köprü yıkılınca, birden, onları ayıran uçurum ortaya çıkmıştı. Marius, kendisini babasından ve babasını kendisinden, aptalca nedenlerle Mösyö Gillenormand'ın ayırdığını düşündükçe anlatılmaz bir hınç duyuyordu.

Babasına acıya acıya, büyükbabasından nefret eder bir hale gelmişti.

Ama bunların hiçbirini belli etmediğini söylemiştik. Sadece hergün biraz daha soğuk davranıyor, yemeklerde

az konuşuyor, evde pek görünmüyordu. Teyzesi kendisine çıktığında, tatlı bir şekilde özür diliyor, neden

olarak da derslerini, sınavlarını, konferansları ileri sürüyordu. Gillenormand, ilk teşhisinden şaşmıyordu; "Ben

iyi bilirim bunu, âşık oldu," diyordu.

Marius arada bir dışarıda da kalıyordu. Teyzesi, "Nereye gider ki bu çocuk?" diyordu.

Bu kısa yolculukların birinde, babasının isteğini yerine getirmek için Montfermeil'e gitmişti. Eski onbaşı Thenardier'yi arıyordu. Thenardier, iflas etmiş, lokanta kapanmıştı. Ne olduğunu kimse bilmiyordu. Bu araştırmaları yaparken, Marius dört gün evden ayrılmak zorunda kaldı.

"Biraz mübalağa ediyor, canım!" dedi büyükbabası, "besbelli gönlünü kaptırmış."

-100-

Tam göğsünün üstünde, gömleğinin altında bir şey bulunduğunu ve bunun siyah bir şeritle boynuna bağlanmış olduğunu belli belirsiz görmüşlerdi...

7. Bir Kadın Parmağı

Bir mızraklı süvariden söz açmıştik. Bu M. Gillenormand'ın babası tarafından uzak bir yeğen torunuydu. Ailesinin yanında kalmıyor, evsiz, barksız, kışla hayatı sürüyordu. Teğmen Theodule Gillenormand, yakışıklı

bir subay olmak için gereken ne özellik varsa hepsine sahipti. Bir genç kız gibi beli ipinceydi, kılıcını çalımı

bir şekilde sallıyordu. Uçları yukarıya kıvrık bıyıklar vardı. Paris'e çok seyrek gelirdi. O kadar seyrek ki, Marius kendisini hiç görmemişti. Birbirlerini sadece ad-lanndan tanıyorlardı. Theodule'ün, teyzenin gözdesi

olduğunu daha önce söylemiştik sa-nınm. Kadının onu sevmesinin nedeni, kendisini sık sık görmemesiydi. Sık sık görmediğimiz insanlara, düşündüğümüz bütün üstünlükleri ve meziyetleri kolayca atfederiz.

Bir sabah büyük Matmazel Gillenormand, eve heyecan içinde geldi. Onun gibi bir insan ne kadar heyecanlanabilirse o da o kadar heyecanlanmıştı. Bu sırada, Marius, yine büyükbabasından bir yolculuğa çıkmak üzere izin istemekteydi; o günün akşamı hareket edeceğini de ilave etmişti. Mösyö Gillenormand, "Git bakalım," demiş, sonra da kendi kendine, kaşlarını kaldırarak, "Eski bir suçlu gibi davranmaya başladı,"

diye söylenmişti.

-101-

Matmazel Gillenormand bu işin altında bir şeyler olduğunu düşünerek odasına pek bozuk dönmüş, merdivenleri çıkarken şöyle bağırmıştı: "İyi de, nereye gidiyor olabilir ki?" Kendi kendine az çok uygunsuz bir

aşk hikâyesi, karanlıkta bir kadın, bir buluşma, bir sır tasavvur ediyordu. İmkân olsaydı böyle bir durumu

yakından ve iyice görmek için gözlüklerini takıp bakmaktan kaçınmayacaktı. Bir sırrın ne olduğunu öğrenmek tatlı bir şeydir. Bir rezaleti ilk duyan olmaya benzer. Evliya ruhlu insanlar bile bundan hoşlanırlar.

Dindarlığın en gizli yerinde bile, skandal ve rezaletleri öğrenmekten zevk alma eğilimi vardır.

Bu yüzden, bu hikâyeyi öğrenmek için kör bir arzu duyuyordu.

Kendisini alışılmadık ölçüde heyecanlandıran bu meraktan kurtulmak için, dikiş ve nakış konusundaki yeteneklerini harekete geçirmek yoluna başvurdu. Pamuk iplikleriy-le yapılan ve İmparatorluk devrinde olduğu gibi, Restorasyon'da da görülen nakışlardan birini işlemeye koyuldu. Bu nakışta bir yığın araba tekerleği motifi görülmüyordu. Sıkıcı bir abesle iştigal eden bir işçi. Böylece iskemlesine oturmuş,

saatlerdir

nakış işlerken birden kapı açıldı. Matmazel Gillenormand başını işinden kaldırdı. Teğmen Theodule karşındaydı, ona, askerce selam veriyordu. Birden bir saadet çığılığı kopardı. İhtiyar da olsanız, namus delisi de olsanız, hatta dindar ve teyze de olsanız, odanıza bu yakışıklı süvari subayının girmesinden hoşlanırsınız.

"Demek sen ha, Theodule!" diye haykırdı.

-102-

"Yolum düştü de teyzeciğim."

"Kucakla bakayım beni."

"Peki, işte," dedi, Theodule.

Sonra teyzesine yaklaşip kucakladı. Gillenormand teyze yazıhanesinin başına gidip:

"Hiç olmazsa bir hafta kalırsın," dedi.

"Bu gece gideceğim teyzeciğim."

"Yok canım."

"Mutlaka gitmem gerekiyor."

"Kalmalısın yavrucuğum. Senden rica ediyorum."

"Kalmak isterim, ama görevim buna elvermez. Zaten durum çok açık. Bizim kışlayı değiştirdiler.

Melun'daydık. Şimdi .Gaillon'a gönderiyorlar. Eski kışladan yenisine gitmek için Paris'ten geçmek gerekiyordu. Ben de bu fırsattan istifade ettim, gidip teyzemi göreyim dedim."

"Bu hatırşinaslığın için sana bak ne vereceğim."

Theodule'un eline on Louis altını sıkıştırdı.

"Aynı zamanda duyduğum zevk için demek istiyorsunuz, teyzeciğim, değil mi?"

Theodule, teyzesini tekrar kucakladı. Teyzesi, üniformasının sert yerlerinin boynunu tahriş etmesinden ayrı

bir zevk duydu.

"Alayla birlikte at üzerinde mi yolculuk yapıyorsunuz?" dedi teyzesi.

"Hayır teyzeciğim. Sizi görmek istiyordum da, bu yüzden özel bir izin aldım. Emir erim benim atımı götürüyor, ben de arabayla gidiyorum. Ha... Size bir şey sormak istiyorum."

-103-

"Neymiş?"

"Kuzenim Marius da sık sık yollara düşüyor galiba."

"Nereden biliyorsun bunu," dedi teyzesi. Eski merakı yeniden uyanmıştı.

"Buraya geldiğimde, yerimi ayırtmak için araba yolculuğu düzenleyen şirkete gitmiştim."

"Eee?"

"Başka bir yolcu benden önce gelip listede yerini ayırmıştı. Adını defterde gördüm."

"Hangi adı?"

"Marius Pontmercy."

"Ah haylaz!" diye bağırdı kadın. "Kuzenin senin gibi akli başında biri değildir. Demek geceyi arabada geçirecek ha."

"Ben de öyle yapacağım."

"Ama senin görevin olduğu için öyle yapacaksın. Oysa o, fesatlık olsun diye böyle yapıyor."

"Vay canına," dedi, Theodule...

Tam bu sırada Matmazel Gillenormand'da bir değişiklik oldu; aklına ansızın bir şey gelmişti. Erkek olsaydı,

elini alınına vururdu, ama yapmadı. Theodule'u damdan düşer gibi:

"Kuzenin seni tanımadığını biliyor musun?" diye sordu.

"Hayır, bilmiyordum. Onu gördüm. Beni fark ettiğini belli etmek alçakgönüllüğünü göstermedi."

"Demek böyle birbirinizi tanımadan yolculuk yapacaksınız?"

"Evet o ön tarafta, ben arkada."

"Nereye gidiyor bu, araba?"

-104-

"Aux Andelys'e."

"Demek Marius oraya gidiyor?"

"Eğer benim gibi yolda inmiyorsa öyledir. Ben Gaillon'a aktarma yapmak için Vernon'-da ineceğim.

Marius'ün

nereye gittiğini bilmiyorum."

"Marius. Ne kötü isim. Kim ona Marius ismini takmayı akıl etmiş bilmem. Oysa sen, hiç olmazsa Theodule ismini taşıyorsun."

"İsmim Alfred olsaydı daha iyi olurdu," dedi, subay.

"Sizde beni dinle Theodule!"

"Dinliyorum teyzeciğim."

"Dikkat et!"

"Dikkat ediyorum."

"Dikkat ediyor musun?"

"Evet."

"Peki, öyleyse söyleyeyim, Marius'ün eve gelmediği oluyor sık sık."

"Yani?"

"Seyahat ediyor."

"Yok canım."

"Geceleri başka yerde kalıyor."

"Oh ne âlâ."

"Bu işin altında ne olduğunu öğrenmek istiyoruz."

Theodule kaşarlanmış erkek pozlarında cevap verdi:

"Bu işte sanırım, bir kadın olmalı."

Ve güven bildiren, hınzırca bir gülüşle şöyle dedi:

"Bir kızdır mutlaka."

"Bu apaçık!" diye haykırdı, yaşlı kız. Karşısında konuşan Mösyö Gillenormand'dı san-

-105-

ki. Bu "kız," kelimesini hem büyükbabanın hem küçük yeğenin aynı şekilde üzerine basa basa söylemesi, onun kanaatlerini doğrulayan bir kanıt gibiydi. Matmazel Gillenormand sözüne devam etti:

"Bizi memnun etmek istersen Marius'ün peşini bırakma. Onu takip et. Seni tanımadığına göre bu, zor bir şey

olmayacak. Mademki işin içinde bir kız var, kızı görmeye çalışmalısın. Sonra bize bütün hikâyeyi yazar mektup halinde gönderirsin. Bu, büyükbabanın çok hoşuna gider."

Theodule böyle casusluk yapmaktan hiç hoşlanan bir tip değildi, ama teyzesinin verdiği on Louis altını

ona çok iyi gelmişti ve muhtemelen devamının gelebileceğini gördü; teyzesinin teklifini kabul ederek şöyle dedi:

"Siz nasıl isterseniz öyle olsun, teyzeci-ğim," dedi.

Sonra kendi kendine şöyle ilave etti:

"Sonunda dadı olduk."

Matmazel Gillenormand onu kucakladı:

"Seni bilirim Theodule," dedi. "Sen böyle haylazlıklar dünyada yapmazsın. Disipline bütün varlığınla itaat edersin, emirlerden dı-şan çıkmazsın. Görevine düşkün vicdanlı bir insansın. Her şeyi inceden inceye araştırmadan harekete geçmezsin. Örneğin, Marius gibi eksik eteği görmek için aileni evde bırakıp gitmezsin."

Genç subay dürüstlüğü övülen, ünlü haydut çetesinin reisi Carthouche gibi memnun memnun yüzünü ekşitti.

Bu konuşmanın geçtiği günün akşamı, ar-

-106-

r

dmda bir gözcünün bulunduğundan hiç şüphelenmeyen Marius arabaya bindi. Gözcüye gelince, onun ilk yaptığı iş, bir güzel uyumak oldu. Gönül rahatlığı ile derin bir uyku çekiyordu. Bütün gece horladı. Şafak sökmeye başladığı zaman, arabacı bağırıyordu:

"Vernon, Vernon durağı! Vernon'da inecekler hazır olsun!" Teğmen Theodule uyandı.

Yan uyanık bir vaziyette:

"Peki peki, benim burada inmem gerekiyor!" diye homurdandı.

Sonra belleği yavaş yavaş netleşmeye başladı. Teyzesini düşünmeye başladı. Sonra aklına aldığı on altın geldi. Teyzesine, Marius'ün yaptıkları hakkında bilgi vermeyi vaat etmişti. Bunu hatırlayınca güldü.

"Belki de arabadan inmiştir bile," diye düşündü. Bu arada, üniformasının ceketinin düğmelerini ilikliyordu.

Poissy'de, Triel'de, inebilirdi. Meulan'da inememişse, Mantes'te inebilirdi. Elbette, Rollebois'da, Pacy'de

inecekse iş başkaydı. Soldaki yola giderse Mre-ux, sağdaki yolu takip ederse Laroche-Guyon tarafına gidebilirdi. "Tannm, şimdi ben teyzeme ne yazayım?" diye düşündü.

Tam bu sırada öndeki arabadan inen birisinin siyah paltosu, pencereden görüldü. Teğmen kendi kendine: "Acaba Marius mu?" diye sordu.

Gerçekten de bu, Marius'tu.

Arabanın hemen yanında duran küçük bir köylü kız, atların ve arabacıların arasına girip çıkarak, yolculara çiçek satmak istiyor:

-107-

"Hanımlarınıza çiçek almayı unutmayın!" diye bağıırıyordu.

Marius onun yanına yaklaştı ve sepetin-deki en güzel çiçeklerden birkaçını aldı. Theodule bu duruma çok

şaşırmıştı.

"Bu, acayip bir iş," diyerek, arabadan aşağı indi. "Acaba bu çiçekleri kime götüreceksin? Bu kadar güzel bir buket ancak çok güzel bir kadına götürülebilir," dedi kendi kendine. "Bu kadını görmeliyim mutlaka," dedi.

Bu sefer emir aldığı için değil, sırf merakı yüzünden Marius'ü takip etmeye başladı. Kendi hesabına avlanan av köpeklerine benziyordu.

Marius, Theodule'e hiç dikkat etmiyordu bile. Güzel ve şık kadınlar; arabadan aşağı iniyorlardı. Marius onlara da dikkat etmiyordu. Çevresindeki hiçbir şeyi görmüyordu sanki.

"Âşık mı yoksa?" diye düşündü Theodule.

Marius kiliseye doğru yöneldi.

"Tamam," dedi Theodule, "kiliseye gidiyor. Ayınler âşıkların buluşmalarına ayrı bir tat katar. Tann'mn üzerinden aşırılıp, sevgiliye çevrilen bir bakış kadar tatlı bir şey yoktur."

Kiliseye varınca, Marius içeri girmedi. Etrafında dolanıp, yandaki köşelerden birinin ardında kayboldu.

"Demek buluşma, kilisenin içinde değil," dedi Theodule. "Hele ardından gidip kızı görelim."

Marius'ün arkasında kaybolduğu, köşeye, ayaklarının ucuna basarak gitti.

Oraya vardığı zaman, hayretten donakaldı.

-108-

Marius, başını iki elleri arasına almış, otlarla kaplı bir çukurun yanı başında yere diz çökmüş, elinde tuttuğu

çiçek demetini bu çukura koymuştu.

Çukurun ucunda, mezarın başı olduğu belli olsun diye toprak biraz kabartılmıştı. Bu tümseğın üzerinde kara

tahtadan bir haç vardı. Üzerine beyaz harflerle şu isim yazılmıştı: Albay, Baron Pontmercy. Marius'ün ağladığı işitiliyordu.

Merak ettikleri kız, bir mezardı.

8. Granite Karşı Mermer

Paris'ten ilk defa ayrıldığında da Marius buraya gelmişti. Mösyö Gillenormand, "Evde yatmıyor," dediği her

seferinde buraya geliyordu.

Takip ettiği insanla böyle ummadığı bir şekilde, bir mezarın başında burun buruna gelen Teğmen Theodule,

doğrusu bu işe çok şaşırmişti. Bir türlü tahlil edemediği acayip ve tatsız bir duygu, içini kaplamıştı. Bu duygudan, bir mezar karşısında duyduğu saygı ile bir albay karşısında duyduğu saygı birbirine karışıyordu.

Bu durumda, Marius'ü orada bırakıp resmi bir tavırla geriye döndü. Bu geriye dönüşte aldığı askeri disiplinin

de etkisi vardı. Ölüm ona, kocaman apoletler ve üniforma ile görünmüş, o da kendisini askerce denilebilecek

bir tavırla selamlamıştı. Teyzesine ne yazacağı bilmediği için, sonunda hiçbir şey yazmamaya karar verdi.

Ayrıca ta-mamiyle tesadüfi olan o esrarengiz durumlar-

-109-

dan birinde olduğu gibi Vernon'daki olayın hemen ardından Paris'ten bir karşı tepki gelmeseydi, Marius'ün

aşkı konusunda Theodu-le'un yaptığı keşiften muhtemelen hiçbir şey çıkmayacaktı.

Üç gün sonra, sabah erkenden Marius, Vernon'dan geri döndü. Arabada geçirdiği iki gecenin yorgunluğunu

çıkarmak ve uykusuzluğunu geçiştirmek için, hemen odasına çıktı; alelacele redingotunu çıkarıp banyo yapmak üzere yüzme kulübüne gitmek için dışarı çıktı. Boynuna bağlı olan siyah şeridi de orada bıraktı.

Bütün sağlıklı ve dinç yaşlılar gibi, sabah erkenden uyanmak âdetinde olan Mösyö Gil-lenormand, Marius'ün

eve geldiğini duymuştu. Hemen kalkıp yaşlı bacaklarının izin verdiği kadar süratle, Marius'ün çatı katındaki

odasına çıkan merdivenleri tırmanmaya başlamıştı. Torununu hemen kucaklamak ve bu yaklaşımdan istifade ederek, nereden geldiği hakkında bir şeyler öğrenmek istiyordu. Ama delikanlı, seksenlik ihtiyar

merdivenleri çıkana kadar çıkıp gitmişti bile. Mösyö Gille-normand odaya çıktığı zaman Marius orada değildi.

Yatak hiç bozulmamıştı. Üzerinde, Marius'ün redingotu ve boynuna bağladığı siyah şerit duruyordu.

"Bu daha iyi," dedi Mösyö Gillenormand.

Biraz sonra, Matmazel Gillenormand'ın araba tekerlekleri motifleri ile dolu olan nakısını işlediği salona girdi.

Muzaffer bir komutan gibiydi.

-110-

Bir elinde redingotu, ötekinde siyah şeridi tutuyor ve haykırıyordu:

"Zafer bizim. Şimdi sırrı çözeceğiz. Bu işin altında ne olduğunu nihayet anlayacağız. Sevgili haylazımızın çapkınlıklarını öğreneceğiz. İşte, roman artık elimizde. Kızın resmi elimizde."

Gerçekten de, şeridin ucunda madalyona benzeyen ufak bir kutu vardı.

İhtiyar, kutuyu alıp bir müddet açmadan, elinde evirip çevirdi. Yüzünde, burnunun ucunda duran yiyemediği

nefis bir yemeğe bakan bir açın, arzu, iştah ve kızgınlığı okunuyordu.

"Bunun bir resim olduğu muhakkak. Ben böyle şeyleri bilirim. Bunu boynuna takıp göğsünün üzerinde sevgiyle gezdirirsin. Kim-bilir ne biçim bir kızdır, belki de acuzenin biridir. Bugünkü gençlerin zevklerine güvenilmiyor ki..."

"Hadi babacığım, açın!" dedi Matmazel Gillenormand.

Kutuyu açmak için bir yaya basmak gerekiyordu. Açıldığı zaman içinde çok dikkatli katlanmış bir kâğıttan başka bir şey bulamadılar.

"Bunu mutlaka kız yazmıştır," dedi Mösyö Gillenormand. Gülmekten neredeyse katılacaktı. "Bunun ne olduğunu bilirim," diye ilave etti, "bir aşk mektubudur."

"Peki öyleyse, okuyalım," dedi teyze.

Matmazel Gillenormand gözlüklerini taktı. Kâğıdı açtı. Okudular:

"Oğlum için İmparator beni Waterloo Sanı-

vaş alanında baron ilan etti. Restorasyon, kanımla kazandığım bu mevkiin benim hakkım olduğunu kabul

etmediğine göre, bu unvanı oğlumun devralıp taşıması gerekir. Oğlumun buna layık olacağından hiç şüphem yok."

O an baba ve kızın neler hissettiklerini anlatmaya imkân yok. Bir ölü başı, soluğunu onlara doğru üflemiş gibi

buz kesilmişlerdi. Birbirlerine tek kelime bile söyleyemiyorlardı. Sadece Mösyö Gillenormand, alçak bir sesle

ve sanki kendisine söylüyormuş gibi:

"Bu, onun kılıç sallayıcısının el yazısı," dedi.

Kadın kâğıdı elinde çevirip iyice inceledi. Sonra katlayıp kutuya koydu.

Tam bu sırada redingotun cebinden mavi bir kâğıda sanlı ufak bir paket düştü. Matmazel Gillenormand hemen kapıp kâğıdı açtı. Bu, Marius'ün bastırıldığı kartlardı. Bu kartlardan birini çıkarıp Mösyö Gillenormand'a verdi. Mösyö Gillenormand üzerinde yazılı olanları okudu:

"Baron Marius Pontmercy."

İhtiyar, zili çalıp hizmetçiyi çağırdı. Nico-lette geldi. Mösyö Gillenormand, redingotu, siyah şeridi ve kartları

eline alıp odanın ortasına fırlattı. Hizmetçiye dönerek:

"Götürün şu paçavraları," dedi.

Bir saat boyunca birbirlerine tek kelime söylemediler. İhtiyar adam ve ihtiyar kız, birbirlerine sırtlarını dönerek

oturmuşlar, ayrı ayrı düşüncelere dalmışlardı. Ama belki de düşündükleri aynı şeylerdi. Bir saat sonra Gillenormand teyze şöyle dedi.

-112-

"Çok güzel."

Aradan çok geçmeden Marius görüldü, içeri girdi. Daha salonun eşiğini aşmadan, büyükbabasının elinde, kendi kartlarından birini tuttuğunu gördü. Büyükbabası onu görünce hemen bir üstünlük taslayarak haykırmaya ve hakaret edici bir tavırla bıyık altından gülmeye başladı.

"Vay vay vay! İnanılacak şey değil. Demek şimdi baron oldunuz. Sizi çok tebrik ederim. Peki bu da ne demek?"

Marius biraz kızarak cevap verdi:

"Bu, 'Ben babamın oğluyum,' demektir."

"Senin baban benim."

Marius yere baktı ve sert bir tavırla:

"Benim babam, Fransa'ya ve Cumhuriyete şerefiyle hizmet etmiş, alçakgönüllü ve kahraman bir adamdı. İnsanların bugüne kadar yarattığı en büyük tarihin içinde yüce bir insan olarak ortaya çıkmıştı. Yirmi beş yıl

siperlerde yaşamış, gündüzleri mitralyözlerin ve kurşunların, geceleri karların altında hayatım geçirmişti. İki

sancak almış, yirmi kere yaralanmıştı. Yalnızlık ve unutulmuşluk içinde öldü. Ve başına bütün felaketler, iki

vefasız varlığı, yani ülkesi ile beni fazla sevmekten ileri gelmişti."

M. Gillenormand'm öyle pek fazla anlayamayacağı sözlerdi bunlar. Hele konuşmada cumhuriyet kelimesi geçince ayağa kalkmış, daha doğrusu dikilmişti. Marius'ün söylediği tek kelime, bu ihtiyar kralcının suratında

bir demirci körüğünün sıcaklığının yaptığı etkiyi yapıyordu. Soluk renkten, kırmızıya, kırmızı-

|113-

dan mora, mordan, alev alan bir nesnenin rengine geçmişti.

Marius'e, "Aşağılık insan!" diye haykırdı. "Babanın nasıl biri olduğunu bilmiyorum, bilmek de istemem.

Evet

hiçbir şey bilmiyorum onunla ilgili. Bildiğim bir şey varsa, sözünü ettiğin bu cumhuriyetçiler içinde sefillerden

başka hiç kimse bulunmayıştıdır. Bunların hepsi soyguncu, hırsız, baldıncıplak, katil, kızıl şapkalıdırlar.

Hepsi

böyledir diyorum. Anladın mı? Senin baronluğun da böyle işte. Gözümde zerre kadar önemi yok. Robespierre'e uşaklık eden heriflerdi bunlar. Bonaparte'a hizmet eden haydutlardı. Bütün bunlar, başlarındaki meşru krallarına ihanet eden aşağılık heriflerdi. Prusyalıların önünden kaçan ve Waterloo'da

İngilizlerin önlerine katıp sürdükleri korkaklardır bunlar. İşte bütün bildiğim bu. Sizin babanız da bunlarla

birlikte ise, özür dilerim, ama suç bende değil."

Bu sefer kor kor yanma sırası Marius'e, ateşi körükleme sırası da Mösyö Gillenor-mand'a gelmişti.

Marius,

zangır zangır titriyordu. Ne söyleyeceğini, ne yapacağını bir türlü kestiremiyordu. Başı ateş gibi yanıyordu.

Kutsal nesnelere hakaret edildiğini gören bir papaz ya da taptığı putun üzerine tükürdü-ğünü gören bir Hint

fakiri gibiydi. Bu tür sözler söylensin ve karşılıksız kalsın; mümkün müydü bu? Ama ne yapabiliirdi ki?

Babası

gözünün önünde hakarete uğruyor, ayaklar altında çiğneniyordu. Peki hakaret eden kimdi? Büyükbabası.

Birisine kötülük etmeden ötekini intikamını nasıl alabilirdi? Büyükbaba-

-114-

sma hakaret etmesi imkânsızdı. Babasının intikamını almadan da edemezdi. Bir yanda kutsal bir mezar, öte

yanda saygı duyulması gereken beyaz saçlı bir ihtiyar vardı. Bir an bütün bu ihtimalleri düşünerek sarhoş bir

insan gibi ne yapacağını kestiremeden kalakaldı. İçinde sanki bir girdap vardı. Sonra gözlerini kaldırdı ve büyükbabasına bakarak:

"Bourbonlar yerin dibine batsın, XVIII. Louis domuzu gebersin!" diye bağırdı. XVIII. Louis dört yıl önce ölmüştü, ama o buna pek aldırmıyordu."

Kıpkırmızı kesilmiş olan ihtiyar birdenbire kâfurun gibi bembeyaz oldu. Sonra şöminenin üzerinde duran, Due de Bery'nin büstüne döndü. Büstü saygıyla ve ağırbaşlılıkla selamladı. Ardından şömineden

pencereye,

pencereden şömineye gidip geldi. Çok ağır yürüyor ve hiç ses çıkarmıyordu. Odayı arşınlarken topukları sanki taştan bir yaratık yürüyormuş gibi döşemeyi gıcırdatıyordu. Sonunda, bu manzara karşısında

aptala

dönmüş olan kızına hitap ederek sakin bir şekilde güldü ve şöyle dedi:

"Bu beyefendi gibi bir baronla benim gibi bir burjuva aynı çatının altında barınamazlar."

Ve birden yüzü gözü öfkeden şişmiş, solgun, sinirli ve kendini kaybetmiş bir halde, Marius'e haykırdı:

"Defol!"

Marius evi terk etti.

Ertesi gün Mösyö Gillenormand, kızma şöyle diyordu:

"Her ay şu kan içici herife bir miktar para

-115-

yollayın. Sakın bana bir daha ondan söz etmeyin."

Çok kızdığı halde kızgınlığını dökülecek yer bulamayan Mösyö Gillenormand, kızma üç ay boyunca 'Siz' diye

hitap etti,

Marius de bir hayli kızmış, evden öfkeyle çıkmıştı. Bütün bu olanlardan sonra bir başka talihsizlik, durumu

daha da kötüleştir-mişti. Evdeki kavgaları daha kötüleştiren bu tür aksilikler hep olur. Yapılan kötülükler

artmadığı halde, bunlardan duyulan acılar artar. Büyükbabanın emrine uyararak "paçavraları" alıp götürmüş olan Nicolette, farkında olmadan içinde Albayın el yazısı bulunan kâğıdın saklı olduğu siyah kutuyu düşürmüştü. Bunu, Marius'ün odasına çıkan karanlık merdivenlerde düşürmüş olması muhtemeldi.

Araştırıldığı halde ne bu kâğıt, ne de madalyon bulunabilmişti. Ama Marius, Mösyö Gillenormand'm -

münakaşa ettikleri günden beri büyükbabasına "Mösyö Gillenormand," diyordu- vasiyeti bulup ateşe attığından emindi. Gerçi babasının yazdıklarını ezberle biliyordu. Bu bakımdan herhangi bir şey kaybolmuş

sayılmazdı. Ama kâğıt ve üzerindeki o kutsal el yazısı kaybolup gitmişti. Bu, onun her şeyiydi. Acaba vasiyete ne olmuştu?

Marius nereye gittiğini bilmediği için kimseye bir şey söylemeden çekip gitmişti. Üzerinde otuz franktan ve

saatinden başka bir şey yoktu. Meydanların birinden kalkan bir arabaya bindi. Arabanın nereye gittiğini de

bilmiyordu.

Marius ne olacaktı?

-116-

DÖRDÜNCÜ KİTAP

ABC DOSTLARI

1. Gittikçe Tarihselleşen Bir Grup

Görünüşte durgun geçen o dönemde, ortalıkta belli belirsiz bir devrim havası dolanıyordu. 89'un, 92'nin derinliklerinden gelen esintiler vardı. Genç Paris -bu ifadeyi başlıyalın- buluğa ermek, ergenliğe girmek üzereydi. İnsanlar hemen hiç farkında olmadan, zamanın akışıyla birlikte değişmekteydiler. Saatlerin kadrancında dolaşan yelkovan, insanların ruhları arasında da hareket eder. Herkes ileriye doğru atacağı adımı atıyordu. Kralcılar liberal oluyor, liberaller de-mokratlaşıyorlardı. Binlerce med-cezirle karmaşıklaşmış

bir deniz kabarması gibiydi bu. Med-cezirlerin özelliği, karışımlar oluşturmaktır. Bu yüzden ilginç düşünce

karışımları ve birleşmeleri oluyordu. Hem Napo-leon'a hem özgürlüğe tapılıyordu. Biz, şimdi burada tarihi

yazıyoruz. Bunlar o dönemin tahafıllıydı. Fikirler de çeşitli aşamalardan geçerler. Acayip bir tarz olan Voltaire'ci kralcılığın, acayıplıkta ondan aşağı kalmayan bir benzeri ortaya çıktı; Bonaparist liberalizm.

-117-

Başka düşünce grupları daha ciddiydiler. Oralarda ilkeler araştırılıyor; hukukla bağlantılar kuruluyordu. Mutlak olana büyük özlem duyuluyor, sonsuz mutlak olanın sonsuz gerçekleştirme imkânları yakalanıyordu.

Mutlak, o sarsılmaz dayanıklılığıyla, zihinleri sınırsız doğru iter ve onları sınırsızlığın içinde yüzdürür. Hiçbir

şey dogma kadar hayal üretmez. Ve, hiçbir şey hayal kadar geleceğe gebe olamaz. Bugün ütopya olan, yarın ete kemiğe bürünür.

İleri görüşlerin iki temeli vardı. Gizli birtakım düşünceler ortaya çıkarak, kuşkucu ve sessiz kurulu düzeni

tehdit ediyordu. Devrimin en yüksek derecedeki belirtisidir bu. İktidarın kararsızlığı onu yıkmak için kazılan

lağımında, halkın kararsızlığıyla karşılaşır. Ayaklanmaların kulukça devri, hükümet darbelerinin tasarlanma süresine karşılık gelir.

O tarihte Fransa'da henüz Almanların Tu-gebund'u, İtalyanların Corbonari'si gibi geniş yeraltı örgütleri

yoktu. Ama yer yer karanlık kuytu köşelerde çeşitli topluluklar dal budak salmaktaydı. Aix'de Cougourde

yavaş yavaş şekilleniyordu; Paris'te bu tür gizli örgütler arasında özellikle ABC Dostları Derneği bulunuyordu.

Neydi bu A B C Dostları? Görünüşteki amacı çocukların eğitilmesi, gerçekte ise büyüklerin yetiştirilmesi olan

bir demek.

Kendilerini ABC Dostları olarak tanıtıyorlardı. Abaisse' dedikleri, halktı. Halkı kal-

Abaisse: Alçalmış, aşağılanmış. Aynı zamanda ABC'nin Fransızcada okunuşudur.

-118-

landirmek istiyorlardı. Bu kelime oyunuyla alay etmek hata olur. Kelime oyunları, siyasette bazen önemlidir.

Örnek: Narses'i ordu komutanı yapan *Castratus ad castra*; örnek: *Barbari et Barberini*; örnek: *Fueros y Fuegos*; örnek: *Tu es Petrus et super hane petram. vs. vs.*

ABC Dostları, pek kalabalık değillerdi. Embriyo halinde gizli bir dernekti bu. Kumpas toplulukları kahraman

yetiştirebilseydi, buna bir kumpas topluluğu diyebilirdik. Paris'te, iki yerde toplanıyorlardı; hal yakınlarında,

daha sonra sözünü edeceğimiz *Corint-he* adlı bir meyhanede ve *Pantheon* yakınlarında *Saint-Michel Meydam*'nda bugün yıkıl- , miş olan *le cafe Musain* adlı küçük bir kahvehanede. Bu buluşma yerlerinden birincisi işçilere, ikincisi de öğrencilere yakındı.

Kahvehaneden oldukça uzakta olan ve çok uzun bir koridorla ona bağlanan bu odanın iki penceresi ve gizli bir merdivenle *Küçük Gres Sokağı*'na açılan bir çıkışı vardı. Orada sigara, içki içiyor, oyun oynuyor, gülüşüyorlardı. Her konu hakkında çok yüksek sesle, başka bir konudaysa alçak sesle konuşuyorlardı. Duvarında, bir polis ajanının kuşkusunu uyandırmaya yetecek bir ipucu olan, eski bir cumhuriyet Fransası haritası asılıydı.

ABC Dostları'nın çoğu öğrenciydi. Bunlar bazı işçilerle samimi bir ittifak içindeydiler. İşte bellibaşlıların

adları: Bir ölçüde tarihe mal olmuşlardır: *Enjolras, Combeferre, Jean Prouvaire, Feuilly, Courfeyrac, Bahorel,*

Lesgle ya da *Laigle, Joly, Grantaire.*

-119-

Bu delikanlılar, dostlukları sayesinde aralarında adeta bir aile bağı kurmuşlardı. Laig-le hariç, hepsi güneşliydi.

Dikkate değer bir topluluktan bu. Arkamızda bıraktığımız dibi görünmez derinlikler içinde kaybolup gitti. Bu

dramın şu ulaştığımız noktasında, okuyucu bu genç kafaları trajik bir maceranın karanlıklarına gömülürken

görmeden önce, onların üzerine bir ışık demeti tutmak belki faydasız olmayacaktır.

Adını en başta saydığımız -bunun nedeni ileride anlaşılacaktır- *Enjolras*, ailenin tek çocuğuydu ve zengindi.

Enjolras, korkunç olabileceği yeteneğine sahip sevimli bir delikanlıydı. Vahşi bir *Antino-us*'tu. Bakışlarının düşünceli parıltısını görenler, onun sanki daha önce başka bir hayatta devrimin mahşerinden geçmiş olduğunu sanırdı. Devrim tarihinin canlı bir tapmağı gibiydi. O büyük şeyi en küçük ayrıntısına kadar biliyordu. Bir delikanlı için garip sayılacak şekilde hem rahip, hem savaşçı yaratılışıydı. Hem ruhani lider,

hem militandı; o anki şartlarda bakıldığında ise bir demokrasi neferi; çağın hareketinin üstünde bir idealin

rahibi idi. Derin gözleri, biraz kızarıklık gözkapakları, kolayca horgörür bir ifadeye bürünen kalın alt dudağı,

geniş bir alını vardı. Bir yüzdeki geniş alın, bir ufukta geniş gökyüzü gibidir. Bu yüzyılın başlangıcı ve geçen

yüzyılın sonundaki erken üne kavuşmuş bazı gençler gibi, çok canlı bir görünüme sahipti; solgun saatleri de

olmasına rağmen, genç kız tazeliğinde bir görünümdü bu. Artık erkekleşmiş olduğu halde

-120-

hâlâ çocuğa benziyordu. Yirmi iki yaşındaydı, ama on yedisinde gösteriyordu. Ciddi ve ağırbaşlıydı, yeryüzünde kadın diye bir yaratığın yaşadığından habersiz görünüyordu. Tek bir tutkusu vardı: Hak; tek bir

düşüncesi vardı: Engeli devirmek. *Aventin Dağı*'nda bir *Gracc-hua* olurdu; *Konvansiyon* devrinde bir *Saint-*

Just. Güllere şöyle bir bakıyor, bahan bilmiyor, kuşların ötüşünü duymuyordu; Evad-ne'nin çıplak gerdanı, onu Aristogiton'dan fazla heyecanlandırmazdı; Harmodius için olduğu gibi, onun için de çiçekler ancak kılıcı

gizlemeye yarardı. Sevinçlerinde katı ve ciddiydi. Cumhuriyetle ilgili olmayan olmayan her şeyin önünde gözlerini utançla yere indirirdi. Özgürlüğün mermerden heykeline âşıktı. Sözleri haşin bir kaynaktan esinlenir, bir ilahi gibi ürpertiler yaratırdı. Hiç beklenmedik bir anda kanatlanıverirdi. Onun yanına yaklaşma

tehlikesini göze alan gönül maceracısının vay haline! Cambrai Meydanı'nın ya da Saint-Je-an-de-Beauvais Sokağı'nın havai işçi kızlarından biri, bu kolej kaçkını yüzü, bu genç saraylı hal ve tavrını, bu san uzun kirpikleri, mavi gözleri, rüzgârda uçuşan bu saçları, bu pembe yanakları, taze dudakları, nefis dişleri görüp

de, bu doğan güne karşı istek duyar, güzelliğini Enjolras'm üzerinde denemeye kalkışacak olursa, hiç umulmadık korkunç bir bakış ona birdenbire uçurumu gösterir. Bea-umarchais'nin çapkın meleği ile Ezechiel'in müthiş meleğini birbirine kaşıtırmamayı öğretir.

Devrimin mantığını temsil eden Enjol-

-121-

ras'm yanında, Combeferre de devrimin felsefesini temsil ediyordu. Devrimin mantığıyla felsefesi arasında

şu fark vardır: Devrimin mantığı sonunda savaşa, felsefe ise sadece barışa götürebilir. Combeferre, Enjolras'ı tamamlıyordu. Enjolras'tan daha yüksek değil ama, daha geniş düşünüyordu. Zihinlere, genel düşüncelerle genişletilmiş ilkelerin sokulmasını istiyordu. "Devrim, ama uygarlık da," diyordu. Dimdik yükselen dağın çevresinde geniş, mavi bir ufuk yayılıyordu. Bu yüzden, Combeferre'in bütün görüşlerinde

erişilebilir, uygulanabilir bir taraf vardı. Devrim, Com-beferre'de, Enjolras'ta olduğundan daha fazla solunabilir bir şeydi. Enjolras, onun tanrısal hukukunu, Combeferre ise doğal hukukunu dile getirmekteydi.

Birincisi Robespierre'e bağlanırken, ikincisi Condorcet'ye yaklaşmaktaydı. Combeferre, herkesin yaşadığı

hayatı Enjolras'tan daha çok yaşıyordu. Bu iki genç adama tarihe geçmek kısmet olsaydı, biri adalet, öbürü akıl olarak geçerlerdi. Enjolras daha erkek, Combeferre daha insandı. Homo ve Vir. Aralarındaki ince fark buydu gerçekten de. Enjolras ne kadar sertse, Combeferre de doğal beyazlığıyla o kadar yumuşaktı. Yurttaş sözcüğünü sever, ama insan sözcüğünü tercih ederdi. Her şeyi okur, tiyatrolara gider, dershanelere devam eder, Ara-go'dan ışığın polarizasyonunu öğrenir, biri insanın yüzünü, öteki beynini besleyen dış şahdamarla, iç şahdamann çifte fonksiyonunu açıklamış olan Geoffroy Saint-Hilaire'in bir dersini tutkuyla dinlerdi. Her şeyden ha--122-

berdardı, bilimi adım adım izlerdi; Saint-Si-mon'u Fourier'yle karşılaştırır, hiyeroglifleri çözer, bulunduğu taşları kırıp jeoloji üzerine konuşur, bir bombiks kelebeğinin resmini ezbere çizer, Akademi Sözlüğü'ndeki Fransızca yanlışları çıkarır, Puysegur'ü, Deleuze'ü incelerdi; hiçbir şeyi, hatta mucizeleri bile kabul etmez, hiçbir şeyi, hatta hortlakları bile inkâr etmezdi; Moniteufün koleksiyonlarını karıştırır, düşünürdü. Geleceğin, öğretmenlerin elinde olduğunu ileri sürer ve eğitim sorunlarıyla ilgilenirdi. Toplumun ahlak düzeyini entelektüel düzeye yükseltmeye, bilimin geçer akçe olmasına, fikirlerin yaygınlaşmasına, gençliğin ruhen yücelmesine çalışmayı istiyordu. Halen kullanılmakta olan yöntemlerin kısırlığının, klasik denen iki-üç yüzyıllık bir devreyle sınırlı edebi görüşteki sefaletin, resmi bilgiçlerin, ukalaların, despotça dogmatizmin, skolastik önyargıların ve âdetlerin, okullarımızı sonuçta birer suni istiridyeye tarlası haline getirmesinden korkuyordu. Bilgindi, dil konusunda çok titiz, yabancı etkilere karşı uyanıktı, çok yönlü teknik becerileri vardı; çok sabırlı bir gözlemciydi ve aynı zamanda dostlarının dediği gibi, "kuruntuya varacak derecede" düşünmeyi severdi. Bütün hayallere inanırdı, demiryollarına, cerrahi müdahalelerde acının bastılabileceğine, karanlık oda denen kutuda görüntünün kaydedilebileceğine hayallerin tespitine, elektrikli telgrafa, balonların yönlendirilebileceğine, her şeye. Zaten bâtil inançların, despotizmin, önyargıların insanlığa karşı her yerde inşa etmiş ol--123-duğu kalelerden pek korkmuyordu. Bilimin, sonunda durumu tersine çevireceğini düşünenlerdendi.

Enjolras bir lider, Combeferre bir rehberdi. Biriyle omuz omza dövüşmek, diğeriyle birlikte yürümek isterdiniz. Bu, Combeferre'nin dövüşmekten aciz olduğu anlamına gelmiyordu. Sırasında engelle kapışmaktan ve bütün gücüyle patlayarak ona saldırmaktan asla kaçınmazdı. Ama aksiyonları öğreterek, pozitif yasalar açıklayarak, insanlığa yönünü göstermek onu daha fazla memnun ederdi. Yakmaktan değil aydınlatmaktan yanaydı. Yangın da şüphesiz bir şafak yaratabilir, ama neden günün doğmasını beklememeli? Bir yanardağ da aydınlatır, ama gün ışığı daha iyi aydınlatır. Combeferre, güzelin katıksız, tertemiz ışıldamasını, yücenin ihtişamına tercih ediyordu belki de. Dumanla bulanıklaşmış bir aydınlık, şiddet pahasına satın alınan bir ilerleme, bu duyarlı, ağırbaşlı insanı ancak yarım doyuruyordu. Bir halkın doğru olana körlemesine atılması, bir 1793, onu ürkütüyordu, ama durgunluk ve hareketsizlik de onu tiksindiriyordu, bunda çürümenin, ölümün kokusunu duyuyordu; köpüğü bataklık buharına, seli çirkef birikintisine, Niagara Şelalesi'ni Montfaucon Gö-lü'ne tercih ediyordu. Kısacası, ne durgunluk istiyordu ne de hız. Mutlak olana bir şövalye ruhuyla bağımlı olan, patırtıcı, coşkulu dostları, görkemli devrimci maceralara tapındıkları ve macerayı istedikleri halde, Combeferre İlerleme'nin kendi işini yapması için rahat bırakılmasından yanaydı; şu iyi ilerlemenin; -124-

belki soğuk ama temiz, katıksız, yöntemli ama sitem kabul etmez kusurun da; melankolik, dalgın, hantal, ama ağırbaşlı, soğukkanlı Combeferre geleceğin ışık saçan güzelliğiyle gelmesi ve halkların erdemli ve büyük gelişimini hiçbir şeyin bulandırmaması için diz çöküp dua edebilirdi. "İyinin masum olması gerekir," diye tekrarları daima. Gerçekten de, devrimin büyüklüğü, göz alıcı ideale sarsılmadan bakıp, pençelerindeki kan ve ateşin, yıldırımların arasından ona doğru uç-maksa, ilerlemenin güzelliği de lekesiz olmaktır ve bunlardan birini temsil eden Washing-ton'la, öbürünü cisimleştiren Danton arasındaki fark, kuğu kanatlı meleklerle, kartal kanatlı melek arasındaki farktır.

Jean Prouvaire, Combeferre'den biraz daha fazla kontrollüydü. Ortaçağın incelenmesinin kaynağı olan şu derin ve güçlü hareketle karışmış haldeki o küçük anlık hevesten ötürü Jean kendisine Jehan diyordu. Âşıktı Jean Prouvaire; saksıda çiçek yetiştirir, flüt çalar, şiir yazar, halkı sever, kadınlara acır, çocuklar için gözyaşı döker, geleceği ve Tan-n'yı aynı inanç içinde birleştirir ve Andre Chenier gibi kraliyetçi birinin kafasını kestiği için devrime lanet ederdi. Sesi genellikle narinken, birdenbire erkekleşirdi. Bilgelik derecesinde okumuştı ve bir oryantalist sayılabilirdi. Her şeyden önce, iyiydi ve iyiliğin büyüklüğe ne kadar yakın olduğunu bilenler için doğal sayılan bir eğilimle, şiirde ihtişamlı ve büyük olanı tercih ederdi. İtalyanca, Latince, Grekçe ve İbranice bilirdi. Bu da onun -125-

sadece dört şairi okumasına yarıyordu: Dan-te, Juvenalis, Aiskhylos ve İşaya. Fransızca'da Corneille'i Racine'e, Agrippa d'Aubig-ne'yi de Corneille'e tercih ederdi. Peygamber-çiçekleri ve kır çiçekleriyle dolu çayırarda dolaşmaktan hoşlanır, olaylarla olduğu kadar, bulutlarla da ilgilenirdi. Düşüncesinin iki yanı vardı: Biri insandan, öbürü Tann'dan yana. Ya incelemeye ya da büyük bir hazla seyretmeye dalandı. Gün boyu toplumsal sorunları derinlemesine araştırırdı. Ücret, sermaye, kredi, evlilik, düşünce özgürlüğü, sevme

özgürlüğü, ceza sistemi, sefalet, ortaklık, mülkiyet, üretim, bölüşüm; insanlık denen karınca yuvasına gölgesini salan temel bilmece. Geceleri de yıldızlan, o muhteşem varlıkları seyrederdi. O da, Enjolras gibi tek çocuktı ve zengindi. Sakin sakin konuşur, başını eğer, gözlerini yere indirir, sıkıntılı sıkıntılı gülümser, kötü giyinirdi; beceriksiz bir hali vardı, en ufak bir şey karşısında kıpkırmızı kesilirdi, çok çekingendi. Ama bir yandan da gözüpek biriydi.

Feuilly, bir yelpaze imalathanesinde işçiydi. Öksüz ve yetimdi, günde zar zor üç frank kazanıyordu ve tek bir düşüncesi vardı: Dünyayı kurtarmak. Bir başka işi de kendini eğitmektir. Buna da, "kendini kurtarmak" diyordu. Kendi kendine okuma yazma öğrenmişti. Bütün bilgilerini tek başına edinmişti. Feuilly çok yüce gönüllüydü. Muazzam bir kucaklama gücü vardı. Bu kimsesiz çocuk, bütün halkları kendine evlat edinmişti. Annesini kaybettiği için, vatan üzerine derinlemesine -126- düşünmüştü. Yeryüzünde vatansız bir tek insanın bile bulunmasını istemiyordu. Halktan insanların derin bilgeliğiyle, bizim bugün ulus düşüncesi dediğimiz şeyi, o içinde kendiliğinden taşımaktaydı. Sırf bilerek kızmak ve nefret etmek için tarih öğrenmişti. Özellikle Fransa ile ilgilenen bu genç ütopyacılar topluluğunda, o, dış ülkeleri temsil ediyordu. Yunanistan, Polonya, Macaristan, Romanya ve İtalya konusunda uzmandı. Bu isimleri hak, adalet adına yerli yersiz durmadan tekrarları. Osmanlı İmparatorluğu'nun Yunanistan ve Teselya'da, Rusya'nın Varşova'da, Avusturya'nın Venedik'te bulunması: Bu tecavüzler onu çileden çıkarıyordu. Hepsinden çok, 1772 zorbalığı onu isyan ettiriyordu.

Doğrulan öfkeyle dile getirmek kadar ikna edici bir söz söyleme yöntemi olamaz. İşte, o böyle bir alanın uzmanı. O alçak 1772 tarihi üzerinde, ihanetle ortadan kaldınlan o asil ve yiğit ulus üzerinde, o üçlü cürüm, o canavarca tuzak üzere, söz konusu tarihten bu yana birçok asil ulusu daha boğmuş olan ve bunların doğum kayıtlarını silip süpüren, devletlerin korkunç bir şekilde baskı altına alınması anlamındaki cinayetin prototipi ve şablonu hakkında tükenmez bir ilhamla konuşurdu. Bütün çağdaş sosyal suikastlar, Polonya'nın paylaşılması tarihine denk düşer. Polonya'nın paylaşılması teoremi, günümüzdeki bütün politik suçların ve cinayetlerin açıklayıcı temelidir. Aşağı yukarı bir yüzyıldan bu yana, Polonya'nın paylaşılmasına değişik biçimlerde vize vermemiş, bölünmeyi onaylamamış, im--127-zalamamış, parafe etmemiş hiçbir despot, hiçbir hain yoktur. Çağımızdaki ihanetlerin dosyası kanştınlıdımda ilk göze çarpan işte budur. Viyana Kongresi işlevini tamamlamadan bu cinayeti görüşmüştür. 1772, avın köşeye sıkıştındıgımı bildiren boru sesidir, 1815 ise tazı payı. Feuilly'nin mutak konuşma metni buydu işte. Bu zavallı işçi, kendisini adaletin vasisi tayin etmişti, adalet de onu yücelterek mükafatlandırıyordu. Eninde sonunda hak yerini bulur. Venedik Cermen olamayacağı gibi Varşova da Tatar olamaz. Krallar boş yere zahmete giriyor, boş yere onurlarını yitiriyorlar. Su altındaki ülke eninde sonunda su yüzüne çıkar, tekrar görünür. Yunanistan, tekrar Yunanistan, İtalya, tekrar İtalya olur. Hak, olayları protesto etmekten vazgeçmez. Bir ulusa karşı işlenen soygun suçu asla zamanaşımına uğramaz. Bu büyük dolandırıcılık-ları hiçbir geleceği yoktur. Bir ulusun alameti, bir mendil markası sökülür gibi sökülemez. Courfeyrac'ın, M. de Courfeyrac adlı bir babası vardı. Restorasyon devri burjuvazisinin aristokrasi ve soyluluk konusundaki yanlış düşüncelerinden biri de, bu "de" iyelik edatına fazlasıyla bel bağlamış olmasıydı. Bilindiği gibi, bu edatın hiçbir anlamı yoktur. Geldim, Minerva devri burjuvazisi bu biçare "de"ye o kadar değer veriyordu ki, insanlar kendilerini bundan feragat etmek mecburiyetinde sayıyorlardı. Örneğin, M. de Chau-velin kendine M. Chauvelin, M. de Caumartin M. Caumartin, M. de Constant de Robecque Benjamin Constant, M. de Lafayette M. Lafa--128-

yette dedirtiyordu. M. de Courfeyrac da bundan geri kalmak istememiş, adını kısaca Courfeyrac yapmıştı. Courfeyrac hakkında söyleyebileceklerimiz aşağı yukarı bu kadar; gerisi için, Courfeyrac, Tholomyes'e benzer demekle yetinebiliriz.

Gerçekten de Courfeyrac'da şeytan zekâsı, güzelliği diyebileceğimiz bir gençlik cerbezesi vardı. Bu durum daha sonra, tıpkı kedi yavrusunun sevimliliği gibi geçer ve bütün bu zerafet sonunda, iki ayak üzerindeyse burjuva, dört ayak üzerindeyse kart kedi olur çıkar.

Gençlik dalgalanndan birbirine aktarla-rak gelen bu tür akıl, hemen hiçbir değişikliğe uğramadan, koşucular gibi sonraki kuşaklara ulaşır, öyle ki belirttiğimiz gibi, 1828'de Courfeyrac'ı dinleyen kişi, 1817'de Tholom-yes'i dinlediğini sanırdı. Yalnız Courfeyrac mert bir çocuktur. Dışa yansıyan akim benzerlikleri bulunsa da, Tholomyes'le onun arasında büyük fark vardı. Her birinin içinde gizli yaşayan insan, birinde diğerinden tamamen farklıydı. Tholomyes'in içinde bir avukat, Courfeyrac'm içindeyse bir gezgin şövalye yatıyordu. Enjolras lider, Combeferre rehber, Courfeyrac merkezdi. Öbürleri daha çok ışık saçarken, o daha çok sıcaklık yayıyordu. Courfeyrac, gerçekten de, merkeze yaraşan bütün özelliklere sahipti. Bahorel 1822 Haziranı'nda, genç Lalle-mand'ın cenazesinde çıkan kanlı ayaklanmaya kanşmıştı. -129-

Bahorel neşeli bir insandı; kötü arkadaştı, mertti, cebi delikti; savurgandı, cömertlikle yansırdı, cesurdu, küstahlıkla yansırdı; kavgaya dayanıklı yelekleri, kızıl fikirleri vardı; son derece şamatacıydı; ayaklanma aşamasına gelmeden önce en sevdiği şey kavgı; devrim aşamasına gelmeden önce en sevdiği şey ayaklanmaydı. Sonucunu görmek merakıyla cam kırmaya, sonra yolun kıldım taş-larını sökmeye, daha sonra da hükümeti yıkmaya her zaman hazır; on bir yıldır hukuk fakültesi öğrencisiydi. Şu düsturu benimsemişti: "Asla avukat olma!" Hukuk okulunun önünden ender olsa da her geçişinde redingotunu iliklerdi; o zamanlar henüz palto yoktu. Okulun anıtsal kapısı için: "Ne yakışıklı ihtiyar!" derken, Dekan M.

Delvincourt için de: "Ne anıt!" derdi. Derslerini şarkı konusu, profesörlerini de karikatür vesilesi olarak görürdü. Hiçbir şey yapmadığı halde, okkalı bir geliri vardı; yaklaşık üç bin frank kadar tutuyordu bu. Köylü olan anasıyla babasına, oğullarına saygı göstermeyi öğretmişti.

Onlar hakkında, "Burjuva değil, köylüdürler, onun için de akıllıdır," derdi.

Gelgit akıllı bir adam olan Bahorel, birçok kahvehaneye girip çıkıyordu. Ötekilerin belli bir yere devam

etme

alışkanlıkları olduğu halde, onun yoktu. Avare dolaşırdı. Dolaşmak insanî bir şeydir. Avare dolaşmak, Paris'liye özgüdür. Aslında, derin bir zekâyâ sahipti ve görüldüğünden daha duyarlı ve akıllıydı. Bahorel, ABC Dostlan'yla, henüz şekil-

-130-

lenmemiş ama ileride kesin halini alacak olan diğer gruplar arasında köprü vazifesi görüyordu.

Bu genç kafalar kurulunda bir de dazlak üye vardı.

XVIII. Louis'nin göç ettiği gün kiralık bir arabaya binmesine yardım ettiği için düğ yaptıği Marki D' Avaray'ın

anlattığına göre, kral 1814'te Fransa'ya dönüşünde Calais'de karaya ayak bastığında, adamın biri ona dilekçe sunacak olmuş.

"Nedir dileğiniz?" demiş kral.

"Bir posta dairesinde iş, efendimiz."

"Adınız nedir?"

"L' Aigle."

Kral kaşlanm çatmış, dilekçedeki imzaya bakmış ve ismin LESGLE olarak yazıldığını görmüş. Hiç de Bonapartist olmayan bu isim kralı etkilemiş ve gülümsemesine yol açmış. "Efendimiz," demiş yine adam, "Atalanımız-dan biri zağarcıymış, kendisine Lesgueules adını takmışlar. Adım bu lakaptan geliyor.

Kulunuzun

adı Lesgueules'dir, kısaltınca Lesgle, bozulunca L'aigle olur." Bu söz üzerine kral gülmeye başlamış. Daha sonra adamı belki bilerek belki de farkında olmadan, Meaux Posta Dairesi'ne vermiş.

Grubun dazlak üyesi, işte bu Lesgle'in veya Legle'in oğluydu ve Legle (de Meaux) diye imza atıyordu.

Arkadaşları onu kısaca Bos-suet diye çağırırlardı.

Bossuet şanssızlığa uğramış neşeli bir çocuktur. Hiçbir şeyde başanya ulaşmamakta uzmandı, ama her şeye gülerdi. Daha yirmi

-131-

beş yaşında olmasına rağmen dazlaktı. Babası en sonunda bir evle bir tarlaya sahip olabildiği halde, oğlu acemice bir spekülasyonla tarlayı da evi de kısa sürede yitirmişti. Bilgisi, kültürü, zekâsı vardı, ama beceremiyordu. Her şey elinden kaçıyor, her şey onu aldatıyordu; ne inşa etse üzerine yıkılıyordu. Odun yarsa parmağını kesiyordu. Bir metresi olsa, çok geçmeden kendisinden başka bir âşığı olduğu ortaya çıkıyordu. Her an başına bir felaket geliyordu. Gırgırcı, neşeli hali bu yüzdendi. "Kiremitleri düşen damın altında oturuyorum," derdi. Şaşırdığı pek olmazdı, çünkü kaza onun için beklenen bir şeydi; şanssızlığı sakın

bir tavırla karşılar, kaderin cilvelerine şakadan anlayan biri gibi gülümserdi. Yoksuldu, ama kesesindeki neşe

bitmek tükenmek bilmezdi. Son meteliğine çabuk ulaşırsa da, son kahkahasını asla atmazdı. Şanssızlık kapısından içeri girdiğinde, bu eski dostu candan selamlar, felaketlerin göbeğine elinin tersiyle dostça vururdu. Kör talihe küçük adıyla seslenecek kadar onunla samimiydi. Ona, "Merhaba kör talih," derdi.

Şansın, kaderin bu eziyetleri onu inatçı yapmıştı. Tükenmez kaynakları vardı. Beş parası yoktu, ama canı istediğinde 'su gibi para harcama'nın yolunu bulurdu. Bir gece, dili uzun, akli kısa bir yaratıkla bir akşam yemeğinde "yüz frank' yiyecek kadar işi azıttı. Bu da sefahat âleminin ortasında şu unutulmaz sözleri ona

ilham etti: "Hey, beş altınlık kız, hadi çek bakalım şu çizmelerimi!"

Bossuet, avukatlık mesleğine doğru ağır

-132-

ağır ilerliyordu. O da hukuk öğrenimini Ba-horel gibi binbir güçlük içinde sürdürmekteydi. Bossuet'nin oturacak yeri yok sayılırdı; hatta bazen hiç yoktu. Bazen birinde, bazen bir başkasında, çoğu zaman da Joly'de kalırdı. Joly tıp öğrenimi görüyordu. Bossuet'den iki yaş daha küçüktü.

Joly, genç bir hastalık hastasıydı. Tıp öğreniminden kazancı, hekim olmaktan çok hasta olmaktı. Daha yirmi

üç yaşında, kendisini hastalıklı sanıyor ve ömrünü aynada diline bakmakla geçiriyordu. İnsanın da pusula ibresi gibi mıknaatıslandığını iddia ediyor ve bedenindeki kan dolaşımı yer yuvarlağının büyük manyetik

akımından bozulmasın diye geceleyin odasında yatağının başucunu güneye, ayak ucunu da kuzeye çeviriyordu. Fırtınalı havalarda nabzını yoklar dururdu. Öyleyken, içlerinde en neşelisi oydu. Bütün bu tutarsızlıklar, yani gençlik, uçarılık, hastalık takıntısı, şenlik, birbirleriyle güzelce uyuyor ve bundan ortaya eksantrik, ama canaya-kın bir varlık çıkıyordu. Bu varlığa, arkadaşları, kanatlı harfleri bol bol kullanarak Jollily diyorlardı. Jean Prouvaire ona: "Dört tane L üzerinde uçabilirsin," diyordu. Joly'nin, bastonunun ucuyla burnuna dokunmak alışkanlığı vardır ki, keskin bir zekâyı gösterir bu. Birbirinden son derece farklı ve ne de olsa ciddi bir şekilde söz edilmesi gereken bütün bu genç adamların tek ve aynı bir dini vardı: İlerleme. Hepsi de Fransız Devrimi'nin çocuklarıydı.

-133-

İçlerinde en hafifleri bile, o tarihi, 89'u ağzına alır almaz ciddileşir, resmileşirdi. Kan bağlarıyla bağlı oldukları babaları eskiden ya da halen ya meşrutiyetçi ya da liberaldi. Umur-sadıklar yoktu bunu. Onlar gençtiler, kendilerinden öncesine ait bu kaşıklık onları hiç ilgilendirmiyordu; ilkelerin saf kanı dolaşıyordu damarlarında. Hiçbir ayrıntıya takılmadan, dosdoğru değişmez hakka ve mutlak göreve bağlanıyorlardı. Demeğe katılmışlar, derneğin sırlarını benimsemişler, yeraltında ideali gizlice gerçekleştirmeye çalışıyorlardı. Bütün bu tutkulu gönüllerin, bütün bu inanmış kafaların arasında bir de şüpheci vardı. Nasıl bulunabiliyordu orada? Yanyana, onlara kaşmadan. Bu şüphecinin adı Gran-taire'di ve genellikle bir bulmaca şeklinde, büyük R olarak imza atardı. Grantaire, herhangi bir şeye inanmaktan kaçınan bir insandı. Ayrıca, Paris'teki derslerinde en çok şey öğrenen öğrencilerden biriydi. En iyi kahvehanenin Lemblin Kahvehanesi olduğunu, en iyi bilardonun Voltaire Kahvehanesi'nde bulunduğunu, en iyi peksimetlerin ve uysal kızların Maine Bulvarı üstündeki Ermitage'da bulunduğunu, piliç ızgarasının Saguet Ana'da, en nefis balık yahnisinin Cunette kapısında yapıldığını bilirdi. Her iş için en uygun yerleri de bilirdi. Ayrıca, ayak boks ve ayak dövüşü, birkaç çeşit dans ve sopa eskrimi de, gayet iyi bildikleri arasındaydı. Üstelik sıkı içkiciydi. Müthiş çirkindi. O devrin en güzel potin dikici kızı Ir-ma Boissy, onun çirkinliğinden tiksiniyor ve şu

-134-

yargıda bulunmuştu: "Grantaire tahammül edilmez biridir." Ama, Grantaire'in saf özgüveni hiç yıkılmıyordu; o kadınlara, sevgiyle, gözünü ayırmadan, sanki, "Eğer isteseydim!" der gibi bakar ve kendisinin kadınlarca genellikle istenen bir insan olduğuna arkadaşlarını inandırmaya çalışırdı. Bütün şu sözler; halkın hakları, insan hakları, toplum sözleşmesi, Fransız Devrimi, cumhuriyet, demokrasi, insanlık, uygarlık, din, ilerleme, Grantaire'in gözünde hemen hemen bir şey ifade etmeyen sözlerdi. Gülerdi o bunlara. Şüphecilik, bu zekâ hastalığı, zihninde sağlam bir düşünce bırakmamıştı. Onun sarsılmaz doğrusu şuydu: "Bir tek kesin hakikat vardır, o da kadehimin dolu olmasıdır." Bütün partiler uğruna bütün fedakârlıklarla, babayla olduğu kadar kardeşle de, genç Robespierre'le olduğu kadar Loize-rolles'la da alay ederdi. Yüksek sesle, "ölmekle çok mesafe aldılar," derdi. Çarmıha gerilmiş İsa'nın karşısında: "İşte başanlı bir darağacı," derdi. Sefih, kumarbaz, inançsız, çoğu zaman sarhoştur; durmadan aynı şarkıyı söyleyip bu genç hayalperestlerin canını sıkardı: "Severim kızları, severim iyisini şarabın." Makam: Yaşasın IV. Henri. Geldim, bu şüphecinin bir fanatizmi vardı: Bu fanatizm ne bir fikir, ne bir dogma, ne bir sanat, ne de

bir

bilimdi; bir insandı: Enjolras Grantaire. Enjolras'a büyük bir hayranlık, sevgi ve saygı duyuyordu. Bu mutlak

düşünceler cenderesi içinde, bu anarşik şüpheci kime bağlanıyordu? En mut-
-135-

lak olana. Nasıl kısıkvrak yakalıyordu Enjol-ras onu? Fikirleriyle mi? Hayır. Karakteriyle. Sık görülen bir olaydır bu. Bir şüphecinun bir insana bağlanması, birbirini tamamlayan renkler yasası kadar basit bir şeydir.

Bizde olmayan, bizi kendine çeker. Kimse gün ışığını bir kör kadar sevemez. Cüce kadının gönlünde yatani,

alayı borazancıbaşısıdır. Kurbağanın gözü gökyüzündedir; niçin? Kuşların uçuşunu seyretmek için. İçinde

şüphenin süründüğü Grantaire, Enjolras'ta nancın göklerde süzülüşünü seyretmeye bayılıyordu.

Enjolras'a

muhtaçtı o. Kendisi açıkça farkında değildi, kendi kendisine açıklamayı düşünmüyordu, ama bu temiz, sağlıklı, sağlam, doğru, sert, saf yaratılış onu büyü-lü-yordu. Bir içgüdüyle kendi karşıtına hayranlık duyuyordu. Kendisinin gevşek, kolayca eğilip bükülebilen, dağınık, hasta, şekilsiz düşünceleri, bir belkemiğine tutunur gibi Enjolras'a tutunuyordu. Manevi omurgası bu güçlüğe dayanmaktaydı. Grantaire, Enjol-ras'm yanında bir kişilik kazanıyordu. Zaten, kendisi de görünüşte uyuşmaz olan iki unsurdan oluşmuştu. Alaycıydı, candandı. Kayıtsızlığında sevgi vardı. Düşüncesi inançtan vazgeçebiliyor, ama yüreği

dostluktan vazge-çemiyordu. Bu derin bir çelişki; çünkü, sevgi bir inançtır. Yaratılışı böyleydi onun. Bazı insanlar arka sayfa, tersyüz, astar olmak için doğmuş gibidirler. Pollukstürler, Patrokles-tirler, Nisüstürler,

Eudamidastırlar, Ephesti-ondurlar, Pechmejadırlar. Ancak sırtlarını bir başkasına dayamak şartıyla yaşayabilirler;

-136-

adlan başka bir adın devamıdır ve ancak o adların önlerine bir bağlayıcı 've' edatı olarak yazılırlar; varlıkları

kendilerine ait değildir, kendilerinin olmayan bir kaderin öbür tarafıdır. Grantaire işte bu insanlardan biriydi.

Enjolras'm tersiydi.

Yakınlıkların daha abc'nin harflerinden başladığı söylenebilir. Dizide O ve P birbirlerinden ayrılmazlar. Dilediğimiz gibi, ya O ve P ya da Orestes ve Pulades diyebilirsiniz.

Grantaire, Enjolras'ın gerçek bir uydusu olarak bu delikanlıların çevresine yerleşmişti; orada yaşıyordu; yalnız oradan hoşlanıyordu; her yerde onların peşinden gidiyordu. Bütün zevki, şarap buharları arasında bu

silüetlerin gidip gelmelerini seyretmekti. Neşeli mizacından ötürü onu hoşgörüyorlardı. Enjolras, inanmış bir

kişi olarak bu şüpheciye ve ağırbaşlı bir kişi olarak da bu sarhoşu hor görüyordu. Grantaire, dostluğu asla kabul edilmeyen bir Pulades'ti. Enjolras'tan hep sert davranış gören, onun tarafından hoyratça itilen, kovulan

Grantaire, yine döner gelir ve Enjolras için: "Ne yakışıklı mermer!" derdi.

2. Bossuet'nin Blondeau İçin Söylediği Cenaze Nutku

Görüleceği gibi, yukarıda anlattığımız olaylarla aynı günlere rastlayan bir öğle son-rasıydı. Laigle de Meaux,

sırtını Musain Kah-vehanesi'nin kapısına keyifle yaslamış oturuyordu. Tatil yapan bir sütun heykeli havasındaydı; sadece kafasındaki hayallere dalmış,

-137-

Saint-Michel Meydanı'nı seyrediyordu. Yaslanmak, hayalperestlerce hiç de horgörülme-yen bir çeşit ayakta

uyumaktır. Laigle de Me-aux, iki gün önce hukuk okulunda başına gelen ve geleceğe ait kişisel planlarını -

ki

oldukça belirsiz planlardı bunlar- değişikliğe uğratan küçük bir aksiliği düşünmekteydi.

Hayal kurmak bir arabanın önünden geçmesine ve hayal kuranın bu arabayı fark etmesine engel değildir. Gözleri bulanık bir avarelik içinde çevrede dolaşip duran Laigle de Meaux, bu uyurgezerliği içinde, ağır adımlarla, kararsızca meydanda yol alan iki tekerlekli bir araba gördü. Acaba bu araba niye böyle küskündü?

Atı niçin ağır adımlarla yürüyordu? Laigle baktı. Arabada bir delikanlı ve bu delikanlının önünde de oldukça

büyük bir yol çantası vardı. Çanta, kumaşa dikilmiş bir kartın üzerine siyah iri harflerle yazılmış bir adı gelip

geçenlere sergilemekteydi: MARIUS Pontmercy.

Bu adı görünce Laigle'in tavrı değişti. Yeniden doğrulup iki tekerlekli arabadaki delikanlıya seslendi:

"Mösyö Marius Pontmercy!"

Seslenen araba durdu.

Arabadaki delikanlı da derin derin düşünür gibiydi; gözlerini kaldırdı.

"Efendim?" dedi.

"Siz Mösyö Marius Pontmercy misiniz?"

"Evet, öyle."

"Ben de sizi arıyordum," dedi Laigle de Meaux.

"Nasıl olur?" diye sordu Marius, çünkü gerçekten de büyükbabasının evinden gelir-

-138- jcen, ömründe ilk defa gördüğü bir yüz vardı karşısında. "Ben sizi tanımıyorum."

Laigle:

"Ben de sizi hiç tanımıyorum," diye cevap verdi.

Marius, şaklabanın birine çattığını sandı. O sırada hiç de keyfi yerinde değildi. Kaşlarını çattı. Laigle de Meaux hiç oralı olmadan devam etti:

"Önceki gün okulda değil miydiniz?"

"Olabilir."

"Eminim."

"Öğrenci misiniz siz?" diye sordu Marius.

"Evet. Sizin gibi. Önceki gün tesadüfen okula gitmiştim. Bilirsiniz, insan bazen böyle fikirlere kapılır.

Profesör

yoklama yapıyordu. Bildiğiniz gibi, o sırada pek gülünç olurlar. Üç yoklamada bulunmadınız mı, kaydınız silinir. Altmış frank güme gitti demektir."

Marius yavaş yavaş dinlemeye başlıyordu. Laigle konuşmaya devam etti:

"Blondeau'ydu yoklamayı yapan. Blondeau-u'yu tanırınız, çok keskin, kötü bir bumu vardır ve derse gelmeyenlerin kokusunu alınca keyiflenir. İşte, yoklamaya sinsice, P harfiyle başladı. Bu harfle ilişkim bulunmadığından, dinlemiyordum bile. Yoklama iyi gidiyordu. Eksik yoktu. Herkes oradaydı. Blondeau üzgündü. Kendi kendime, 'Blondeau, sevgilim, bugün en ufak bir idam bile infaz edemeyeceksin,' diyordum.

Birdenbire Blondeau, Marius Pontmercy adını okumaz mı? Cevap veren yok. Blondeau, umutla daha yüksek

sesle tekrarladı: 'Marius Pontmercy!' Ve kale-

-139-

mini eline aldı. Mösyö, ben vicdan sahibi adamımdır. Hemen kendi kendime şöyle dedim: işte, adı silinmek üzere olan mert bir çocuk. Düzenli, dakik olmayan gerçek bir hayat adamı bu. Bir kitap kurdu; işi gücü öğrenmek olan iyi bir öğrenci; uslu, iyi bir çocuk; mahal-lebi çocuğu, kılı kırk yaran ders takıntılısı; bilimde,

edebiyatta, ilahiyatta güçlü ve bir bilge, üç paraya konuşturabileceğiniz avanaklardan biri değil. Avare avare

dolaşan; kırsala, köye gitmeye bayılan; şuh, havai işçi kızlarla düşüp kalkan, güzel hanımlarla kur yapan, kim-bilir, belki de şu an benim metresimin yanında olan saygıdeğer bir tembel bu. Kurtaralım onu.

Blondeau'ya ölüm!' Tam o sırada Blonde-au, kara renkli isim çizme kalemini mürekkebe batırmış, vahşi gözlerini hazır bulunanların üzerinde gezdirmiş ve üçüncü kez sormuştu: 'Marius Pontmercy!' Cevap verdim:

'Burada!' Böylece adınız silinmemiş oldu."

"Mösyö!" dedi Marius.

"Ama sıra bana gelince, benim adım silindi," diye ekledi Laigle de Meaux.

"Sizi anlamıyorum," dedi Marius.

Laigle tekrar sözü aldı:

"Gayet basit. Cevap verebilecek kadar kürsüye, kaçabilecek kadar da kapıya yakındım. Profesör beni oldukça sabit bakışlarla süzüyordu. Boileau'nun sözünü ettiği muzip burnun ta kendisi olması gereken bu Blondeau, birdenbire L harfini atlayıverdi. L, benim harfim-dir. Ben De Meaux'yum, adım da Lesgle'dir."

"L' Aigle ha!" diye onun sözünü kesti Marius, "ne güzel isim!"

-140-

"İşte mösyö, Blondeau bu güzel isme geldi ve bağırıldı: 'Laigle!' Ben cevap verdim: 'Burada!' O zaman Blondeau bir kaplan munisli-ğiyle bana baktı, gülümsedi ve: 'Siz Pont-mercy'siniz. Laigle değilsiniz. Sizin için

hiç uygun olmayan, benim içinse, beni sadece kedere boğan bir cümle!' dedi ve adımı sildi."

Marius haykırdı:

"Son derece üzgünüm mösyö."

Laigle onun sözünü kesti:

"Her şeyden önce, içten gelen birkaç övgü ifadesiyle Blondeau'yu mumyalamak isterdim. Onu ölmüş sayıyorum. Mumyalanınca, sıskalığında, renksizliğinde, soğukluğunda, katılığında ve de kokusunda büyük bir değişiklik olmaz zaten. 'Erudimini qui iudicatis ter-ram diyorum.' Burada Blondeau yatıyor. Burun Blondeau, Blondeau Nasica, disiplinli öküz, bekçi köpeği, yoklamacı, doğru, yeniliklere kapalı burjuva; katı,

dürüst, güvenilir ve iğrenç, korkunç Blondeau. Beni sildiği gibi, Tanrı da onu sildi."

Marius yine:

"Çok üzgünüm," diyecek oldu.

"Delikanlı," dedi Laigle de Meaux, "Bu size ders olsun. Bundan sonra dakik ve düzenli olun."

'Sizden binlerce defa özür dilerim."

"Yakınınızın kaydının silinmesine izin vermeyin."

"Çok üzgünüm!"

Laigle bir kahkaha attı.

"Bense sevinçten uçuyorum. Avukat olma yolundaydım. Bu olay beni kurtardı. Baroda

-141-

kazanılacak zaferlerden vazgeçiyorum; ne dul kadını savunmak ne de öksüze saldırmak zorunda kalacağım.

Ne cüppe, ne staj. Defterden silinmeyi başardım işte. Bunu size borçluyum Mösyö Pontmercy. Size tantanalı

bir teşekkür ziyaretinde bulunmak isterim. Nerede oturuyorsunuz?"

"Bu arabada," dedi Marius.

"Zenginlik belirtisi," diye sakın bir tavırla karşılık verdi Laigle, "Sizi kutlarım. Yılda dokuz bin franka kiraladığınız bir arabada oturuyorsunuz."

O sırada Courfeyrac kahveden çıktı.

Marius üzgün bir ifadeyle gülümsedi.

"Burada iki saattir oturuyorum ve çıkmaya da can atıyorum, ama bu uzun hikâye; nereye gideceğimi bilemiyorum."

Courfeyrac:

"Mösyö, gelin, bende kalın," dedi.

"Öncelik bendeydi," diye uyardı Laigle, "ama benim evim yok."

"Sen sus Bossuet," dedi Courfeyrac.

Marius:

"Bossuet mi dedi, ama ben sizin adınızı Laigle sanıyordum."

"De Meaux," diye cevap verdi Laigle, "Benzetmeyle de Bossuet."

Courfeyrac, arabaya atladı.

"Çek arabacı," dedi, "Portre-Saint-Jacques Oteli."

Ve o akşam Marius, Porte-Saint-Jacques Oteli'nin bir odasına Courfeyrac'la yan yana yerleşmiş oldu.

-142-

3. Marius'ün Uğradığı Şaşkınlık

Marius, birkaç gün içinde Courfeyrac'la dost oldu. Gençlik, çabuk kaynaşma ve yaraların hızla kapanması mevsimidir. Marius, Courfeyrac'm yanında rahat, özgürce nefes alıyordu; yeni bir şeydi bu onun için. Courfeyrac ona hiç soru sormuyordu. Hatta sormayı düşünmüyordu bile. O yaşta yüzler, her şeyi hemen söyler. Konuşmak gereksizdir. Örneğin bir genç adamın yüz ifadesinden, onun gezeve olduğu söylenebilir. Bakışılır, tanışılır.

Buna rağmen, bir sabah Courfeyrac birdenbire ona şu soruyu sordu:

"Aklıma gelmişken sorayım, siyasi bir inancınız var mı?"

Marius, sorudan adeta hakarete uğramışçasına:

"Lafa bak!" dedi.

"Nesiniz peki?"

"Demokrat- Bonapartist."

"Huzurlu fare rengi grisi," dedi Courfeyrac.

Ertesi gün Courfeyrac, Marius'ü Musain Kahvehanesi'ne götürdü. Sonra gülümseyerek kulağına fısıldadı:

"Devrime giriş kartınızı size vermem gerek." Ve onu ABC Dostla-n'ın odasına götürdü. Alçak sesle ve Marius'ün ne demeye geldiğini anlamadığı basit bir kelimeyle onu arkadaşlarıyla tanıştırdı: "Bir öğrenci."

Marius, bir zekâ kovanı içine düşmüştü. Ama suskun ve ağırbaşlı olmasına rağmen, -143-.«•.»], oradakilerden ne daha az kanatlı ne de daha az silahlıydı.

O ana kadar münzevi bir hayat yaşayan ve gerek alışkanlıkları gerekse zevkleri bakımından içinden konuşmaya eğilimi olan Marius, çevresini saran bu bir sürü genç adamdan biraz ürktü. Bütün bu heyecanlı, aşın çıkışlar onu hem konuşmaya teşvik ediyor hem de birer yana çekiştiriyordu. Tam bir serbestlik ve faaliyet halinde bulunan bütün bu zihinlerin debdebesi, bu kargaşalı gidiş gelişler, Marius'ün düşüncelerini girdaba sürüklemişti. Bazen o kadar uzağa gidiyorlardı ki, onları yeniden bulup toplamakta güçlük çekiyordu. Felsefeden, edebiyattan, sanattan, tarihten, dinden kendine çok yabancı bir şekilde söz edildiğini duyuyordu. Garip görüntüler çarpıyordu gözüne; bunları bir perspektif içine yerleştirip yerleştiremediğinden, bir kaos içinde olup olmadığından emin değildi. Büyükbabasının görüşlerini bırakıp babasının kileri benimsediğinde, artık yerini kesin olarak belirlediğini sanmıştı; oysa şimdi endişeyle ve gerçeği kendine itiraf etmekten çekinerek, yanıltığı kuşkusunu duyuyordu. Her şeye bakışı değişmeye başlamıştı. Bir çeşit sallantı beyindeki bütün ufukları çökertiyordu. Acayip bir iç karışıklıktı bu. Bundan acı duyuyordu. Bu genç adamlar için 'kutsal bir şey' yok gibiydi. Marius, her konuda henüz çekingen olan zihnini rahatsız eden garip sözler işitiyordu.

Bazen, klasik denilen eski bir repertuara ait bir trajedinin adını taşıyan bir tiyatro afi--144-

şi ortaya çıkıyordu: "Kahrolsun burjuvaların sevgili trajedisini!" diye haykırıyordu Bahorel. Ve Combeferre'in buna şöyle karşılık verdiğini duyuyordu:

"Yanıyorsun Bahorel. Burjuvazi, trajediyi seviyor. Bu noktada burjuvaziye rahat bırakmak gerek.

Perukalı trajedinin de yaşamaya hakkı var. Ben, Aiskhylos adına ona hayat hakkı tanımayanlardan değilim. Doğada yarım kalmış taslaklar; yaratılıştan tamamlanmamış parodiler vardır; gaga olmayan bir gaga, kanat olmayan kanatlar, yüzgeç olmayan yüzgeçler, ayak olmayan ayaklar, insanda gülme isteği uyandıran bir bağırtı; işte sana ördek. Ama mademki kuşların yanı sıra kümes hayvanları vardır, antik trajedinin karşısında klasik trajedinin var olmaması için bir neden görmüyorum."

Ya da bazan Marius Enjolras'la Courfeyrac'ın arasında Jean-Jacques Rousseau So-kağı'ndan geçecek oluyordu.

Courfeyrac onun kolunu tutuyor:

"Dikkat et. Burası Plâtriére Sokağı'dır; altmış yıl kadar önce burada oturan garip bir kan koca nedeniyle bugün adına Jean-Jacques Rousseau sokağı deniyor. Therese ile Jean Jacques'in birleşmesinin sonucu bu. Burada zaman zaman küçük varlıklar dünyaya gelirdi. Therese onları yavrular, Jean-Jacques da

başından def ederdi," diyordu. Enjolras'm cevabı sert oluyordu.

"Jean-Jacques'a laf yok! O adama hayranım. Çocuklarını reddetti, tamam, ama halkı evlat edindi." -145-
Bu gençlerin hiçbirinin ağzından imparator sözü çıkmıyordu. Yalnız Jean Prouvaire'in ara sıra "Napoleon" dediği oluyordu. Ötekiler "Bonaparet" diyorlardı. Enjolras, "Bönapart" diye telaffuz ediyordu. Marius şaşıyordu: Kavramanın başlangıcı. 4. Musaine Kahvehanesi'nin Arka Odası

Bir gün bu gençlerin arasındaki, Mari-üs'ün de zaman zaman katıldığı konuşmalardan biri, kafasını iyice allak bullak etti.

Olay Musaine Kahvehanesi'nin arka odasında geçti. O akşam hemen bütün ABC Dostları toplanmış, gaz lambasını törenle yakmışlardı. Heyecansız, ama gürültüyle ondan bundan konuşuyorlardı. Enjolras'la Marius'ün dışında herkes oldukça gelişigüzel nutuklar çekiyordu. Arkadaşlar arası sohbetlerin bazen böyle parıltıları olur. Bir sohbet olduğu kadar, bir oyun, bir dalaşmaydı bu. Ortaya kelimeler atılıyor, kelimeler tutuluyor, her kafadan bir ses çıkıyordu.

Bu arka odaya kesinlikle kadın alınmazdı. Yalnız kahvehanenin bulaşıkçısı Louison istisnaydı. O, ara sıra bulaşıkhaneden 'labora-tuvar'a gitmek için oradan gelip geçerci.

Adamakıllı sarhoş Grantaire, ele geçirdiği köşeyi gürültüye boğmakta, avaz avaz man-tıklı-mantıksız fikir yürütmekteydi. Şöyle haykırıyordu:

"Susadım. Bakın ölümlüler, şöyle bir hayal kuruyorum: Haidelberg fıçısına inme ine--146-
cek olsa ve ona yapıştıracakları on iki sülüğün biri de ben olsam içmek isterim. Hayatı unutmak istiyorum. Hayat, bilmem kimin iğrenç bir icadıdır. Süresi hiçtir, değeri hiçtir. Herkes yaşayacağı diyen boynunu kırar. Hayat, bir dekordan ibarettir ve dekor olmayan gerçek yanı da azdır. Mutluluk, yalnız bir yanı beyaz olan,

eski bir çerçevedir. Kilisenin vaizi ne diyor: 'Her şey boş,' ben belki de hiç var olmamış böyle bir adam gibi düşünüyorum. Sıfır, anadan doğma dolaşmak istemediği için, kibirle giyinmiştir. Ey kibir! Her şeyin tumturaklı sözlerle süslenip onanması! Mutfak bir laboratuvar, dansöz bir profesör, ip cambazı bir beden eğitimsi, boksör bir yumruk ustası, eczacı bir kimyager, perukacı bir artist, harç karan çiftçi mimar, jokey bir sportmen, tesbihböceği kanatlı bir uzun bacaktır. Kibrin bir tersi bir de yüzü vardır; yüzü hayvandır, incik boncuklanıyla bir zencidir; tersi ahmaktır; eski püskü elbisesiyle bir filozoftur, hatta namus ve haysiyet genellikle sahte şeylerdir. Krallar insan gururunu oyuncak yaparlar. Caligula bir atı konsül yapmıştı; II. Charles, bir siğir filetosuna şövalye unvanı vermişti. Hadi bakalım, şimdi konsül İn-citatus ile Baron biftek arasında böbürlenin böbürlenebileceğiniz kadar. İnsanların özde-ğerlerine gelince, o da pek fazla saygıdeğer değildir. Komşunun komşusunu övüşüne kulak verir. Beyaz beyaza karşı bir canavardır; zambak konuşabilseydi, güvercine öyle bir giydirdirdi ki! Bir sofuyu çekiştiren bir yobaz, bir engerekten, bir çingiraklıdan daha zehirlidir. -147-

Yazık ki cahilin biriyim, yoksa size daha bir sürü şey sayardım, ama işte bir şey bildiğim yok. Sözelimi ben hep zeki, parlak zekâli biriydim; Gros'da öğrenciyken tablocuklar bo-yayacak yerde, vaktimi elma aşırma ile geçirirdim. Kendi hakkımda söyleyeceklerim bu kadar işte; sizlere gelince, sizler de öyle birer matah değilsiniz. Sizin mükemmellikleriniz, olağanüstülükleriniz bana vızgelir. Her yetenek sonunda bir kusura varır; tutumlu, cimriyle elele verir; cömert müsrifle komşudur, cesur kabadayıyla dirsek dirseğedir; çok dindar demek, biraz ikiyüzlü demektir; Dioge-nes'in harmaniyesinde ne kadar delik varsa, erdemlilikte de o kadar erdemsizlik vardır. Hangisine hayransınız, ölene mi, öldürene mi? Sezar'a mı, yoksa Brutus'e mi? Genellikle öldüren den yana olunur. Yaşasın Brutus! O öldürdü. İşte, erdem budur. Erdem, kabul, ama delilik de kabul. Şu büyük adamlarda acayip lekeler var. Sezar'ı öldüren Brutus, bir küçük oğlan çocuğu heykeline âşıkta. Bu heykel Yunanlı heykeltraş Strongylion'undu. Ne-ron'un seyahatlerinde yanına aldığı Güzel Bacak, Euenemos adlı Amazon figürünü de yine bu Yunanlı heykeltraş yapmıştı. Bu Stongyli-on ancak iki heykel bıraktı ve bu iki heykel de Brutus'le Neron'u birleştirdi. Birine Brutus âşık oldu, öbürüne Neron. Bütün tarih uzun bir tekrardan ibarettir. Bir yüzyıl öncesinden aktarılıp bize ulaşan Marengo Savaşı, Pydna Savaşı'nın kopyasıdır; Clovis'in Tolbiac'ıyla Napoleon'un Austerlitz'i iki kan damlası gibi birbirine benzerler. Zafere pek önem vermem. -148-

Yenmek kadar sersemce bir şey olamaz; hakiki zafer, ikna etmektir. Ne var ki, herhangi bir şeyin doğruluğunu ispatlayın ispatlayabilir-seniz! Başarmakla yetiniyor sunuz, ne adiliktir! Ve de fethetmekle, ne sefalettir! Heyhat, her tarafta boş gurur ve alçaklık. Her şey başarıya boyun eğiyor, dilbilgisi bile. "Si volet usus," der Horatius. Bu nedenle insan soyundan nefret ediyorum. Bütünden parçaya inerek al-

çalacak mıyız? Uluslara hayran olmamı mı istiyorsunuz? Hangi ulusa, söyler misiniz lütfen? Eski Yunanlılara mı? Atinalılar, geçmişin bu Parislileri; o zamanın Coligny'si olan Pho-kion'u öldürüyor ve tiranlara dalkavukluk ediyorlardı; Anakephoros, bir seferinde Pisis-tratos hakkında, "Adamın sidiği arıları çekiyor," demişti. Elli yıl boyunca Yunan ülkesinin en önemli kişisi dilbilgisi uzmanı Philetas olmuştur. O da öyle ufak tefek, öyle sıska bir adamdı ki, rüzgârla sürüklenip götürülme-mek için ayakkabılarının altına kurşun koydurmak zorunda kalmıştı. Korinthos'un büyük meydanında Silanion'un yaptığı, Plini-us'nun da kataloga geçirdiği bir heykel vardı. Bu heykel Episthates'i temsil ediyordu. Ne yapmıştı bu Episthates? Çelme takmayı icat etmişti. İşte eski Yunanistan'ın ün ve onurunun özeti budur. Başka uluslara geçelim. İngiltere'ye mi hayran olacağım? Fransa'ya mı hayran olacağım? Fransa'ya ha? Niçin? Paris için mi? Atina hakkındaki düşüncemi size söyledim. İngiltere mi? Niçin? Londra için mi? Kartaca'dan nefret ederim. Hem sonra, Londra, lüksün metropolü, sefaletin merkezi--149- dir. Yalnız Charing-Cros Mahallesi'nde yılda elli kişi açlıktan ölür. Böyledir işte Albion. Son olarak bir İngiliz kızının güllerden bir taç ve mavi gözlükle dans ettiğini gördüğümü de ekleyeyim. Öyleyse, İngiltere'ye de vah, diyelim. Peki, John Bull'a hayran olmuyorum da, kardeşi Jonathan'a mı hayran olacağım? Bu köleleri olan kardeşten pek hazzetmem. Vakit nakittir'i kaldırın, ne kalır İngiltere'den? Pamuk kraldır'ı kaldırın, ne kalır Amerika'dan? Almanya lenfa'dır, İtalya sofradır. Rusya için mi vecde geleceğiz? Voltaire Rusya'ya hayrandı. O Çin'e de hayrandı. Rusya'nın bazı güzellikleri olduğunu kabul ediyorum, nihayet, kuvvetli bir despotizmi var, ne var ki ben despotlardan nefret ederim. Çok kof, sağlıksız kimselerdir Ruslar. Bir Aleksey'in kafası kesilmiş, bir Piyotr hançerlenmiş, bir Pavel boğulmuş, başka bir Pavel çizme topuğu ile yamyassı edilmiş, nice İvan'lar boğazlanmış, birçok Nikolay'lar ve Vasiliy'ler zehirlenmiştir; bütün bunlar, Rus imparatorlarının sarayında şartların apaçık şekilde sağlığa zararlı olduğunu gösteriyor. Bütün uygar uluslar düşünülere hayran olmamızın şu şartını sunarlar: Oysa, savaş, uygar savaş, Jaxa Dağı geçitlerinde Trabucaire'lerin eşkıyalığından Komançi Kızılderililerinin Tehlikeli Geçit'teki hırsızlıklarına varıncaya kadar bütün haydutluk şekillerini bir araya toplar ve sonuna kadar kullanır. Pöh! Avrupa, yine de Asya'dan iyidir mi diyeceksiniz bana? Asya'nın maskaralık olduğunu kabul ediyorum, ama modalarınıza ve zerafetinize ihtişamın bütün -150- karmaşık pisliklerini, Kraliçe Isabelle'in kirli gömleğinden, veliahtın delik iskemlesine kadar her şeyi karıştıran

siz Batılı ulusların Da-lay Lama'ya gülecek haliniz olduğunu sanmıyorum. Sayın insancıl baylar, size esef ediyorum. En çok bira Bruxelles'de, en çok ıspirtolu içki Stockholm'de, en çok çikolata Madrid'de, en çok ardiç suyu Amsterdam'da, en çok şarap Londra'da, en çok kahve İstanbul'da, en çok absent Paris'te tüketilir.

İşte bütün faydalı bilgiler. Üstünlük en sonunda yine Paris'tedir. Paris'te, paçavracılar bile Sybaris'liler

gibi zevk ve sefa düşkünüdürler. Diogenes, Maubert Meydanı'nda paçavracı olmayı, Pire'de filozof olmaya

tercih ederdi. Şunu da öğrenin; paçavracıların meyhanelerine 'bibine' derler, en ünlüleri de Tava ile merba-

hanedir. Öyleyse, ey kenar mahalle içki dükkânları, meyhane adlan, barlar, çay partileri, et-pazarlan, dans

salonları, kerhaneler, pa-çavra-bez toplayıcıları; akşamcılar, halife kervansarayları, yemin ederim; ben bir

zevk düşkünyüm, adam başına kırk meteliğe çıkılan Richard'da yemek yerim, çıplak Kleopatra'yı sarmak için bana İran halılan gerek! Nerede Kleopatra? Ha! Sen misin Louison, merhaba."

Grantaire, Musain'in arka odasındaki köşesinde zilzurna sarhoş, içini işte böyle döküyor, oradan geçen bulaşıkçı kadına takılıyordu.

Bossuet, elini uzatmış onu durdurmaya çalışıyordu, ama boşuna. Grantaire gittikçe perdeyi yükseltmekteydi.

"İndir pençeni aşağı Meaux kartalı. Artak-
-151-

serhes'in sunduğu incik boncuklan reddeden Hippokrates tavrıyla beni etkileyemezsin. Hem zaten

üzgünüm

ben. Ne söylememi istiyorsunuz peki? İnsan kötüdür, insan biçim-sizdir; kelebek iyi başanmış, ama insan ba-şarılamamış. Tann bu hayvanı yaratmayı be-cerememiş. Bir kalabalıkta neyi seçsen bir çirkinlik örneği.

Rastgele ilk seçtiğin bir sefildir. Femme (kadın) ile infeme (kötü, şer) kafiyelidir. Evet, bende hüznün var,

melankoliyle kaşık, nostaljiyle beraber, üstelik de hipo-kondria; küsüyorum, öfkeleniyorum, esniyorum, sıkılıyorum, geberiyorum, patlıyorum! Tann'nın canı cehenneme!"

"Kes bakalım, büyük R!" dedi Bossuet.

O da çevresindekilerle hukuk konusunda bir tartışmaya girişmiş ve adliye argosundan ibaret bir cümleye yan

beline kadar gömülmüştü. Şöyle bitiyordu cümle:

"...Bana gelince, ben her ne kadar şöyle böyle bir hukukçu, çok çok amatör bir dava vekili isem de, yine de

şu fikri tutuyorum; Normandiya'nın örf ve âdetlerine göre, her yıl Saint-Michel yortusunda, herkes tarafından,

gerek mülk sahiplerince, gerekse miras payı hacizde olan borçlularca senyöre bir nakdi bedel ödenmesi gerekmekte ve bu bedelin kapsamı ipotek hakkını da taşıyan bütün uzun vadeli icarlan, kiralan, serbest toprak mülkiyetini, malikâne mukavelelerini ve ipotek mukavelelerini..."

"Yankı, sızlanan peri kızlan," diye mınl-dandı Grantaire.

Grantaire, yanibaşmda, hemen hemen

-152-

sessiz duran bir masanın üzerinde bir kâğıt, bir mürekkep hokkası ve bir tüy kalem, iki küçük kadehin arasında bir vodvilin kotarılmaya başlandığını bildiriyordu.

Bu çok önemli iş alçak sesle yapılıyor, çalışan iki kafa birbirine değiyordu.

"Adlan buldum önce. Adlar bulundu mu, konu da bulunur."

"Doğru söyle. Yazıyorum."

"Mösyö Dorimon."

"Gelir sahibi mi?"

"Elbette."

"Kızı Celestine."

"...tine. Sonra?"

"Albay Sainval."

"Sainval çok kullanılan bir ad. Ben olsam Valsin derdim."

Vodvil yazarlığı adaylarının yanında, başka bir grup daha uğultudan faydalanarak, alçak sesle bir düelloyu tartışıyorlardı. Otuz yaşında orta yaşlı biri, on sekiz yaşındaki bir gence öğüt vermekte, hasmının nasıl bir

kişi olduğunu ona anlatmaktaydı.

"Aman ha! Sakınınız. Usta bir kılıç ustasıdır. Oldukça iyi bir oyun stili vardır. Atak dövüşür; hiç boşa şaşırtma

yapmaz; bileği güçlüdür, birden parlar, şimşek gibi çakar, savunması yerinde; cevap ataklan hesaplıdır, çok

dikkat etmeniz lazım! Üstelik de solaktır."

Grantaire'in karşı köşesinde Joly ile Ba-horel domino oynuyor ve aşktan bahsediyorlardı.

"Mutlu adamsın sen," diyordu Joly, "Her zaman gülen bir metresin var."

-153-

"Hata ediyor," diye cevap veriyordu Baho-rel, "Sahip olduğun metres gülmekle hata eder. Sana onu aldatma

cesareti verir. Onu neşeli görmek, vicdan azabını yok eder; oysa, onu kederli görürsen, insafılı davranırsın."

"Nankör! Gülen kadın ne iyidir! Hiç kavga etmezsiniz!"

"Yaptığımız anlaşmaya bağlı bir şey bu. Küçük kutsal ittifakımızı yaparken, her birimiz kendi sınırımızı

çizdik,

onları asla aşmıyoruz. Karayel tarafından olan Vaud'ya ait, rüzgâr tarafında olan Gex'e. Bans buradan geliyor."

"Barış, her şeyi hazmeden mutluluktur."

"Peki ya sen Jolley, Mamzel'le gerginliğimiz ne âlemde? Kimi kastettiğimi anlıyorsun değil mi?"

"Zalimce bir sabırla surat asıp duruyor bana."

"Oysa zayıflığıyla yürek yumuşatacak bir âşıkısın."

"Ne çare!"

"Senin yerinde olsam, onu terk ederdim."

"Söylemesi kolay."

"Yapması da. Adı Musichetta'ydı değil mi?"

"Evet. Ah! Bahorelciğim, enfes bir kız, edebiyattan anlıyor; elleri, ayakları ufacık; iyi giyiniyor; beyaz, etine

dolgun, iskambil falcısı gibi gözleri var. Deli ediyor beni."

"Öyleyse azizim, onun hoşuna gitmen gerek; zarif olmalısın; diz kınışları etkili olmalı. Staub'dan güzel görünümlü pantolon satın al. Dökük durur."

-154-

"Kaça?" diye bağırdı Grantaire.

Üçüncü köşe şairane bir tartışmaya kaptırmıştı kendini. Putperestlik mitolojisi Hıristiyan mitolojisiyle kapışıyordu. Olympus söz konusuydu ve Jean Prouvaire, romantizme sempatisi dolayısıyla ondan yana çıkıyordu.

Jean Prouvaire sadece sakinken çekingendi. Bir kere kışkırtıldı mı, ipini koparttı. O zaman bir çeşit neşe

heyecanını büsbütün artırır ve bir yandan gülerken, bir yandan da şairleşirdi.

"Tannlara hakaret etmeyelim," diyordu. "Tannlar belki de çekilip gitmemişlerdir. Jüpiter bana hiç de ölmüş

gibi görünmüyor. Tannlar hayal ürünüdürler, diyorsunuz bana. İyi ama, doğada, bugünkü şekliyle doğada bu

bütün büyük eski pagan mitoslarına yeniden rastlanmaktadır. Örneğin Vignemale gibi, profilden görüntüsü

kaleye benzeyen bir dağ, bence hâlâ Kybele'nin tacıdır. Pan'ın geceleri gelip parmaklarıyla deliklerini kapatıp

açarak söğüt ağaçlarının oyuk gövdelerine nefesini üflemediğini kimse bana ispatlayamamıştır ve ben daima

İo'nun, Pissevache Şelalesi'nin bir taraflarında olduğuna inanmışımdır.

Sonuncu köşede politikadan söz ediliyordu. XVIII. Louis'nin Anayasasına hakaret yağdığını duruyorlardı. Combeferre, onu ılımlı bir yaklaşımla savunurken, Courfeyrac onu şiddetle yerden yere vuruyordu.

Masanın

üstünde ünlü Touquet Anayasasına talihsiz bir nüshası durmaktaydı. Courfeyrac, onu tutmuş sallıyor, kanıtlarına bu kâğıt parçasının titreyişlerini de ekliyordu.

-155-

"Birincisi, ben kral istemiyorum; hiç olmazsa ekonomik bakımdan istemiyorum; krallar pahalıdır. Birinci Francois öldüğünde Fransa'da genel borçların tutarı otuz bin liraydı. XIV. Louis ölümünde ise bu borç bir mar

yirmi sekiz lina hesabıyla, iki milyar beş yüz milyon olmuştu ki, bu da Desmarests'nin değişimiyle 1760'ta dört

milyar beş yüz milyon ediyordu ve bugünkü değeriyle, 1760'ta on iki milyon demektir.

"İkincisi, Combeferre kusura bakmasın, Kralın bağışladığı bir anayasa, kötü bir uygarlık aracıdır.

Değişiklik

yapma zorunlu-ğundan kurtulmak, geçişi yumuşatmak, sarsıntıyı hafifletmek, meşrutiyet uydurmaları kullanarak, farkına vardırımadan ulusu monarşiden demokrasiye geçirmek; bütün bunlar ne iğrenç usuller!

Hayır! Hayır! Halkı asla göz boyayan ışıklarla aydınlatmayalım. Sizin meşrutiet mahzeninizde ilkeler

kuruyup

solar. Yozlaşma istemez, uzlaşma istemez, halka kral ihsanı istemez. Bütün bu insanların içinde bir 14. madde vardır. Veren elin yanında geri alan bir pençe. Sizin anayasanızı kesinlikle reddediyorum. Anayasa bir maskedir; altında yalan vardır. Bunu kabul eden bir ulus, hakkından feragat ediyor demektir. Hak, tam

olursa haktır. Hayır! Anayasa yok!"

Mevsim kıştı; şöminede iki kütük çıtırdı-yarak yanıyordu. Kışkırtıcı bir yanı vardı bunun; nitekim Courfeyrac

dayanamadı. Zavallı Touquet anayasasını avucunda buruşturup ateşe fırlattı. Kâğıt alev aldı.

Combeferre,

XVI-

-156-

II. Louis' nin şaheserinin yanışını filozofça seyretti ve:

"Aleve dönüşmüş anayasa," demekle yetindi.

Acı alaylar, nükteler, kaba kelime oyunları, Fransızlar adına "entrain", İngilizlerin "humour" dedikleri şey, yani

'mizah,' zevkin iyisi, kötüsü, muhakemelerin doğrusu, yanışı, karşılıklı konuşmanın bütün havai fişekleri, aynı zamanda yükselip odanın dört bir köşesinde birbirleriyle çapraza gelerek, kafaların üstünde adeta bir

sevinç bombardımanı meydana getiriyordu.

5. Ufkun Genişlemesi

Genç zihinler arasındaki çarpışmaların hayranlık uyandıran yanı, ne kıvılcımın ne de şimşeğin ne zaman çakacağı önceden kestirilmenin imkânsız oluşudur. Az sonra ortaya ne fışkıracak? Bilinemez. Bir merhamet

anında birden bir kahkaha kopar. Şaklabanlık edilirken, ciddiyet içeri dalıverir. Ölçüsüz, ani çıkışlar, ortaya

atılacak rastgele bir sözcüğe bağlıdır. Herkes kendi şevkine, heyecanına boyun eğmiştir. Serbestçe bir nükte meydanı hiç beklenmedik şeylere açmaya yeter. Perspektifin birden değiştiği ani dönemeçli sohbetlerdir bunlar. Bu konuşmaların makinisti tesadüftür.

Bir sözcük şakırtısından acayip bir tarzda çıkan ciddi bir düşünce, Grantaire, Ba-horel, Prouvaire, Bossuet,

Combeferre ve Courfeyrac' m, içinde ufak yollu kılıç tokuş-

-157-

turdukları lâkırdı çenginin arasından birdenbire fırladı. Karşılıklı konuşma sırasında bir cümle birden nasıl

ortaya çıkar? Nasıl olur da duyanların dikkatini birdenbire üzerine çeker? Söylediğimiz gibi, kimse bilemez

bunu. Kargaşanın ortasında Bossuet, Com-beferre'e kitabın söylediği sözlerden birini birdenbire şu tarihle

bitirdi:

"18 Haziran 1815: Waterloo."

Masalardan birinde, dirseğini su dolu bir bardağın yanına dayamış oturan Marius, Waterloo adını duyunca

yumruğunu çenesinin altından çekip orada bulunanlara dik dik bakmaya başladı.

"Kahretsin!" diye haykırdı Courfeyrac -o devirde 'aman Tanrım' kullanılmaz olmuştü-"şu 18 sayısı da bir garip, çarpıcı geliyor bana. Bonapart' ın uğursuz sayısıdır bu. Önüne Louis'yi, arkasına da Brumaire' i koyun,

adamın bütün kaderi ortaya çıkar; burada sonun başlangıcın hemen arkasından geliyor olması anlamlı bir özelliktir."

O zamana kadar ağzını açmayan Enjolras sessizliğini bozarak, Courfeyrac' a şöyle dedi:

"Yani suçtan hemen sonra ceza demek istiyorsunuz."

Bu suç sözcüğü, Waterloo' nun damdan düşercesine hatırlatılmasından zaten iyice heyecana kapılmış olan

Marius'ün tahammül sınırını aşıyordu.

Ayağa kalktı, duvarda asılı duran Fransa haritasına doğru ağır ağır yürüdü, haritanın ayrı bir bölümünde bir

ada görünüyordu; parmağını bu bölümün üzerine koyarak:

-158-

"Korsika," dedi, "Fransa'yı büyük yapan küçük bir ada."

Ortalıkta dondurucu bir hava esti. Herkes sustu. Bir şeylerin başlamak üzere olduğu hissediliyordu.

Bossuet'ye cevap yetiştirme çabası içinde olan Bahorel, gövdesine pek önemli saydığı bir duruş vermek hazırlığımdaydı. Vazgeçip, dinlemeye başladı.

Mavi gözleri kimseye takılmadan boşluğu seyreder gibi duran Enjolras, Marius'e bakmaksızın karşılık verdi:

"Fransa, büyük olmak için hiçbir Korsika'ya muhtaç değildir. Fransa, Fransa olduğu için büyüktür. Quia nominor leo."

Marius, içinde geri çekilme istediği duymadı. Enjolras'a doğru döndü ve kalbinin ürpertilerinden titreşen bir

sesle gürlledi:

"Asla! Fransa'yı küçültmek aklımdan bile geçmez! Fakat Napoleon'u onunla kaynaştırmak, hiç de Fransa'yı

küçültmek değildir. Ne-denmiş yani! Bunun üstünde konuşalım. Ben sözlerin arasına yeni geldim, ama itiraf

etmeliyim ki, beni şaşırtıyorsunuz. Neredeyiz? Kimiz? Siz kimsiniz? Ben kimim? İmparator hakkındaki düşüncelerimizi açıklayalım. Kralcılar gibi u'yu vurgulayarak Buonaparte dediğinizi duyuyorum. Size haber

vereyim ki, benim büyükbabam daha alasını yapıyor; son 'e'yi vurgulayıp Buonaparte diyor. Sizlerin genç insanlar olduğunuzu sanıyordum. Heyecanınızı nerede harcıyorsunuz? Ne yapıyorsunuz onu? İmparatora hayranlık duymuyorsanız, kime duyuyorsunuz? Ve da-

-159-

ha ne istiyorsunuz? Bu büyük adamı istemiyorsanız, hangi büyük adamları istiyorsunuz? Her şey vardı onda. O tamdı. Beyninde insan melekelerinin kübü de vardı. Justinya-nus gibi yasalar yapıyor, Caesar gibi söyleyip yazdırıyordu, sohbetinde Pascal'ın şimşeğiyle Tacitius'un yıldırımını birbirine karışıyordu, tarihi hem

yapıyor hem de yazıyordu, savaş bildirileri birer İlyada destanıdır, Newton'un rakamlarım Muhammed'in istiareleriyle birleştiriyordu; Doğu'da arkasında piramitler gibi büyük sözler bırakıyor; Tilsitt'te imparatorlara

büyüklük dersi veriyor, bilimler akademisinde Laplace'ı cevaplandırıyor, devlet konseyinde Merlin'e kafa tutuyor, birinin geometrisine, öbürünün davasına ruh katıyordu; savcılarla beraber yasa uzmanlığı yapıyor,

astronomlarla birlikte yıldız hareketlerini gözlemliyordu; iki mumdan birini söndüren Cromwell gibi, Tapınağa

gidip perde ipinin ucundaki tokmak üzerinde pazarlık ediyordu; her şeyi görüyordu; her şeyi biliyordu; ama

bu onu, yavrusunun beşiği başındaki sade bir insanın tavnıyla gülmekten alıkoymuyordu ve birdenbire Avrupa, yüreği ağzına gelerek kulak kabartırdı, ordular yürüyüşe geçer, cephane arabaları yollara koyulur,

nehirlerin üzerinde sandallardan köprüler uzanır, kasırga içinde süvari bulutlan dörtnala koşardı; çığlıklar,

borazanlar, her tarafta sarsıntıya kapılan tahtlar. Harita üzerinde krallıkların sınırları ileri geri gidip gelirdi;

kınından sıyn-lan insanüstü bir kılıcın sesi duyulurdu; ufukta boylu boyunca dikildiği görülürdü

-160-

onun; elinde alev alev bir ışık, gözlerinde muhteşem bir parlaklık, gök görümleri içinde açılırdı iki kanadı,

büyük

ordu ile eski muhafız gücü; ulu savaş meleği idi o."

Herkes susuyordu. Enjolras başını eğmişti. Sessizlik her zaman biraz kabul etmek ya da cevap verecek durumda olmamak anlamına da gelir. Marius, adeta nefes almaksızın, artan bir heyecanla sözüne devam etti:

"Adil olalım dostlanm! Böyle bir imparatorun imparatorluğu olmak bir ulus için ne güzel bir alın yazısıdır, hele

bir de bu ulus Fran-sa'ysa ve kendi dehasını o adamın dehasına ekmişse! Ortaya çıkmak ve yönetmek, yürümek ve galip gelmek, bütün başkentleri birbiri ardınca konak yerine çevirmek, humbara-cıların arasından seçtiklerini kral yapmak, hanedanların çöküşünü ilan etmek, hızlı askeri adımlarla Avrupa'nın çehresini değiştirmek; tehdit ettiğinizde, karşınızdakine, elinizi Tann'nın kılıcının kabzasına koyduğunuz

hissettirmek; tek bir insanın ardında hem Anibal'i, hem Sezar'ı, hem Şarلمانj'ı izlemek; bütün şafaklanmıza

kazanılmış bir savaşın parlak müjdesini katan bir insanın ulusu olmak, sabahları sizi uyandıran bir çalar saat

yerine Invalides'in toplana sahip olmak, ışıklı boşluklara alevi ebediyen sönmeyecek mucizevi sözcükleri fırlatmak: Morengo, Ar-cole, Austerlitz, Iena, Wagram! Yüzyılların ze-nit noktasında, durmadan, zaferin takım

yıldızlarının ortaya çıkmasını sağlamak, Roma İmparatorluğu'na nazire bir Fransız imparatorluğu yaratmak;

büyük ulus olmak ve bü-

-161-

yük orduyu dünyaya getirmek; bir dağın her bir yana kartallarını salması gibi, dünyanın dört bir yanına lejyonlarını uçurmak; yenmek, hükmetmek, yıldırım gibi çarpmak; zaferleri sayesinde Avrupa'da adeta bir

altın ulus haline gelmek; tarih içinde devlerin bando mızıkasını çalmak; dünyayı iki kere fethetmek; bir fetihle, bir de şaşaa ile gözleri kamaştırmak yüce bir şeydir; bundan daha büyük ne olabilir?"

Combeferre:

"Özgür olmak," dedi.

Bu kez Marius başını öne eğdi. Bu sade ve soğuk sözcük çelik bir ustura gibi, Marius'ün, o şiirsel, coşkulu sözlerinin içine dalmıştı ve o, sözleriyle birlikte yitip gittiğini hissetti. Başını kaldırıp baktığında, Combeferre'in

artık orada olmadığını gördü. Herhalde, imparatoru tanılaştırmaya verdiği cevaptan memnun, çekip gitmişti

ve ötekiler de, Enjolras hariç, onu takip etmişlerdi. Oda boşalmıştı. Marius'le yalnız kalan Enjolras, ona sert

sert bakıyordu. Bu arada düşüncelerini biraz toparlayan Marius, kendisini yenilmiş saymıyordu. İçinde hâlâ

bir isyan kalıntısı vardı ve bu düşünceler Enjolras'a karşı kesinlikle bir akıl yürütme zinciri içinde sıralanacaktı; geldim, birdenbire birisinin merdivenden inip giderken şarkı söylediği duyuldu.

Combeferre'di bu, söylediği şarkı da şuydu:

Sezar bahşetseydi bana Utkuyu ve de sauaş Terk etmemi isteseydi

-162-

Karşdığında annemi Derdim ki büyük Sezar'a Senin olsun tacın tahtın Değişmem ben hiçbir şeye Değişmem

canım annemi

Combeferre'in söyleyişindeki duygulu ve vahşi vurgu, bu sözlere garip bir büyüklük veriyordu. Marius gözü

tavanda, düşünceli, adeta mekanik bir şekilde tekrarlandı: "Annem?"

Tam o an omuzunda Enjolras'm elini hissetti. Enjolras ona:

"Vatandaş," dedi, "annem, cumhuriyettir."

6. Res Augusta

O akşamki toplantı Marius'ün ruhunda derin bir sarsıntı ve kederli bir karanlık bıraktı. Toprağın demirle bağrını açıp, içine buğday tohumunu bıraktıkları zaman belki de duyduğu hissi duydu. Toprak, o ancak yaranın acısını uyar; tohumun kıpırdanışı ve meyvenin sevinci daha sonra gelecektir.

Marius üzgündü. Tam kendisine bir inanç bulmuşken, şimdi onu bir kenara atması mı gerekecekti? Kendi kendine "Hayır," dedi; kendisine şüphe etmek istemediğini söyledi, ama elinde olmadan şüphe etmeye başladı. Biri henüz terk edilmemiş, öbürü henüz kabul edilmemiş iki din arasında bulunmak dayanılır bir şey

değildir; bu tür alacakaranlıklardan ancak yarasa ruhlar hoşlanır. Marius gözleri açık biriydi ve ona hakiki ışık

gerekti:

-163-

Kuşkunun yan aydınlığı onu rahatsız ediyordu. Bulunduğu yerde kalmayı, onunla yetinmeyi ne kadar arzu ederse etsin, karşı konulmaz bir güç onu devam etmeye, ilerlemeye, incelemeye, düşünmeye, daha

ötelere gitmeye zorluyordu. Bu onu nereye götürecekti? Onu babasına yaklaştıran bunca adımı attıktan sonra, şimdi

de ondan uzaklaştıracak adımlar atmaktan korkuyordu. Aklına gelen bütün bu düşünceler, onun huzursuzluğunu büsbütün artırıyor. Etrafını çepeçevre dik yamaçlar sarıyordu. Ne büyükbabasıyla ne de

dostlarıyla aynı fikirdeydi. Birine göre haddini bilmez, cüretkâr, ötekine göre geri kafalıydı. Kendisini çifte

yalnızlık içinde hissediyordu; yaşlılardan da uzaktı gençlerden de. Musain Kahve-si'ne bundan böyle uğramaz oldu.

Kafasını bulandıran bu karışıklık içinde hayatın bazı ciddi taraflarını artık hiç düşünmüyordu. Ne var ki, hayatın gerçekleri kendilerini unutturmazlar. Gerçekler birden çıka-gelip, ona sertçe dirsek atmaya başladılar.

Bir sabah otel sahibi, Marius'ün odasına girip ona:

"Mösyö Courfeyrac size kefil oldu," dedi.

"Evet."

"Ama bana para gerekiyor."

"Courfeyrac'a tarafımdan rica edin, gelip benimle görüşsün," dedi Marius.

Courfeyrac gelince, otel sahibi yanlarından ayrıldı. Marius, o ana kadar ona söylemeyi düşünmediği şeyi, yani dünyada hemen hemen yapayalnız olduğunu, anası, babası olmadığını anlattı.

-164-

"Peki, nasıl bir yol izlemeyi düşünüyorsunuz?" dedi Courfeyrac.

"Hiç bilmiyorum," diye cevap verdi Marius.

"Ne yapacaksınız?"

"Hiç bilmiyorum."

"Paranız var mı?"

"On beş frank."

"Size ödünç vereyim, ister misiniz?"

"Katiyen!"

"Elbiseleriniz var mı?"

"İşte."

"Süs eşyanız."

"Bir saat."

"Gümüş mü?"

"Altın, işte bu."

"Redingotunuzla bir pantolonunuzu satın alacak bir tüccar biliyorum."

"İyi."

"Geriye sadece bir pantolon, bir yelek, bir şapka bir de ceket kalacak."

"Bir de ayakkabılarım."

"Ne yani! Yalınayak mı yürüyeceksiniz? Ne lüks!"

"Bu kadarı yeter."

"Saatinizi satın alacak bir saatçi tanıyorum."

"Güzel."

"Hayır, güzel değil. Ne yapacaksınız sonra?"

"Gereken her şeyi. Daha doğrusu, dürüstçe yapabileceğim her şeyi."

"İngilizce bilir misiniz?"

"Hayır."

-165-

"Almanca?"

"Hayır."

"Çok yazık."

"Niçin?"

"Çünkü bir arkadaşım, bir kitap satıcısı, ansiklopedi gibi bir şey hazırlıyor, buna Al-manca'dan, İngilizce'den

makaleler çevirebilirdiniz."

"İngilizce, Almanca öğrenirim."

"Peki, o arada?"

"O arada elbiselerimle saatimi yerim."

Eskiciyi çağırttılar. Elbiseyi yirmi franka satın aldı. Saatçiye gittiler. O da kırk beş franka saati aldı. Otele

dönüşte Marius, Co-urfeyrac'a:

"Fena değil," diyordu, "önceki on beş frankımla beraber seksen frank ediyor."

"Peki, ya otelin hesabı?" diye Courfeyrac bir hatırlatma yaptı.

"Ha, sahi, unutuyordum," dedi Marius.

Otelci, hemen ödenmesi gereken masraf pusulasını getirdi. Yetmiş frank tutuyordu.

"On frank kalıyor bana," dedi Marius.

Courfeyrac:

"Vay canına," dedi, "demek İngilizce öğrenirken beş frank yiyeceksiniz. Beş frank da Almanca öğrenirken.

Doğrusu geriye kalan parayla Almanca ya da İngilizce öğrenecek zaman bulacağınızı hiç sanmıyorum."

Bu arada, sıkıntılı günlerin hızın olan Gil-lenormand Teyze, sonunda Marius'ün kaldığı yeri keşfetmişti.

Marius bir sabah okuldan döndüğünde, teyzesinden bir mektupla, mühürlü bir kutu

-166-

içinde altmış pistol, yani altı yüz altın frank buldu.

Teyzesine geçim imkânlarına sahip olduğunu ve artık bütün ihtiyaçlarını karşılayabildiğini bildiren saygılı bir

mektup yazarak, otuz Louis altınını ona geri gönderdi.

Teyze, paranın bu şekilde geri çevrilmesini, büsbütün öfkesini azdırır korkusuyla büyükbabaya hiç

bildirmedi. Zaten o da, "Bir daha bana bu kan içici herifin lâfını etmeyeceksin!" dememiş miydi?

Marius, borçlanmak istemediği için, Porte-Saint-Jacques Oteli'nden çıktı.

-167-

BEŞİNCİ KİTAP

KÖTÜ KADERİN ERDEMİ

1. Marius Yoksulluk İçinde

Hayat Marius için çok zorlaştı. Elbiselerini ve saatini satmak daha hiçbir şey değildi. "Bir lokma ekmeğe muhtaç olmak" dedikleri, o dile getirilmesi zor şeyi tattı; ekmezsiz günler, uykusuz geceler, mumsuz akşamlar, ateşsiz ocak, işsiz haftalar, umutsuz bir gelecek, dirsekleri delinmiş bir ceket, genç kızları güldüren eski bir şapka, kira ödemediği için akşamları suratına kapalı olan bir kapı, kapıcının ve aşçı dükkânının sahibinin küstahlıkları, komşuların alaylı gülüşleri, hakarete maruz kalmak, çiğnenen onur ve gurur, kabul etmek zorunda kalınan adi işler, tiksintiler, acılar, eziklikle dolu o korkunç şeylerin hepsini bir bir

yaşadı. Marius, bütün bunların nasıl yutulduğunu ve çoğu zaman da bunların yutulacak tek şey olduğunu öğrendi. İnsanın sevgiye muhtaç olduğu için gurura ihtiyaç duyduğunu, kötü giyindiği için kendisiyle alay edildiğini, yoksul olduğu için gülünç düştüğünü hissediyordu. Gençliğin şahane bir gururla insanın göğsünü kabarttığı bir yaşta, gözlerini çoğ kez delik ayakkabılarına kaydırmak zorunda kalmış,

-169-

I

sefaletin haksız utançlarına, acı verici, yüz kızartıcı tavırlara hedef olmuştu. Bunlar hem harika hem de korkunç sınamalardır. Bu sınamalardan zayıflar alçalarak, güçlüler yücelerek çıkarlar. Bunlar, kaderin bir

cani ya da bir yan-tann elde etmek istediği her defasında insanoğlunu içine attığı potalardır.

Çünkü hayatın küçük mücadeleleri içinde de birçok büyük işler yapılır. Zorunlulukların ve gerekliliklerin kaçınılmaz istilasına karşı kendisini karanlıkta adım adım savunan nice kararlı, meçhul kahramanlar vardır.

Hiçbir gözün görmediği, hiçbir şöhretin mükâfatlandırmadığı, hiçbir bandonun selamlamadığı, sır olarak kalan soylu zaferler kazanılır. Hayat, felaket, yalnızlık, terk edilmişlik ve fakirlik, hepsi de kendine göre kahramanları olan savaş alanlarıdır ve bu karanlıkta kalan kahramanlar bazen ünlü bilinen kahramanlardan daha da büyüktürler.

Bazı ender rastlanırsanız sağlam yaradılışlar böyle ortaya çıkmıştır. Her zaman bir üvey ana olan sefalet, bazen

öz ana olur; yoksulluk, ruh ve düşünme gücü doğurur; fakirlik, gururu besler; felaket birçok ruh için iyi bir

besindir.

Marius'ün hayatında öyle bir an geldi ki, o artık oturduğu yerin merdiven sahanlığını süpürüyor, bir meteliğe

Brie peyniri satın alıyor, ekmekçi dükkânına girmek için ortalığın kararmasını bekliyor ve bir parça ekmek

alıp çalmış gibi gizlice tavanarasındaki odasına götürüyordu. Bazen köşedeki kasaptan, ken-

-170-

disini dirsekleriyle itiştiiren patavatsız aşçı kadınların arasından acemi bir delikanlının içeriye süzülmediği görülüyordu; koltuğunun altında kitaplar taşıyan, hem çekingen, hem kızgın görünümlü bu delikanlı içeri girince boncuk boncuk terler sıralanmış alnından şapkasını sıyrıyor, şaşkınlıkla kendisine bakan kasap karısına okkalı bir selam veriyor, bir selam da kasap çırağına çakıyor, bir kalem koyun pırzolası istiyor, altı

yedi metelik ödüyor, pırzolayı bir kâğıda sanp, koltuğunun altındaki kitaplardan ikisinin arasına koyduktan

sonra çıkıp gidiyordu. Marius'tü bu delikanlı. Kendi pişirdiği bu pırzolayla üç gün yaşıyordu.

İlk gün pırzolanın etini, ikinci gün yağını yiyor, üçüncü gün de kemiğini kemiriyordu. Gillenormand Teyze birçok yeni girişimlerde bulundu, altmış pistölü hiç yılmadan ona yolladı. Marius, hiçbir şeye ihtiyacı olmadığını söyleyerek her seferinde parayı iade etti.

Yukarıda anlattığımız devrim onun içinde gerçekleştiğinde, o hâlâ babasının yasını tutmaktaydı. Onun ölümünden beri siyah elbiselerini hiç bırakmamıştı. Gelgelelim, elbiseleri onu bıraktılar. Bir gün artık ceketinin iler tutar tarafı kalmadı. Pantolon hâlâ dayanıyordu. Ne yapacaktı? Daha önce kendisine bazı yardımlarda bulunan Courfeyrac, ona eski bir ceket verdi. Marius, bunu kapıcının birine tersyüz ettirdi. Böylece ceket yenilenmiş oldu. Ne var ki, bu ceketin rengi yeşildi. Bu yüzden, ancak gün battıktan sonra dışarı

-171-

çıkıyor böylece ceket siyah görünüyordu. Yasını sürdürmek istediğinden, sırtına geceyi giyiyordu.

Bütün bunlar arasında avukatlığa kabulünü yaptırdı. Kendini Courfeyrac'ın odasında kalıyormuş gibi gösteriyordu. Avukatlık mesleğinin gerektirdiği taleplere uygun bir odaydı burası; bir miktar hukuk kitabı ve

bunları takviye edip tamamlayan, bazı ciltleri eksik romanlar kuralların gerekli kıldığı kütüphaneyi oluşturmaktaydı. Mektuplarının ulaşması için Courfeyrac'ın adresini vermişti.

Marius avukat olunca, bunu büyükbabasına soğuk, itaat ve saygı dolu bir mektupla bildirdi. M. Gillenormand

mektubu titreyerek aldı, okudu ve yırtıp kâğıt sepetine attı. İki üç gün sonra Matmazel Gillenormand, odasında yalnız başına olan babasının kendi kendine yüksek sesle konuştuğunu duydu. Adam çok heyecanlı olduğu zamanlar hep böyle yapardı. Matmazel Gillenormand ona kulak verdi; ihtiyar şöyle diyordu

"Aptalın biri olmasaydın, aynı zamanda hem baron hem de avukat olunamayacağını bilirdin."

2. Fakir Marius

Sefalette de durum öteki şeylerde olduğu gibidir. Giderek katlanılması mümkün olur. Sonunda biçimselleşip

sabitleşir. Sürünürsünüz, anlayacağınız, perişanlığa doğru gidirsiniz; ancak yine de hayatınızı sürdürebilecek durumdasınızdır. Marius Pontmercy'nin hayat tarzı da böyleydi.

-172-

Darboğazdan çıkmıştı; geçit, önünde biraz genişlemekteydi. Çalışma, cesaret, sebat ve irade sayesinde, emeğiyle yılda yaklaşık yedi yüz frank çıkarabilecek duruma gelmişti. Almanca ve İngilizce öğrenmişti; kendisini kitapçı dostuyla tanıştıran Courfeyrac sayesinde, Marius, edebiyatçı lık-kitapçı lık işinde mütevazı bir

yardımcı rol oynamaktaydı. Prospektüsler hazırlıyor, gazetelerden çeviriler yapıyor, baskılara notlar koyuyor,

biyografilerden parçalar çıkarıyordu ve bu işlerden eline yılda ortalama net yedi yüz frank geçiyordu. Bu

parayla geçiniyordu. Nasıl? İdare edecek kadar. Anlatalım:

Marius, Gorbeau viranesinde yılda otuz frank ücretle, yazıhane adı verilen ocaksız bir izbede oturuyordu.

Burada ancak gerekli eşyalar vardı. Bunlar da Marius'ündü. Binanın sorumlusu yaşlı kadına odayı süpürmesi, her sabah biraz sıcak su, bir taze yumurta ve bir meteliklik ekmek getirmesi için her ay üç frank

veriyordu. Kahvaltısı, yumurtaların pahalı ya da ucuz olmasına göre, iki ile dört metelik arasında değişiyordu.

Akşam saat altıda Saint-Jacques Sokağı'na iniyor, Mathurius Sokağı'nın köşesindeki taş basma resim satıcısı Basset'nin tam karşısındaki Rousseau'da yemek yiyordu. Çorba içmiyordu. Altı meteliğe bir tabak et,

üç meteliğe bir tabak sebze ve yine üç meteliğe bir soğukluk yiyordu. Ekmek de miktar sınırlaması olmaksızın üç metelikti. Şarap yerine su içiyordu. O zamanlar henüz genç, diri, ama hep olduğu gibi şişman

olan Madam Rousseau'nun azametle oturdu-

-173-

şu kasada hesabı öderken garsona bir metelik bahşiş verir, Madam Rousseau da ona gülümser, sonra da giderdi Marius. On altı meteliğe bir gülümseme ve bir akşam yemeği satın almış olurdu.

Pek az şişe pek çok sürahi boşaltılan bu Rousseau Lokantası bir lokantadan çok daha rahatlatıcı bir yerd.

Bugün artık yok. Sahibinin güzel bir lakabı vardı; "Su adamı Rousseau" derlerdi ona.

Böylece kahvaltısı dört metelik, akşam yemeği on altı metelik olmak üzere, günlük beslenme Marius'e yirmi

meteliğe mal oluyordu. Bu da yılda üç yüz altmış frank demekti. Buna otuz frank kirayı, yaşlı kadına verdiği

otuz altı frankı ve bir de ufak tefek masrafları ekleyin: Marius dört yüz elli franka beslenmekte, barınmakta ve

bakılmakaydı. Giyimi için yüz frank, çamaşırları için elli frank, çamaşırlarının yıkanması için de elli frank ödüyordu. Böylece bütün masrafı altı yüz elli frankın içindeydi. Geriye kendisine elli frank kalıyordu.

Zengindi. Gerektiğinde bir dostuna on frank borç verebiliyordu; hatta bir seferinde Courfeyrac ondan altmış

frank borç bile almıştı. Isınma sorununa gelince; şöminesi olmadığına göre, Marius bu sorunu 'basitleştirmişti.'

Marius'ün sürekli iki takım elbisesi vardı; biri eski, 'her günlük', öbürü yeni, 'gezmelik'. Her iki elbise de

siyahtı. Sadece üç gömleğe sahipti; biri üstünde, öbürü komodinun çekmecesinde, üçüncüsü de çamaşırcıdaydı. Bunları eskidikçe yeniliyordu; genellikle yır-

-174-

tık olurdu. Bu yüzden, ceketini çenesine kadar iliklerdi.

Marius'ün bu rahat sayılabilecek duruma gelebilmesi için yılların geçmesi gerekmişti. Zor yıllardı bunlar; kimisi geçilmesi güç, kimisi tırmanılması güç yıllar. Marius bir tek gün bile yılgınlık duymamıştı.

Yoksulluktan

yana her şeye katlanmıştı; borç hariç her şeyi yapmıştı. Hiçbir zaman hiç kimseye bir metelik bile borçlanmamış olduğunu övünerek düşünüyordu. Ona göre bir borç, köleliğin başlangıcı demektir. Hatta bir alacaklının bir köle sahibinden bile beter olduğunu söylüyordu, çünkü bir efendi ancak insanın bedenine sahip olabilir, oysa bir alacaklı insanın şerefine el koymuştur ve isterse onurunuzla ağır darbeler indirebilirdi.

Marius borç al-maktansa yemek yememeyi tercih ediyordu. Aç geçirdiği pek çok gün olmuştu. Bütün karşı

uçların sonunda buluştuklarını ve dikkatli davranılmazsa, maddi varlığın bozukluğunun sonunda ruh düşkünlüğüne götürebileceğini kavrayabildiği için gururunu büyük bir özenle koruyordu. Başka herhangi bir

durumda ona bir saygı ifadesi olarak görünebilecek herhangi bir formül ya da girişim, bakıyorsunuz ona bayağılık gibi geliyor ve o hemen dikleniyordu. Sonradan geri çekilmek istemediği için hiçbir işe gelişigüzel

atılmıyordu. Yüzünde sert bir kırmızılık vardı. Kabalık gibi yansıyacak bir çekingenliği vardı.

Başından geçen bütün sınanma ve sınavlarda, içindeki gizli bir gücün onu yüreklendirdiğini hissediyordu. Ruh, bedene yardım

-175-

eder; hatta kimileyin onu yükseltir. Kafesine destek olan tek kuştur o.

Marius'ün yüreğine, babasının adının yanı sıra bir başka ad daha kazanmıştı. The-nardier adı. Heyecanlı ve

vakur yaradılışıyla Marius, kafasında babasının hayatını borçlu olduğu bu adamı, -Waterloo'da, albayı gülleler, kurşunlar arasından kurtarmış olan bu gözüpek çavuşu- adeta bir onur ve gurur ha-lesiyle çevreleyip kuşatıyordu. Bu adamın anısını, babasının anısından asla ayırmıyor, ikisini de sonsuz saygısına ortak ediyordu. Adeta iki kademeli bir ibadetti bu; büyük mihrab albaya, küçüğü Thenardier'ye ayrılmıştı.

Hele Thenardier'nin içine düştüğü, boğulduğu talihsizliği düşündükçe, ona duyduğu minnettarlığından doğan

sevgi bir kat daha artıyordu. Marius, Montfermeil'de zavallı hancının yıkıldığını, iflas ettiğini öğrenmişti. O

zamandan beri Thenardier'nin izini bulmak, içinde kaybolduğu karanlık sefalet uçurumunda ona ulaşabilmek

için görülmemiş bir çaba harcamış, bütün ülkeyi taramış; Chelles'e, Bondy'e, Gournay'e, Nogent'e, Langy'ye

gitmişti. Üç yıl süreyle didinmiş, biriktirdiği üç kuruş parayı araştırmalarına harcamıştı. Kimse ona Thenardier'e ilişkin bilgi vermiyordu. Adamın yabancı diyarlara gittiği sanılıyordu. Alacaklıları da, Marius kadar sevgiyle olmasa da, onun kadar büyük bir gayretle adamı arayıp durmuş, ama bir türlü ele geçirememişlerdi. Marius araştırmalarında başarılı olamadığı için kendini suçluyor ve kendisine kızıyordu.

Albayın ona

-176-

bıraktığı tek borçtu bu ve Marius bu borcu ödemeyi bir onur sorunu yapmıştı. "Nasıl olur?" diyordu

kendi

kendine, "Babam savaş alanında ölmek üzereyken, Thenardier ona hiçbir şey borçlu olmadığı halde barut dumanları ve top ateşleri altında onu bulabiliyor ve omuzlarında taşıyor da, ben Thenardier'ye bu kadar borçluyken, içinde can çekiştiği bu karanlıkta ona erişemiyorum? Yo! Onu mutlaka bulacağım!" Gerçekten de Marius, Thenardier'yi bulmak için kollarından birini verebilir, onu sefaletten çekip çıkarmak için bütün

kanını seve seve akıtabilirdi. Thenardier'yi görmek, ona herhangi bir hizmette bulunmak, ona, "Siz beni tanıyorsunuz, ama ben sizi tanıyorum! Buradayım işte. Emrinizdeyim!" demek, Marius'ün en tatlı, en muhteşem hayalidir.

3. Marius Bir Erkek

O tarihte Marius yirmi yaşındaydı. Büyükbabasından aynalı üç yıl olmuştu. Her iki taraf da hiçbir yakınlaşma

girişiminde bulunmadan, yeniden görüşmeye çalışmadan tavrını aynen koruyordu. Zaten yeniden görüşmek

neye yarardı ki? Çatışmaya mı? Hangisi, ötekine haklı olduğunu kabul ettirebilirdi? Marius tunçtan kâseyse,

Gillenormand Baba da demirden kupaydı.

Doğruyu söylemek gerekirse Marius, büyükbabasının kalbi konusunda yanılmıştı. Mösyö Gillenormand'ın onu hiçbir zaman sevmediğini ve bu kesip atan, sert, alay eden,

-177-

küfür savuran, bağırıp çağıran, kıyametler koparan, baston kaldıran adamcağızın; kendisine karşı komedilerdeki babacan, aksi ihtiyarların aynı zamanda hem ciddiyetten uzak hem ciddi sevgisinden fazla bir

sevgi beslemediği düşüncesine kapılmıştı. Marius yanıyordu. Çocuklarını sevmeyen babalar olabilir, ama torununu taparcasına sevmeyen dede olamaz. Daha önce de söylediğimiz gibi, M. Gillenormand, aslında Marius'e tapıyordu, ama kendi tarzında acı sözler, hatta tokatlar eşliğinde tapıyordu. Bu çocuk ortadan kaybolunca, kalbinde kapkara bir boşluk hissetti; bir daha kendisine ondan söz edilmemesini emretti; ama

emirlerine bu kadar iyi uyulmasına da için için üzülüyordu. İlk zamanlar bu Buonapart'çınm, bu Jakoben'in,

bu teröristin, bu Eylülcü'nün geri döneceğini sanmıştı. Ama haftalar, aylar, yıllar geçti; M. Gillenormand büyük bir hayal kırıklığına uğramış olsa da kan içici bir daha ortalarda görünmedi! "Her şeye rağmen, onu kovmaktan başka bir şey yapamazdım," diyordu büyükbaba kendi kendine ve soruyordu: "Yine yapmak zorunda kalsam, yapar mıyım?" Kibiri hemen "evet" cevabını veriyordu, ama sessizce salladığı ihtiyar başı

üzgün üzgün "hayır" diyordu. Bazı saatler büyük bir keder ve umutsuzluğa kapılıyor, Marius'ü özlüyordu. Yaşlıların güneşe olduğu kadar sevgiye de ihtiyaçları vardır. Bu onlar için sıcaklıktır. Güçlü bir bünyeye sahip olmasına rağmen, Marius'ün yokluğu onda bazı değişikliklere yol açmıştı. Bu 'küçük hayta'ya yaklaşmak için bir

-178-

adım bile atmazdı dünyada, ama acı çekiyordu. Asla ondan haber olup olmadığını sormuyor, ama hep onu düşünüyordu. Marais'de, gittikçe daha çok dünyadan el etek çekmiş bir hayat sürüyordu. Gerçi hâlâ eskisi

gibi neşeli ve sertti ama neşesinde sanki bir acı, bir öfke taşıyormuş gibi sinirli bir acılık vardı ve huysuzlukları da hep bir tür yumuşak ve hüzünlü bitkinlikle son buluyordu. Bazen, "Ah! Bir gelse, ona öyle güzel bir tokat yerleştirirdim ki!" diyordu.

Teyzeye gelince, o Marius'ü çok sevemeyecek kadar az düşünüyordu. Marius, onun için bulanık, kara bir silüetten başka bir şey değildi artık. Giderek, önceleri belki sahip olduğu bir kediden veya bir papağandan

çok daha az meşgul eder olmuştu zihnini. Gillenormand Baba'nın gizli ıstırabını artıran asıl etmen, onu tamamiyle içinde kendine saklayıp, hiç belli etmemesiydi. Onun acısı, yeni icat edilen, dumanını da kendi içinde yakan fırınlara benziyordu. Ara sıra, bazı münasebetsiz dostlar ona Marius'ten söz açıp:

'Torununuz

ne yapıyor, ne oldu acaba?" diye soruyorlardı. İhtiyar burjuva çok üzgünse içini çekerek, neşeli görünmek

istiyorsa kol manşetine bir fiske atarak şu karşılığı veriyordu: "Mösyö Baron Pontmercy bir köşede avukatçılık oynamaktadırlar."

İhtiyar hayıflanıp dururken, Marius kendi kendini kutlamaktaydı. Bütün iyi yüreklilerde olduğu gibi, felaket

onun içindeki acıyı söküp almıştı. M. Gillenormand'ı iyilikle düşünüyordu, ama babasına karşı kötü davranan

-179-

bu adamdan da hiçbir şey almamaya kararlıydı. İlk öfkesinin hafiflemiş ifadesiydi bu artık. Acı çekmiş olduğu

ve hâlâ da çektiği için mutluluk duymaktaydı. Babası içindi bu. Ha-yatmm zorluklarla geçmesi onu memnun

ediyor, hoşuna gidiyordu. Kendi kendine sevinçle, "Bunun az bile olduğunu, bir kefaret ödemesi gerektiğini,"

söylüyordu; böyle olmasaydı, babasına karşı, böyle bir babaya karşı günahkârca ilgisizliğinden ötürü ilerde

başka türlü cezalandırılırdı; bütün acılan yalnız babasının çekmiş olması, kendisinin hiç acı çekmemesi doğru olmazdı; hem zaten, albayın kahramanca hayatıyla karşılaştırıldığında onun çalışmaları, katlandığı zahmetler, çektiği yoksulluk neydi ki? Ve nihayet, babasına yaklaşabilmesinin, ona benzeyebilmesinin tek

yolu, onun düşmana karış mertçe savaşması gibi, kendisinin de yoksulluğa karşı yiğitçe direnmeseydi ve albayın: "O buna layık olacaktır," sözüyle kastettiği kesinlikle buydu. Albayın yazısının bulunduğu kâğıt kaybolduğundan, Marius bu sözleri göğsünde değilse bile, kalbinde taşımaya sürdürüyordu. Sonra, büyükbabası onu kovduğu gün o henüz çocuktuk; şimdi bir erkek olmuştu. Bunu içinde hissediyordu.

Tekrar

edelim, sefalet onun için iyi olmuştu. Gençlikte çekilen yoksulluğun -sonunda başanya ulaştığı takdirde- mükemmel ve harika olan yanı, bütün iradeyi çaba göstermeye ve bütün ruhu bir amacı özlemeye yöneltmesidir. Yoksulluk, maddi hayatı hemen çinçiplak soyup, onu iğrenç duruma getirir; ideal bir hayata

doğru

-180-

o anlatılması güç atılışlar buradan kaynaklanır işte. Zengin bir genç adamın yüzlerce parlak ve kaba eğlencesi, yarış atları, av partileri, köpekleri, tütün, oyunu, iyi yemekleri ve daha başka şeyleri vardır; ruhun

aşağı taraflarının, yüksek ve ince tarafları aleyhine olan uğraşlar. Yoksul genç ise ekmeğini kazanmak için

zahmet çeker, yer, yedikten sonra hayal kurmaktan başka yapacak işi yoktur. Tann'nın sunduğunu dağıtır;

gökyüzüne, uzaya, yıldızlara, çiçeklere, çocuklara, içinde acı çektiği insanlığa, içinde mutluluk ışığıyla parladığı yaradılışa bakar. O kadar bakar ki insanlığa; sonunda ruhu görür, o kadar bakar ki yaradılışa; sonunda Tann'ı görür. Hayal kurar ve kendisini büyük hissederek; daha çok hayal kurar ve kendisini şefkatli

hisseder. İstirap çeken insanın bencilliğinden, düşünen insanın merhametine doğru yol alır. İçinde hayran

olunması bir duygu ortaya çıkar; kendi nefisini unutma ve bütün herkese acıma duygusudur bu. Doğa'nın açık

ruhlara armağan ettiği, eli açık davrandığı kapalı ruhlardan ise esirgediği, sayısız hazları düşünerek, bir zekâ

milyoneri olan o, para milyonerlerine acımaya başlar sonunda. Zihnine her türlü aydınlığın girmesi

ölçüsünde, kalbinden her türlü kin çıkıp gider. Aslında, mutsuz mudur o? Hayır. Bir^enç adamın se-felati

asla

sefalet değildir. Herhangi bir genç çocuk, ne kadar yoksul olursa olsun, sağlığıyla, kuvvetiyle, canlı yürüyüşüyle, parlak gözleriyle, damarlarında sıcak sıcak dolaşan kanıyla; kara saçları, taze yanakları, pembe

-181-

dudakları, beyaz dişleri, temiz nefesiyle ihtiyar bir imparatora her zaman gıpta ve kıskançlık duygusu uyandırır. Sonra, o her sabah yeniden ekmeğini kazanmaya koyulur ve elleri ekmeğe sağlarken, omurgası gurur, beyni de düşünceler kazanır. İş bitince o anlatılması imkânsız hayranlıklarına, temâşalarına, hazlarına döner. Ayakları yürek acılarında, engellerde, kaldırım taşlarında, dikenlerde, bazen de çamurlarda;

kafası nur içinde yaşar. Metin, huzurlu, uysal, sakin, dikkatli, ciddi, kanaatkar ve iyi niyetlidir; birçok zenginde

bulunmayan iki serveti kendisine bahşettiği için Tann'ya şükreder; onu özgür yapan çalışma ve değerli yapan düşünmedir bu.

Marius'ün ruhunda işte bunlar gerçekleşmişti. Hatta her şeyi söylemiş olmak için diyebiliriz ki, hayat üzerine

düşünebilme, kafa yorma konusunda çok ileri gitmişti. Geçimi hemen hemen garanti ettiği gün, orada durmuştu; yoksulluğu iyi buluyor ve kendisini işten ayırarak düşünceye veriyordu; yani bazen bütün gününü

düşünmekle geçiriyor, gaipten görüntüler alan bir kimse gibi, kendin- . den geçişin ve iç aydınlanmanın sessiz hazlarına, gömülüyordu. Böylece, hayatının sorununu şöyle belirlemişti; mümkün olduğu kadar az maddi meşguliyet; başka bir deyişle, gerçek hayata birkaç saat ayırarak geri kalan vaktini sonsuzluğa ayırmak. Hiçbir eksiği olmadığını sandığından, böyle anlaşılan düşüncelere dalmanın, sonunda tembelliğin bir biçimine dönüşeceğini; hayatın ancak en ilkel

-182-

ihtiyaçlarını gidermekle yetinip gereğinden fazla dinlendiğini fark edemiyordu.

Bu enerjik ve cesur yaradılışlı adam için bunun ancak geçici bir durum olabileceği ve kaderin kaçınılmaz zorunluklarıyla ilk çatışmada Marius'ün gözünün açılacağı belliydi.

Bu arada, avukat olmasına rağmen ve Gil-lenormand Baba ne düşünürse düşünsün, o ne avukatlık yapıyor ne de avukatçılık oynuyordu. Hayaller onu avukatlıktan uzaklaştır-mıştı. Dava vekillerinin peşinden koşmak,

adliye sarayına devam etmek, davalar araştırmak; can sıkıcı şeylerdi bunlar. Neye yarardı ki hem? Ekmeğe

kapısını değiştirmek için bir neden görmüyordu. Bu tanınmamış kitabevi sonunda ona güvenli ve az zahmetli

bir iş sağlamıştı ve bu da, açıkladığımız gibi, ona yetiyordu.

İşlerini yaptığı kitapçılarından biri, sanırım M. Magimel, onu yanına almayı, ona iyi bir oda, düzenli bir şekilde

iş vermeyi ve yılda on beş bin frank ödemeyi teklif etmişti. İyi bir yerde oturmak! On beş bin frank almak!

Kesinlikle güzel şeylerdi bunlar. Ama özgürlüğünden vazgeçmek! Ücretli bir hizmetçi olmak! Bir çeşit ısmarlama yazı yazan edebiyatçı! Marius'ün anlayışına göre, bu yolu kabul etmek demek durumunu hem daha iyi hem de daha kötü hale getirmek demektir. Bir yandan refah sağlarken, öbür yandan onurunu kaybedecekti. Tam ve güzel bir bahtsızlığın, çirkin ve gülünç bir sıkıntı haline gelmesiydi bu; iki gözü kör bir

insanın tek gözü kör hale gelmesi gibi bir şey.

-183-

Marius tek başına yaşıyordu. Her şeyin dışında kalmaktan hoşlanmasa ve bir de fazlaca ürkmüş olması nedeniyle, Enjolras'm başını çektiği gruba kesinlikle girmemişti. İyi birer arkadaş olarak kalmışlardı; gerektiğinde mümkün olan her türlü yardımı birbirlerine yapmaya hazırdılar; ama hepsi buydu. Marius'ün iki

dostu vardı, biri genç, Courfey-rac, öbürü yaşlı, M. Mabeuf. Gönlü, yaşlı adamdan yanaydı. Bir kere,

içinde

gerçekleşen devrimi ona borçluymuş; babasını tanımış, sevmiş olmasını ona borçluymuş. "Gözümdeki perdeyi o kaldırdı," diyordu.

Bu konuda bu kilise mütevellisi kesin bir rol oynamıştı şüphesiz.

Ama yine de M. Mabeuf bu işte ilahi takdirin sessiz ve edilgen bir aracından başka bir şey değildi. Tıpkı rasgele birisinin getirdiği bir mum gibi, tesadüfen, bilmeden aydınlatmıştı Marius'ü; o bir mum olmuştu, yoksa

mumu getiren rasgele birisi değildi.

Marius'ün içinde olan siyasi devrime gelince; Marius, bunu anlamak, istemek ve yönlendirmek gücünden tamamen yoksundu.

Mösyö Mabeuf ile ilerde yine karşılaşacağımızdan, onun hakkında birkaç söz söylememiz yerinde olacaktır.

4. Mösyö Mabettf

Mabeuf, Marius'e "Şüphesiz, politik düşüncelere saygı duyarım," dediği gün kendi gerçek ruhsal durumunu

dile getiriyordu.

-184-

Bütün siyasi düşünceler onun gözünde birbirinden farksızdı ve kendim rahat bırakmaları için hiç ayırım yapmaksızın, hepsine saygı duyuyordu; tıpkı eski Yunanlıların intikam tanrıçaları Erinya'lara, "Güzeller, iyiler, sevimliler, Eumenides'ler" demeleri gibi, M. Mabeuf ün siyasi inancı bitkileri ve özellikle kitapları büyük

bir tutkuyla sevmekti. Onun da herkes gibi 'cı', 'çı' son ekiyle biten ve o günlerin olmazsa olmazı olan bir

unvanı vardı, ama o ne kralcı, ne Bonapartçı, ne anayasa-cı, ne Orleanscı, ne anarşistti; o, bir kitapçıydı; eski kitapları toplayan bir sahaftı.

İnsanların bu dünyada seyredebilecekleri türlü çeşit yosunlar, otlar, ağaçlar ve karıştırabilecekleri bir sürü

infolia'lar ve hatta in-otuz-iki'ler varken, anayasa, demokrasi, meşrutiyet, monarşi, cumhuriyet, vb. saçmalıklar yüzünden durmadan birbirlerinden nefret etmelerine akıl erdiremiyordu. İşe yaramaz biri olmaktan şiddetle kaçınırdı. Kitap sahibi olmak onu okumaktan, çiçeklere sahip olmak da bahçivanlık yapmaktan alıkoymuyordu. Pontmercy'yi tanıdığına, albayla onun arasında karşılıklı bir sempati doğmuştu,

çünkü albayın çiçekler için yaptığını, o da meyveler için yapıyordu. M. Mabeuf, tohumdan, Saint-Germain armutları kadar lezzetli armutlar yetiştirmeyi başarmıştı. Söylendiğine göre, yazın yetişen Mirabel eriğinden

daha az kokulu olmayan, günümüzün ünlü ekim Mira-beli onun bu kombinasyonlarından birinin ürünüdür.

Ayinlere itikatmdan çok uysallığı nedeniyle gidiyordu; insanların yüzlerini sev-

-185-

diği ama gürültülerinden nefret ettiği için; çünkü insanları hem bir araya toplanmış hem de sessiz olarak ancak kilisede görebiliyordu. Devlet içinde bir şeyler olmak gerektiğini düşünerek, kilise mütevelliliğini seçmişti. Zaten ne bir kadını herhangi bir lâle soğanı kadar ne de bir erkeği Elzevir baskısı bir kitap kadar

sevebilmişti. Altmış yaşını çoktan aştığı bir sırada bir gün birisi ona sordu: "Hiç evlenmediniz mi?"

"Unuttum," diye cevap verdi. Bazen içinden gelip, "Kimin gelmez ki? Ah, zengin olsaydım!" dese, bunu, Gillenor-mand Babanın aksine, bir genç kızı göz ucuyla süzerken değil, eski bir kitabı seyrederken söylerdi.

Yaşlı hizmetçi kadınla tek başına yaşıyordu. Elleri biraz damla illeti vardı. Bu yüzden, gece uyurken, romatizmadan kilitlenmiş yaşlı parmakları yatağının örtüleri arasında gerilip bükülüyordu. Cauteretz Civarının

Florası adlı renkli resimlerle süslenmiş bir kitap yazmış ve bu kitap yayınlanmıştı. Oldukça beğenilen bu eseri kendisi satıyor ve kiliselerin elinde bulunduruyordu. Mezie-res Sokağı'ndaki evinin kapısı bu kitap için

günde iki, üç defa çalınırdı. Böylece rahatlıkla yılda iki bin frank kazanıyordu; zaten bütün serveti de bundan ibaretti. Yoksul olmasına rağmen, sabırla yoksulluğa katlanarak zamanla her çeşit ender örneklerden oluşan değerli bir kitap koleksiyonu meydana getirmişti. Genellikle evinden koltuğunun altında bir kitapla çıkar ve çoğu zaman iki kitapla dönerdi. Zemin katta küçük bir bahçeyle, dört odadan oluşan ikâmetgâhının biricik süsü

-186-

kurutulup çerçevesiz bitki koleksiyonlarıyla, eski ustaların bazı gravürleriydi. Bir kılıç ya da tüfek görmek

onun kanını dondururdu. Ömründe bir kez olsun bir topun, hatta Invalides' dekinin bile yanına yaklaşmamıştı.

Rahatsız etmeyen bir midesi, papaz bir kardeşi, bembeyaz saçları vardı ağızda da, ruhunda da dişleri yoktu, bütün vücudu hafifçe titrerdi. Picardie sakinlerinin şivesiyle konuşur, bir çocuk gibi güler, kolayca

ürker, yaşlı bir koyuna benzerdi. Bundan başka, yaşayan kullar arasında Saint-Jacques kapısında Royal adında ihtiyar bir kitapçıdan başka hiçbir dostu, devamlı görüştüğü kimse yoktu. Bütün emeli, çivit ağacını

Fransa'da yetiştirebilmektir.

Hizmetçisi de bir masumiyet örneğiydi. Bu zavallı yaşlı kadıncağz bakireydi. Şistine Ki-lisesi'nde Allegri'nin

ilahisini miyavlayabile-cek yetenekteki erkek kedisi Sultan, onun yüreğini tamamen doldurmuş, içindeki arzuyu doyurmaya yetiyordu. Hayalleri asla bir erkeğe kadar uzanmamıştı. Hiçbir zaman kendisinden öteye

geçmemişti o. Kedisi gibi, onun da bıyıklan vardı. Bütün süsü, daima bembeyaz olan takkeleriydi. Pazar günleri, ayından sonra, vaktini sandığındaki çamaşır-lannı saymakla, satın alıp da, hiçbir zaman diktirmedeği

parça halindeki elbiseleri yatağının üzerine serip seyretmekle geçirirdi. Okumasını biliyordu. M. Mabeuf, ona,

"Plutarque Ana" adını takmıştı.

M. Mabeuf, Marius'ten hoşlanmıştı, çünkü genç ve yumuşakbaşlı olan Marius, çekin-

-187-

genliğini tahrik etmeden ihtiyarlığına sıcaklık veriyordu. Gençlik, yumuşaklıkla birlikte olursa, ihtiyarlar üzerinde rüzgârsız güneş etkisi yapar. Marius, askeri zaferlere, top barutuna, yürüyüş ve karşı yürüyüşlere,

babasının bunca müthiş kılıç darbeleri indirdiği ve yediği bütün o muazzam savaşlara iyice doyunca M. Mabeufü görmeye gidiyor ve M. Mabeuf de ona kahraman askeri, çiçekler açısından anlatıyordu.

1830'a doğru papaz kardeşi öldü ve hemen onun arkasından, gece bastırınca hep olduğu gibi, M. Mabeuf için bütün ufuk karardı. Bir iflas -bir noterin iflası- kendisinden kalma ve kendine ait bütün servetini oluşturan

on bin frangı alıp götürdü. Temmuz Devrimi kitapçılıkta bir buhrana yol açtı. Kriz dönemlerinde satışı duran

ilk şey çiçeklerdir. Cauteretz civan çiçeklerinin sürümü bıçak gibi kesildi. Haftalar geçiyor, tek bir alıcı bile

çıkılmıyordu. M. Mabeuf bazen bir çingirak sesiyle ürperiyordu. Plutarque Ana kederli kederli ona: "Sucu geldi," diyordu. Nihayet, günün birinde M. Mabeuf, Mezieres Soka-ğı'ndan ayrıldı, mütevellilik görevini bıraktı, Saint-Sulpice'den vazgeçti; kitaplanm değılse de, estamplarının en az bağlı olduğu bir bölümünü

sattı ve Montpamasse Bulvan'nda küçük bir eve gidip yerleşti. Ama burada da üç aydan fazla kalmadı. Bunun iki nedeni vardı: Birincisi zemin katla bahçenin kirası yılda üç yüz franktı; o ise kiraya iki yüz

franktan

fazla ayırmayı göze alamıyordu; ikincisi, Fatou atış alanına komşu olduğun-

-188-

dan, sürekli tabanca sesleri duyuyordu, bu da onun tahammül edemeyeceği bir şeydi.

Bitkilerini, klişelerini, kurutulmuş bitki koleksiyonlarını, portföylerini ve kitaplarını taşıdı ve Salpâtriene yakınlarında Austerlitz köyünün kulübeye benzer yapılarından birine yerleşti. Böylece yılda elli ekü karşılığında, üç odaya ve çitle çevrili, kuyulu bir bahçeye sahip oldu. Bu taşınma dolayısıyla hemen bütün eşyasını sattı. Bu yeni eve girdiği gün pek keyiflendi; gravürleri, kurutulmuş bitki koleksiyonlarını asmak için

kendi eliyle çiviler çaktı, günün kalan kısmında bahçeyi ça-paladı ve akşam Plutarque Ana'nın tase içinde düşündüğünü görünce, omzuna vurup, gülümseyerek ona: "Çivitemiz var ya, canım!" dedi.

Yalnız iki ziyaretçinin, Saint-Jacques kapısındaki kitapçı ile Marius'un, onu Austerlitz'deki kulübesinde görmesine müsaade ediyordu. Sonra, her şeyi söylemiş olmak için şunu da belirtelim ki, bu Austerlitz adı onun pek de hoşuna gitmeyen gürültücü bir addi.

Zaten az önce de belirttiğimiz gibi, bilgeliğe ya da deliliğe yahut sık sık görüldüğü gibi her ikisine birden gömülmüş beyinler hayat olaylarını ancak pek ağır kavrayabilirler. On-ların kendi kaderleri kendilerine uzaktır. Zihnin, düşüncenin bu türden, belli şeyler üzerinde yoğunlaşmasının sonucunda, akla uygun olması

halinde felsefeye benzeyebilecek bir pasiflik hali ortaya çıkar. Düşülür, inilir, kayılır, hatta yuvarlanılır da,

farkına vanl-

-189-

maz. Gerçi bu daima bir uyanışla sonuçlanır ama çok geç bir uyanıştır bu. O zamana kadar insan mutluluğu

ve felaketi arasında oynanan oyunda tarafsız kaldığını sanır. Oyun kendi üzerine oynanmakta olduğu halde,

partiyi kayıtsızca seyreder.

M. Mabeuf de işte böyle, çevresini gittikçe saran bu karanlığın içinde, bütün umutları arka arkaya sönerken,

biraz çocukça ama çok derin bir huzur ve sükûnet içinde kalabilmişti. Düşünce alışkanlıkları bir rakkasın gidiş gelişlerine benziyordu. Bir kere kendini hayale kaptırdı mı, hayal kaybolacak olsa bile, o çok uzun süre

onun peşinde gider dururdu. Nitekim, bir saat de, anahtarı kayboduğu an hemen durmaz.

M. Mabeufün masumca bazı eğlenceleri vardı. Bu eğlenceler az masraflı ve beklenmedik şeylerdi. En küçük

bir değişiklik, bir rastlantı, bu eğlenceleri beslemeye yetiyordu. Plutarque Ana odanın bir köşesinde roman

okumaktaydı. Daha iyi anladığını sandığından romanı yüksek sesle okuyordu. Yüksek sesle okumak, okuduğunu kendi kendine onaylamaktır. Çok yüksek sesle okuyan bazı kimseler vardır ki, okudukları şey hakkında kendilerine şeref sözü verdiklerini sanırsınız.

Plutarque Ana elindeki romanı işte böyle bir gayretle okumaktaydı. M. Mabeuf işitiyor, ama dinlemiyordu.

Plutarque Ana, okurken bir cümleye geldi. Bir Dragon süvarisi subayıyla bir güzel hanım söz konuşuydu. "... Güzel kadın suratını astı; ejderha da..."

-190-

Plutarque Ana, gözlüğünü silmek için burada durdu.

"Buda ve ejderha," diye alçak sesle tekrarladı M. Mabeuf. "Evet, doğrudur, mağarasının dibinden ağzından

alevler saçıp, göğü yakan bir ejderha vardı. Bu canavar birçok yıldızı ateşe vermişti. Üstelik kaplan gibi de

pençeleri vardı. Buda onun inine gitti ve ejderhayı din yoluna sokmayı başardı. Güzel bir kitaptır o okuduğunuz Plutarque Ana. Bundan daha güzel bir efsane olamaz."

Ve M. Mabeuf tatlı bir hayale daldı. '

5. Sefaletin İyi Komşusu Yoksulluk

Marius'ün yavaş yavaş yoksulluğun pençesine düştüğünü gören ve buna gitgide şaşırılmaya başlamakla birlikte, henüz üzüntü duymayan bu saf yürekli ihtiyardan hoşlanıyordu. Courfeyrac'la buluşuyordu ama M.

Mabeufü arıyordu. Ama oldukça seyrek oluyordu bu, en fazla ayda bir ya da iki defa.

Marius'ün en büyük zevki, dış bulvarlarda ya da Champ de Mars'ta ya da Luxembo-urg'un en tenha yollarında uzun gezintiler yapmaktı. Bazen bir bostanı, salatalık tarlalarını, gübrede eşelenen tavukları, bostan kuyusunun dolabının çeviren atı seyretmekle yanm gününü geçirdiği olurdu. Gelip geçenler ona hayretle bakar, bazıları kılığını kuşku uyandırıcı, yüz ifadesini uğursuz bulurlardı. Oysa o, nesnesi, karşılığı

olmayan hayaller kuran yoksul bir delikanlıdan başka bir şey değildi.

-191-

İşte bu gezintilerden birinde Gorbeau viranesini keşfetmiş, sessizliği ve ucuzluğu çekici geldiğinden oraya

yerleşmişti. Onu orada sadece M. Marius olarak tanıyorlardı.

Babasının eski generallerinden ya da arkadaşlarından birkaçı onu tanıyınca evlerine davet etmişlerdi.

Marius, bu davetleri reddetmemişti. Babasından söz etmek için birer fırsattı bunlar. Böylece, ara sıra Kont

Pajol'e, General Bellavesne'e, General Fririon'a, İna-lides'e gidiyordu. Oralarda müzik çalmıyor, dans ediliyordu. O akşamlar Marius yeni elbiselerini giyerdi. Ama bu suarelere ve balolara ancak hava adamakıllı

dona çektiği zamanlar gidiyordu; çünkü arabaya verecek parası olmadığı gibi, gideceği yere de ayna gibi pırlı pırlı ayakkabılarla gitmek istiyordu.

Bazen içinde herhangi bir burukluk, acı duymadan, kendi kendine şöyle derdi: "İnsanlar böyle işte, bir salonda her yerimiz çamurlu olabilir de, ayakkabılarımız asla. Orada sizi iyi karşılamak için bir tek şeyin lekesiz olmasını isterler, vicdanın mı? Ne münasebet, ayakkabıların.

Yüreğin tutkuları dışındaki bütün tutkular hayal âleminde kaybolur. Marius'ün siyasi tutkuları da orada dağılıp

gitmişti. 1830 devrimi de onu tatmin edip yatıştırarak buna yardım etmişti. Öfkeleri sürse de, aynı insan

olarak kalmıştı. Hep aynı inanışları taşıyordu, ama yumuşamış olarak. Daha doğrusu, siyasi görüşleri değil de, yakınlık duygulan vardı sadece. Hangi partidendi? İnsanlık partisinden. İnsanlık içinde Fransa'yı; ulusun

içinde halkı;

-192-

halkın içinde kadını seçiyordu. Merhameti özellikle bu yana yönelmekteydi. Şimdi artık bir fikri bir olaya, bir

şairi bir kahramana tercih etmekte, Eyüb gibi bir kitaba, Marengo gibi bir olaydan daha çok hayranlık duymaktaydı. Sonra düşünmeyle geçen bir günün akşamında bulvarlardan geçerek dönerken, ağaçların arasından uçsuz bucaksız, uzayı, belirsiz ışılırları, uçurumu, karanlığı, muammayı gördüğü zaman, yalnızca insana ait olan her şey ona pek küçük, pek ufak geliyordu.

Hayatın ve insan felsefesinin hakikatine ulaştığına inanıyordu ve belki gerçekten de ulaşmıştı. Artık gökyüzünden başka hiçbir şeye bakmaz olmuştu. O gökyüzü ki, kutusunun dibinden hakikati görebildiği tek

şeydi.

Ama bu onu geleceğe dair birçok plan, tertip, tasavvur ve proje kurmaktan alıkoymuyordu. Bu hayalci halinde, bir göz Marius'ün içine bakabilseydi, bu ruhun saflığı, temizliği karşısında kamaşırıldı! Gerçekten de,

gözlerimiz başkalarının vicdanının içine girebilecek güçte olsaydı, bir insan hakkında, düşündüklerinden çok

hayal ettiklerine bakarak çok daha sağlam bir yargıya varabilirdik. Düşüncede irade vardır, hayalde

yoktur.

Tamamen kendiliğinden olan hayal, de-vasalığı, ideallığı içinde bile ruhumuzun çehresini alır ve bunu aynen

korur. Hiçbir şey, bizim üzerinde düşünmediğimiz, tanımlanmamış arzu ve özlemlerimiz kadar doğrudan ve

içtenlikle ruhun en derin yerinden çıkıp alinyazısının göz alıcı parıltılarına yönelmez. İnsanın gerçek karakterini mantıklı bir şekil-

-193-

de düzenlenmiş, üzerinde kafa yorulmuş, düzene sokulmuş fikirlerden çok daha fazla bu arzulara bulabiliriz. Ham hayallerimiz bize en çok benzeyen şeylerdir. Herkes bilinmeyi ve imkânsız kendi huy ve

karakterine göre hayal eder.

1831 yılının ortalarına doğru, Marius'ün hizmetini gören yaşlı kadın, ona komşu olan sefalet içindeki Jondrette ailesinin üyelerinin kapı dışarı edileceklerini anlattı. Hemen bütün günlerini dışarıda geçiren Marius, komşuları olduğunun pek farkında bile değildi.

"Niçin kovuyorlarmış onları?" diye sordu.

"Kiralalarını ödemiyorlar da, ondan, iki kira borçları var."

"Ne tutuyor bu?"

"Yirmi frank," dedi ihtiyar.

Marius'ün bir çekmecedeki otuz frank yedek parası vardı.

"Alın," dedi yaşlı kadına, "işte yirmi beş frank. Bu zavallıların parasını ödeyin, beş frank da kendilerine verin,

benden geldiğini de sakın söylemeyin."

6. Halef

Teğmen Theodule'ün alayı tesadüfen gelip Paris'te garnizon kurdu. Bu olay, Gillenor-mand teyzenin kafasında ikinci bir fikrin doğmasına yol açtı. tik defasında Theodule'e Marius'ü izletmeyi düşünmüştü; bu

kez Theodule'ü Marius'ün yerine koymak için tuzak kurdu.

Her durumda büyükbabanın evde bir gence ihtiyaç duyması olasılığına karşı, başka bir

-194-

Marius bulmakta fayda vardır. Kimileyin, doğan günün ışınlarına harabeler minnet duyar. 'Tamam' diye düşündü, "kitaplarda gördüğüm gibi, basit bir dizgi hatası bu. Marius yerine Theodule'ü koyunuz."

Bir küçük yeğen, bir torun sayılır. Avukatın olmadığı yerde mızraklı süvari kullanılır.

Bir sabah Mösyö Gillenormand, la Quoti-dienne gibi bir şeyler okurken, kızı içeri girdi ve gözdesi söz konusu

olduğu için en tatlı sesiyle:

"Babacığım, bu sabah Theodule size saygılarını sunmaya gelecek," dedi.

"Kim bu Theodule?"

"Küçük yeğeniniz."

"Ya!" dedi büyükbaba.

Sonra tekrar okumaya koyuldu ve herhangi bir Theodule'den başka bir şey olmayan küçük yeğenini artık düşünmedi; çok geçmeden de, okurken hemen hep olduğu gibi müthiş öfkelenmişti. Elinde tuttuğu elbette kralcı

'kâğıt parçası,' hiç lafını esirgemedi, ertesi gün için o günlerin Parisi'nin günlük küçük olaylarından birini

haber veriyordu: Hukuk ve tıp öğrencileri öğleyin Pantheon Meydanı'nda toplanacaklardı; müzakerede bulunmak için. Günün sorunlarından biri; ulusal muhafız gücü topçuları söz konusuydu; Savaş ve Savunma Bakanı ile 'şehir milisleri' arasında Louvre Sarayı avlusuna yerleştirilen toplar hakkında bir anlaşmazlık doğmuştu. Öğrenciler bu konuyu 'müzakere' edeceklerdi. Mösyö Gillenormand'm küplere binmesi için bu kadarı yeterdi.

-195-

Marius'ü düşündü; o da öğrenciydi ve ihtimal, o da ötekiler gibi öğleyin 'Pantheon Meydanı'ndaki

müzakereye' gidecekti.

Tam bu üzücü düşünceye dalmıştı ki, Teğmen Theodule içeri girdi. Kurnazca davranıp burjuva gibi giyinmiş

ve Matmazel Gille-normand tarafından yavaşça odaya sokulmuştu. Süvari şöyle düşünmüştü: "İhtiyar büyücü herhalde bütün varlığını kaydı hayat şartıyla faize yatırmadı. Onun için, ara sıra bu kılığa girmekte fayda var."

Matmazel Gillenormand, babasına seslendi:

"Küçük yeğeniniz Theodule!"

Sonra alçak sesle teğmene:

"Ne derse onayla," dedi ve çekilip gitti.

Böyle saygılı buluşmalara pek alışık olmayan teğmen, çekinerek ve dili dolaşarak: "Günaydın amcacığım," dedi ve elinde olmadan, mekanik bir asker selamı taslağıyla başlayıp, burjuva selamıyla biten karışık bir selam verdi.

Dede:

"Ha! Siz misiniz, pekâlâ, oturun," dedi.

Bunu der demez de süvariye hepten unuttu.

Theodule oturdu, M. Gillenormand ayağa kalktı.

Elleri ceplerinde, bir yandan yüksek sesle konuşurken, bir yandan da yeleğinin iki cebindeki saati sinirli parmaklarıyla kurcalayarak odanın içinde aşağı yukarı dolaşmaya başladı.

"Sümüklü alayı! Pantheon Meydanı'nda

-196-

toplanacaklarmış! Bakın hele! Daha dün analarından süt emen veletler! Burunlarını sıksan süt damlayacak! Yarın öğleyin tartışa-caklarmış! Nereye gidiyorsunuz? Nereye gidiyoruz? Uçuruma gidildiği besbelli.

İşte,

buraya getirdi bizi bu descamisadoslar! Ulusal muhafız çatpatlan üzerine gidip açık havada zırvalar yumurtlama! Hem, kimlerle buluşacaklar orada? Jakobencilığın bizi hangi noktaya getirdiğine bir bakın hele!

İstediğiniz bahse girerim, bir mangıra karşı bir milyon bahse girerim ki, orada birtakım sabıkalılardan, saliverilmiş kürek mahkûmlarından başka kimse bulunmayacak. Cumhuriyetçilerle forsalar, tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş. Camot: 'Nereye gideyim, hain?' diye sormuş. Fouche de: 'Nereye gidersen git, sersem!' diye cevap vermiş. İşte, Cumhuriyetçiler bunlardır."

"Doğru," dedi Theodule.

M. Gillenormand, başını yana çevirdi. Theodule'ü gördü, devam etti:

"Şu haytanın gizli örgüt üyesi olmak alçaklığını gösterdiğini düşünüyorum da! Evimi niçin terk ettin be adam?"

Gidip Cumhuriyetçi olmak için. Pişik! Zaten bir kere halk senin Cumhuriyetini istemiyor; sağduyusu var onun;

gayet iyi biliyor ki hep krallar olmuş ve bundan sonra da hep olacak; halk gayet iyi biliyor ki, ne de olsa sonunda sadece halktır ve alay ediyor senin Cumhuriyetinle; duyuyor musun, dangalak? Bundan daha iğrenç bir heves olabilir mi? Duchesne Baba'yla aşna fişne olmak, giyotine göz süzmek, 93'ün bal-

-197-

konu altında aşk sarkılan söyleyip gitar çalmak. Bütün bu gençlerin suratına tükürme-li; öylesine hayvan şeyler! Hepsi aynı telden çalıyor, bir tane bile istisna yok. Aklını kaybetmek için sokakta esen havayı solumak yeter. On dokuzuncu yüzyıl zehirdir. Önüne gelen serseri, keçi sakalı bırakıp kendini gerçekten adam olmuş sanıyor ve sizi, ihtiyar akrabalarını oracıkta bırakıp gidiveriyor. Yok Cumhuriyetçiymiş, yok Romantikmiş. Bu Romantik de ne demek oluyor? Tanrı aşkına söyleyin bana, nedir bu? Mümkün, muhtemel

ne kadar delilik varsa, hepsi. Bir yıl önce Hernani'e gidiliyordu. Sorarım size, neymiş şu Hernani! Antitezler!

Doğru dürüst Fransızca olarak bile yazılmamış birtakım iğrençlikler! Sonra da, Louvre'un avlusuna toplar konuyor. Bu devrin haydutları böyle işte."

"Hakkınız var amcacığım" dedi Theodule.

Mösyö Gillenormand, konuşmaya devani etti:

"Müzenin avlusunda toplar! Ne işe yarayacak bunlar? Top, top, ne istiyorsun benden? Belvedere Apollon'u

misket ateşine tutmak mı istiyorsunuz? Hartuçlann Medici Ve-nüsü'yle ne alıp vereceği var? Ah! Bu zamane

gençlerinin hepsi serseril! Şu Benjamin Cons-tant'lan ne ciğeri beş para etmez şeydir! İçlerinde alçak olmayanlar da salak! Çirkin olmak için ellerinden geleni yapıyorlar, kadın elbiselerinin çevresinde dilenir gibi

bir halleri var; yıllık han hizmetçilerini kahkahadan kırar geçirir; şerefim üzerine yemin ederim ki, onları görenler, 'zavallı utangaç âşıklar' der.

-198-

Hepsi biçimsiz, üstelik de alık; Tiercelin'in, Potier'nin tekerlemelerini tekrarlayıp duruyorlar; çuval gibi ceketler, at uşağı gibi yelekler, kaba bezden gömlekler, kaba kumaştan pantolonlar, kaba deriden çizmeler

giyiyorlar, jargonları da giyimlerine benziyor. Kendi özel dillerinden partal pabuçlarına taban yapılabilir. Ve

işte bütün bu uçkurunu toplamaktan aciz çocuk sürüsünün size anlatacak siyasi görüşleri var. Siyasi görüş

sahibi olmayı şiddetle yasaklamak gerekirdi. Sistemler uyduruyorlar, toplumu yeni baştan kuruyorlar; Monarşiyi yıkıyorlar, bütün yasaları yerle bir ediyorlar; ambarı kilerin, kapıcıyı da kralın yerine koyuyorlar.

Avrupa'yı dipten doruğa altüst ediyorlar; dünyayı yeniden inşaaya kalkışıyorlar ve bu arada arabalarına binen

çamaşırcı kadınların bacaklarına sinsice bakmak fırsatını da kaçırmıyorlar. Ah! Marius! Ah! Haylaz çapkın!

Gidip genel meydanlarda bağıra çağıra öfkeni kusmak, tartışmak, görüşmek, önlemler almak! Aman Allahım,

buna önlem diyorlar! Kargaşa küçülüp, ahmaklık oluyor. Musibeti gördüm, şimdi de rezaleti görüyorum. Öğrenciler ulusal muhafız gücünü tartışsın; Ogibowas ve Cadodaches Kızılderililerinde bile görülmez böyle

bir şey! Kafaları tüylü raket topu gibi süslü, ellerinde odundan gürzler taşıyan anadan doğma çıplak vahşiler

bile bu serseriler kadar yabancı değildirler! Beş paralık oğlanlar! İşten anlar havasında emirler verecekler,

sözümüne tartışıp, görüşüp akıl yürütecekler! Kıyamet belirtisi. Gerçekten de su ve topraktan ibaret bu -199-

sefil kürenin sonudur bu. Bir son hıçkırık gerekiyordu. Fransa da onu hıçkırıyor işte. Tartışıp görüşünüz bakalım haytalar! Onlar Odeon'un kemerleri altına gazete okumaya gittikleri sürece böyle şeyler olacaktır.

Bu onlara sadece bir meteliğe ve de sağduyularına, zekâlarına, kalplerine, ruhlarına, düşünce yeteneklerine

mal olur. Sonra oradan çıkıyorlar ve aile yuvalarından defolup gidiyorlar. Bütün gazeteler birer vebadır; hepsi, hepsi, hatta Drapeau blanc bile! Zaten, Martinville, aslıda bir Jacobindi. Ah! Tann'nın cezası! Büyükbabanı mutsuz etmekle övünebilirsin!"

Theodule:

"Hiç şüphesiz," dedi.

Ve M. Gillenormand'ın soluk almasından yararlanarak, mızraklı süvari bilgiç bir tavırla ekledi:

"Moniteufden başka gazete, Askeri Yû-Wc'tan başka da kitap almamalıdır."

M. Gillenormand devam etti:

"Onların Sieyes'i gibi bir şey! Sonunda senatör olan bu kral katili; çünkü sonuçta hep böyle olurlar. Senli benli vatandaş konuşmalarıyla suratlarını damgalatır, sonra bunu kullanarak kendilerine kont cenapları

dedirtirler. Kol kadar bir kont cenapları, Eylül katilleri. Filozof Sieyes! Bütün bu sözümona filozofların felsefesine hiçbir zaman Tivoli soytarısının gözlüklerinden daha fazla değer vermemiş olduğunu övünerek

söyleyebilirim! Bir gün Malaquais nhtımından geçerken gördüm amatörleri; sırtlannda üzerine anlar serpiştirilmiş mor kadifeden mantolar, başlannda da

-200-

f

IV. Henri tarzı şapkalar vardı. Pek sakildiler. Kaplanın sarayındaki maymunlara benziyor-lardı.

Vatandaşlar,

size açıkça söylüyorum işte; sizin ilerlemeniz bir çılgınlık, insanlığınız bir hayal, devriminiz bir cinayet, Cumhuriyetiniz bir ucubedir; genç bakire Fransa'nız kerhaneden çıkmadır ve bunu hepimize karşı savunuyorum; kim olursanız olun, ister siyasi yazar, ister iktisatçı, ister hukukçu; isterseniz özgürlük, eşitlik,

kardeşlik konusunda giyotin bıçağından daha bilgili olun! Bunu size bildiriyorum işte efendiler!"

"Son derece doğru," diye haykırdı teğmen.

M. Gillenormand, başladığı bir hareketi yanda bırakarak döndü ve gözlerini mızraklı süvari Theodule'ün iki

gözünün arasına dikerek, ona:

"Siz ahmaksınız," dedi.

-201-

t

ALTINCI KİTAP

İKİ YILDIZIN RASTLAŞMASI

1. Lakap: Soyadlarının Oluşması

Marius o devirde orta boylu, gür siyah saçlı, geniş alınlı, burun delikleri açık ve tutkulu, içten, sakın tavırlı ve

yüzünde gururlu, düşünceli, masum bir ifade bulunan yakışıklı bir gençti. Çizgilerinin hepsi yuvarlak olan profilinde Fransız fizyonomisine Alsace ve Lorrai-ne'den geçen o Cermen yumuşaklığı ile Romalıların arasında Sicambrus'lan hemen tanınır hale getiren ve aslan soyunu kartal soyundan ayıran o köşeli çizgilerden tamamen arınmış-lık hakimdi. Düşünen insanların aklının derinlik ve basitlik açısından hemen hemen aynı oranlardan oluştuğu mevsimindeydi hayatın. Çok önemli bir durumla karşılaştığında sersemleşip kalması pekâlâ mümkündü, ama anahtar bir kere daha dönünce yüceleşebilir-di. Davranışları temkinli, soğuk, nazik ve az açıktı. Ağız pek sevimli ve dudakları kırmızılıkta, dişleri beyazlıkta eşsiz olduğu

için gülümseyişi yüz ifadesindeki bütün sertliği gideri-yordu. Bazı anlar bu lekesiz saf alınlı bu şehvetli gülümseme garip bir zıtlık oluşturmaktaydı. Gözleri küçük, ama bakışı büyüktü.

-203-

En koyu sefalet içinde bulunduğu zamanlarda bile dolaşırken genç kızların dönüp kendisine baktığını fark eder ve içi kan ağlayarak kaçıp saklanırdı. Kızların eski elbiselerinden ötürü kendisine baktıklarını ve güldüklerini düşünürdü; aslında kızlar yakışıklılığın dan ötürü ona bakıyor ve hayalini zihinlerine kazıyorlardı.

Gelip geçen güzellerle arasındaki bu sessiz anlaşmazlık Marius'ü vahşileştirmişti. Hiçbirini önemsemiyordu.

Nedeni de, en başta hepsinden kaçmasıydı. Uzun süre böyle Courfeyrac'm deyişiyile; "sersemce yaşadı." Courfeyrac, ona ayrıca şöyle diyordu: "Saygıdeğer olmaya özenme -artık birbirlerine 'sen' diye hitap ediyorlardı, senli benli konuşmaya kayış gençlikte dostluklara inen bayırdır.- Bak azizim, sana bir öğüt: Bu

kadar çok kitap okumayı bırakıp biraz da küçükha-nımlara bak. Yosmalar insana iyi gelir, ey Marius! Kaça kaç, kızara bozara alıklaşa-caksm."

Başka bir sefer Courfeyrac ona rastladığında, "Merhaba sayın rahip," diyordu.

Courfeyrac, onunla bu şekilde konuştuğu zaman Marius sekiz gün süreyle genç, yaşlı bütün kadınlardan o zamana kadar kaçmadığı kadar çok kaçıyor ve en fazla da Courfeyrac'tan uzak duruyordu.

Ne var ki, sonsuz yaratılış içinde iki kadın vardı ki, Marius, onlardan kaçmıyor, onlara karşı önlem almıyordu.

Doğrusu, bunların kadın oldukları ona söylense, o buna pek şaşırı. Bunlardan biri, onun odasını süpüren -204-

sakallı yaşlı kadındı. Bu kadın yüzünden Courfeyrac, "Hizmetçisinin sakalını görünce, Marius kendi sakalını

kesti," diyordu. Öbürü de pek sık gördüğü, ama yüzüne hiç bakmadığı küçük bir kızdı.

Bir yılı aşkın zamandır Marius, Luxembo-rug Parkı'nın ıssız yollarından birinde, fidanlık tarafındaki korkuluk

duvarı boyunca uzanan yolda, bir adamla çok genç bir kızın, yolun Batı Sokağı yönünde en ıssız ucundaki aynı sıraya hemen hemen her zaman yan yana oturduklarını fark etmişti. Kendi içlerine bakan insanların gezintilerini kontrol etmek alışkanlığı olan tesadüfün, onu bu yola her yöneltişinde -ki, bu yaklaşık her gün

olan bir şeydi- Marius bu çifti orada görüyordu. Adam altmış yaşlarında vardı; üzgün ve ciddi görünüyordu;

bütün kişiliğinde, hizmetten el çekmiş insanların güçlü ve yorgun ifadesi vardı. Bir nişanı olsaydı, Marius; "Bu

eski bir subay," derdi. Ancak adamın, yanına kimseyi yaklaştırmayan bir hali vardı ve bakışlarını hiçbir zaman başkalarının bakışlarıyla karşılaştırmıyordu. Hep yeni gibi duran mavi bir pantolon, mavi bir redingot

ve geniş kenarlı bir şapka giyiyor, siyah boyunbağı takıyor, bir kuaker gömleği; yani tiril tiril beyaz, ama kaba

bezden bir gömlek giyiyordu. Bir keresinde yanından geçen havai bir işçi kız, "Bak, işte tertemiz bir dul adam," demişti. Adamın saçları iyice ağarmıştı.

Adamın yanındaki genç kız, onunla birlikte benimsemiş göründükleri sıraya ilk oturduğu gün on üç, on dört

yaşlarında, hemen

-205-

hemen çirkin denecek kadar zayıf, beceriksiz, gösterişsiz, ama muhtemelen ileride çok güzel gözleri olacak

bir kızdı. Ne var ki, gözleri, hiç de hoş etki bırakmayan bir güvenle hep yukarıya bakıyordu. Manastır öğrencilerine özgü, hem yaşlı, hem çocuksu bir kıyafeti vardı; siyah, kaba merinostan kötü dikilmiş bir elbiseydi bu. Baba kız gibi görünüyorlardı.

Marius, iki üç gün kadar henüz bir ihtiyar sayılamayacak olan bu yaşlı adamla, henüz kişilik kazanmamış olan bu küçük kıza inceledi; sonra artık onlara hiç dikkat etmez oldu. Onlara gelince, Marius'un farkında bile

değil gibiydiler. Sakin ve kayıtsız bir havada kendi aralarında konuşuyorlardı. Kız durmadan neşeli neşeli cıvıldıyordu. Yaşlı adam az konuşuyor ve ara sıra tarifi imkânsız bir babalık sevgisiyle dolu gözlerini kızın

üzerine dikiyordu.

Marius, bu yolda gezinmeyi farkında olmadan alışkanlık haline getirmişti. Onları her zaman orada buluyordu.

Bakın bu nasıl oluyordu.

Marius çoğunlukla yolun, baba-kızın oturdukları sıranın bulunduğu ucunun aksi ucundan geliyor, yolu boydan boya yürüyerek, onların önünden geçiyor; geri dönüp, geldiği uca kadar gidiyor, sonra yeniden başlıyordu. Gezintisi sırasında bu gidiş gelişi beş altı defa tekrarlıyor ve bu gezintiye de haftada beş, altı defa

yapıyordu; ama bu insanlarla onun arasında henüz hiçbir selamlaşma olmamıştı. Bu adamla bu genç kız, bakışlardan

-206-

ne kadar kaçınıyor görünseler de belki de sırf böyle göründükleri için, fidanlık boyunca gezintiye çıkan beş,

altı öğrencinin doğal olarak biraz dikkatini çekmişlerdi. Bu öğrencilerden çalışkan olanları derslerden sonra, bilardo partisinin ardından öbürleriyle bir araya geliyorlardı. Bu sonrakilerden olan Courfeyrac da, bunları bir süre gözlemiş, ama kızı çirkin bularak, çarçabuk ve usulcacık oradan uzaklaşmıştı. Courfeyrac, tıpkı atlı bir

Parth okçusu gibi kaçmış, kaçarken onlara okuyla bir lakap fırlatmıştı. Dikkati özellikle küçük kızın elbisesine, yaşlı adamın da saçlarına takılan Courfeyrac, kıza Matmazel Lanoire, (esmer) babaya da Mösyö

Leblanc (beyaz) adını takmıştı. Öyle ki, onlan zaten kimse tanımadığı ve adlan bilinmediği için bu lakaplar tutmuştu. Öğrenciler birbirlerine: "A! M. Leblanc sırasında oturuyor!" diyorlardı. Marius de ötekiler gibi, bu

meçhul kişiye "M. Leblanc" demeyi uygun bulmuştu.

Biz de onlar gibi yaparak, hikâyenin kolaylığı için M. Leblanc adını kullanacağız.

Marius, böylece ilk yıl hemen hemen her gün aynı saatte onlan gördü. Adamı canaya-kın, kızı ise epeyce suratsız buluyordu.

2. Lux Facta Eŕst'

İkinci yıl, bu hikâyede okuyucunun ulaşmış olduğu şu noktada Marius, kendisi de nedenini pek bilmeksizin,

Luxembourg'da gezinme alışkanlığından birdenbire koptu. Yak-

* Latince: Işık gerçek oldu.

-207-

laşık altı ay, gezindiği yola ayak basmaz oldu; sonunda, günün birinde oraya döndü. Huzur içinde bir yaz sabahıydı. Güzel hava insanı neşeli yapar. Marius de öyleydi. Duyduğu bütün kuş sesleri, ağaçların yaprakları arasında gördüğü bütün mavi gökyüzü parçaları ona kalbinin içindeymiş gibi geliyordu.

Doğruca 'kendi yoluna' gitti ve yolun ucuna vardığında yine aynı sıranın üzerinde o çifti gördü. Yalnız, yaklaşmış baktığında ona adam aynı adam, ama kız sanki artık aynı kız değilmiş gibi geldi. Şimdi karşısında gördüğü, uzun boylu, güzel, kadınlığın en büyüleyici biçimlerinin hepsine sahip bir varlıktı, hem de bütün sevimlilikleri henüz çocukluğun derin saflığıyla birleştirdikleri bir çağda bu biçimlere sahip bir varlık.

Pek gelip

geçici ve saf bir andır bu ve ancak şu üç sözcükle ifade edilebilir; on beş yaş. Dalga dalga altın yaldızlı, kestane rengi enfes saçları, mermerden yontulmuş gibi pürüzsüz bir alnı, gül yaprağını andıran yanakları, soluk pembelik, heyecanlı beyazlık içinde bir teni, gülümsemenin bir ışık, sözün bir musiki gibi çıktığı nefis

bir ağzı, Jean Goujon'un Venüs'e layık göreceği bir boynun üzerinde Raffaella'mın Meryem'e layık göreceği

bir başı vardı. Nihayet, bu büyüleyici yüzün hiçbir tarafını eksik bırakmamış olmak için şunu da söyleyelim ki,

burnu güzel değil, ama sevimliydi; ne düz ne kemerli ne İtalyan ne Grek'ti; Pa-ris'li burnuydu bu; yani spiritüel, ince, nizami olmayan, saf, ressamın hayal kinklığına uğratacak, şairleri büyüleyecek bir şey.

Marius, onun yanından geçerken, sürekli

-208-

yere eğik duran gözlerini değil de gölge ve utanç dolu uzun kumral kirpiklerini görebildi. Ama bakışlarının yere eğik olması, bu güzel çocuğun, kendisiyle konuşan ak saçlı adamı dinlerken gülümsemesine engel olmuyordu ve hiçbir şey bu yere eğik gözlerle birlikte, bu taptaze gülümseyiş kadar büyüleyici olamazdı.

İlk anda Marius bunu aynı adamın başka bir kızı, ilk gördüğü kızın kesinlikle kardeşi sandı. Ama gezintinin

değişmez alışkanlığıyla ikinci defa sıranın yanına gelip kızı dikkatle inceleyince, onun aynı kız olduğunu anladı. Küçük kız, altı ay içinde bir genç kıza dönüşmüştü, hepsi buydu. Bundan daha sık rastlanan bir şey olamaz. Kızların göz açıp kapayıncaya kadar serpilip geliştikleri, birdenbire bir gül oldukları bir an vardır. Daha dün onları çocuk olarak bırakır, bugün sizi endişelendirecek bir halde bulursunuz.

Bu kız sadece büyümeyle kalmamış, aynı zamanda idealleşmişti. Nasıl, nisan ayında sadece üç gün bazı

ağaçların çiçeklere bü-rünmesine yeterse, onun da güzelliğe bürün-mesine altı ay yetmişti; onun da nisan ayı gelmişti.

Bazen fakir insanlann, sanki ani bir uyanışla yoksulluktan bolluğa geçtikleri, her türlü harcamalara giriştikleri,

birdenbire göz ka-maştıncı, har vurup harman savuran ve de muhteşem olduklan görülür. Bu, bir gelinin cebe

indirildiğinin belirtisidir. Vadesi gelen bir alacak tahsil edilmiştir. Genç kızın da işte böylece vadesi gelmişti.

-209-

Hem sonra tüylü kumaştan şapkası, merinos kumaşından elbisesi, öğrenci ayakkabıları ve kırmızı kırmızı elleriyle yatılı bir okul öğrencisi değildi artık o; güzellikle birlikte zevk de kazanmıştı; sade ve zengin bir zera-

fetle ve yapmacıksız bir tarzda, iyi giyinen biri olmuştu. Siyah Şam kumaşından elbisesi, aynı kumaştan pelerini ve beyaz krepten şapkası vardı. Beyaz eldivenler, şemsiyesinin Çin işi fildişinden sapıyla oynayan elinin narinliğini belli ediyor ve ipek iskarpinleri ayaklarının küçüklüğünü gösteriyordu. Yanından geçerken,

taze ve içe işleyen bir koku yayılıyordu.

Adama gelince, o hep aynıydı.

Marius, ikinci defa yakınma geldiğinde genç kız gözkapaklarını kaldırdı; gözleri derin bir gök mavisi rengindeydi, ama bu sisli maviliğin içinde henüz bir çocuk bakışı vardı. Marius'e kayıtsızca baktı; çınarların

altında koşup oynayan bir oğlan çocuğuna ya da sıranın üzerine gölgesi düşen büyük mermer saksıya bakar

gibi; Marius de başka şeyler düşünerek gezintisine devam etti.

Genç kızın oturduğu sıranın yanından dört beş defa daha geçti; ama gözlerini ona çevirmedi bile.

Daha sonraki günlerde, her zamanki gibi, Luxembourg'a gitti ve yine her zamanki gibi 'babayla kızı' orada

buldu; ama artık onlara dikkat etmiyordu. Bu kızı, güzelleştikten sonra da, çirkinen düşündüğünden fazla

düşünmedi. Alışkanlığı gereği, kızın oturduğu sıranın oldukça yakınından geçiyordu.

-210-

3. İlkbaharın Etkisi

Havanın ılık olduğu bir gündü. Luxembourg gölge ve güneş içinde, gökyüzü, sabahleyin melekler onu yıkamış gibi tertemizdi; kuşlar kestane ağaçlarının derinliklerinde minik çığlıklar atıyorlardı. Marius, ruhunu

olduğu gibi doğaya açmıştı; hiçbir şey düşünmüyor, sadece yaşıyor, nefes alıyordu. Yine o sıranın yanından

geçti. Genç kız gözlerini ona doğru kaldırdı ve iki bakış karşılaştı.

Ne vardı bu defa genç kızın bakışında? Marius bunu söyleyebilecek durumda değildi. Hem hiçbir şey yoktu,

hem her şey vardı. Garip bir şimşek çakışı oldu bu.

Kız gözlerini indirdi, delikanlı yoluna devam etti.

Marius'ün gördüğü, masum, sade bir çocuk gözü değil, esrarlı bir uçurumdur; açılır gibi olmuş, sonra birdenbire kapanıvermişti.

Her genç kızın bu şekilde baktığı bir an vardır. Bu bakışa hedef olanın vay haline!

Henüz kendisini tanımayan bir ruhun bu ilk bakışı gökyüzündeki bir şafak gibidir. Işık saçan, bilinmez bir şeyin uyanışdır bu. İnsanda tapınma duygulan uyandıran, karanlıkları birdenbire belli belirsiz aydınlatan ve

bugünün bütün masumiyetiyle geleceğin bütün tutkusunu içinde taşıyan bu beklenmedik ışığın tehlikeli büyüsunü, hiçbir şey anlatamaz. Tesadüfen beliren ve öylece bekleyen kararsız bir çeşit şefkattir bu.

Masumiyetin, fakında olmadan kurduğu kalpleri istemeden, farkında olmadan içine düşürdü-

-211-

ğü bir tuzaktır. Kadın gibi bakan bir bakiredir.

Bu bakışın düştüğü yerden derin bir dö-şüncenin, derin hayallerin ortaya çıkmaması pek ender bir durumdur.

Saf, katıksız, temiz, iffetli olan her şey, bu, kutsal, fani bakış içinde yoğunlaşmıştır; hani, en şuh kadınların

en iyi anlamlandırılmış göz işaretlerinden bile daha çok, bir ruhun derinliklerindeki aşk denilen o karanlık, o

koku ve zehir dolu çiçeği birdenbire tomurcaklandınp açtınverecek sihir gücüne sahip bakıştır bu.

Marius, akşam, fakirhanesine döndüğünde elbisesine bir göz attı ve 'gündelik' kıyafetiyle; yani şeridi hizasından kırılmış bir şapka, kaba arabacı kunduraları, dizleri eprimiş siyah bir pantolon ve dirseklerinin

havı dökülmüş siyah bir ceketle Luxembourg'da gezintiye çıkmanın büyük bir pasaklılık örneği, görgüsüzlük

ve görülmemiş bir budalalık olduğunu ilk defa olarak fark etti.

4. Büyük Bir Rahatsızlığın Başlangıcı

Ertesi gün, belirli saatte Marius dolabından yeni ceketini, yeni pantolonunu, yeni şapkasını ve yeni ayakkabılarını çıkardı. Bunları giydi; fazladan bir lüks olarak eldivenlerini de eline geçirip

Luxembourg'un

yolunu tuttu.

Yolda Courfeyrac'a rastladıysa da, onu görmezlikten geldi. Courfeyrac, evine döndüğünde dostlarına şöyle dedi: -212-

"Yolda Marius'ün yeni şapkasıyla, yeni elbisesine rastladım. Marius de içindeydi. Mutlaka bir sınava girmeye

gidiyordu. Pek salak bir hali vardı."

Luxembourg'a gelince, Marius havuzun çevresinde bir tur yaptı; kuğuları seyretti, sonra kafası yosundan

simsiyah olmuş, kalçasının biri eksik bir heykelin karşısında uzun süre hayran hayran durdu. Havuzun kenarında kırk yaşlarında, göbekli bir burjuva vardı. Beş yaşlarında küçük bir oğlan çocuğunun elinden tutmuş, ona: "Aşırılıklardan kaçın evladım," diyordu, "Despotluktan da, anarşiden de aynı derecede uzak dur." Marius, bu burjuvayı dinledi. Sonra havuzun etrafında bir tur daha attı. Nihayet, 'yoluna' doğru ağır ağır,

gönülsüzce gidiyormuş gibi yürümeye başladı. Sanki bir güç onu oraya gitmeye hem zorluyor hem de bundan alıkoyuyordu. O, bütün bunların farkında değildi; her günkü gibi davrandığını sanıyordu. Yola girdiği

zaman öbür uçta, 'kendi sıralan'nda oturan M. Leblanc ile genç kızı gördü. Ceketini yukarıya kadar ilikledi,

kırışmaması için eteğini çekerek, gerdi, pantolonunun parlak parıltılarını memnunlukla gözden geçirdi ve sıraya doğru yürümeye başladı. Bu yürüyüşte bir saldın havası ve kesin bir fethetme tutkusu seziliyordu.

Dediğimiz gibi, Marius sıraya doğru yürüyüşe geçti, sanki Anibal Ro-ma'ya yürüyordu.

Ayrıca hareketlerinde mekanik olmayan hiçbir şey yoktu; dolayısıyla aynı anda aklının ve işinin geleneksel

meşguliyetlerini ke-

-213-

sintiye uğratmamıştı. O an, 'Bakalorya el Kitabının' saçma bir kitap olduğunu ve insan zekâsının şaheseri diye burada Racine'in üç trajedisi, Moliere'inse bir tek komedisi incelendiğine göre, bu kitabı yazarların ender bulunur aptallardan olmaları gerektiğini düşünüyordu. Kulaklarında keskin bir çınlama vardı. Sıraya yaklaşırken, bir yandan da bakışlarını genç kızın üzerinde toplamaya çalıştı. Ona genç kız yolun bütün ucunu belirsiz bir mavi ışıkla dolduruyormuş gibi geliyordu.

Yaklaştıkça, adımları yavaşlamaktaydı. Sıraya belli bir uzaklığa kadar yaklaşmıştı ki, yolun sonuna daha epey uzaklık olduğu halde birden durdu ve kendisi de nasıl olduğunu bilemeden gerisin geriye döndü.

Yolun

sonuna kadar gidemeyeceğini kendine bile itiraf edemedi. Genç kız onu uzaktan ancak fark edebilmiş, yeni elbisesi içindeki yakışıklı halini şöyle böyle görebilmiş olmalıydı. Yine de, arkasında bulunan birisi ona bakacak olsa, kızın gözüne iyi görünmek için dimdik durduğunu görürdü. Yolun öbür ucuna geldi, sonra geri döndü ve bu kez sıraya biraz daha yaklaştı. Hatta arada üç ağaçlık bir mesafe kalıncaya kadar ilerledi, ama orada daha ileri gitme konusunda tarif edilemez bir güçsüzlük duyup tereddüde kapıldı. Genç kızın yüzünün kendisine doğru eğildiğini gördüğünü sanmıştı. Buna rağmen, erkekçe ve şiddetli bir çaba harcayarak kararsızlığını yendi ve ileri doğru yürüyüşüne devam etti. Birkaç saniye sonra dik ve azimkar, kulaklarına kadar kızarmış bir hal-

-214-

de, ne sağma ne de soluna göz atmaya cesaret edemeden, bir devlet adamı gibi, eli ceketinin içinde, sıranın önünden geçiyordu. Tam kale toplarının altına gelmişken korkunç bir kalp çarpıntısı duydu. Bir gün önceki gibi, Şam ipeği elbisesini ve krep şapkasını giymişti. 'Onun sesi' olması gereken tarifi imkânsız bir ses işitti.

Sakin bir şekilde konuşuyordu. Çok güzeldi. Onu görmeyi denemediği halde, bunu hissediyordu. "M. Francois de Neufchâ-teau'nun, Gil Bias edisyonunun başına kendisi yazmış gibi koyduğu Marcos Obregon de la Ronda hakkındaki tez yazısını aslında benim yazmış olduğumu bilse beni takdir edip saymaktan kendisini alamazdı!" diye düşündü.

Sırayı arkasında bıraktı; yolun artık yakın olan sonuna kadar yürüdü; sonra geri dönerek güzel kızın önünden bir daha geçti. Bu defa rengi çok soluktu. Gerçekten de öyle fazla benimsenemeyecek herhangi bir

şey deniyor değildi. Sıradan ve genç kızdan uzaklaştı, arkası ona dönük olduğu halde, onun kendisine baktığını düşünüyor ve bu yüzden de sendeliyordu.

Bir daha sıraya yaklaşmayı denemedi, yolun ortalarına doğru durdu ve orada hiç yapmadığı bir şeyi yaptı, oturdu. Yan bakışlar yolluyor ve ruhunun en belirsiz derinliklerinde düşünüyordu; kendisinin, beyaz şapkasına, siyah elbisesine hayran olduğu kişilerin, onun parlak kumaşlı pantolonuna ve yeni ceketine karşı

duygusuz kalmaları herhalde çok zordu.

-215-

Bir çeyrek saat sonra ayağa kalktı; çevresi bir haleyle çevrili o sıraya doğru tekrar yürümeye başlayacakmış

gibiymiş. Fakat ayakta hareketsiz durdu. On beş aydan beri ilk kez her gün kızıyla orada oturan bu bayın da

kendisini muhakkak fark etmiş olduğunu ve bıkip usanmaz geçişlerini garip bulması gerektiğini düşündü. Yine ilk kez, bu meçhul adamı, düşüncesinin gizliliği içinde bile olsa, M. Leblanc diye anmakta saygısızca bir

yan bulunduğunu hissetti.

Birkaç dakika öylece, başı eğik ve elindeki bir değnekle kumların üstüne şekiller çizer vaziyette durdu. Sonra, birdenbire M. Leblanc'la kızının aksi yönüne doğru döndü ve evine gitti.

O gün akşam yemeğine gitmeyi unuttu. Bunu akşamın sekizinde fark etti, ama Saint-Jacques Sokağı'na inmek için artık geç olduğundan, kendi kendine "İşe bak!" dedi ve bir parça ekme yedi.

Ceketini fırçalayıp, özenle katladıktan sonra yattı.

5. Ma'am Bougon'un Başına Düşen Çeşitli Yıldırımlar

Ertesi gün Ma'am Bougon -Courfeyrac, Gorbeau viranesinin kapıcısı ve pansiyonerini böyle çağırıyordu - (Ma'am Bougon aslında adı Madam Bougon'du, ama belirttiğimiz gibi, bu laf anlamaz Courfeyrac'm hiçbir şeye saygısı yoktu) Ma'am Bougon, M. Marius'ün yine

-216-

yeni elbisesiyle dışarı çıktığını görerek şaşakaldı.

Marius, yine Luxembourg'a gitti ama yolun yarısındaki sırasından öteye geçemedi. Bir gün önceki gibi oraya

oturdu; beyaz şapkeyi, siyah elbiseyi ve özellikle mavi ışığı açık seçik görerek uzaktan seyretti. Hiç yerinden

kıpırdamadı ve evine ancak Luxembourg Par-ki'nin kapılan kapandığı zaman döndü. M. Leblanc'la kızının gittiklerini görmedi; dolayısıyla da onların Batı Sokağı'na açılan parmaklıklı kapıdan çıktıkları sonucuna vardı. Daha ilerde, birkaç hafta sonra düşündüğünde o akşam nerede yemek yediğini bir türlü haırlayamadı.

Ertesi gün, -üçüncü gün oluyordu- Ma'am Bougon'un başına bir yıldırım daha düştü. Marius, yine yeni elbisesiyle sokağa çıktı. "Arka arkaya üç gün!" diye haykırdı kadın.

Kadın onu izlemeye çalıştı ama Marius uzun adımlarla çok hızlı yürümekteydi. Bir su aygırının, bir dağ keçisini takip etmeye kalkışmasıydı bu sanki. İki dakikada onu gözden kaybetti; nefes nefese, astımından

neredeyse boğularak, öfke içinde geri döndü. "Akıl var mı bunda," diye homurdanıyordu, "Sen her gün güzel

elbiselerini giy, insanları böyle peşinden koştur!"

Marius, Luxembourg Parkı'na gitmişti.

Genç kız, M. Leblanc'la birlikte oradaydı. Marius, bir kitabı okuyormuş gibi yaparak, onlara elinden geldiğince yaklaştı ama yine de oldukça uzakta kaldı; sonra gidip sırasına oturdu ve kendisine sanki onunla

alay edi-

-217-

yorlarmış gibi gelen küçük serçelerin yolda sıçrayışlarını seyrederek, dört saat geçirdi.

Bu şekilde on beş gün geçti. Marius, Lu-xembourg'a artık gezinmeye değil de, nedenini bilmeden, hep aynı

yerde oturmaya gidiyordu. Oraya gelince, artık yerinden kıpırdayamaz oluyordu. Her sabah boş yere yeni

elbisesini giyiyor, ertesi gün yine aynı şeyi yapıyordu.

Kızın şahane bir güzelliği olduğu muhakkaktı. Eleştiri olarak söylenebilecek tek şey; mahzun olan bakışıyla,

neşeli olan gülümseyişi arasındaki çelişkinin yüzüne biraz karışıkça bir ifade vermesi ve bu yüzden bu tatlı

yüzün zaman zaman sevimliliğinden bir şey kaybetmemekle birlikte, garip bir hal almasıydı.

6. Esir Düşüyor

İkinci haftanın son günlerinden birinde Marius, yine her zamanki gibi sırasında oturuyor, elinde iki saatten

beri bir sayfasını bile çevirmediği açık bir kitap tutuyordu. Birdenbire ürperdi. Yolun ucunda bir şeyler oluyordu. M. Leblanc ile kızı sıralarından ayrılmışlardı; kız, babasının koluna girmiş, ikisi birden ağır ağır yolun ortasına, Marius'un bulunduğu yere doğru geliyorlardı. Marius, kitabını kapadı, sonra yeniden açtı, sonra oturmak için kendini zorladı. Titriyordu. Nur hâlesi dosdoğru onun yanına geliyordu. "Aman Tanrım!"

diyordu kendi kendine, "bir tavır takınacak vaktim bile yok." Bu arada, beyaz saçlı adamla genç kız ilerlemekteydiler. Bu

-218-

süre ona yüzyıl kadar uzun gelmişti, aslında sadece bir saniyeydi. "Ne yapmaya geliyorlar ki buraya?" diye

soruyordu kendi kendine. "Buradan geçecek. Ayaklan bu kumun üstünde, bu yolda, iki adım ötemde yürüyecek demek?" Allak bullak olmuştu. Çok yakışıklı olmak isterdi, nişan sahibi olmak isterdi.

Yaklaşanların adımlarının tatlı ve ölümcül sesinin gittikçe yaklaştığını işitiyordu. M. Leblanc'in ona öfkeli gözlerle bakacağını ve adamın kendisiyle konuşup konuşmayacağını düşünüyordu. Başını eğdi;

kaldırıldığında tam yanbaşımdaydılar. Genç kız geçerken ona baktı. Sabit bir bakışla, düşünceli bir tatlılıkla

baktı. Bu bakış, Marius'ü tepeden tırnağa titretti, bunca zamandır kendisine kadar gelmediği için kız ona

sitem ediyor ve sanki, "Bak işte, ben sana geldim," diyordu. Bu ışık ve uçurum dolu gözbebekleri karşısında

Marius, gözleri kamaşmış bir halde kalakaldı.

Beyninin içinde bir ateş yandığını hissediyordu. O, ayağına gelmişti; ne büyük mutluluktan bu! Sonra, nasıl da

bakmıştı ona! Şimdiye kadar gördüğünden de güzel bulmuştu onu. Hem kadınca, hem melekçe; Petrarca'ya

şiiirler söyletecek, Dante'ye diz çöktürecek noksansız bir güzellikti bu. Marius mavi göklerde süzülüyormuş

gibiymiş. Aynı zamanda fena halde canı sıkılmıştı, çünkü ayakkabılarının burnunda toz vardı.

Genç kızın da ayakkabılarına baktığından emindi.

Onu kayboluncaya kadar izledi. Sonra Lu-

-219-

xembourg Parkı'nda deli gibi yürümeye başladı. Herhalde arasına kendi kendine gülüyor, yüksek sesle konuşuyordu. Parktaki dadıların yanından geçerken öylesine hayal içindeydi ki, her biri, onu kendisine âşık

sandı.

Ona sokaklardan birinde rastlamak umuduyla Luxembourg'dan çıktı.

Odeon'un kemerleri altında Courfeyrac'a rastladı ve, "Hadi gel birlikte yemek yiyelim," dedi.

Rousseau'ya

gittiler; altı frank harcadılar. Marius, bir dev iştahıyla yedi. Garsona altı metelik bahşiş verdi. Sıra tatlılara

geldiğinde Courfeyrac'a, "Gazeteyi okudun mu? Audry de Puyraveau ne güzel bir nutuk çekmiş!" dedi. Çılgınca âşık.

Yemekten sonra Courfeyrac'a, "Seni tiyatroya davet ediyorum," dedi. Auberge des An-drets'de Frederic'i

seyretmeye Porte-Saint-Martin'e gittiler. Marius müthiş eğlendi.

Aynı zamanda iyice tuhaflaşıp anlaşılmasız biri olmuştu. Tiyatrodan çıkarken, bir su birikintisinin üzerinden

atlayan bir terzi kızın çorap bağına bakmayı reddetti ve Courfeyrac'ın, "Bu kadını memnuniyetle koleksiyonuma katardım," demesi onu adeta tiksindirdi.

Courfeyrac, onu ertesi gün Voltaire Kah-vesi'ne öğle yemeğine davet etmişti. Marius oraya gitti ve bir gün

öncekinden de fazla yedi. Düşünceler içinde son derece neşeliydi. Kahkaha atmak için hiçbir fırsatı kaçırmıyor-du denilebilir. Tanıştırıldığı taşralının birini sevgiyle kucakladı. Masanın çevresinde bir

-220-

halka oluşturmuş olan öğrencilerle Sorbon-ne'da kürsülürden savrulan ve parasını devletin ödediği saçmalıklardan söz ettiler, sonra sıra sözlüklerdeki ve Quicherat'ın konuşma, kurallan kitabındaki yanıtlara

ve eksiklere geldi. Marius, tartışmayı keserek "Bir nişan sahibi olmak ne de olsa güzel şey," dedi.

Courfeyrac, usulca Jean Prouvaire'e:

"Komik bir adam," dedi

Jean Prouvaire:

"Hayır," diye cevap verdi, "o ciddi."

Gerçekten de ciddiydi. Marius, büyük tutkuların başladığı o şiddetli, o tatlı ilk saati yaşıyordu.

Bütün bunları yapan tek bir bakıştı.

Maden ocağı barutla dolunca, kibrit de hazır olunca, gerisi gayet basitti. Bir bakış, bir kıvılcım olur.

Olan olmuştu. Marius, bir kadını seviyordu. Kaderi bir bilinmezliğe doğru gidiyordu.

Kadınların bakışı, sakın barışçı gibi görünen aslında korkunç bir makineye benzer. Her gün rahatça, zarar

görmeden, hiçbir şeyden şüphelenmeksizin yanından geçer durursunuz. Bir an gelir, onun orada olduğunu bile unutursunuz. Gider-gelir, hayal kurar, konuşur, gülersiniz. Derken, birdenbire bakarsınız ki

tutulmuşsunuz! Tamamdır artık. Çark sizi kapmıştır, bakış sizi yakalamıştır. Herhangi bir yerinizden, herhangi bir şekilde, düşüncenizin sürüklenen herhangi bir parçasından, herhangi bir dalgınlık anınızda yakalamıştır sizi. Mahvoldunuz demektir artık. Çark sizi bütün varlığınızla içine çekecektir.

-221-

Bir esrarengiz kuvvetler zinciri sizi kısıkvırak sarar. Boş yere çırpır durursunuz. İmdadınıza kimsenin gelmesi mümkün değildir. Dişliden dişliye, acıdan acıya, işkenceden işkenceye düşersiniz; aklınız, servetiniz, geleceğiniz, ruhunuz. Ve ister zalim bir yaratığın isterse de soylu bir kalbin pençesine düşmüş olsun, bu müthiş makineden ya yüzünüz utançla çirkinleşmiş olarak ya da tutkuyla güzelleşmiş olarak çıkarsınız.

7. Üzerinde Tahminler Yürütülen V Harfinin Serüveni

Yalıtılmıştık, her şeyden kopma, gurur, bağımsızlık, doğa sevgisi, günlük ve maddi faaliyetten uzaklık; kendi

başına hayat, temiz kalmak için gizli mücadeleler. Tann'nm yarattığı denilen her şeye karşı coşkun hayranlık

Mari-us'ü tutku denilen bu esarete önceden hazırlamıştı. Babasını taparcasına sevmesi giderek onda bir din

halini almış ve her din gibi ruhunun derinliğine çekilmişti. Bir şeyin ön planda yer alması gerekiyordu. O da

aşk oldu.

Koca bir ay geçti. Bu süre içinde Marius, her gün Luxembourg Parkı'na gitti. Saati geldi mi, hiçbir şey onu

tutamıyordu. Courfey-rac, "Nöbeti geldi," diyordu. Marius, coşkun duygular içinde yaşıyordu. Genç kızın ona

bakmış olduğu muhakkaktı.

Sonunda cesaretini toplayıp sıraya yaklaşmaya başladı. Ama bir yandan çekingenlik duygusuna, bir yandan

da âşıkların ihtiyath-lık içgüdüsüne uyararak, artık sıranın önünden

-222-

geçmiyordu. 'Babanın' dikkatini çekmemeyi faydalı buluyordu. Ağaçların, heykel kaidelerinin gerisinde duruşlarını derin bir Makyavelliklikle ayarlıyor, böylece kendisini genç kıza mümkün olduğu kadar çok gösterirken, yaşlı bayın gözünden mümkün olduğu kadar saklıyordu. Bazen bir Leonidas'ın veya bir Spartaküs'ün gölgesinde, elinde bir kitapla hiç kımıldamadan tam yarım saat dikiliyor, kitabın üstünden hafifçe yukarı kaldırdığı gözleri gidip güzel kıza buluyordu. Kız da belli belirsiz bir gülümseyişle sevimli yüzünü hafifçe ona doğru çeviriyordu. Beyaz saçlı adamla dünyanın en doğal, en sakin haliyle konuşurken, bir yandan da bakir ve tutkulu bir gözün bütün düşlerini Marius'ün üzerine konduruyordu. Havva'nın daha

dünyanın ilk gününden beri bildiği, bütün kadınların da doğdukları günden beri bildikleri kadim, hatırlanamayacak kadar eski düzen! Ağzı birine, gözle-riyse öbürüne karşılık veriyordu.

Ancak M. Leblanc'm sonunda bir şeyler sezindiği anlaşılıyordu; çünkü çoğu kez Marius geldiğinde ayağa kalkarak yürümeye başlıyordu. Her zaman oturdukları yeri bırakmış, Marius'ün onları takip edip etmeyeceğini görmek ister gibi, yolun öbür ucunda, gladyatör heykeline yakın sırayı benimsemişti.

Marius,

bunu anlayamadı ve yapmaması gereken bir hata yaptı. "Baba" tam saatinde gelmemeye ve "kızını" her gün

getirmemeye başladı. Bazen yalnız başına geliyordu. O zaman Marius, orada fazla kalmıyordu. Bu da başka

bir hataydı.

-223-

Marius'ün bu belirtilere aldırış ettiği yoktu. Çekingenlik aşamasından, doğal ve kutsal bir ilerlemeyle körlük

aşamasına geçmişti. Aşkı büyüdükçe büyüyordu. Her gece rüyalarında görüyordu onu. Sonra hiç ummadığı

bir mutluluğa ulaştı; bu da ateşe dökülen yağ gibi etki yaptı; gözlerini saran karanlığı büsbütün artırdı.
Bir
akşam, hava kararmaya yüz tutarken, "M. Leblanc ile kızı"nm az önce kalktıkları sıranın üzerinde bir mendil
buldu. Basit, işlemez ama beyaz, ince bir mendildi bu ve ona tarifi imkânsız kokular saçıyormuş gibi geldi.
Mendili heyecanla kaptı. Üzerinde U. F. harflerinden bir marka vardı. Marius, bu güzel çocuk hakkında hiçbir
şey bilmiyordu; ne ailesini, ne adını ne de oturduğu yeri. Bu iki harf, ona dair elde ettiği ilk şeydi. Bu
tapı-lası
harfler üzerinde derhal hayal gücünü işletmeye başladı. U, besbelli bir küçük isimdi. Ursule! diye düşündü,
ne enfes isim! Mendili öptü, kokusunu içine çekti, gündüzleri kalbinin, teninin üstüne, geceleri de uyumak için
dudaklarının altına koydu.
"Bunda onun bütün ruhunu kokluyo-rum!" diye haykırıyordu.
Aslında yaşlı bayın mendiliydi bu, farkında olmadan cebinden düşürmüştü.
Keşfini izleyen günlerde Marius, Luxem-bourg'da görüldüğünde artık mendili öpmekten, kalbine bastırmaktan başka bir şey yapmıyordu. Güzel kız bundan hiçbir şey anlamıyor, anlamadığını da belirsiz birtakım işaretlerle ona gösteriyordu:
"Ey utanç!" diyordu Marius.

-224-

8. Gaziler de Mutlu Olabilir

Mademki utanç sözcüğünü kullandık ve mademki hikâyemizde hiçbir gizlimiz saklımız yok, öyleyse "Ursule"ün Marius'e verdiği vecd ve heyecanlar arasında, bir kez de çok ciddi bir üzüntüye yol açtığını söylememiz gerekir. Genç kızın, M. Leblanc'ı oturdukları sıradan kalkıp yolda gezinmeye razı ettiği günlerden biriydi. Çınarların tepelerini sallayan kuvvetli bir bahar meltemi esmekteydi. Baba-kız kol kola girerek, Marius'ün oturduğu sıranın önünden geçmişlerdi. Marius, arkalarından ayağa kalkmış, içinde bulunduğu çılgın ruh haline pek uygun bir şekilde bakışları onları takip ediyordu.
Birdenbire öncekilerden daha neşeli ve belki de bahann işlerini yapmakla görevli bir esinti; fidanlıktan uçup geldi, yola daldı, Ver-gilius'un nympha'larıyla Theokritos'un fau-na'lanna layık, büyüleyici bir ürpermeyle
sardı genç kızı ve onun elbisesini, İsis'inkin-den bile daha kutsal olan bu elbiseyi, hemen hemen çorap bağı
hizasına kadar kaldırdı. Nefis bir bacak ortaya çıktı. Marius bunu gördü. Feveran etti, müthiş öfkelenildi. Genç kız, ürkmüş bir tanrıça edasıyla hemen indirmişti eteğini ama Marius yine de öfkeye boğulmuştu.
Gerçi
yolda yalnızdı, bu doğru ama başka birisi de pekâlâ bulunabilirdi. Ya bulunsaydı! Akıl alacak bir şey miydi bu? Korkunç bir şeydi bu yaptığı! Yazık! Zavallı kız bir şey yapmış değildi oysa; bu işte bir tek suçlu varsa, o
da rüzgârdı. Ama

-225-

içindeki melek kisvesindeki Bartholo' belli belirsiz titreşen Marius, huysuzluk etmekte kararlıydı çünkü kendi
gölgesini bile kıskanıyordu. Gerçekten de tenin o acı, o garip kıskançlığı insan kalbinde, haksız yere de olsa,
işte böyle uyanır ve kendini zorla kabul ettirir. Kaldı ki, bu kıskançlık bir yana, bu sevimli bacağın görünüşü
onda hiçbir hoş duygu uyandırmamıştı; rasgele bir kadının beyaz çorabı ona daha çok zevk verirdi.
Marius'ün 'Ursule'"ü, yolun ucuna kadar gittikten sonra, M. Leblanc'la birlikte geri dönüp onun oturduğu sıranın önünden geçerken, Marius, kıza aksi ve yabani gözlerle baktı. Genç kız geriye doğru hafifçe çekildi

ve aynı zamanda kaşlarını: "İyi de, buna ne oldu şimdi?" anlamında kaldırdı.

Bu, onların ilk kavgası oldu.

Marius, kıza gözleriyle oynadığı bu sahneyi henüz tamamlamıştı ki, yoldan biri geçti. İki büküm olmuş, bumburuşuk, bembeyaz bir gaziydi bu. Sirtında XV. Louis üniforması, göğsünde üzerinde çatılmış iki kılıç bulunan kırmızı çuhadan küçük beyaz bir plaka, askerlere özgü Saint-Louis Nişanı vardı; ayrıca ceketinin bir

kolunun içi boştu ve adama gümüşten bir çene, tahtadan bir bacak takılmıştı. Marius, bu yaratığın halinden

pek memnun göründüğünü fark eder gibi oldu. Hatta bu yaşlı alaycı adam, topallaya topalla-ya yanından geçerken, ona çok dostça ve neşeli bir göz kırpmış gibi geldi; sanki bir rast-

* Sevil Berberinin kişilerinden korkunç ve kuşkulu vasi tipi.

-226-

lantı sonucu birbirleriyle ortak bir şey paylaşmış, nefis bir nimetten biraz pay almışlardı. Savaş ilahının bu

yadigârını böyle memnun kılacak ne vardı ki ortada? Bu tahta bacakla öbürünün arasından ne geçmişti acaba? Marius, kıskançlığın doruğuna varmıştı. "Belki de buradaydı!" dedi kendi kendine, "belki de gördü!"

Ve bu gaziyi mahvetmek geldi içinden.

Zamanla bütün sivrilikler aşınıp, körelir. Marius'ün 'Ursule'e bu kızgınlığı da, ne kadar haklı, ne kadar meşru

olursa olsun, geçti. Sonunda onu affetti etmesine ama büyük çaba göstermesi gerekti bunun için; üç j*'ün surat astı.

Bu arada, bütün bunlar olurken de bunlar yüzünden tutkusu büyüyor, çılgın bir hal alıyordu.

9. Güneş Tutuluyor

Onun adının Ursule olduğunu Marius'ün nasıl keşfettiği, daha doğrusu keşfettiğini sandığını daha önce görmüştük.

İştah, sevdikçe açılır. Kızın adının Ursule olduğunu bilmek çok şey ifade ediyordu ama aynı zamanda azdı da. Marius bu mutluluğu üç dört haftada yedi bitirdi ve bir yenisini ister oldu. Kızın nerede oturduğunu öğrenmek hevesine kapıldı.

İlk kez bir hata yapmış, gladyatör sırasına oturma yanılığına düşmüştü. İkinci hatayı Leblanc yalnız geldiği

zamanlar Luxembo-urg'da uzun süre kalmamakla işlemişti.

-227-

Üçüncü bir hata daha yaptı. Muazzam bir hata. 'Ursule'ü izledi.

Quest Sokağı'nda, sokağın en tenha yerinde mütevez görünüşlü, üç katlı yeni bir evde oturuyordu.

O andan itibaren Marius, kızı Luxembo-urg'da görmek mutluluğuna, bir de onu evine kadar izlemek mutluluğunu kattı.

Açlığı arttıkça artıyordu. Onun adını biliyordu; hiç olmazsa küçük adını, o sevimli, o gerçekten kadınca olan

adı; nerede oturduğunu da biliyordu; şimdi isteği, onun kim olduğunu bilmekti.

Bir akşam onları evlerine kadar takip edip evin kapısında kaybolduklarını gördükten sonra peşleri sıra içeri

girdi ve kapıcıya pervasızca sordu:

"İçeri giren birinci katta oturan bu beyefendi miydi?"

"Hayır," diye cevap verdi kapıcı, "üçüncü katta oturan beyefendi."

"Bir adım daha atmıştı. Bu başarı Mari-us'ü büsbütün yüreklendirdi.

"Ön tarafta mı oturuyor?" diye sordu.

"Amma yaptın!" dedi kapıcı, "evin bütün daireleri sokağa bakar."

Marius yine sordu:

"Bu adamın mesleği nedir?"

"Bir gelir sahibi efendim. İyi bir insan, zengin olmasa bile, fakir fukaraya iyilik eder."

"Peki, adı nedir?" dedi Marius.

Kapıcı, başını kaldırdı:

"Polis mi acaba?"

Marius, oldukça utanmıştı ama çok mem-

-228-
nun bir halde çekip gitti. İlerleme kaydediyordu.

"İyi," diye düşündü, "artık biliyorum ki, adı Ursule, bir gelir sahibinin kızı, Quest Sokağı'nda, o evde, üçüncü katta oturuyor."

Ertesi gün M. Leblanc'la kızı Luxembo-urg'da kısa bir süre göründüler. Daha ortalık aydınlıkken çekilip gittiler. Marius, âdet edindiği şekilde onları Quest Sokağı'na kadar takip etti, giriş kapısına gelince, M. Leblanc, kızını önden içeri soktu, sonra eşliği aşmadan önce durup, geri döndü. Marius'e gözlerini dikerek baktı.

Daha sonraki gün Luxembourg'a hiç gelmediler. Marius, bütün gün boş yere bekledi. Gece bastırıldığında Quest Sokağı'na gitti, üçüncü katın pencerelerinde ışık gördü.

Işıksönünceye kadar pencerelerin altında dolaştı. Ertesi gün Luxembourg'da kimseler yoktu. Marius, bütün

gün bekledi, sonra pencerelerin altına her zamanki nöbetini tutmaya gitti. Bu iş gece ona kadar sürüyordu.

Akşam yemeği hak getire. Hastayı ateş, âşığı da aşk besler.

Böylece sekiz gün geçti. M. Leblanc'la kızı artık Luxembourg'da görünmüyorlardı.

Marius üzücü tahminlerde bulunuyordu. Giriş kapısını gündüzleri gözlemeye cesaret edemiyordu. Sadece geceleri camlardaki kırmızımsı ışığı seyretmekle yetiniyordu. Ara-sıra camlardan bazı gölgelerin geçtiğini

görüyor, kalbini çarpıntılar alıyordu.

Sekizinci gün pencerelerin altına geldiğinde ışık yoktu.

-229-

"Tuhaf şey!" dedi, "lamba henüz yanmamış. Oysa gece oldu. Yoksa dışarı mı çıktılar?" Saat ona kadar bekledi. Gece yansına kadar bekledi. Sabahın birine kadar bekledi. Ne üçüncü katın pencerelerinde bir ışık

yandı ne de eve biri girdi.

Tasa ve üzüntü içinde oradan uzaklaştı.

Ertesi gün -çünkü artık ancak ertesi günden ertesi güne yaşıyordu, onun için artık bugün diye bir şey kalmamıştı- kimseyi bulamadı Luxembourg'da. Zaten bunu bekliyordu. Karanlık bastırınca eve gitti.

Hiçbir ışık yoktu pencerelerde; panjurlar kapalıydı; üçüncü kat kapkaranlıktı.

Marius giriş kapısını çaldı, içeri girdi, kapıcıya:

"Üçüncü kattaki mösyö evde mi?" diye sordu.

Kapıcı:

"Taşındı," diye cevap verdi.

Marius sarsıldı, zayıf bir sesle:

"Ne zaman?" diye sordu.

"Dün."

"Nerede oturuyor şimdi?"

"Hiç bilmiyorum."

"Yeni adresini bırakmadı demek?"

"Hayır."

Kapıcı başını kaldırıp baktı ve Marius'ü tanıdı.

"Vay, vay! Demek sizsiniz! Peki, siz polis misiniz?"

-230-

YEDİNCİ KİTAP

PATRON-MINETTE

1. Yeraltı Kanalları: Dehlizler ve Çukurlar Yeraltındakiler

Tiyatrolarda sahne altı üçüncü kat denilen şey bütün insan topluluklarında vardır. Sosyal zeminin altı her

verde; bazen iyilik için, bazen kötülük için oyulmuş haldedir. Bu yeraltı kanalları birbirlerinin üstünde yer alır.

Üst lağımlar vardır, alt lağımlar vardır. Bu karanlık sahne altında bir yukarı taraf, bir de aşağı taraf bulunur.

Bazen uygarlığın altında çöken kayıtsızlığımız, ilgisizliğimiz yüzünden ayaklar altında çiğnenen bir zemin altıdır bu. Geçen yüzyılda ansiklopedi, hemen hemen yüzeydeki üstü açık kanaldır. Karanlık mağaralar, ilkel

Hiristiyancılığın bu kasvetli koruyucuları, Sezar'ların altında infilak etmek, insan soyunu ışığa boğmak için sadece bir fırsat beklemekteydi. Çünkü kutsal karanlıkların içinde gizli gizli yanan bir ışık vardır.

Yanardağlar

alevler saçabilecek bir karanlıkla doludurlar. Lav püskürtmeleri gece gibi başlar. İlk ayınların yapıldığı yeraltı

mezarlıkları yalnız Roma'nın mahzenleri değil, aynı zamanda dünyanın mağarasıydı.

-231-

Sosyal yapının altında güçlü bir sığınağın, her türlü çukurun şu karmaşık harikası vardır. Orada dinsel yeraltı

dehlizler vardır; felsefi, siyasi, ekonomik dehlizler vardır; devrimci dehlizleri vardır; kimisi fikirle kazar, kimisi

rakamla kazar, kimisi öfkeyle kazar. Bir yeraltı mezarlığından ötekine seslenilir ve cevap verilir.

Ütopyalar

yerin altındaki kanallara yol alır dururlar. Dört bir yana doğru dal budak salarlar. Bazen orada birbirleriyle

rastlaşır, aralarında dostluk kurarlar. Jean Jacques, kazmasını Diogenes'e ödünç verir, o da fenerini sunar.

Bazen aralarında dövüşürler. Calvin, Socin'e saçlarından yapışır. Ama herhangi bir şey bütün bu enerjilerin

hedefe doğru çabalayışlarını, bu eşzamanlı engin faaliyeti ne durdurabilir ne de kesintiye uğratabilir. Bu faaliyet karanlıklar içinde gider gelir; yükselir alçalır, tekrar yükselir, yukarısını aşağıdan, dışarıyı içeriden

başlayarak yavaş yavaş değiştirir; uçsuz bucaksız, bilinmez bir kaynaşma. Toplum, dış yüzeyini bırakıp içini

değiştiren bu kazıp oyma işinin pek farkında değildir. Yeraltında ne kadar kat varsa, o kadar farklı iş, o kadar

çeşitli kazı vardır. Bütün bu derin kazılardan ortaya ne çıkar? Gelecek.

Ne kadar derine inilirse, işçiler o kadar es-rarengizleşir. Sonra felsefecinin bilebildiği bir dereceye kadar

çalışma iyidir; o dereceden sonra şüpheli ve karışık bir hal alır; daha aşağılarda ise korkunçlasın Belli bir derinlikten sonra kazılar artık uygarlık için nüfuz edilebilir olmaktan çıkar, insanın nefes alabi-

-232-

leceği sınır aşılmıştır; ucubelerin ortaya çıkmaya başlaması mümkündür.

Aşağıya doğru inen merdiven garip bir merdivendir; basamaklarından her biri felsefenin ayak basabileceği

bir kata karşılık gelir ve burada bazen tanrısal, bazen de şekilsiz olan o işçilerden birine rastlanır. Jean Huss'un altında Luther; Luther'in altında Descartes; Descartes'in altında Voltaire; Vol-taire'in altında Condorcet; Condorcet'nin altında Robespierre; Robespierre'in altında Ma-rat; Marat'nın altında Babeuf vardır. Ve bu böyle sürüp gider. Daha aşağıda belirsizi görünmezden ayıran sınırdan bulanık bir şekilde belki

de henüz var olmayan, başka birtakım karanlık insanlar fark edilir. Dünküler birer tayf, yarınkiler birer hayalettir. Zihnin gözü onları karaltı halinde ayırt eder. Geleceğin embriyo halinde işlenmesi filozofun kurduğu hayallerden biridir.

Arafta cenin halinde bir dünya, ne olağanüstü bir silüet!

Saint-Simon, Owen, Fourier de orada, yan hendeklerin içindedirler.

Hemen daima kendilerini yalnız sanan, ama aslında hiç de öyle olmayan bütün bu yeraltı piyonlarını her ne kadar görünmez, tanrısal bir zincir, haberleri olmaksızın birbirlerine bağlarsa da, onların işlerinin çok farklı olduğu kesindir ve bazılarının ışığı, diğer bazılarının aydınlığına ters düşer. Bazıları cennetliktir, bazıları trajik. Ama birbirlerine ne kadar ters düşerlerse düşsünler, en yükseğinden en karanlığına, en bilgesinden

-233-

en delisine kadar bütün bu işçilerin benzer bir yanları vardır; çıkar kovalamak. Marat, İsa gibi kendisini unuttur. Bunlar kendini bir yana bırakırlar, ihmal ederler, hiç düşünmezler bile. Kendilerinden başka her şeyi görürler. Bir bakışları vardır; bu bakış mutlağı arar. En baştakinin gözlerinde bütün gökyüzü vardır; en sonuncusu da, ne kadar esrarlı olursa olsun, kirpiklerinin altında sonsuzluğun solgun aydınlığını taşır. Her ne yaparsa yapsın, gözbebeğinde yıldız işareti olan herkese saygı duyulur.

Gözbebeğinde karanlık olması da başka bir işarettir. Kötülük o gözbebeğinden başlar. Bakışı olmayan kimsenin karşısında düşününüz ve titreyiniz. Sosyal düzenin kara lağımçıları da vardır.

Bir nokta vardır ki, orada derinleşmek artık gömülmek olur ve ışık tamamen söner.

Belirttiğimiz bütün bu çukurların, yeraltı yollarının, lağımın, bütün bu dehlizlerin altında, yeraltında damar

damar yayılan bütün bu muazzam ilerleme ve ütopya sisteminin altında toprağın çok daha içlerinde Marat'dan da, Babeuf dan da aşağıda, daha çok, daha aşağıda, üst katların hiçbirisiyle bağlantısı olmayan son

lağım oyuntusu bulunur.

Korkunç bir yerdir bu. Sahne altı üçüncü kat dediğimiz burasıdır işte. Karanlıklar çukurudur bu. Körler mahzenidir. İnjemo, cehennem. Burası uçurumlara açılır.

-234-

2. En Dip Çukur

Burada çıkar gözetmezlik kaybolur. İblis belli belirsiz boy gösterir. Herkes kendi çıkarına bakar.

Gözsüz

benlik ulur, araştırır, yoklar ve kemirir. Sosyal Ugolin bu uçurumun dibindedir.

Bu çukurda dolaşan, hayvana yakın, hayalete benzer vahşi silüetler, evrensel ilerlemeyle hiç ilgilenmezler,

bunun ne düşüncesinden ne de adından haberleri vardır; bunların tek kaygısı bireysel doyumdur. Hemen hemen bilinçsizdirler; içleri korkunç bir kazınmaya uğramıştır. İki tane anaları vardır. İki üvey ana, cehalet ve

sefalet. Bir tek rehberleri vardır, ihtiyaç ve bütün doyum şekilleri için, iştah. Hayvanca oburdurlar; yani yırtıcıdırlar, bir zorba gibi değil, bir kaplan gibi. Bu gulyabaniler ıstraptan suça geçerler; kaçınılmaz gelişme,

baş döndürücü sonuç, karanlığın mantığı. Toplumun sahne altı üçüncü katında sürünen şey, artık boğulan mutlak özlem değil, maddenin protestosudur. İnsanoğlu orada ejderha kesilir. Hareket noktası açlık, susuzluktur. Varış noktası iblisleşmektir. Bu mahzenden Lacenaire çıkar.

Az önce dördüncü kitapta üst dehlizin siyaset, devrim ve felsefe oyuğunun bölmelerinden birini gördük. Söylediğimiz gibi, orada her şey asil, saf, vakur ve dürüstü.

13. yy. da Pisa tiranı. İktidardan düşürülüp iki oğluyla Gualandi kulesine kapatılmış; 'Açlık Kulesi' diye bilinen

bu kulede Ugolin oğullarının cesetlerini yemeye çalışmıştır.

-235-

Orada aldanılabilir şüphesiz ve aldanılır da, ama hatalar orada saygıdeğerdir; çünkü öylesine kahramanlık

taşır. Orada yapılan işlerin bütününün adı İlerleme'dir.

Şimdi başka derinlikleri, iğrenç derinlikleri görmenin zamanı geldi.

Toplumun altında büyük kötülük mağarası vardır ve cehaletin ortadan kalkacağı güne kadar da var

olacağını

ısrarla belirtmemiz gerekir.

Bu mahzen, bütün öbür mahzenlerin altındadır ve hepsine düşmandır. İstisna tanımayan kindir o. Bu mahzen, filozof nedir bilmez; hançeri hiçbir zaman kalem yontma-mıştır. Karanlıkla, yazı takımının yüce karanlığıyla hiçbir ilgisi yoktur. Gecenin bu boğucu tavan altında kasılan parmakları hiçbir zaman bir kitabın

yapraklarını çevirmemiş, bir gazetein sayfalarını açmamıştır. Cartouche'a göre Babeuf büyük bir istismarcı;

Schinder-hannes'a göre Marat bir aristokrattır. Bu mahzenin tek amacı her şeyin yıkılmasıdır.

Evet, o her şeyin yıkılmasını ister; üstteki kanallar da dahil. İğrenç kaynaşması içinde o yalnız mevcut sosyal

düzenin altını eşmekle kalmaz, aynı zamanda felsefenin, bilimin, hukukun, insan düşüncesinin, uygarlığın, devrimin, ilerlemenin de altını oyar. Onun adı düpedüz hırsızlıktır, fuhuştur, cinayet ve katletmedir. O zulümdür ve kaos ister. Kubbesi cehaletten örülmüştür.

Bütün diğer dehliz ve kanallar, üsttekiler, tek bir amaca yöneliktirler, en alttakinin yok edilmesine.

Felsefe ve

ilerleme, bütün organ-

-236-

lanıyla birden, gerçeğin düzeltilmesiyle olduğu gibi, mutlağın düşünülmesiyle de bu amaca varmaya çalıştılar.

Cehalet dehlizini yok edin, suç köstebeğini de yok etmiş olursunuz.

Şu yazdıklarımızın bir parçasını birkaç kelimeyle özetleyelim: Toplum için tek tehlike karanlıktır.

İnsanlık, özdeşliktir. Bütün insanlar aynı hamurdan yoğrulmuşlardır. Hiç olmazsa bu dünyada, kaderde hiçbir

ayrılık yoktur. Önce aynı karanlık, geçiş sırasında aynı et, kemik, sonra aynı toz toprak. Fakat insanın hamuruna kansan cehalet onu karartıyor. Bu devasız karanlık insanın içine yayılıyor ve orada kötülük haline

geliyor.

3. Babet, Gueulemer, Claquesous ve Montparnasse

Bir haydut dörtlüsü, Claquesous, Gueulemer, Babet ve Montparnasse 1830'dan 1835'e kadar Paris'in sahne

altı üçüncü katını yönetiyordu.

Gueulemer, kaidesinden düşmüş bir Her-kül'dü. Onun ini, Arche-Marion yeraltı kanalıydı. Altı ayak boyundaydı; mermer gibi göğüs kasları, tunç gibi pazuları vardı, mağara gibi solurdu; gövdesi dev iriliğinde,

kafası kuş kafası kadardı. Görenler onu kalın bez panto-lonlu, pamuklu kadifeden ceketli Farnese Herkülü

sanırdı. Gueulemer, bu heykel gibi yapısıyla canavarlara bile boyun eğdirebilirdi, ama bu canavarlardan biri

olmak daha kolayına gelmişti. Dar alın, geniş şakaklar, yaş

-237-

kırıktan aşağı, ama göz kenarlarında kırışıklıklar, kısa ve sert kıllar, fırça gibi yanaklar ve bir yaban domuzu

sakalı; nasıl bir adam olduğu buradan anlaşılabilir. Kasları çalışmak istiyordu, ama kalın kafalılığı buna hiç niyetli değildi. Koskoca bir tembel kuvvetti o. Aylaklığından ötürü katildi. Melez olduğu sanılıyordu.

1815'te

Avignon'da hamallık ettiğine göre, Mareşal Brune'un katli işine biraz bulaşmış olması muhtemeldi. Bu stajdan sonra haydutluğa geçmişti.

Babet'nin şeffaflığı, Gueulemer'in etine dolgunluğuyla çelişki oluşturuyordu. Babet, sıksa ve bilgindi. Şeffaftı,

ama içini göstermezdi. Kemiklerinden aydınlık geçerdi de, gözbe-beklerinden hiçbir şey geçmezdi.

Kimyager

olduğunu söylerdi. Bobeche'in yanında soytarı yamaklığı, Bobino'nun yanında soytarılık yapmış, Saint Michel'de vodvil oynamıştı. Düşünüp taşınarak hareket eden bir adamdı, hoşsohbetti, gülüşlerinin altını çizer, jestlerini paranteze alırdı. Mesleği, 'devlet başkanı'nın portrelerini ve alçıdan büstlerini açık havada

satmaktı. Bundan başka, diş çekerdi. Panayırlarda harikalar göstermiş, borazanlı, afişli bir barakası olmuştu.

Afişinde şunlar yazılıydı: "Babet, sanatkâr dişçi, akademi üyesi, madenler ve madenimsi cisimler üzerinde

deneyler yapar, diş çeker, meslektaşlarının bıraktığı kırık diş köklerini çıkarır. Fiyatlar: Bir diş bir buçuk frank;

iki diş iki frank; üç diş iki buçuk frank. Fırsattan faydalanınız. (Bu 'fırsattan faydalanmış'ın anlamı, mümkün

olduğu kadar çok dişinizi çektiriniz demektir.) Ev-

-238-

lenmiş, çocukları olmuştu. Karısına ve çocuklarına ne olduğunu bilmiyordu. Onlan mendil kaybeder gibi kaybetmişti. İçinde yaşadığı karanlık dünya için büyük istisna olarak, Babet, gazete okurdu. Gezgin arabasında, yanında ailesi de bulunduğu zamanlarda bir gün Mes-sager'de bir kadının yaşayabilir durumda

dana çeneli bir çocuk dünyaya getirmiş olduğunu okumuş da, şöyle bağırıyordu: "Şansınım içine edeyim! Bana böyle bir çocuk doğurmak karımın aklından bile geçmez!"

O zamandan beri, 'Paris'i eline almak' için her şeyi bırakmıştı. Bu deyiş onundu.

Claquesous kimdi? Geceydi o. Ortalıkta görünmek için gökyüzünün siyaha boyanmasını beklerdi. Akşam olunca, gün doğmadan önce girdiği bir delikten çıkardı. Neredeydi bu delik? Bunu kimse bilmezdi.

Yardakçılıyla zifiri karanlıkta ve ancak onlara sırtını dönerek konuşurdu, adı Claquesous muydu gerçekten? Hayır. Kendisi, "Benim adım hiçbir-şey'dir," diyordu. Ortaya bir mum getirilecek olsa,

hemen

yüzüne bir maske takardı. Vant-rloktu. Babet, onun için, "Claquesous, iki sesli bir gece kuşudur," derdi.

Claquesous, belirsiz, gezgin, dehşetengiz bir adamdı. Kimse onun bir adı olduğundan emin değildi, çünkü Claquesous adı bir lakaptı. Kimse onun bir sesi olduğundan emin değildi, çünkü karnı, ağzından çok konuşurdu. Kimse onun bir yüzü olduğundan emin değildi, çünkü maskesinin altını hiçbir zaman gören olmamıştı. Silinir gibi ortadan kaybolur, yerden biter gibi ortaya çıkardı.

-239-

Uğursuz varlıklardan biri de Montparnas-se'tı. O, bir çocuktü, yirmi yaşında yoktu; güzel bir yüzü, kiraz gibi

dudakları, sevimli siyah saçları, bahar gibi aydınlık gözleri vardı. Bütün kötülükler ondaydı, bütün suçların

özlemine taşırdı. Kötüyü hazmetmek onu daha beter acıktırardı. Sokak çocukluğundan serseriliğe, serserilikten profesyonel katillığe geçmişti. Kibar, kadınsı tavırlı, zarif, güçlü, yumuşak, yırtıcıydı. 1829 modasına uygun olarak, bir tutam saçı açıkta bırakacak şekilde şapkasının kenarını sol yukarıya doğru kaldırırdı. Geçimini gaspçılıkla sağlıyordu. Redingotunun dikışı fevkalâdeydi, ama havı dökülmüştü.

Montparnasse, sefil yaşayan, cinayetler işleyen bir moda tasviriydi. Bu delikanlının bütün hırsızlıklarının nedeni, iyi giyinmek arzusuuydu. Ona; "Sen çok yakışıklısın!" diyen ilk hafifmeşrep işçi kız onun kalbine karanlıkların lekesini bulaştırmış, Habil'den bir Kabil yaratmıştı. Kendisini güzel bulunca, zarif olmak hevesine kapılmıştı. En birinci zerafet aylaklıktır, bir fakirin aylaklığı ise suçtur. Montparnasse kadar yıldırıcı

serseri az bulunurdu. Daha on sekizindeyken arkasında bir sürü leşi vardı. Nice gelip geçen yolcular bu sefilin gölgesi altında, yüzleri bir kan gölünün içinde, yerde yatıyordu. Saçları kıvırtılmış, po-matlı, ince belli,

kadın kalçalı, Prusya subayı büstlü, çevresinde bulvar kızlarının hayranlık mırıltıları, ustaca bağlanmış bir kravat, cebinde askılı bir muşta, yaka iliğinde bir çiçek. İşte, bu mezar züppesi böyle biriydi.

-240-

4. Çetenin Kompozisyonu

Bu haydutlar, dördü birlikte bir tür Proteus' oluşturuyordu. Polis teşkilatının arasından bir yılan gibi süzülür,

Vidocq'un' sir engeli tanımayan bakışlarından 'ağaç, ateş, çeşme gibi çeşitli kılıklara girerek' kaçıp kurtulmaya çalışırlar; birbirlerine adlarını, dalaverelerini ödünç verirler; kendi gölgelerine kaçıp saklanırlar;

birbirlerine sırdaşlık, sığmak-lık ederler; maskeli baloda takma burun değiştirir gibi kişiliklerini değiştirirler;

bazen bir tek kişi olacak kadar basitleşir, bazen de Co-co-Latour'un bile onları bir sürü adam sanacağı kadar

çoğalırlardı.

Bu dört adam, hiç de dört adam değildiler; Paris'te uluorta iş gören bir tür dört başlı bir hırsız; toplumun

dibinde gizli bir inde yaşayan canavar, bir kötülük ahtapotuydular.

Dallan budakları ve ilişkilerinin alt şebekesi sayesinde Babet, Gueulemer, Claqueso-us ve Montparnasse, Seine idari bölgesinde soygun ve cinayet tuzaklarının genel müteahhitliğini ele geçirmişlerdi. Bu cins fikirlerin mucitleri, hayalgüçleri karanlık insanlar, projelerinin icrası için onlara başvururlardı. Bu dört canıye,

konunun taslağını verir, onlar da oyunun sahneye konulmasını üstlenir -

* Eski Yunan mitolojisinde deniz tanrısı Poseidon'un oğludur. Kâhindi; ancak çok defa kehanetlerini söylemekten kaçınır ve ısrar edenlerden kurtulmak için de kendisini çeşitli şekillere sokardı.

•* Haydutluktan gelme çok ünlü bir Paris Emniyet Müdürü. Birtakım suçlar işleyip küreğe mahûm edildikten

sonra, suçlulara kök söktüren bir emniyet âmiri olmuştur.

-241-

lerdi. Senaryo üzerinde çalışırlardı. Yardıma ihtiyaç duyulan ve yeterince kazançlı bütün suikastlara daima

uygun miktar ve uygun vasıfta personel sağlayabilecek durumdaydılar. Bir suçun adama ihtiyacı oldu mu, hemen ikinci elden yarıdakçılar kiralarlardı. Bütün mağara trajedileri için hazır bekleyen bir karanlık aktörler

trupuna sahiptiler.

Genellikle gece bastırırken, yani uyandıkları saatte, Salpetriere yakınlarındaki steplerde toplanıyorlardı. Orada işlerini konuşurlardı. Önlerinde on iki karanlık saat bulunduğuna göre, bunu nasıl kullanacaklarını kararlaştırırlardı.

Bu dört adamın ortaklığına yeraltı çevrelerinde Patron-Minette adı veriliyordu.

Her gün biraz daha kaybolan, eski fevkalade renkli halk dilinde Patron-Minette sabah demektir; tıpkı entre

chien et loup'un (köpekle kurt arası) alacakaranlık anlamına gelmesi gibi. Bu Patron-Minette adı, büyük olasılıkla, işlerinin bittiği saatten geliyordu; çünkü şafak vakti hayaletlerin kaybolduğu ve haydutların ayrılıp

dağıldıkları saattir. Bu dört adam, işte bu ad altında tanınmışlardı. Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı, Lecenaire'i hapisanede görmeye gittiği zaman, bir suç hakkında ona sorular sormuştu. Lecenaire, suçu inkâr ediyordu. Başkan, "Kim yaptı bunu?" diye sordu. Lecenaire, hakim için muamma dolu, ama polis için apaçık olan şu cevabı verdi: "Belki Patron-Minette yapmıştır."

Bazen bir piyesin nasıl bir şey olduğu ki-

-242-

şilerin adlarından çıkartılabilir. Bunun gibi, bir haydut çetesi hakkında da haydutların listesine bakarak bir

değerlendirme yapmak az çok mümkündür. İşte, Patron-Minette'in bellibaşlı üyelerinin adları -çünkü bu adlar

bazı özel kişilerin hafızalarında hâlâ yaşamaktadır- şunlardı:

Panchaud, namıdiğer Printanier ya da namıdiğer Bigrenaille.

Brujon, (Bir Brujon Hanedanı vardı, bundan sonra değineceğiz.)

Boulatruelle, daha önce gördüğümüz yol işçisi. Laveuve.

Finistere.

Homere-Hugo, Zenci.

Mardisoir.

Depeche.

Fauntleroy, namıdiğer Bouquetiere.

Glorieux, serbest bırakılmış forsa.

Barrecarrosse, namı diğeri Dupont.

L'esplandu-du-Sud

Poussagrive.

Carmagnolet

Kruideniers, namıdiğer Bizarro.

Mangedentelle

Les-pieds-en-1'air

Demi Hard, namıdiğer Deux-milliards. Vb.

Gerisini bırakıyoruz, ama en kötülerini değil. Bu adlar birer simadır. Yalnız tek tek kişileri değil, cinsleri de

ifade ederler. Bu adlardan her biri, uygarlığın altında biten bi-çimsiz mantar çeşitlerine tekabül eder.

Yüzlerini göstermekte pek cimri olan bu yaratıklar, öyle sokaklardan gelip geçtiğini

-243-

gördüklerimizden değildiler. Geçirdikleri vahşet dolu gecelerden yorgun düşmüş halde, kâh alçı fırınlarında,

kâh Montmartre'in ya da Montrouge'un terk edilmiş taş ocaklarında, bazen de lağımlarda yatmaya giderler,

toprak altında gizlenirlerdi.

Ne oldu bu insanlar? Onlar bugün de var. Onlar her zaman var olmuşlardır. Horace, onlardan söz eder:

"Ambubaiarum collegia, pharmacopoloe, mendici, mimoe," ve toplum ne ise öyle olmaya devam ettiği sürece, onlar da ne iseler öyle olacaklardır. Mahzenlerinin karanlık tavanı altında, toplumun

sızıntılarından

durmadan yeniden doğarlar. Hep aynı hayaletler halinde hortlarlar; yalnız, aynı adları taşımazlar artık ve aynı, derinin, postun içinde değildiler.

Bireylerin kökü kazınır, kabile varlığını sürdürür. Hep aynı melekelere, becerilere sahiptirler. Gezgün dilenciden serseriye kadar, bu ırk saflığını, katıksızlığını korur. Ceplerdeki keseleri keşfederler, yelek ceple-

rindeki saatlerin kokusunu alırlar. Altının, gümüşün onlar için bir kokusu vardır. Bazı saf burjuvaların, deyimi

yerindeyse, keriz gibi bir görünüşleri vardır. Bu adamlar, bu burjuvaları sabırla izlerler. Bir yabancı, bir taşralı

önlerinden geçerse bir örümcek gibi titrerler.

Bu adamlara, geceyansma doğru, ıssız bir bulvarda rastlar ya da onları görecek olsanız ürkütücü, korkunçturlar. İnsana değil, canlı karanlıktan yapılmış şekillere benzerler; sanki tabiatın icabı karanlıkla

tekvücutturlar,

-244-

ondan ayrı değildiler; ruhları karanlıktan ibarettir ve ancak kısa bir süre için, birkaç dakikalık bir canavar

hayatı yaşamak için geceden aynılıp çıkmışlardır.

Bu gulyabanileri yok etmek için gerekli olan nedir? Aydınlık. Dalga dalga aydınlık. Hiçbir yarası şafağa dayanamaz. Toplumu altından aydınlatınız.

-245-

SEKİZİNCİ KİTAP

KÖTÜ FAKİR

1. Marius,

Şapkalı Bir Kız Ararken, Kasketli Bir Adama Rastlıyor

Önce yaz, sonra sonbahar geçti; kış geldi. Ne M. Leblanc ne de genç kız Luxembourg'a bir daha adım atmamışlardı. Marius'ün kafasında artık tek bir düşünce vardı: O tatlı, o tapılası çehreyi tekrar görmek. Durmadan arıyor, her tarafta arıyor, hiçbir şey bulamıyordu. Heyecanlı, hayalperest, kararlı, ateşli ve metin

adam, kadere cüretkârca meydan okuyan, gelecek üstüne gelecek kuran beyin, planlar, projeler, gurur, düşünce ve irade dolu kafası olan eski Marius değildi artık; kaybolmuş bir köpeğe dönmüştü. Simsiyah bir

kedere düştü. Her şey bitmişti. Çalışma onu bezdiriyor, gezinti yoruyor, yalnızlık sıkıyordu; önceleri biçimlerle, ışıklarla, seslerle, öğütlerle, umutlarla, ufuklarla, derslerle dolu olan engin doğa şimdi bomboştu

karşısında. Her şey kaybolmuş, yok olmuş gibi geliyordu ona.

Düşünüp duruyordu, çünkü elinden başka şey gelmiyordu. Ama düşünceleri de artık ona zevk vermez olmuştu. Onların durmadan

-247-

alçak sesle kendisine yaptıkları her teklifi, karanlıklar içinden; neye yarar ki, diye geri çeviriyordu.

Bin kere pişman oluyordu. Neden onu takip ettim? Onu sadece görmekle bile ne kadar mutluydum! Bana bakıyordu; muazzam bir şey değil miydi bu? Beni sever gibi bir hali vardı. Bu her şey demek değil miydi? Bundan başka neydi ki sanki istediğim? Bunun ötesinde bir şey yok ki, saçmalık ettim. Kabahat bende. Huyu

gereği hiçbir şey söylememişti Courfeyrac'a, ama o da kendi huyu gereğince her şeyi az çok tahmin ediyordu. Bu yüzden, başlangıçta pek şaşırarakla beraber, Marius'ü âşık olduğu için kutlamıştı. Fakat sonra

Marius'ün böyle melankoliye düştüğünü görünce, ona, "Görüyorum ki, düpedüz hayvanlık etmişsin," dedi, "hadi, kalk Chau-miere'e gidelim."

Bir keresinde Marius, güzel bir eylül güneşinin yüreğine verdiği güvenle, Courfeyrac, Bossuet ve Grantaire'in

kendisim Sceaux balosuna götürmelerine razı olmuştu. Orada belki onu görebileceğini umuyordu. Ne hayal!

Elbette, aradığını görememişti orada. "Oysa, bütün kayıp kadınlar burada bulunur," diye Grantaire, kendi

kendine homurdanıyordu. Marius, dostlarını baloda bırakıp, tek başına, yaya, yorgun, hummalı, gecenin içinde gözleri bulanık ve kederle geriye döndü. Eğlence dönüşü yanından geçen ve içleri şarkı söyleyen yaratıklarla dolu neşeli arabaların gürültüsünden ve tozundan şaşkınlıktan haldeydi; umut ve cesaretini kaybetmişti; sakinleş-

-248-

mek için yoldaki ceviz ağaçlarının buruk kokusunu içine çekiyordu.

Gittikçe daha yalnız, daha çökmüş bir hayat sürmeye başladı; kendini tamamen bunalımına vermişti; acısının içinde tıpkı tuzağa düşmüş kurt gibi dolanıyordu; her yerde kayıp varlığı arıyordu; aşktan aptallaşmıştı.

Başka bir kez de, üzerinde garip bir şekilde etkileyen bir rastlantı geldi başına. Invali-des Bulvan'na yakın

küçük sokaklardan birinde bir işçi gibi giyinmiş ve başında, kenarından bembeyaz saç tutamları çıkmış uzun

siperli kasket bulunan bir adamla karşılaşmıştı. Bu beyaz saçların güzelliği Marius'ün dikkatini çekti; acı bir

düşünceye dalmış gibi ağır ağır yürüyen bu adama iyice baktı. Tuhaf şey, M. Leblanc'ı tanıyormuş gibi olmuştu. Kasketten görebildiği kadarıyla aynı saçlar, aynı profildi bu; yürüyüş de aynıydı, yalnız daha üzgündü. İyi ama, bu işçi kıyafeti niye? Ne demek oluyordu bu? Bu kılık değiştirme ne anlama geliyordu? Marius buna çok şaşıtı. Kendini toparlar toparlamaz, ilk hareketi bu adamı izlemeye koyulmak oldu. Kim bilir, belki de aradığı izi en sonunda ele geçirmişti? Her durumda adamı yakından görüp bu sırrı aydınlatmak şarttı. Ne

var

ki bu fikir aklına geldiğinde artık çok geçti; adam ortadan kaybolmuştu bile. Küçük yan sokaklardan birine

sapmıştı. Marius, onu bir daha bulamadı. Bu rastlantı onun kafasını birkaç gün meşgul etti, sonra kafasından

silinip gitti. "Adam sen de," dedi kendi kendine, "herhalde bir benzerlikten başka bir şey değildi."

-249-

2. Bir Buluş

Marius hâlâ Gorbeau viranesinde oturuyordu. Orada kimseye dikkat ettiği yoktu.

Aslında o tarihte bu virane evde Mari-us'ten ve onun bir defaya mahsus olmak üzere kiralarını ödediği Jondrette'lerden başka oturan yoktu. Marius de zaten o güne kadar Jondrette'lerden ne babayla, ne anayla

ne de kızlarla konuşmamıştı. Öbür kiracılar ya taşınmışlar, ya ölmüşler ya da kiralarını ödemedikleri için

atılmışlardı.

O kış, günlerden birinde, öğleden sonra güneş biraz yüzünü göstermişti. Ama o gün 2 Şubat, yani Chandeleur Yortusu günüydü. Altı haftalık bir soğğun habercisi olan o günün hain güneşi, Mathieu Laensberg'e haklı olarak şu klasikleşmiş iki mısra ilham etmiştir.

Güneş ışıtsa da dünyayı Yine inine döner ayı

Marius henüz çıkmıştı ininden; gece oluyordu. Akşam yemeği saatiydi; çünkü, yazık ki yeniden akşam yemeklerini yemesi gerekmişti! Ey ideal tutkuların kusurlu yanları!

Marius, kapısının eşliğini aştığı sırada Ma'am Bougon, şu ünlü monologunu söyleyerek oraları süpürüyordu: "Şimdi ucuz ne kaldı ki? Her şey ateş pahası. Ucuz olan yalnız dünyanın çilesi; o bedava, dünyanın çilesi bedava!"

Marius, Saint-Jacques Sokağı'na varmak için şehir kapısına doğru, bulvardan ağır ağır

-250-

yukanya çıkıyordu. Kafası önüne eğik, düşünceli düşünceli yürüyordu.

Birdenbire karanlıkta itildiğini hissetti; döndü, baktı, eskiler içinde iki genç kız gördü; birisi ince uzun, öbürü

biraz daha kısa boyluydu. Hızla geçiyorlardı; nefes nefese ve ürkmüştüler; kaçak gibi bir halleri vardı;

Marius'la karşılaşmış, onu görmemiş, geçerken ona çarpmışlardı. Marius, alacakaranlıkta, onların kanı çekilmiş yüzlerini, dağınık saçlarını, iğrenç başlıklarını, partial etekliklerini ve çıplak ayaklarını fark ediyordu.

Bir yandan koşuyor, bir yandan da konuşuyorlardı. Uzun boylusu, alçak sesle şöyle diyordu:

"Aynasızlar geçti. Az kalsın beni dalgaya getirip enseliyorlardı!" Öteki cevap veriyordu: "Gördüm onları. Fertiği çektim, çektim, çektim!"

Marius, bu müthiş argodan, jandarmaların ya da devriye gezen polislerin bu iki çocuğu tam yakalayacakları

sırada, onların kaçıp kurtuldukları anlamını çıkardı.

Kızlar, Marius'ün arkasında kalan ağaçların altına daldılar ve orada, karanlığın içinde kısa bir süre belli belirsiz bir beyazlık oluştu, sonra bu beyazlık silindi gitti. Marius bir an durmuştu. Tam yoluna devam etmek

üzereyken, yerde, ayaklarının dibinde kurşuni renkte küçük bir paket gözüne ilişti. Eğilip aldı. İçinde kâğıtlar

varmış duygusu veren bir zarftı bu.

-251-

"İyi," dedi, "şu zavallılar düşürmüş olmalılar."

Geriyeye, geldiği yöne doğru yürüdü, seslendi, ama kızları bulamadı. Artık uzaklaşmış olduklarını düşündü, paketi cebine koydu ve yemeğe gitti.

Yolda giderken Mouffetard Sokağı'nda, kapı girişlerinden birinde, üç sandalyenin üzerine konulmuş, üzeri

siyah kumaşla örtülü ve bir mumla ışılandırılmış bir çocuk tabutu gördü. Alacakaranlıkta gördüğü iki kız

hatırladı.

"Zavallı analar!" diye düşündü, "Çocuklarının ölümünü görmekten daha hazin bir şey var; onların kötü bir hayat sürdüklerini görmek."

Sonra, kederini değiştiren bu gölgeler aklından çıktı, tekrar her zamanki kaygılarına gömüldü. Yeniden Luxembourg Parkı'nın güzel ağaçları altında, açık havada, gün ışığında aşk ve mutlulukla geçen altı ayını düşündü.

"Hayatım ne kadar karardı!" dedi kendi kendine, "Gerçi genç kızlar yine çıkıyorlar karşıma. Yalnız, eskiden

onlar melektiler, şimdiyse birer mezar kaçkını."

3. Quadrifrons'

Gece, yatmak için soyunurken, eli ceketinin cebinde, bulvarda bulup aldığı pakete rastladı. Onu unutmuştu.

Paketi açmanın yararlı olacağını, eğer gerçekten şu kızlara aitse, içinde belki adreslerinin bulunduğunu

• Dörtüzlü.

-252-

ya da hiç olmazsa onu kaybeden kimseye geri verebilmesi için gerekli bilgileri taşıdığını düşündü.

Mühürlü değildi. Zarfı açtı ve içinde yine mühürlü olmayan dört mektup vardı.

Üzerlerinde adresleri yazılıydı.

Dördünden de berbat bir tütün kokusu yayılıyordu.

Birinci mektup şu adresi taşıyordu: 'Sayın Madam Markiz De Grucheray, Mebusan Meclisi karşısındaki meydan, No...'

Marius, aradığı bilgileri burada bulabileceğini düşündü. Zaten mektup da kapalı olmadığından, herhalde okumasında bir sakınca yoktu.

Mektup şöyle yazılmıştı:

"Sayın Markiz,

Merhamet ve rahmet erdemi, toplumu en sıkı şekilde bağlayan erdemdir. Hıristiyanlık duygunuzu harekete

geçiriniz, sadakat ve vefakârlığın ve kutsal meşrutiyet davasına bağlılığın kurbanı olan, bu davayı savunmak

için kanını harcayan, bütün servetini feda eden ve bugün büyük bir sefalet içinde bulunan bu talihsiz İspanyola merhamet dolu bakışlarınızı çeviriniz. Saygıdeğer kişiliğinizin ve şerefi yaralarla dolu bir askerin,

aşın çile dolu bir hayatı koruyabilmesi için ona bir yardım bağışlayacağınızdan asla şüphesi

bulunmamaktadır. Ruhunuzu harekete geçiren insanlık duygusuna ve sayın Markizin talihsiz bir ulusa duyduğu ilgiye peşinen güvenmektedir. Ricaları boşuna ol-

-253-

mayacak ve minnettarlıkları onun büyüleyici hatırasını koruyacaktır.

Taşıma ile onur duyduğum derin saygı duygularıyla Madam.

DON ALVERES, İspanyol süvari yüzbaşı; ülkesine yolculuk yaparken, yolculuklarını sürdürme imkânı bulamayıp, Fransa'da kalan kral yanlısı mülteci."

İmzaya hiçbir adres eklenmemişti. Marius adresi ikinci mektupta bulmayı umdu. Üzeri şöyle yazılmıştı:

"Sayın

Madam Kontes De Montvernet, Cassette Sokağı, No:9."

Marius, ikinci mektupta şunları okudu:

"Sayın Kontes,

Sonuncusu sekiz aylık olan altı çocuklu bir ailenin talihsiz annesiyim. Son lohusahğımdan beri hastayım. Kocam tarafından terk edildiğim beş aydan beri dünyada hiçbir gelirim olmadığından, korkunç yoksulluk içindeyim.

Sayın kontesin yardım umuduyla, derin saygılar Madam.

BALIZARD ANA"

Marius, üçüncü mektuba geçti. Bu da, öbürleri gibi bir rica mektubuydu. İçinde şunlar yazılıydı:

"Mösyö Pabourgeot, seçmen, toptan tuhafiyeci. Saint-Denis Sokağı, Aux Fers Sokağı köşesi.

Bu mektubu size, sempatilerinizin kıymetli lütfunu bana bahşetmenizi ve Theâtre-Fran-çais'e dram yollamış bulunan bir edebiyatçıy-
-254-

la ilgilenmenizi rica etmek için gönderiyorum. Dramın konusu tarih olup, olay İmparatorluk devrinde Auvergne'de geçmektedir. Üslubu, sanırım doğal ve espirilidir ve bazı yetenekleri olabilir. Dört yerinde şarkı olarak okunacak kıtalar vardır. Komik, ciddi, beklenmedik olaylar, eserde karakterlerin çeşitliliğine karışmakta ve bütün entrikaya hafifçe bir romantizm rengi yayılmaktadır. Entrikaya gelince, o esrarlı bir şekilde gelişmekte ve çarpıcı ani dönüşümler geçirdikten sonra birtakım parlak sahne darbeleri arasında çözülmektedir.

İlkesel amacım, yüzyılımızın insanını gitgide canlandıran ihtirası, yani modayı, hemen her yeni rüzgârla değişen bu kaprisli ve grotesk rüzgâr horozunu tatmin etmektir.

Bu beceri ve niteliklere rağmen bazı imtiyazlı yazarların kıskançlığının ve bencilliğinin tiyatro dışında kalmama yol açmasından endişelenmekteyim, çünkü mesleğe yeni katılmış olanlara içirilen acı iksirleri bilmez değilim.

Sayın Pabourgeot, edebiyatçıların aydın kafalı koruyucusu olarak taşıdığınız haklı şöhretsiz kızımı göndermek cesaretini bana verdi. Kendisi, size bu kış mevsiminde ekmezsiz ve ateşsiz kalacak derecede muhtaçtır. Yazdığım dramı ve bütün ileride yazacaklarımı size bahşetmemi kabul buyurmanızı rica edişim,

sizin himayenize sığınmak ve yazılarımı adınızla süslemek şerefine ne kadar istekli olduğumun delilidir.

Beni

en mütevazi teklifinizle şereflelendirmeye tenezzül buyurursanız, size olan minnet borcumu ödemek kaygısıyla

hemen bir manzum piyes yazmaya

-255-

koyulacağım. Mümkün olduğunca mükemmel olmasına gayret edeceğim bu piyes, dramın başına eklenmeden ve sahneye verilmeden önce size gönderilecektir.

Mösyö ve Madam Pabourgeot'ya, en derin saygılarımla."

GENFLOT, edebiyatçı.

Not: Hiç olmazsa kırk metelik.

Bizzat gelmeyerek, kızımı gönderdiğim için özür dilerim, ama üzücü giyim nedenleri beni dışarı çıkmaktan,

ne yazık ki men ediyor!"

Marius, nihayet dördüncü mektubu açtı. Üstünde şu adres vardı: "Saint-Jacques-du-Haut-Pas Kilisesi'ndeki

hayırsever mösyöye."

İçinde şu birkaç satır bulunuyordu.

"Hayırsever insan,

Kızıyla birlikte gelmek tenezzülünde bulunursanız, sefil bir felakete tanık olursunuz ve size belgelerimi gösteririm.

Bu yazılarınız karşısında cömert ruhunuz hassas bir iyilikseverlik duygusuyla harekete geçecektir, çünkü hakiki filozoflar daima şiddetli heyecanlar duyarlar.

Merhametli insan, kabul ediniz ki, biraz yardım görebilmek için, en zalim ihtiyaçların pençesinde kıvrınmak

ve ne acıdır ki, sanki sefaletimizin hafifletilmesini beklerken ıstırap çekmekte ve açlıktan ölmekte serbest

değilmişiz gibi, bunu resmi makamlara tasdik ettirmek gerekiyor. Kaderler bazıları için çok felaketli, bazıları

içinse fazla cömert, fazla koruyucu olmaktadır.

-256-

Ziyaretinizi ya da tenezzül buyurursanız, bağışınızı bekler, taşımakla onur duyduğum saygı hislerimi kabul etmenizi rica ederim.

Gerçekten yüce insan, itaatli köleniz, P. FABANTOU, tiyatro artisti."

Marius, bu dört mektubu okuduktan sonra, eskiye göre fazla ileri gitmiş bulunuyordu.

Öncelikle, imza sahiplerinden hiçbiri kendi adreslerini vermiyordu.

Sonra, mektuplar dört ayrı kişiden, yani don Alveres, Balizard kadın, şair Genflot ve tiyatro artisti Fabantou'dan geliyor gibi görünüyordu, ama bir gariplikleri vardı, dördü de aynı yazıyla yazılmışlardı. Hepsinin de aynı kişiden geldiği dışında bir sonuç çıkarılamazdı bundan.

Ayrıca dört mektupta da aynı san, kaba kâğıt kullanılmış olması, aynı tütün kokusunun bulunması ve üslup değişikliği yapılmak istendiği açıkça belli olduğu halde, aynı imla yanlışlarının hepsinde derin bir rahatlıkla

tekrarlanması ve edebiyatçı Genflot'nun bu konuda İspanyol yüzbaşından hiç de geri kalmaması, bu tahmini

akla daha da yatkın kılıyordu.

Bu küçük sırrı keşfetmeye çalışmak boşu-naydı. Bir buluş olmasa, bunun boş bir aldatmaca olduğu söylenebilirdi. Marius, fazlasıyla kederliydi zaten, tesadüfün bir şakasını bile hoş karşılayacak, kaldırım taşlarının kendisine oynamak ister göründükleri oyuna kapılacak halde değildi. Kendisiyle alay eden dört mektubun arasında kendisini körebe durumunda hissediyordu.

-257-

Kaldı ki bu mektupların, Marius'ün bulvarda rastladığı genç kızlara ait olabileceğini gösteren herhangi bir

işaret de yoktu ortada. Sonuç olarak, besbelli değersiz kâğıt parçalarıydı bunlar.

Marius, hepsini yeniden zarfın içine koyup, bir köşeye attı ve yattı.

Sabah saat yediye doğru kalkmış, kahvaltısını etmiş, çalışmaya hazırlanıyordu ki, kapısı yavaşça vuruldu. Hiçbir varlığı malı, mülkü olmadığı için, odasının anahtarını kilidinden çıkarmazdı; ancak bazen seyrek de olsa, acele bir iş üzerinde çalıştığında kapısını kilitlerdi. Hatta evde yokken bile anahtarını kilidin üzerinde

bırakırdı. "Soyacaklar sizi," derdi Ma'am Bou-gon, "Neyi?" derdi Marius de. Ama gerçekten de Ma'am Bougon'a zaferin tadını tattırmak üzere bir gün Marius'ün bir çift eski ayakkabısını çalmışlardı.

Kapı ilk seferindeki gibi, gayet yavaş ikinci bir kez daha vuruldu.

Marius:

"Giriniz," dedi.

Kapı açıldı.

Marius, masanın üzerindeki kitaplardan ve yazılardan gözünü ayırmadan:

"Ne istiyorsunuz Ma'am Bougon?" dedi.

"Affedersiniz mösyö."

Paslı, titrek, boğuk, pürüzlü, alkolden, içkiden kısılmış bir yaşlı adam sesiydi bu.

Marius hızla döndü ve karşısında genç bir kız gördü.

-258-

4. Sefalet İçinde Bir Gül

Gencecik bir kız, aralanmış kapıda ayakta duruyordu. Sefil odaya gün ışığının girdiği çatı penceresi, tam kapının karşısındaydı ve bu çehreyi donuk bir ışıkla aydınlatıyordu. Soluk, çelimsiz, bir deri, bir kemik bir

yaratıktı bu. Titreyen, buz kesmiş bu çıplaklığın üzerinde bir gömlekle bir eteklikten başka bir şey yoktu.

Kuşağı ve saçının bağı sicimdendi, omuz kemikleri gömleğinden sivri sivri dışarı çıkmıştı; sarımsı bir solgunluğu vardı; köprücük kemikleri sapsarı, elleri pembeydi; ağzı yan aralık ve eğriydi; dişleri keşiş diş gibi; ferî sönmüş gözleri küstah ve bayağıydı; kavruk bir genç kız şekliyle, ahlaksız yaşlı bir kadın bakışına sahipti; on beş yaşla elli yaşın kanşımı gibi bir şeydi; aynı zamanda hem güçsüz, hem korkunç, ağılatamadıklarını titreten türden bir varlıktı.

Marius ayağa kalkmış, rüyalara giren ha-yelet şekillerine benzeyen bu yaratığı bir tür şaşkınlıkla gözden

geçiriyordu.

İşin en acıklı yanı, bu kızın dünyaya çirkin olmak için gelmemiş olmasıydı. Hatta çocukluğunda güzel bile olması gerekirdi. Yaşının hoşluğu, sefahat ve sefaletin vaktinden önce getirdiği iğrenç yaşlılığa karşı hâlâ

mücadele etmekteydi. On altı yaşındaki bu yüzde bir güzellik kalıntısı can çekişiyordu; tıpkı bir kış gününün

seherinde korkunç bulutla-ın altında sönen soluk güneş gibi.

Bu yüz Marius'e büsbütün yabancı gelmedi. Onu bir yerden hatırlar gibiydi.

-259-

"Ne istiyorsunuz matmazel?" diye sordu.

Genç kız, sarhoş bir kürek mahkûmu sesiyle cevap verdi:

"Size bir mektup getirdim Mösyö Marius."

Marius'e adıyla hitap ediyordu. Bu durumda Marius, kızın kendisiyle ilgili bir işi olduğundan şüphe edemezdi;

ama bu kız kimdi? Adını nereden biliyordu?

Kız, Marius'ün içeri buyur etmesini beklemeden odaya girdi. Can sıkıcı bir güvenle odaya ve yapılmamış yatağa bakarak, kararlı bir tavırla yaklaştı. Ayakları çıplaktı. Eteklüğünde-ki geniş deliklerden uzun bacakları

ve zayıf dizleri görünüyordu. Soğuktan titriyordu.

Gerçekten de elinde bir mektup tutuyordu. Onu Marius'e uzattı.

Marius, mektubu açarken, geniş, iri mühür hamurunun henüz ıslak olduğunu far-ketti. Mesaj pek uzaktan gelmiş olamazdı. Okudu:

"Nazik komşum, delikanlı!

"Bana yaptığınız iyiliği, altı ay önce kiramı ödediğinizi öğrendim. Sağ olun delikanlı. Büyük kızım size, iki gündür dört kişi, bir lokma ekmeğimizin olmadığını söyleyecektir. Eşim de hasta. Eğer tahminimde yanılmıyorsam, bu beyan karşısında yüce yüreğinizin insaniyete geleceğini ve lütfedip küçük bir iyilikte bulunarak bana yardımcı olmak arzusunu yerine getireceğinizi ümit etmem gerektiğine inanıyorum. İnsanlığın hayrına çalışanlara borçlu olduğumuz üstün saygılarımla.

JONDRETTE -260-

Not: Kızım emirlerinizi bekleyecektir aziz Mösyö Marius."

Marius'ün kafasını önceki akşamdan beri meşgul eden karanlık maceranın ortasında bu mektup, mahzende

bir mum gibiydi. Birdenbire her şey aydınlandı.

Bu mektup, öbür dört mektubun geldiği yerden geliyordu. Yazı aynı, üslup aynı, imla aynı, kâğıt aynı, tütün

kokusu aynıydı.

Ortada beş mektup, beş hikâye, beş isim, beş imza vardı, ama imzalayan tek kişiydi. İspanyol yüzbaşı Don

Alveres, talihsiz ana Ba-lizard, dram şairi Genflot, yaşlı komedyen Fa-bantou, bu dört kişinin de adı Jondrette' ti, elbette Jondrette'in de adı gerçekten Jondrette ise.

Marius, bu viranede oldukça uzun süredir oturmasına rağmen, daha önce de söylediğimiz gibi, bu pek aşağılık komşusunu görmek, hatta daha doğrusu fark etmek fırsatını çok seyrek bulabilmişti. Onun akli fikri

başka taraftaydı ve o taraf neresiyse, bakış da oraya döner. Jondrette'lerle koridorda, merdivende birçok

defa karşılaşmış olması gerekirdi, ama onun için onlar birer gölgeden başka bir şey değildiler. O kadar az

dikkat etmişti ki, önceki akşam bulvarda Jondrette'in kızlarına çarptığı halde, tanımamıştı; evet, belli ki Jondrette'in kızlarıydı onlar ve bu yüzdendir ki, şimdi şu odasına giren kız, tiksinti ve merhametle birlikte,

daha önce başka bir yerde rastlamış olmanın belirsiz anısını uyandırmıştı.

-261-

Şimdi her şeyi apaçık görüyordu. Komşusu Jondrette'in mesleği, düştüğü sefil durumda hayırsever kimselerin şefkat ve merhamet duygularım sömürmekti. Adresler elde ediyor, zengin ve merhametli olduklarına hükmettiği kişilere uydurma adlarla mektuplar yazıyor, kızları da, sakınca ve tehlikeleri üstlenerek bu mektupları taşıyorlardı; çünkü bu baba, kızlarını bu şekilde tehlikeye atabilecek kadar alçalmıştı; kaderiyle kumar oynuyor, kızlarını ortaya sürüyordu. Marius, kızların bir önceki günkü kaçırlarına,

nefes nefese hallerine, korkularına ve işittiği o birkaç argo söze bakarak, bu talihsizlerin muhtemelen bilinmez bazı başka karanlık meslekler daha yaptıklarını ve böylece bugünkü yapısıyla toplumun içinde,

ne çocuk, ne kız, ne de kadın olan iki sefil varlığın hem kirli, hem masum ucubelerin doğduğunu anlıyordu. Sefaletin meyveleriydi bunlar.

Adı, yaşı, cinsiyeti olmayan hazin yaratıklar ki, onlar için artık ne iyilik ne de kötülük mümkündür ve onlar

daha çocukluktan çıkarken bile artık bu dünyada hiçbir şeyleri yoktur. Özgürlükten yoksun, erdemsiz, sorumsuz, hiçbir şeysiz. Henüz dün açılmışken, bugün solan bu ruhlar, sokağa düşüp, çamurlara bulanmış ve

bu arada bir tekerleğin gelip kendilerini ezmesini bekleyen çiçeklere benzerler.

Marius, şaşkın ve acıyan gözlerle ona bakarken, genç kız da bir hayalet cüretkârlığıyla çatı katının içinde

gidip geliyordu. Çıplaklığına hiç aldırmış etmeden, serbestçe hareket

-262-

edip duruyordu. Pejmürde, yırtık gömleği ikide birde hemen hemen beline kadar düşüyordu. Sandalyeleri yerinden çekiyor, komodinin üzerinde duran eşyasını karıştırıyor, Mari-us'un elbiselerine dokunuyor, köşe

bucakta ne var, ne yok araştırıyordu.

"A, aynanız da varmış!" dedi.

Sanki orada yalnızmış gibi, boğazdan gelen kısık sesinin hazinleştirdiği vodvil parçaları, deli dolu nakaratlar

mırıldanıp duruyordu.

Bu pervasızlığın altından adeta bir ezilmişlik, bir huzursuzluk, bir horgörölmüşlük belli olmaktaydı.

Küstahlık,

bir çeşit utanmadır. Kızın, gün ışığından korkan ya da kanadı kırılmış bir kuş gibi odanın içinde çırpınmasını,

daha doğrusu uçuşmasını görmek kadar hazin bir şey olamazdı. Başka yetişme şartları, başka bir sosyal kader içinde, bu genç kızın şen ve özgür havasının tatlı ve sevimli bir hal alabileceği hissediliyordu.

Hayvanlar arasında bir güvercin olmak için doğmuş bir yaratığın, bir yırtıcı kuşa döndüğü hiçbir zaman görülmemiştir. Bu yalnız insanlarda görülür.

Marius düşünüyor, istediği gibi davranması için, ona müdahale etmiyordu.

Kız masaya yaklaştı.

"A! Kitaplar," dedi.

Donuk gözlerinden bir pınlı geçti. Ekledi:

"Okumasını bilirim ben."

Sesindeki eda, bir şeyle övünmenin mutluluğunu ifade ediyordu. Hiçbir insan böyle bir mutluluğa karşı ilgisiz

olamaz. Masanın

-263-

üstünde açık duran kitabı hırsla kapdı ve oldukça hızlı bir şekilde okudu:

"... General Bauduin, tugayındaki beş taburla Waterloo Ovası'nın ortasındaki Hougo-mont Şatosu'nu zaptetme emri aldı..."

Okumasını kesti:

"Ah! Waterloo! Ben bunu biliyorum. Evvel zamandaki bir savaş bu. Babam bulunmuş orada. Babam orduda hizmet etti. Biz, evde hepimiz sapına kadar Bonaparte'çiyizdir ha! İngilizlere karşıdır Waterloo."

Kitabı bıraktı, bir kalem aldı, bağırdı:

"Ben yazmasını da bilirim!"

Kalemi mürekkebe batırdı ve Marius'e dönerek:

"Görmek ister misiniz? Bakın, göstermek için bir kelime yazacağım."

Marius'ün cevap vermesine vakit kalmadan, masanın ortasında duran bir kâğıdın üzerine şunu yazdı:

'Aynasızlar burada.'

Sonra kalemi elinden attı:

"Hiç imla yanlışı yok. Bakabilirsiniz. Kız kardeşimle ben eğitim gördük. Biz hep böyle değildik."

Burada durdu. Fersiz gözbebeğini Marius'e dikti, bir kahkaha attı, içinde bütün acılan ve bunlan boğan bütün

hayasızlıklar taşıyan bir sesle:

"Boş ver!" dedi.

Ve neşeli bir havada şu sözleri mırıldanmaya başladı:

Kamım aç baba Yiyeceğim yok

-264-

P

Üşüyorum anne Giyeceğim yok

Titre!

Lolatte!

Ağla!

Jacquet!

Bu kıtayı bitirir bitirmez haykırdı:

"Ara sıra tiyatroya gider misiniz Mösyö Marius? Ben gidiyorum. Küçük bir erkek kardeşim var, artistlerle dost,

bazen bana biletler veriyor. Ama galerideki sıralan hiç sevmem. İnsan orada sıkılır, rahatsız olur. Bazen kaba insanlar oluyor; kötü kokan insanlar da oluyor."

Sonra Marius'ü inceledi, tuhaf bir tavır takındı ve ona:

"Mösyö Marius, çok güzel bir çocuksunuz, biliyor musunuz?" dedi.

Ve aynı anda ikisinin de aklına aynı düşünce geldi, kız gülümsedi, delikanlı kızardı.

Kız, delikanlıya yaklaştı ve bir elini onun omzuna koydu: "Siz bana hiç bakmıyorsunuz, ama ben sizi

tanıyorum Mösyö Marius. Size burada merdivende rastlıyorum, sonra Mabeuf Baba diye birinin evine

girerken görüyorum, Austerlitz tarafında oturuyor; bazen, o taraflarda dolaştığım zamanlar. Bu dağınık saçlar

da size çok yaraşıyor."

Ses tonunu çok tatlı yapmaya çalışıyor, ama çok alçak çıkıyordu. Kelimelerin bir kısmı, gırtlığından dudaklarına giden yolda, bazı tuşları eksik bir klavyede olduğu gibi kayboluyordu.

-265-

Marius yavaşça geri çekilmişti. Soğuk ciddiyetiyle:

"Matmazel," dedi, "şurada size ait olduğunu sandığım bir paket var. İzin verirseniz onu size vereyim."

İçinde dört mektubun bulunduğu zarfı kıza uzattı.

Kız, ellerini çırpıp haykırdı:

"Bunu her yerde aradık!"

Sonra paketi hırsla kaptı, zarfı açtı, bir yandan da söyleniyordu:

"Lanet olsun! Kız kardeşimle aramadık yer bırakmadık! Demek siz bulmuşsunuz! Bulvarda değil mi?

Mutlaka

bulvarda bul-muşsunuzdur. Koşarken düşmüş besbelli. Benim bacaksız kız kardeşim yaptı bu sersemliği.

Eve döndüğümüzde onu bulamadık. Dayak yememek için, evde mektupları gidecekleri kimselere

götürdüğümüzü, bize Tanrı versin!' dediklerini söyledik. Oysa zavallı mektuplar! Peki, onların bana ait

olduğunu nasıl anladınız? Ha! Evet, yazıdan! Demek, dün akşam geçerken çarptığımız adam sizdiniz.

Hiçbir

şey görünmüyordu ki! Kız kardeşime, 'Bir mösyö müydü bu?' dedim. O da bana, 'Sanırım öyleydi,' dedi."

Bu arada, kız Saint-Jacques-du-Haut-Pas Kilisesi'ndeki hayırsever mösyönün adresini taşıyan ricalarla

dolu

mektubunu açmıştı.

"Bak hele!" dedi, "Aynilere gelen şu yaşlı adama verilecek mektup. Tam da saati. Şunu da ona götüreyim. Belki öğle yemeği yememize yarayacak bir şeyler verir."

Sonra gülmeye başladı ve ekledi:

-266-

"Biliyor musunuz, bugün öğle yemeği yersek ne olur? Evvelsi günkü öğle yemeğimizi, evvelsi günkü akşam yemeğimizi, dünkü öğle yemeğimizi, dünkü akşam yemeğimizi, hepsini bir seferde bu sabah yemiş oluruz. Alın bakalım! Memnun değilseniz, geberin köpekler!"

Bu sözler Marius'e, bu bahtsız kızın odasına ne için geldiğini hatırlattı.

Yeleğinin ceplerini karıştırdı, hiçbir şey bulamadı.

Genç kız sözüne devam ediyor, sanki Ma-rius'un orada olduğunda habersizmiş gibi konuşuyordu.

"Bazen akşamları başımı alıp giderim. Bazen eve dönmem. Buraya gelmeden önce, geçen kış köprü kemerleri altında oturuyorduk. Donmamak için birbirimize sokulurduk. Küçük kız kardeşim ağlardı. Su ne kadar hazindir! Kendimi suda boğmayı düşündüğümde; "Hayır," diyordum, "Su çok soğuktur." İstedğim zaman yalnız başıma giderim; bazen hendeklerin içinde uyurum. Biliyor musunuz, geceleyin bulvarda yürürken ağaçların bahçe yabaları gibi görürüm, Notre-Dame'ın kuleleri gibi kocaman, simsiyah evler görürüm; beyaz duvarların nehir olduğunu düşünürüm kendi kendime; 'Ah, burada su var!' derim. Yıldızlar küçük lambalar gibidir; sanırsınız ki tütüyorlar ve rüzgâr onları söndürüyor, kulağıma atlar solu-yormuş gibi

gelir, şaşırırım. Gece olduğu halde, laternaları çalındığını, iplik fabrika-larının makinelerinin işlediğini duyarım ya

-267-

I

da öyle bir şeyler işte, ne bileyim? Üstüme taşlar atıyorlar sanırım, ne olduğunu bilmeden kaçırım, her şey

döner, döner. İnsan yemek yemedi mi, pek acayip oluyor."

Dalgın bir tavırla Marius'e baktı.

Marius, ceplerim kaza kaza sonunda beş frank on altı metelik denkleştirebilmişti. O an için dünyada sahip

olduğu bütün servet bundan ibaretti. "Şu kadarı benim akşam yemeğim," diye düşündü, "Yarını kolay." On altı meteliği aldı ve beş frankı genç kıza verdi.

Kız, parayı kaptı.

"Güzel!" dedi, "Güneş çıktı!"

Ve sanki güneşte beynindeki argo çığlarını eritip yuvarlamak melekesi varmış gibi devam etti:

"Beş frank ha! Parlak! Kral para! Bu kesatta! İlaç gibi geldi! Ayna delikanlısınız! Kalbimin yelkenlisine kaptan

yaptım sizi. Aferin be! İki gün midem zil çalmayacak! Bol taşlı pilav! Zerzevatla takviyeli! Esaslı kayıntı olacak! Ve de papaz suyu!"

Gömleğinin uçlarını tutup omuzlarına kaldırdı, Marius'ü selamladı, sonra nahoş bir el işareti yaptı ve kapıya

doğru yönelerek:

"İyi günler mösyö," dedi, "Ben gidip ihtiyarımı bulayım."

Geçerken, komodinin üzerinde kurumuş, toz içinde küfleneyen bir ekmek kabuğu gördü, atılıp onu dişledi:

"Ne güzel! Kaskatı! Dişlerimi kıracak!" diye homurdandı.

Sonra çıktı gitti.

-268-

I

5. Sefalet Açılan Küçük Pencere

Marius beş yıldır fakirlik, yoksulluk içinde yaşamıştı, ama asıl sefaleti hiç tatmamış olduğunu şimdi anlıyordu.

Asıl sefalet, işte bu gördüğüydü. Gözlerinin önünden geçen şu hayaletti sefalet. Gerçekten de, yalnızca erkeğin sefaletini gören henüz bir şey görmüş sayılmaz, kadının da sefaletini görmek gerekir; yalnızca kadının sefaletini gören de bir şey görmüş sayılmaz, çocuğun sefaletini görmek gerekir. Erkek, son sınıra gelip dayandığı zaman başvurulacak son çarelere de tükenme noktasına gelmiş demektir.

Çevresindeki savunmasız varlıkların vay haline! İş, ücret, ekmek, ateş, cesaret, iyi niyet, bunların hiçbiri onda yoktur. Dışarıda gün ışığı söner gibi olunca, içerdeki ahlak ışığı da söner. Bu karanlıklar içinde erkek,

kadının ve çocuğun acizliğini keşfeden ve onları zorla en büyük şerefsizliklere sürükler.

O zaman iğrençliklerin her türlü mümkündür artık. Umutsuzluk, hepsi de kötülüğe, suça açılan ince, dayanıksız bölmelerle çevrilidir.

Sağlık, gençlik, onur, henüz taze olan etin kutsal ve vahşi narinlikleri, kalp, bakirelik, ruhun derisi olan utangaçlık; hepsi çare arayan, ararken yüz karasına rastlayan, buna alışan yoklayışlar sırasında feci bir şekilde değişime uğrar, yoğurulurlar. Cinsiyetlerin, akrabalıkların, yaşların rezalet ve masumiyetlerin karanlık

karışıklığı içinde babalar, analar, kardeşler, erkekler, kadınlar, kızlar

-269-

adeta bir mineral oluşumu gibi bir araya toplanır, kenetlenirler. Birbirlerine yaslanmış, bir tür kör kader içinde

dönerler. Zavallı talihsizler! Nasıl da solgundurlar! Nasıl da üşürler! Bize göre güneşten çok daha uzak bir

gezegende gibidirler.

Bu genç kız, Marius için karanlıklardan gelen bir haberci oldu adeta.

Karanlığın bütünlüklü ve iğrenç bir yanını onun gözleri önüne serdi.

Marius, o güne kadar komşularına bir göz atmaktan kendisini alıkoymuş olan hayal ve tutkuya bağlı işlerinden ötürü kendini adeta yeriyordu. Onların kiralarını ödemek, düşünmeden yapılan bir hareketti, herkes bu hareketi yapabilirdi; oysa kendisinin daha iyisini yapması gerekirdi. Ne yani! Gecenin içinde, bütün

öbür canlıların dışında, el yordamıyla yaşayan bu terk edilmiş varlıklardan onu sadece bir duvar ayırıyordu;

onlarla dirsek dir-seğeydi; insanlık zincirinin onlara dokunan son halkasıydı adeta; onların yanbaşımda yaşadıklarını, daha doğrusu ölüm hırıltıları çıkardıkları duyuyor da, buna aldırış etmiyordu! Her gün, her an,

duvarın arkasında onların yürüdüklerini, gidip geldiklerini, konuştuklarını duyuyor da, buna aldırış etmiyordu!

Bu sözlerde inilti vardı, ama o bunları duymuyordu bile: Akli başka yerlerdeydi; hayaller âleminde, erişilemeyecek ışıltılarda, boş sevdalarda, çılgınlıklardaydı; oysa bu sırada bazı insanoğulları, İsa aracılığıyla

bağlandığı kardeşleri, halk içindeki kardeşleri onun yanbaşımda can çekişmekteydiler! Ve o da on-

-270-

ların felaketinin bir parçası olmakta, olumsuzluğu büsbütün artırmaktaydı. Çünkü, onun yerinde başka bir komşu olsaydı, daha az hayalci, daha fazla dikkatli bir komşu; normal, hayırsever bir insan, hiç şüphesiz, onların yoksulluğunu görür, tehlike işaretlerini fark eder ve böylece onlar belki daha çok önceden himayeye

kavuşmuş, kurtulmuş olurlardı! Gerçi bunlar iyice bozulmuş, çürümüş, alçalmış, hatta iğrençleşmiş görünüyordular, ama düşüp de aşağılanmamış olanlara ender rastlanır; hem zaten bir noktada talihsizlerle

ahlaksızlar tek bir kelimedeymiş, uğursuz bir kelimedeymiş birleşir, birbirine karışırlar: Sefiller. Hata kimdedir? Sonra

da düşünüş ne kadar derin olursa olsun, merhamet ve bağışlamanın da o kadar büyük olması gerekmez mi? Marius, bir yandan kendine bu ahlak dersini verirken, -çünkü o da, gerçekten namuslu ve dürüst yürekli bir

insan gibi, bazı vesilelerle kendini terbiye etip kendisini layık olduğundan fazla suçlarken, bir yandan da onu

Jondrettelerden ayıran duvarı inceliyordu. Merhamet dolu bakışlarını bu bölmeden geçirip o bahtsızları ısıtmaya yollamak ister gibi bir hali vardı. Duvar tahtalarla, kirişlerle desteklenen ince bir alçı levhadan ibaretti ve daha önce de söylediğimiz gibi, sözlerin ve seslerin gürültüsünü tamamen duyulacak şekilde geçiriyordu. Şimdiye kadar bunun farkına varmamış olmak için insanın hayalci Marius olması gerekirdi. Ne

Jondrettelerin tarafında ne de Marius'ün tarafında bu duvara
-271-

hiç kâğıt yapıştınlmamıştı: Kaba yapısı açıkça görülüyordu. Marius, hemen hiç farkında olmaksızın bu bölgeyi incelemeye koyulmuştu. Bazen hayal de tıpkı düşünce gibi inceler, dikkatle bakar, araştırır. Birdenbire ayağa kalktı, yukarıda, tavana yakın bir yerde, aralarında bir boşluk kalan üç tahtanın oluşturduğu

üçgen şeklinde bir delik görmüştü. Bu deliği tıkaması gereken sıva parçası düşmüş- ' tü; komodinin üzerine

çıkılınca bu aralıktan Jondrettelerin sefil barınağı görülebilirdi. Acımanın da bir merak uyandıran yanı vardır

ve olmalıdır da. Bu delik adeta bir gözetleme penceresiydi. Yardım etmek amacıyla olunca, bahtsızlığa bir

hain gibi gizlice bakmak ayıp değildir.

"Hele bakalım nasıl insanlar bunlar?" diye düşündü Marius, "ve de ne durumdalar?"

Komodinin üzerine çıktı, gözünü yanğa yaklaştırdı.

6. Vahşi Adam. İninde

Şehirlerin de, ormanlar gibi birtakım derin, karanlık kovukları vardır; en zalim, en korkunç kent sakinleri oralarda saklanırlar. Yalnız, şehirlerde böyle saklananlar yırtıcı, murdar ve küçük, yani çirkindirler; ormanlarda saklananlar ise yırtıcı, vahşi ve büyük, yani güzeldirler. İnler arasında bir kıyaslama yapılacak

olursa, hayvanlaninkini insanlarınkine tercih etmek gerekir. Mağaralar, izbelerden daha iyidir.

Marius'ün gördüğü bir izbeydi.

-272-

Marius fakirdi, odası da yoksuldu ama fakirliği nasıl asilse, tavanarası odası da temizdi. Şu an bakışlarını yönelttiği sefalet yuvası ise iğrenç, pis, kir pas içinde, murdar, karanlık ve kasvetliydi. Bütün eşya bir hasır

iskemle, sakat bir masa, birkaç kırık eski şişe ve iki köşede tarif edilemeyecek berbatlıkta iki yataktan ibaretti. Bütün aydınlığını, örümcek ağlarıyla kaplanmış dört camlı bir tavan penceresinden alıyordu. Bu pencereden ancak bir insan yüzünün hayalet yüzü gibi görünmesine yetecek kadar bir ışık geliyordu. Duvarlar bir cüzzamlı görünüşündeydiler; korkunç bir hastalıktan bozulmuş bir surat gibi yamalarla, yara

izleriyle kaplıydılar ve yapışkan bir rutubet sızdırıyorlardı. Duvarlarda, kömürle kabaca karalanmış müstehcen resimler göze çarpıyordu.

Marius'ün oturduğu odanın döşemesi harap tuğla kaplıydı; bu oda ise ne taş, ne tahta döşemeliydi; doğrudan doğruya bu harap evin ayak basıla basıla kabarmış eski sıvası üzerinde yürünüyordu. Tozun, içine

işlemiş olduğu ve tek temizliği süpürge temizliği olan bu eğri büğrü zemin tabaka üzerinde eski pabuçlar, terlikler, iğrenç paçavralar gelişigüzel kümeler halinde toplanmışlardı. Yalnız, bu odanın bir şöminesi vardı.

Zaten bu yüzden, yıllık kirası kırk franktı. Şöminenin içinde her şey vardı; bir mangal, bir tencere, kırılmış

tahtalar, çivilere asılmış kumaş parçalan, bir kuş kafesi, kül ve hatta biraz da ateş. İki odun parçası hazin

hazin tütüyordu.

Bu sefil odanın dehşet verici görünüşünü

-273-

artıran bir şey de onun büyüklüğüydü. Çıkıntıları, köşeleri, karanlık delikleri, çatı altları, koyuları, burunları

vardı. Bütün bunlar, dibi görünmeyen korkunç oyuklar oluşturuyor ve buralarda yumruk iriliğinde örümcekler,

ayak genişliğinde tespih böcekleri ve hatta belki bilinmez birtakım canavar insanlar sinmiş bekliyor duygusu

yaratıyordu.

Pis yataklardan biri kapının, öbürü pencerenin yanındaydı. Her ikisinin de birer ucu şömineye dayanıyor ve

tam Marius'ün karşısına rastlıyordu. Marius'ün baktığı aralığa yakın bir köşede, duvara siyah tahtadan bir

çerçeve içinde renkli bir gravür asılmıştı; altında iri harflerle: RÜYA yazılıydı. Uyuyan bir kadınla, uyuyan bir

çocuğu gösteriyordu; çocuk, kadının dizleri üzerindeydi; gagasında bir taçla bulutlar arasında bir kartal görünüyordu; kadın, tacı çocuğun başından uzak-laştıyordu, ama bu işi uyanmadan yapıyordu; dipte, bir hale içinde, Napoleon, san başlıklı mavi bir sütuna yaslanmış duruyordu, sütun şu yazıyla bezenmişti:

MARINGO AUSTERLITZ

JENA

WEGRAMME ELOT

Bu çerçevenin altında, uzun bir tür tahta levha, eğik bir halde duvara yaslanmış halde yerde duruyordu. Bu

tersine çevrilmiş bir tabloya, arkası muhtemelen boyalı bir çerçeveye, bir duvardan çıkarılmış ve yeniden

ası-

-274-

lıncaya kadar oracıkta unutulmuş iki pencere arası kaplamasına benziyordu.

Marius'ün üzerinde bir kalem, mürekkep ve kâğıt gördüğü masanın başında altmış yaşlarında, ufak tefek, zayıf, beti benzi solmuş, yabani, vahşi, hali tavrı kurnaz, zalim ve endişeli bir adam oturuyordu; iğrenç bir

düzenbazdı bu.

Lavater bu yüzü incelemiş olsaydı, onda akbabayla avukat kanşımı bir ifade bulurdu; yırtıcı kuşla alaycı insan ifadesi bu yüzde bir-leşiyorlardı; bu iki yan birbirlerini hem çirkinleştirmekte, hem tamamlamaktaydılar;

çekişme adamı alıcı kuşu adileştirmekte, alıcı kuş çekişme adamını korkunçlaştırmaktaydı.

Adamın uzun kırçıl bir sakalı vardı. Kılı göğsünü ve kırçıl dik tüylü çıplak kolları açıkta bırakan bir kadın gömleği giymişti. Bu gömleğin altında çamurlu bir pantolonla ucundan ayak parmakları fırlamış çizmeler görülüyordu.

Ağzında bir pipo vardı, tütürüp duruyordu. Bu sefalet yuvasında bir lokma ekmek yoktu, ama hâlâ tütün vardı.

Adam yazıyordu; herhalde Marius'ün oku-duklarına benzer bazı mektuplar kaleme almaktaydı.

Masanın bir köşesinde, bir parçası kopmuş eski bir kitap görülüyordu. Kitabın, okuma salonlarında rastlanan

eski 12 yapraklık forması, onun bir roman olduğunu belli etmekteydi. Kapağın üzerinde iri büyük harflerle şu

başlık uzanıyordu: TANRI, KRAL, ŞEREF VE KADINLAR. YAZAN: DUCRAY-DUMINIL. 1814. -275-

Adam hem yazıyor hem de yüksek sesle konuşuyordu; Marius onun söylediklerini duyabiliyordu:

"Demek ki eşitlik yok, hatta öldüğümüz zaman bile! Pere-Lachaise'e biraz bakın hele! Büyükler, zenginler yukarı taraftadırlar, taş döşeli akasyalı yolda. Oraya arabayla gidebilirler. Küçükler, fakir insanlar, bahtsızlar,

kim oluyor ki! Onları aşağı tarafa koyarlar, diz boyu çamur olan yere deliklere, rutubet içine, onları oraya koyarlar ki, çarçabuk çü-rüsünler! Toprağa batmadan onları görmeye gidemezsiniz."

Burada durdu, yumruğuyla masaya vurdu ve dişlerini gıcırdatarak ilave etti:

"Ah! Dünyayı yiyebilirim!"

Kırk ya da yüz yaşında olabilecek, şişman bir kadın şöminenin yanına, çıplak topuklan-nın üzerine çömelmişti.

Onun da sırtında yalnızca bir gömlek bir de eski kumaş parçalarıyla yamanmış örme bir eteklik vardı.

Kaba

bezden bir önlük, etekliğin yansımasını örtüyordu. İki büklüm, büzülmüş bir halde durmasına rağmen, çok uzun

boylu olduğu görülüyordu. Kocasının yanında dev gibi bir şeydi. Ak düşmüş kızı-lımsı san renkte berbat saçları vardı; ara sıra yassı tırnaklı iri parlak elleriyle bunları kaş-tınıyordu.

Yanında yerde, öbürüyle aynı boyda bir kitap, belki de aynı romanın bir cildi, açıktı.

Marius, yataklardan birinin üstünde uzun boylu, solgun küçük bir kızın oturduğunu görüyordu. Kız hemen hemen çıplaktı, ayak-

-276-

larını yataktan aşağı sarkıtmış, ne dinler, ne görür, hatta ne de yaşar gibi bir hali vardı.

Odasına gelenin kız kardeşi olduğu belliydi.

On bir on iki yaşlarında görünüyordu. Ama dikkatle bakılırsa pekâlâ on dördünde de olabilirdi. Önceki akşam

bulvarda; "Fertiği çektim, çektim, çektim!" diyen çocuktu bu.

Uzun süre büyümekte gecikip, sonra çarçabuk ve ani boy atan çelimsiz çocuklardandı. Bu zavallı insan fidanlarını bu hale getiren yoksulluktur. Bu yaratıkların ne çocukları ne de ilk gençlikleri vardır. On beş yaşındayken on ikisinde, on altı yaşındayken de yirmisinde görünürler. Bugün küçük kızken, yarın kadındırlar. Sanırsınız ki hayatı çabuk bitirmek için atlaya atlaya yaşarlar.

Şu an bu yaratık, bir çocuğa benziyordu.

Öte yandan bu bannakta herhangi bir çalışma belirtisi görülüyordu; ne bir tezgâh, ne bir çıkık, ne bir alet

vardı. Bir köşede ne olduğu belirsiz bir hurda demir yığını duruyordu. Umutsuzluğun arkasından, can çekişmenin önünden gelen kasvetli tembellikti bu.

Marius, mezar havalı odanın içini bir süre gözden geçirdi. Bir mezann içinden bile daha korkunç bir yerdi burası, çünkü burada insan ruhunun kımıldadığı, hayatın çırpındığı hissediliyordu.

İzbe, mahzen, toplum yapısının en aşağı-larında bazı aşın muhtaçların süründükleri yeraltı kovuğu, henüz tam anlamıyla mezar değil, onun bekleme odasıdır; ama tıpkı en büyük ihtişamları sarayların girişinde ser-

-277-

gileyen şu zenginler gibi, hemen oracıkta ölüm de en büyük sefaletlerini sanki bu bekleme odasına yerleştirmiş gibidir.

Adam susmuştu; kadın konuşmuyordu, genç kız nefes almıyor gibiydi. Kalemın kâğıt üzerinde cızırdadığı duyuluyordu.

Adam, yazmaya devam ederek homurdandı: "Alçak! Alçak! Hepsi alçak!"

Hazreti Süleyman'ın sorunlarına bir nazire olan bu söz üzerine kadın içini çekti.

"Sakin ol hayatım," dedi, "üzme canını sevgilim. Sen o adamların hepsine mektup yazacak kadar güçlüsün kocacığım."

Soğukta olduğu gibi, sefalette de bedenler birbirine sokulur, ama yürekler uzaklaşır. Görünüşe göre bu kadın, bu adamı bütün kalbiyle sevmiş olmalıydı, ama bütün topluluğun üzerine çöken korkunç sefalet içinde, günlük karşılıklı suçlamalar arasında sönüp gitmişti bu sevgi. Artık onun içinde sevgisinin külünden başka bir şey yoktu. Yalnız, çok defa görüldüğü gibi gönül okşayıcı hitaplar hâlâ yaşamaktaydı. Ağzıyla kocasına, "Sevgilim, yavrum, kocacığım," diyor, ama kalbi susuyordu.

Adam yeniden yazmaya koyulmuştu.

7. Strateji ve Taktik

Marius, kendisine ayaküstü uydurduverdiği bu gözetleme kulesinden kalbi daralmış bir halde tam aşağı iniyordu ki, bir gürültü dikkatini çekti ve olduğu yerde kaldı.

Odanın kapısı birdenbire açılmış, eşikte büyük kız belirmişti. Ayaklarında çamura

-278-

bulanmış kaba erkek ayakkabıları vardı; çamur kırmızı ayak bileklerine kadar sıçramış; yine lime lime bir pelerine sannmıştı. Marius, bir saat önce onun sırtında pelerini görmemişti ama kendisine daha çok acındırmak için herhalde oda kapısında bırakmış ve giderken almış olmalıydı. Kız içeri girdi, kapıyı arkasından itti, nefes almak için durdu, çünkü soluk soluğaydı, sonra bir zafer ve sevinç çığlığı kopardı:

"Geliyor!"

Baba gözlerini, kadın başını çevirdi, küçük kız kardeş hiç kıpırdamadı.

"Kim?" diye sordu baba.

"O Mösyö!"

"Hayırsever adam mı?"

"Evet."

"Hani Saint-Jacques Kilisesi'ndeki?"

"Evet."

"Şu ihtiyar?"

"Evet."

"Gelecek, öyle mi?"

"Arkamdan geliyor."

"Emin misin?"

"Eminim."

"Sahi, geliyor mu?"

"Arabayla. Rothschild'in kendisi!"

Baba ayağa kalktı.

"Nerden eminsin? Arabayla geliyorsa, sen nasıl ondan önce vardın? Bari adresi doğru verdin mi?"

Koridorun

sonunda, sağda son kapı dedin mi? Tann vere de yanılmasa? Demek kilisede buldun onu? Mektubumu okudu mu? Ne dedi sana?"

-279-

"Dur bakalım hele!" dedi kız, "amma da dörtnala gidiyorsun babalık! Bak işte; kiliseye girdim, her zamanki

yerindeydi, önünde bir referans yaptım, mektubu verdim, okudu, sonra bana; 'Nerede oturuyorsun evladım?'

dedi. Ben de ona, 'Ben sizi götüreyim efendim,' dedim. O, 'Hayır, siz bana adresinizi verin, kızım alışverişe

gidecek, ben bir araba tutar, sizinle aynı zamanda evinizde olurum,' dedi. Adresi verdim. Evin yerini söyleyince şaşırılmış görüldü; bir an tereddüt etti, ama sonra, 'fark etmez, gelirim,' dedi. Ayın bitince, kızıyla

birlikte kiliseden çıktığını, arabaya bindiklerini gördüm. Koridorun dibinde, sağda son kapı diye sıkı sıkı söyledim ona."

"Peki, geleceğini nereden biliyorsun?"

"Şimdi arabanın Petit-Banquier Sokağı'na doğru geldiğini gördüm. Onun için koştum ya zaten."

"Aynı arabada olduğunu ne biliyorsun?"

"Çünkü numarasını görmüştüm."

"Neydi numarası?"

"440."

"İyi, akıllı kızsın sen."

Kız küstahça baktı babasına ve ayağındaki pabuçları göstererek:

"Akıllı bir kız olabilirim, ama şunu söyleyeyim ki, bir daha bu pabuçları giymeyeceğim; istemiyorum artık onları, önce sağlığım için, sonra da temizliğim için. İçine su alan, sonra da yolda hep virç, virç, virç diye ses

çıkaran tabanlar kadar sinir bozucu şey bilmiyorum. Yalınayak dolaşırım daha iyi."

-280-

"Haklısın," diye cevap verdi baba. Sesinin tonu, genç kızın hırçınlığına ters düşüyordu. Ne var ki,

"Kiliselerden içeri sokmazlar seni. Fakirlerin de ayakkabıları olması gerekir. Tann'nm evine yalınayak girilmez," diye acı acı ekledi.

Sonra zihnini kurcalayan konuya döndü:

"Buna emin misin, geldiğinden emin misin?"

"Arkamdan geliyor," dedi kız.

Adam doğruldu. Yüzünü adeta bir vahiy aydınlığı sarmıştı.

"Kancığım!" diye seslendi, "duyuyor musun? İyi yürekli adam geliyor işte. Ateşi söndür."

Şaşırıp kalan ana yerinden kıpırdamadı.

Baba bir cambaz çevikliğiyle sıçrayıp şöminenin üstünde duran ağız kırıncı bir testiye kaptı ve yanan odunların

üzerine su serpti.

Sonra büyük kızma dönerek:

"Sen! İskemlenin hasını yoll!" dedi.

Kızı hiçbir şey anlamıyordu.

İskemleyi yakaladığı gibi, bir topuk darbesiyle hasın kopuk bir iskemle haline getirdi. Bacağı iskemleye geçmişti.

Bacağını çekerken kızma sordu:

"Hava soğuk mu?"

"Çok soğuk, kar yağıyor."

Baba, bu defa pencerenin yanındaki köpek yuvası yatağın üstünde oturan küçük kıza döndü, gürlükler gibi bir

sesle ona bağırdı:

"Çabuk! İn yataktan miskin! Hiçbir iş yapmaz mısın sen? Camın birini kır!"

Küçük kız titreyerek yataktan aşağı atladı.

-281-

"Bir cam kır!" diye tekrarladı adam. Çocuk, ne yapacağını bilmez bir halde duruyordu.

"Duymuyor musun ne dediğimi?" diye baba tekrarladı, "bir cam kır diyorum sana!"

Çocuk, yalın bir boyun eğişle ayak parmaklarının ucuna kalktı ve camlardan birine bir yumruk indirdi.

Cam

kırıldı ve büyük bir gürültüyle yere düştü. "Güzel," dedi baba.

Ciddi ve kabaydı. Bakışlarını sefil odanın dört bir bucağında acele dolaştırdı.

Savaşın başlamak üzereyken son hazırlıklarını yapan bir generaldi sanki.

Henüz tek kelime söylememiş olan ana ayağa kalktı, ağır ve boğuk bir sesle, sözleri ağızda donmuş gibi dökülerek:

"Sevgilim, ne yapmak istiyorsun?" diye sordu.

"Yatağa gir!" diye cevap verdi adam. Tartışma kabul etmez bir tonu vardı sesinin. Ana itaat etti, kendisini

yataklardan birinin üstüne bütün ağırlığıyla attı.

Bu sırada bir köşeden çıkırcık sesi duyuluyordu.

"Bu da neyin nesi?" diye bağırdı baba. Küçük kız, büzüldüğü karanlıktan çıkmadan kan içindeki yumruğunu gösterdi. Cam kırarken yaralanmıştı; annesinin yanına gitmiş, sessizce ağlıyordu.

Bu defa diklenip, bağırmak sırası anaya geldi.

"Görüyorsun işte! Yaptığın saçmalıklar! Senin camını kırarken elini kesti!"

-282-

I

"Daha iyi ya!" dedi adam, "böyle olacağı belliydi."

"Ne demek daha iyi?" dedi kadın.

Baba karşılık olarak:

"Sus!" diye bağırdı, "basın özgürlüğünü kaldırıyorum."

Sonra üstündeki kadın gömleğini yırtıp, bir bez parçası çıkardı, bununla küçük kızın kanayan bileğini sıkıca

sardı.

Sonra gözünü memnuniyetle yırtık gömleğe kaydırıldı.

"Gömlek de iyi oldu," dedi. "Her şey havasını buldu."

Buz gibi bir rüzgâr pencerede ıslık çalarak odaya giriyordu. Dışarının sisi içeriye doluyor ve orada görünmeyen parmaklar tarafından belli belirsiz didiklenen beyaz bir pamuk gibi genişleyip yayılıyordu.

Kırık

camdan içeri kar tanelerinin düştüğü görülüyordu. Bir gün önce Chandeaur güneşinin vaat ettiği soğuk gerçekten de gelmişti.

Baba hiçbir şeyin unutulmadığından emin olmak ister gibi çevresine bir göz attı. Eski bir küreği alıp ıslak odunların üzerine, onları iyice saklayacak şekilde külleri yaydı.

Sonra doğruldu, sırtını şömineye dayadı.

"Şimdi artık iyi yürekli adamı kabul edebilirsiniz," dedi.

8. İzbeye İnen Nur

Büyük kız, yaklaşip elini babasının elinin üstüne koydu.

"Bak, ne kadar üşüyorum," dedi.

-283-

"Pöh!" diye cevap verdi babası, "ben daha çok üşüyorum."

Ana, öfkeyle bağırdı:

"Zaten her şeyin en iyisi sendedir! Kötülüğün bile."

"Kes!" dedi adam ve ona dik dik baktı. Ana sustu.

İzbenin içinde bir anlık bir sessizlik oldu. Büyük kız umursamaz bir tavırla pelerininin eteğindeki çamurları

temizlerken, kardeşi hıçkırarak ağlamasını sürdürüyordu. Anası, onun başını iki eli arasına almış, öpücükler

kondurarak, alçak sesle:

"Ağlama bir tanem, n' olursun, bir şeyciğin kalmayacak, babanı kızdıracaksın," diyordu. "Hayır!" diye bağırdı

baba, "aksinel! Ağla! Hıçkıra hıçkıra ağla! Böylesi daha iyi." Sonra büyük kıza dönerek: "Ama hani ya? Gelmiyor! Ya gelmeyecek olursa! Ateşimi söndürdüm, iskemlemi del-dim, gömleğimi yırttım, camımı kırdım,

hepsi boşa gidecek."

"Üstelik yavrucağızı da yaraladın!" diye ana mırıldandı.

Baba tekrar konuştu: "Biliyor musunuz, bu şeytan ini odada da zehir gibi soğuk var! Bu herif bir de gelmezse! Ha! Tamam! Kendisini bekletiyor! Şöyle diyor; 'Ne yapalım! Beklesinler! İşleri güçleri ne?' Ah! Nasıl da nefret ediyorum onlardan, nasıl da boğardım şu zenginleri, bayram ederek, sevine sevine, büyük bir

istekle, memnuniyetle! Bütün zenginleri! O hayırsever geçinen insanları! Dindarlık taslarlar, ayinlere gider-

-284-

ler, papazlığa, beylik vaazlar vermeye, takke giymeye özenirler; kendilerini bizden üstün sayarlar, bizi aşağılamaya gelirler, bize 'Elbise' dedikleri şeyler getirirler, metelik etmez pılıpırtılar! Ve de ekmek! Benim

istediğim bu değil alçak sürüsü! Benim istediğim para! Para mı? Asla! Çünkü efendim biz içmeye gidermişiz,

biz ayyaş mışız, miskin misiz! Peki ya onlar! Onlar nedirler ve vaktiyle neydiler? Hepsi hırsızdı! Öyle olmasa,

zengin olamazlardı! Ah! Toplumu dört bir ucundan tutup, örtü gibi gibi havaya atmalı! Her şey tuzla buz olur,

mümkündür, ama hiç olmazsa kimsenin malı mülkü hiçbir şeyi kalmaz, bu da bir kazançtır! Peki ama, ne oldu kızım şu senin hayırsever hödük? Gelecek mi? Hayvan herif belki de adresi unutmuştur! Bahse girerim

ki bu ihtiyar hayvan..."

Tam o sırada kapı vuruldu, adam seyirtip, açtı, sunturlu selamlarla, hayranlık gülüm-semeleriyle çığlıklar

atıyordu:

"Buyrunuz efendim! Lütfen içeri girmek tenezzülünde bulununuz saygıdeğer hayırsever efendim, sevimli kızınız da buyursunlar."

İzbenin eşliğinde olgun yaşta bir adamla bir genç kız belirdiler.

Marius yerinden ayrılmamıştı. O an duyduklarını insan dili anlatmaktan acizdir.

Oydu bu.

Ancak sevmiş olan bir kimse, bu o kelimesinin bir tek harfindeki ışıltılı anlamı tümüyle bilebilir.

Gerçekten de oydu bu. Marius, birdenbire gözlerinin üstüne yayılan buhar tabakası

-285-

ardından, onu ancak fark edebiliyordu. Yokluğunu çektiği o tatlı varlıktı bu, altı ay süreyle onu aydınlatmış

olan o yıldızlı gözler, o alın, o ağız, kaybolup giden ve gitmesiyle birlikte ortalığı geceye çeviren o yüzdü bu.

Güneş gibi tutulan görüntü yeniden ortaya çıkıyordu!

Bu karanlığın, bu sefil adamın, bu biçim-siz izbenin, bu dehşetin içinde yeniden ortaya çıkıyordu!

Marius, kendinden geçmişcesine titriyordu. Ne demek! Oydu bu! Kalbinin çarpıntısı görüşünü bulandırıyordu.

Gözlerinden yaşlar boşanacağını hissediyordu! Ne demek! Bunca zaman arandıktan sonra, nihayet onu tekrar görüyordu işte! Ruhunu kaybetmiş de, şimdi onu yeniden buluyormuş gibiydi.

Eskiden nasılsa, yine öyleydi; yalnız biraz solgundu; narin yüzünü mor kadifeden bir şapka çevreliyor, endamı siyah satenden içi pamuklu bir pelerinin altında kayboluyordu. Uzun elbisesinin altından, ipekli iskarpinler içindeki küçük ayaklan görünüyordu.

Yanında yine M. Leblanc vardı.

Odanın içine doğru birkaç adım atmış ve masanın üzerine oldukça büyük bir paket bırakmıştı.

Jondrettelerin büyük kızı kapının arkasına çekilmiş, bu kadife şapkaya, ipekli mantoya ve bu sevimli, mutlu

çehreye karanlık bir gözle bakıyordu.

-286-

9. Jondrette Neredeyse Ağlamaklı Olur

Sefalet yuvası o kadar karanlıktı ki, dışarıdan gelenler, bir mahzene girermiş gibi olurlardı. Bu yüzden, yeni

gelen bu iki kişi biraz tereddütle ilerlediler; çevrelerindeki belirsiz şekilleri ancak ayırt edebilirken, odada

oturanların alacakaranlığa alışık gözleri onları çok iyi görüp inceliyordu.

M. Leblanc, iyi ve mahzun bakışıyla yaklaştı ve baba Jondrette'e:

"Mösyö, bu paketin içinde yeni alınmış giyim eşyaları, çoraplar ve battaniyeler bulacaksınız," dedi.

Jondrette yerlere kadar eğilerek:

"Hayırsever meleğimiz bizi lûtuflara boğuyorlar," dedi.

Sonra iki ziyaretçi bu yürekler acısı evi gözden geçirdikleri sırada, büyük kızının kulağına eğilerek, usulca

ekledi:

"Nasıl? Dememiş miydim? Pılıpırtı işte! Para yok. Bunların hepsi aynıdır! Sırası gelmişken sorayım bu ihtiyar

dangalağa, yazılan mektuptaki imza neyin nesiydi?"

"Fabantou," diye cevap verdi kız.

"Tiyatro artisti, güzel!"

Önlemine zamanında almıştı Jondrette, çünkü tam o sırada M. Leblanc, ona dönerek, bir ismi hatırlamaya çalışan birinin tavrıyla konuşmaya başlamıştı.

"Çok acınacak bir durumda olduğunuzu görüyorum mösyö..."

-287-

"Fabantou," diye hemen cevap verdi Jon-drette.

"Mösyö Fabantou, evet, buydu. Şimdi hatırladım."

Tiyatro artisti, hem de başarılı bir tiyatro artisti."

Sözün burasında Jondrette besbelli "iyi niyetli adam"ın gönlünü fethetmenin sırası geldiğine karar vermişti.

Aynı zamanda hem bir panayır soytarısının böbürlenmesine hem de bir sokak dilencisinin yaltaklanmasına benzer bir sesle haykırdı:

"Talma'nın öğrencisi! Efendim! Ben Tal-ma'nın öğrencisiyim. Vaktiyle şans yüzüme gülmüştü. Yazık ki şimdi

sıra felaketin. Görüyorsunuz işte velinimetim. Ne ekmek, ne ateş var. Zavallı yavrularınım ısınacak ateşi yok!

Bir tek iskemle var, onun da hasın yırtık! Camın biri kırık! Bu havada! Eşim yatakta! Hasta!"

"Zavallı kadın!" dedi M. Leblanc.

"Kızım da yaralı!" diye Jondrette ilave etti.

Yabancıların gelişiyse kendini unutan çocuk, 'küçükhanım'ı seyre koyulmuş, ağlamayı kesmişti.

Jondrette, ona usulca:

"Hadi ağlasana! Yaygara yapsana!" dedi.

Bunu derken de, çocuğun yaralı eline bir çimdik attı. Bütün bunları bir hokkabaz be-cerikliliğiyle yapıyordu.

Çocukçağız avaz avaz bağırmaya başladı.

Marius'ün yüreğinde 'Ursule'üm' diye andığı o tapılacak genç kız hemen çocuğun yanına gitti.

-288-

"Vah zavallı yavrucak!" dedi.

Jondrette devam etti:

"Güzel küçükhanımcığım, şunun kan içindeki bileğine bakın! Bu kaza günde altı metelik kazanmak için makinede çalışırken geldi. Belki de kolunu kesmek gerekecek!"

"Sahi mi?" dedi yaşlı adam endişeyle.

Bu sözü ciddiye alan küçük kız ağlamasını iyice artırdı.

"Yazık ki öyle velinimetim!" diye cevap verdi baba.

Birkaç dakikadır Jondrette, 'iyi niyetli adam'ı garip bir şekilde süzüyordu. Bir yandan konuşuyor, bir yandan

da anılarını toparlamaya çalışır gibi onu dikkatle inceliyordu. Yeni gelenlerin küçük kıza yaralı eli hakkında

merakla sorular sordukları bir andan yararlanarak, yatağında bitkin ve şaşkın yatan karısının yanına telaşla

seyirtti ve ona heyecanlı ve yavaşça:

"Şu adama hele iyice bir bak!" dedi.

Sonra yine M. Leblanc'a dönerek, sızlanıp yakarmaya devam etti:

"Şu halime bakın efendim! Bütün giyeceğim karımın bir gömleğinden ibaret! O da yırtık pırtık! Hem de kış

ortasında! Elbise-sizlikten dışarı çıkamıyorum. Sırtıma giyecek bir şey olsa, Matmazel Mars'a gideceğim;

beni tanır, çok da sever. Hep Tour-des-Da-mes Sokağı'nda oturuyor değil mi? Biliyor musunuz efendim?

Taşrada onunla birlikte oynadık. Onun zafer tacını paylaştım. Celi-miene, benim imdadıma gelir efendim!

Elmi-re, Belisaire'den sadakasını esingemez! Ama

-289-

hiçbiri gerçekleşmiyor işte! Bir metelik bile yok evde! Karım hasta, bir metelik bile yok! Kızım tehlikeli bir

şekilde yaralı, bir metelik bile yok! Eşimin nefes darlığı var. Yaşı icabı, sonra bir de sinir sistemi işe karıştı.

Ona yardım edilmesi gerek, kızıma da tabii! Ama doktor nerede? Eczacı nerede? Nasıl ödersin ücretlerini?

Çeyrek metelik bile yok! Bir frankın önünde diz çökürdüm efendim! İşte sanat bu hallere düştü! Biliyor musunuz sevimli küçükhanımcığım, benim yüce koruyucum, iyilik ve erdem soluyan sizler, zavallı kızım

dua

etmeye gittiğinde -bu kızlarımı din yolunda yetiştiririm efendim- her gün sizi gördüğü o kiliseye rayiha katan

sizler, biliyor musunuz tiyatroya gitmelerini istemedim onların. Ah! Edepsizler! Hele bir sürçtüklerini göreyim! Hiç şakam yoktur! Namus, ahlak, erdem konusunda basarım dayağı! Sorun bakın kendilerine! Doğru yoldan gitmeleri gerek. Bir babalan var. İşe aileden uzaklaşmakla başlayıp, sonunda herkesin karısı

olmaya varan o talihsizlerden değildir onlar. Önce matmazel hiçkimsedirler, sonra madam herkes olurlar. Tanrı esirgesin Fa-bantou ailesinde böyle şeyler yoktur! Onları erdemli yetiştirmek istiyorum; namuslu olsunlar, kibar olsunlar, Tann'ya inansınlar, işte o kadar! Bakın efendim, saygıdeğer efendim, biliyor musunuz yarın ne olacak? Yarın 5 Şubat, kader günü, ev sahibinin bana tanıdığı mühletin sonu. Bu akşam borcumu ödemezsem, yarın büyük kızım, ben, hasta eşim ve yaralı kızım, dördümüz de bu-

-290-
radan kovulup, dışarı, sokağa, bulvara atılacağız; yağmurda, karda bannaksız kalacağız. İşte böyle efendim.

Dört kira borcum var, bir yıllık! Yani altmış frank."

Jondrette yalan söylüyordu. Dört kira ancak kırk frank yapardı ve de borcu dört kira olamazdı, çünkü Marius

ikisini ödeyeli daha altı ay olmuştu.

Mösyö Leblanc, cebinden beş frank çıkarıp, masanın üzerine attı.

Bu arada Jondrette, küçük kızının kulağına homurdanacak vakit buldu:

"Pis herif! Bu beş frankla ne halt etmemi istiyor? Bu, benim iskemlemlerimle, camımı bile karşılamaz! Gel de masrafını çıkar!"

Bu sırada Mösyö Leblanc, kendi mavi redingotunun üzerinde taşıdığı kahverengi büyük bir redingotu çıkarıp,

iskemlenin arkasına atmıştı.

"Mösyö Fabantou," dedi, "üzerimde bu beş franktan fazlası yok! Ben şimdi kızımı eve götüreceğim, akşama

tekrar gelirim. Siz borcunuzu bu akşam ödemek zorundasınız değil mi?"

Jondrette'in yüzü tuhaf bir ifadeyle aydınlandı. Şevkle cevap verdi:

"Evet, saat sekizde ev sahibinin evinde olmam gerekiyor."

"Ben saat altıda burada olacağım ve altmış frankı size getireceğim."

Jondrette, kendinden geçmişcesine:

"Ah benim velinimetim!" diye haykırdı.

Bir yandan da alçak sesle, "Ona iyi bak kancığım!" diye ekledi.

-291-

Hİİ^I

M. Leblanc, yine güzel genç kızın koluna girmiş, kapıya doğru dönmüştü:

"Akşama görüşürüz dostlarım!" dedi.

"Saat altıda, öyle mi?" dedi Jondrette.

"Tam saat altıda."

O sırada sandalyenin üzerinde kalan redingot, Jondrettelerin büyük kızının gözüne çarptı.

"Mösyö, redingotunuzu unutuyorsunuz," dedi.

Jondrette, kızma yıldırım çarpar gibi bir bakış attı ve aynı zamanda omuzlarını korkunç bir şekilde silkti:

M. Leblanc döndü, gülümseyerek cevap verdi:

"Unutmuyorum, bırakıyorum."

"Ah, koruyucum," dedi Jondrette, "yüce velinimetim, gözyaşlanımı neredeyse tutamayacağım! İzin verin de,

sizi arabanıza kadar geçireyim."

M. Leblanc, karşılık olarak:

"Eğer dışarı çıkacaksınız, şu redingotu giyin," dedi, "gerçekten çok soğuk."

Jondrette, bu sözü iki ettirmedi. Kahverengi redingotu hemen sırtına geçirdi.

Jondrette önde, iki yabancı arkada, üçü birlikte dışarı çıktılar.

10. Şirket Arabalarının Tarifesi: Saati İki Frank

Marius, bütün bu sahneden hiçbir şey ka-çırmamış olmasına rağmen aslında hiçbir şey de görmemişti.

Bakışları genç kızın üzerinde

-292-

I

takılıp kalmış, daha sefalet yuvasına adımını attığı ilk andan itibaren kalbi onu adeta bütünüyle kavrayıp sarmıştı. Kız, orada bulunduğu sürece Marius, maddi algılan ortadan kaldıran ve ruhu tek bir nokta üzerinde

toplanmaya iten o kendinden geçmeyi yaşamıştı. Marius, kızı değil de, saten pelerinli, kadife şapkalı bir nuru

seyre dalmıştı. Sirrus yıldızı odaya girse, gözleri daha çok kamaşmazdı.

Genç kız paketi, giyecek eşyalarını ve battaniyeleri açarken, hatta anneye ve küçük kıza, iyi niyetiyle ve şefkatle sorular sorarken, onun hareketlerini bir bir gözlüyor, sözlerini duymaya çalışıyordu. Onun gözlerini,

alnını, güzelliğini, endamını, yürüyüşünü tanıyordu, ama sesini hiç duymamıştı. Luxembourg Par-kı'nda bir kere onun söylediğini sandığı birkaç kelime duymuştu, ama pek emin değildi. O sesi duymak, o müziği biraz

olsun ruhunda saklayabilmek için ömrünün on yılını verirdi. Gelgelelim, Jondrette'in halini borazan cızırtıları

arasında acıklı acıklı sergileyişi, her şey kaybolup gitmişti. Bu durum, Marius'ün hayranlığına gerçek bir öfke

katıyordu. Genç kıza, onu kıskanarak bakıyordu. Bu ucube odada, bu iğrenç varlıkların ortasında gördüğünün gerçekten otansal yaratık olabileceğini aklı almıyordu. Kurbağalar arasında bir zümrüdüanka

kuşu görüyormuş gibi geliyordu ona.

Kız dışarı çıkınca Marius bir tek şey düşünebildi; onu takip etmek, peşini bırakmamak, ancak nerede oturduğunu öğrendikten sonra onu bırakmak ya da hiç olmazsa onu böyle mucizevi bir şekilde bulduktan sonra,

-293-

bir daha kaybetmemek! Komodinden aşağı atladı, şapkasını aldı. Tam elini kilidin sürgüsüne götürüp dışarı

çıkma üzereydi ki, bir düşünce onu durdurdu. Koridor uzun, merdiven dik, Jondrette gevezeydi, M. Leblanc,

büyük olasılıkla henüz arabaya binmemişti. Şayet koridorda veya merdivende ya da eşikte geri dönüp de, Marius'ü bu evde görecektense, mutlaka işkillecekti ve yeniden ondan kaçıp kurtulmanın yolunu bulacaktı;

o zaman bir kere daha her şey bitmiş olurdu. Öyleyse ne yapmalı? Biraz beklemeli mi? Ama bu bekleyiş sırasında araba gidebilirdi. Marius ne yapacağını bilemiyordu. Sonunda tehlikeyi göze aldı ve odadan çıktı.

Koridorda hiç kimsecikler yoktu. Merdivene koştu. Merdivende de kimsecikler yoktu. Telaşla aşağıya indi;

tam bulvara dalmıştı ki, bir arabanın Petit-Banquier Sokağı'nın köşesinden dönüp, Paris'e girdiğini gördü. Marius o yöne doğru seyirtti. Bulvarın köşesine gelince arabayı tekrar gördü; Mouffe-tard Sokağı'ndan aşağı

hızla iniyordu; daha şimdiden hayli uzaktaydı ve ona yetişmenin çaresi de yoktu. Peki? Peşinden mi koşacaktı? İmkânsızdı bu; hem zaten arabanın peşinden birisinin tabana kuvvet koştuğunu hiç şüphesiz arabadakiler de fark ederdi, kızın babası onu tanırdı. Tam o sırada görülmemiş ve şahane bir rastlantı sonucu Marius, kiralık araba şirketine ait arabalardan birinin boş bulvardan geçtiğini gördü. Alınacak tek bir

karar vardı; bu arabaya binip, ötekini izlemek. Bu hem emin ve etkili hem de tehlikesizdi.

-294-

Marius, arabacıya durmasını işaret edip, seslendi:

"Saat hesabı!"

Marius boyunbağı takmamıştı ve sırtında düğmeleri eksik iş elbisesi vardı, gömleğinin göğsü pili yerlerinin

birinden yırtılmıştı.

Arabacı durdu, göz kırparak, sol elini Ma-rius'e doğru uzatıp, başparmağı ile işaret parmağını hafifçe ovuşturarak: "O ne o?" dedi Marius. "Para peşin," dedi arabacı. Marius, üstünde ancak on altı metelik olduğunu hatırladı.

"Ne kadar?" diye sordu. "Kırk metelik." "Dönüşte öderim."

Arabacı cevap yerine ısıklı La Palisse havasını çalarak atını kamçıladi.

Marius uzaklaşan arabanın arkasından şaşkın şaşkın bakakaldı. Yirmi dört meteliği eksik diye, sevincini, mutluluğunu, aşkını kaybediyordu! Yine karanlık gecenin içine düşüyordu! Sabahleyin şu sefil kıza verdiği beş frankı acı acı ve söylemek gerekir ki, derin bir pişmanlıkla düşündü. Eğer o beş frank olsaydı şimdi kurtulmuştu, yeniden doğacaktı; olacaklar konusundaki belirsizlikten, karanlıktan kurtulacaktı;

yalnızlıktan,

hüzünden, kederden çıkacaktı; kaderinin siyah ipliğini, az önce gözlerinin önünde dalgalanan ve bir kere daha kopan o güzel altın ipliğe bağlayacaktı. Umutsuzluk içinde; perişan bir halde evine döndü.

Marius, Mösyö Leblanc'ın akşama tekrar

-295-

geleceğine söz verdiğini ve bu defa onu takip etmek için daha becerikli davranmanın yeteceğini düşünebilirdi, ama hayran hayran seyredişisi sırasında M. Leblanc'ın verdiği bu sözü galiba duymamıştı.

Merdivenden çıkacağı sırada bulvarın öbür tarafından Barriere-des-Gobelins Soka-ğı'nın duvarı boyunca,

Jondrette'in, 'iyi niyetli adam'ın getirdiği redingota bürünmüş, şehir kapısı serserileri diye anılan endişe

uyandırıcı görünüşlü adamlardan biriyle konuştuğunu fark etti; şu değişik yüzleri ve kuşkulu konuşmalarıyla

kötü düşünceli oldukları her hallerinden belli olan ve genelde gündüzleri uykuda olmaları, geceleri de çalıştıklarını akla getiren adamlardan biriyle.

Girdaplar yaparak düşen karın altında kımıldamadan durup konuşan bu iki adam, bir inzibat görevlisinin, şüphesiz hemen dikkatini çekecek bir topluluk oluşturuyordu, ama Marius ancak fark etmekle kaldı.

Ama yine de kalbine acı veren bu zihin meşguliyetine rağmen Marius, Jondrette'in konuştuğu bu şehir kapısı

serserisinin, Co-urfeyrac'ın bir sefer kendisine gösterdiği Panchaud namıdiğer Printanier, yine namıdiğer

Bigrenaille adında birisine benzediğini düşünmekten kendisini alamadı. Mahallede oldukça tehlikeli bir gece

yolcusu olarak tanınıyordu bu adam. Bundan önceki kitapta bu adamın adı geçmişti. Bu Panchaud namıdiğer Printanier, yine namıdiğer Bigrenaille, daha sonra birçok cinayet davalarında boy göstermiş ve sonra ünlü bir şair olmuştur. O sıra-

-296-

lar henüz tanınmış bir serseriydi. Bugün haydutlar, profesyoneller, katiller arasında dillere destandır.

Son

siyasi devrin sonlarına doğru bir ekol haline gelmişti. Ve Force Ha-pishanesi'ndeki Aslanlar İni'nde gece olurken gruplar oluşturup kendi aralarında usul usul konuştukları saatlerde ondan söz edilirdi. Hatta bu hapisanede, 1843 yılında otuz mahkûmun güpegündüz kaçmasına yararmış olan bu devriye yolu altındaki lağım kanalının geçtiği yerde, kanalın kapak taşı üstünde PANCHAUD adını okumak mümkündü. Bunu bizzat Panchaud, firar girişimlerinden birinde devriye yolunun duvanna büyük bir cüretle kazımıştı, 1832'de

polis tarafından göz hapsine alınmıştı, ama henüz mesleğine ciddi bir şekilde başlamış değildi.

11. Sefalet, Acıya Hizmet Ekliyor

Marius virananın merdivenlerini ağır ağır çıktı. Tam hücre sine girmek üzereydi ki, arkasından, koridorda Jondrettelerin büyük kızının peşinden geldiğini gördü. Bu kı zı görmeye tahammülü yoktu, beş frankını o almıştı, parayı geri istemek için de artık çok geçti, araba çok uzaklardadır. Hem zaten kız parayı ona geri

vermezdi de. Az önce gelen insan-lann nerede oturdukları ona sormak da faydasızdı, bunu bilemeyeceği besbelliydi, çünkü Fabantou imzalı mektubun adresi 'Sa-int-Jacques-du-Haut-Pas Kilisesi' ndeki hayırsever

mösyöye şeklindeydi.

-297-

Marius odasına girerek, kapıyı arkasından itti.

Kapı kapanmadı; Marius döndü, bir elin kapıyı aralık tuttuğunu gördü.

"Nedir bu?" diye sordu, "kim var orada?"

Jondrettelerin kı zıydı bu.

Marius, adeta hüzünlü bir sesle:

"Siz misiniz?" dedi, "yine siz demek! Ne istiyorsunuz benden?"

Kız düşünceliydi ve Marius'a bakmıyordu. Sabahki kendine güveni de yoktu artık. İçeri girmemiş, koridorun

loşluğunda duruyordu. Marius, onu kapının aralığından görüyordu.

"Hadi ya, cevap verecek misiniz?" dedi Marius, "Benden istediğiniz nedir?"

Kız, içinde belli belirsiz bir ışığın yanar gibi olduğu kederli gözlerini ona doğru çevirdi:

"Üzgün görünüyorsunuz Mösyö Marius. Nenez var?"

"Ben mi?" dedi Marius.

"Evet, siz."

"Hiçbir şeyim yok."

"Var, var!"

"Yok."

"Var, diyorum size!"

"Beni rahat bırakın!"

Marius, kapıyı yeniden itti, kız onu tutmakta devam ediyordu.

"Bakın," dedi, "hata ediyorsunuz. Zengin olmadığınız halde, bu sabah cömert davrandınız. Şimdi de öyle olun. Bana yemek yememi sağlayacak parayı verdiniz, şimdi de neyiniz olduğunu söyleyin. Kederlisiniz, gözle görülüyor bu. Sizin üzülenizi istemem. Bunun için

-298-

ne yapmak gerekiyorsa yaparım? Hangi işte yararlı olabileceğimi düşünüyorsanız o işte kullanın beni.

Size

sırlarınızı sormuyorum, bana söylemenize gerek yok, ama herhalde sizin için de yapabileceğim bir şeyler vardır. Babama yardım ettiğime göre size de edebilirim. Mektup götürmek, evlere gitmek, kapı kapı dolaşp

sorarak, bir adresi bulmak, birisini takip etmek gerektiğinde ben o işe de yaranm. Onun için, siz de nenez

olduğunu bana söyleyebilirsiniz, gerekli kişilerle gider konuşurum. Bazen birisinin birileriyle konuşması, olan

bitenin bilinmesi için yeter, böylece her şey yoluna girer. Benden faydalanınız."

Marius'ün aklına bir fikir geldi. Denize düşen yılanı sarılır demezler mi?

Jondrettelerin kı zma yaklaştı.

"Bak, dinle," dedi.

Kız, gözlerinde bir sevinç şimşegiyle onun sözünü kesti.

"Oh, bana 'Sen' diye hitap ediniz! Bence böylesi daha iyi."

"Peki," dedi Marius, "sen, o yaşlı mösyö ile kı zını buraya getirdin!"

"Evet."

"Adreslerini biliyor musun?"

"Hayır."

"Onu bul bana."

Kızın bakışı kederliyken neşeli, neşeliyken elemli oldu.

"Bütün istediğiniz bu mu?" diye sordu.

"Evet, bu."

"Tanıyor musunuz onları?"

"Hayır, tanımıyorum."

-299-

Kız şiddetle:

"Yani onu tanımıyorsunuz ama tanımak istiyorsunuz," dedi.

"Her neyse, yapabilir misin?" dedi Marius.

"O güzel küçükhanım adresini bulacağım size."

'Güzel küçükhanım' sözündeki vurgu Ma-rius'ü rahatsız etti.

"Neyse, önemli değil, babanın ya da kızın adresi," dedi. "Onların adresi işte!"

Kız, ona dik dik baktı.

"Ne vereceksiniz bana?"

"Ne istersen?"

"Ne istersem mi?"

"Evet."

"Adresi öğreneceksiniz."

Başını eğdi, sonra ani bir hareketle kapıyı çekip kapattı.

Marius tek başına kaldı.

Bir iskemlenin üstüne attı kendini, başını ve iki dirseğini yatağına dayadı, kavramaktan aciz kaldığı düşüncelere dalmıştı, bir baş dönmesine tutulmuş gibiydi. Sabahtan beri bütün olup bitenler, meleğin ortaya

çıkması, kaybolması, şu yaratığın az önce ona söyledikleri, sonsuz bir umutsuzluk içinde dalgalanan bir umut ışıltısı; işte bunlardı beynini dolduran.

Birdenbire, daldığı hayallerden şiddetle çekilip çıkarıldı.

Jondrette'in yüksek ve katı bir sesle kendisi için son derece merak uyandırıcı olan şu sözleri söylediğini duydu:

"Sana eminim diyorum, onu tanıdım!"

-300-

Kimden söz ediyordu Jondrette? Kimi tanımişti? Mösyö Leblanc'ı mı? 'Ursule'ün babasını mı? Ne demekti

bu! Jondrette, onu daha önce de tanıyor muydu? Marius, eksikliği hayatı kendisine zindan eden bütün bilgileri böyle ani ve beklenmedik bir şekilde edinecek miydi? Nihayet, kimi sevdiğini, bu genç kızın kim olduğunu, babasının kim olduğunu öğ-rencek miydi? Onları örten zifiri karanlık nihayet aydınlanmak üzere

miydi? Perde yırtılıyor muydu? Ey ulu Tanrı!

Komodinin üstüne çıkmayıp, adeta fırladı, bölmedeki küçük pencerenin önündeki yerini aldı.

Yeniden Jondrette'in izbesinin içini görüyordu.

12. M. Leblanc'ın Beş Frankının Kullanılışı

Ailenin görünüşünde hiçbir değişiklik yoktu; yalnız kadınla kızlar paketin içinden bazı şeyler almışlar, yün çoraplar, yün gömlekler giymişlerdi. İki yeni battaniye de iki yatağın üzerine atılmıştı.

Jondrette, besbelli daha yeni dönmüştü. Hâlâ nefes nefeseydi. Kızları şöminenin yanında yerde oturuyorlardı. Büyük kız, küçüğünün elini tedavi ediyordu. Karısı şaşkın bir yüzle şöminenin bitişiğindeki yatak bozuntusunun üzerine yığılmış gibi duruyordu. Jondrette, büyük adımlarla odanın içinde bir aşağı bir

yukarı gidip geliyordu. Bakışlarında bir olağandışılık vardı.

-301-

Kocasının karşısında ürkek ve şaşkınlıktan çarpılmış gibi duran kadın, ona:

"Nasıl? Sahi mi? Emin misin?" diyecek oldu.

"Elbette eminim! Sekiz yıl oldu! Ama onu tanırım! Ah! Tanırım onu! Hemencecik de tanıdım! Nasıl yani! Senin gözüne çarpmadı mı?"

"Hayır."

"Oysa sana 'Dikkat et!' dedim. Boy o boy, yüz o yüz, belki biraz daha yaşlı, -bazı insanlar hiç yaşlanmıyorlar, nasıl beceriyorlar bunu, bilmem,- ses o ses. Yalnız daha iyi giyinmiş, hepsi bu! Ah! ihtiyar esrarengiz şeytan, enseledim seni, hadi bakalım!"

Durdu ve kızlarına:

"Hadi, defolun siz de!" dedi.

"Gözüne çarpmamış olması çok garip doğrusu."

Kızlar söyleneni yapmak için ayağa kalktılar.

Ana kekeledi:

"Yaralı eliyle mi?"

"Açık hava ona iyi gelir," dedi Jondrette, "gidin hadi."

Bu adamın karşı gelinemeyen insanlardan olduğu açıkça görülüyordu. İki kız dışarı çıktılar.

Kapıdan çıkarırken, babalan büyüğünü kolundan yakaladı ve sesine özel bir ton vererek:

"Saat tam beşte burada olacaksınız," dedi, "ikiniz de. Size ihtiyacım olacak."

Marius'ün dikkati bir kat daha arttı. Beriki, karısıyla yalnız kalınca yine odada

-302-

dolaşmaya başladı; sessizce iki üç defa gitti geldi. Sonra sırtındaki kadın gömleğinin eteklerini pantolonunun

kemerinden içeri, tıktırtmak için birkaç dakika uğraştı.

Birdenbire kadına doğru döndü, kollarını kavuşturdu ve bağırды:

"Sana bir şey söyleyeyim mi? O küçükha-nım..."

"Ne olmuş?" dedi karısı, "neymiş o küçük-hanım?"

Marius, şüphe edemezdi artık, besbelli ondan söz ediyorlardı. Büyük bir endişeyle ve cankulağıyla dinliyordu.

Ne var ki, Jondrette, öne doğru eğilerek, kansına alçak sesle söylemişti söyleyeceğini. Sonra doğruldu ve

sözünü yüksek sesle tamamladı:

"Odur!"

"O kız ha?" dedi kadın.

"O kız!" dedi kocası.

Ananın ağızından çıkan bu 'o kız' kelimesindeki anlamı hiçbir söz dile getiremez. Ucube bir ses tonuyla kaşık bir şaşkınlıktı bu; gazaptı, kindi, öfkeydi. Kocasının kulağına söylediği birkaç kelime, şüphesiz bir ad,

bu uyuşuk şişman kadının uyanmasına ve öğrenme duygusunun kıskançlığa dönüşmesine yetmişti.

"İmkânsız bu!" diye haykırdı, "benim kız-ılanm yalınayak dolaşır, sırtlarına giyecek elbise bulamazlarken, düşünüyorum da! Nasıl olur! İçi pamuk kaplı saten pelerin, kadife şapka, ipekli kumaştan iskarpinler, bütün

hepsi! İki yüz frankın üstünde giyim kuşam eşyası! Sanırsın ki bir hanımefendi! Hayır,

-303-

olamaz, yanılıyorsun! Hem sonra öteki gudubet bir şeydi, buysa hiç de fena değil! Gerçekten fena değil! Bu,

o olamaz!"

"O diyorum sana. Göreceksin."

Bu kesin ifade karşısında Madam Jon-drette kırmızı, ablak suratını biçimsiz bir ifadeyle tavana kaldırdı. O an

kadın, Marius'e kocasından bile daha korkunç göründü. Dişi kaplan bakışlı bir dişi domuzdu bu.

"Nasıl!" diye yeniden konuştu, "benim kızlarıma acıyarak bakan o müthiş güzel küçük-hanım, o pis dilenci demek! Ah! Takunyamın topuğuyla kamını patlatmak isterdim onun!"

Yataktan aşıya atladı ve bir an ayakta, saçı başı dağılmış, burun delikleri şişmiş, ağız aralık, yumruklan sıkılıp geriye doğru uzatılmış bir halde durdu. Sonra yine kendisini yatağın üzerine attı. Erkek, dışisine hiç

aldırış etmeden odada gidip geliyordu.

Bir süre sessizlikten sonra Jondrette, karısına yaklaştı ve önünde durdu, az önceki gibi yine kollarını çapraz

kavuşturmuştu:

"Sana bir şey söyleyeyim mi?"

"Ne?" diye sordu kadın.

Adam, alçak sesle kısaca cevap verdi:

"Artık servet sahibi oluyorum."

Jondrette kadın, "Bana bunu söyleyen çıldırıyor mu yoksa?" der gibi bir bakışla kocasını süzdü.

"Lanet olsun! Bunca zamandır 'ateşin varsa açlıktan öl, ekmeğin varsa soğuktan' cemaatinin üyesiydim!

Yeterince sefalet çektim! Hem kendi yükümü, hem başkalarının yükünü! Artık şakam yok, bunu komik bulmuyo-

-304-

rum artık, kelime oyunu yeter. Tanrım! Maskaralığa paydos, ezeli, ebedi peder! Doyasıya yemek, doyasıya

içmek istiyorum! Zıkkımlanmak! Uyumak! Hiçbir şey yapmamak! Ben de sıramı kullanmak istiyorum!

Gebermeden önce ben de milyoner olmak istiyorum!"

İzbenin içinde bir tur attı ve ekledi:

"Başkaları gibi."

"Ne demek istiyorsun kuzum?" dedi kadın.

Adam başını salladı, gözünü kırptı ve gösteri yapmaya hazırlanan bir sokak hokkabazı gibi sesini yükseltti.

"Ne mi demek istiyorum? Bak, dinle!"

"Şşşt!" diye homurdandı Jondrette kadın, "o kadar yüksek sesle olmaz! Başkalarının duymaması gereken

işler bunlar."

"Pöh! Kim o başkası? Bitişikteki mi? Onu az önce dışarı çıkarken gördüm. Hem zaten bir şey duyduğu mu var o koca ahmağın? Sonra, dışarı çıktığını gördüm diyorum sana."

Ama yine de bir tür içgüdüyle Jondrette sesini alçalttı ama Marius'ün duymayacağı kadar da alçaltmadı.

Marius'ün bu konuşmanın hiçbir kelimesini kaçırmamasını sağlayan diğer bir elverişli durum da, yağın karın

bulvardan geçen arabaların gürültüsünü Doğmasıydı.

Marius'ün işittikleri şunlardı:

"İyi dinle bak! Yakayı ele verdi Karun! Hiç fark etmez! İş oldu sayılır. Her şey ayarlandı. Adamlarla görüştüm.

Bu akşam saat altıda altmış frank getirmek için gelecek alçak herif! Gördün değil mi nasıl döktürdüm yalanları; yok altmış frankmış, yok ev sahibiymiş, yok 4

-305-

Şubat'mış! Bu iş öyle sadece kiradan ibaret değil! Yağın yok! Neyse, saat altıda gelecek! Bu, bitişik komşunun yemeğe gittiği saattir. Bur-gon Ana, şehirde bulaşık yıkıyor. Evde kimse yok. Bitişikteki hiçbir zaman saat on birden önce dönmez. Küçükler gözcülük edecekler. Sen de bize yardım edeceksin. İşimizi görecektir."

"Ya görmezse?" diye sordu kadın.

Jondrette, korkunç bir el işareti yaparak:

"Biz onun işini görürüz," dedi.

Ve bir kahkaha attı.

Marius, onun güldüğünü ilk defa görüyordu. Soğuk bir gülüştü bu, inşam ürpertiyordu.

Jondrette, şöminenin yanındaki dolabı açarak içinden bir kasket çıkardı, kolunun yenisiyle ovaladıktan

sonra

kafasına geçirdi.

"Ben şimdi çıkıyorum," dedi, "görmem gereken bazı kimseler var. İyi kimseler. Göreceksin, işler nasıl da yolunda gidecek. Mümkün olduğu kadar az kalacağım dışarıda. Güzel bir oyun oynayacağız, sen evi kolla." İki eli pantolonunun cebinde, bir an düşünceli düşünceli durdu, sonra haykırdı:

"Biliyor musun, onun beni tanımamış olması iyi şans doğrusu! Eğer tanısaydı, bir daha gelmezdi. Az kalsın kaçınıyorduk elimizden! Sakalım kurtardı beni! Romantik çene sakalım! Güzel, küçük, romantik çene sakalım!"

Yemden gülmeye başladı.

Pencereye gitti. Kar hep yağıyor, göğün kurşunisine çizgiler çekiyordu.

"Ne pis hava!" dedi.

Sonra redingotunun önünü kavuşturarak ekledi.

-306-

"Bu çul da çok bol. Ama fark etmez, bunu bana bırakmakla çok iyi etti doğrusu ihtiyar moruk! Bunsuz dışarı

çıkamazdım, fırsat da yine kaçmış olurdu! Oysa; işler buna bağlı!"

Kasketini gözlerinin üzerine çekerek odadan çıktı.

Çıkalı henüz birkaç saniye olmuştu ki, kapı yeniden açıldı ve adamın yabani, zekî görünümlü profili aralıktan

tekrar göründü.

"Az kalsın unutuyordum, bir mangallık kömür alman gerek."

Ve 'insaniyetli adam' m ona bıraktığı beş frankı karısının önlüğüne attı.

"Bir mangallık kömür mü?"

"Evet."

"Kaç ölçek?"

"İki dolu ölçek olsun."

"Otuz metelik eder. Gerisiyle de akşam yemeği için bir şeyler alırım."

"Sakin hal!"

"Niye?"

"Yüz meteliği harcamaya kalkma."

"Niçin?"

"Çünkü benim de alacağım bir şey var!"

"Ne?"

"Bir şey işte."

"Ne kadar gerekiyor sana?"

"Buralarda nerede bir hırdavatçı var?"

"Mouffetard Sokağı'nda."

"Ha! Tamam, sokağın köşesinde; dükkânım biliyorum."

"Ama söylesene canım, senin alacağım şeye kaç para gerekiyor?"

"Elli metelik, üç frank."

-307-

13. Solus Cum Solo, in Loco Remoto, Non Cogitabuntur Orare Paternoster*

Marius, bütün hayalperestliğine rağmen, daha önce de söylediğimiz gibi metanetli ve enerjik yaradılışlıydı.

İnzivaya çekilip kendi üzerine düşünmek alışkanlığı onda sevgi ve merhamet duygularını geliştirerek, belki

öfkelenme melekesini zayıflatmıştı, ama infial duyma melekesine dokunmamıştı. Bir Brahman rahibinin iyilikseverliği ile bir yargıcın sertliği vardı onda; bir kurbağaya acır ama bir engerek yılanını ezerdi. Ve şimdi

bakışları bir engerek kovuğuna dalmış bulunuyordu, gözlerinin önünde bir canavarlar yuvası vardı.

"Bu sefilleri ayaklar altında ezmek gerek," dedi kendi kendine.

Aydınlanacağını umduğu sırların hiçbiri aydınlanmamış, aksine, belki de hepsi büsbütün koyulaşmıştı.

Luxembourg'daki güzel kız çocuğuyla, M. Leblanc adını taktığı adam hakkında Jondrette'in onları tanıdığından başka bir şey bilmiyordu. Söylenen karanlık sözlerden açık ve seçik olarak fark edebildiği tek

şey vardı; bir tuzak hazırlanmaktaydı, karanlık ama müthiş bir tuzak; her ikisi de büyük bir tehlike içindeydiler; kız için muhtemel bir tehlikeydi bu ama babası için muhakkaktı; onları mutlaka kurtarmak gerekiyordu; Jondrette'lerin iğrenç tertiplerini bozmak, bu örümceklerin ağını parçalamak gerekti.

* O üçra yerde yapayalnızdı. Pater Noster duasını okumayı düşünmüyordu.

-308-

Bir süre Madam Jondrette'i gözledi. Bir köşeden eski bir sac mangal çıkarmış, demir parçalarını karıştırıp duruyordu.

Komodinin üstünden, elinden geldiği kadar yavaşça, hiç gürültü çıkarmamaya dikkat ederek indi.

Hazırlanmakta olan şeyin ona verdiği korkuya, Jondrettelerin içine saldıkları dehşete rağmen, sevdiği kıza

belki bu yoldan bir hizmette bulunabileceği düşüncesiyle adeta bir sevinç duymaktaydı.

Ama neyi yapmalı? Tehdit altındaki bu kişileri nasıl haberdar etmeli? Onları nerede bulmalıydı?

Adreslerini

bilmiyordu. Bu kişiler bir an için gözlerine tekrar görünmüş, sonra yeniden Paris'in uçsuz bucaksız derinliklerine dalıp kaybolmuşlardı. M. Leblanc'm akşam saat altıda geleceği sırada kapıda bekleyip, onu tuzaktan haberdar etmeli miydi? Ama Jondrette'le adamları onu orada görürlerdi, yol ıssızdı, kendisinden

daha kuvvetli olabilirler, onu yakalamanın ya da oradan uzaklaştırmanın bir yolunu bulabilirlerdi. Bu durumda

Marius'ün kurtarmak istediği insan mahvolurdu. Az önce saat biri vurmuştu. Tuzak saat altı için hazırlanıyordu. Marius'ün önünde daha beş saat vardı.

Yapılacak tek bir şey kalıyordu.

Elbisesini giydi, boynuna bir atkı bağladı, şapkasını aldı ve sanki çıplak ayakla yosunlar üstünde yürüyormuş

gibi hiç gürültü yapmadan dışarı çıktı.

Zaten Madam Jondrette hâlâ hurdalarını karıştırmakla meşguldü.

-309-

Marius evden çıkınca doğruca Petit-Ban-quier Sokağı'na girdi.

Sokağın ortalarına gelmişti, bazı yerlerinde üzerinden atlanılabilecek kadar alçalan ve boş bir arsaya açılan

bir duvarın yanındaydı, ağır ağır yürüyordu; zihni çok meşguldü; karlar ayak seslerini boğuyordu.

Birdenbire

yanıbaşında birinin konuştuğunu işitti, gün ortası olmasına rağmen açık seçik duyuyordu.

Yanıdan geçtiği duvarın üstünden bakmak geldi aklına.

Gerçekten de, orada sırtlarını duvara dayamış, karın üstüne oturmuş konuşan iki adam vardı.

Tanımadığı iki çehreydi bunlar; biri sakallı, işçi gömlekli bir adam, öteki de uzun saçlı, hırpani kılıklı bir adamdı. Sakallının başında bir Yunan fesi vardı, ötekinin başı açıktı ve saçlarının arasına kar taneleri girmişti.

Üzerlerinden başını uzatınca, Marius, adamların söylediklerini işitebildi.

Uzun saçlısı, öbürünü dirseğiyle dürterek:

"Patron Minnette'le bu iş mutlaka olur," diyordu.

"Öyle mi sanıyorsun," dedi sakallı.

Uzun saçlı karşılık verdi.

"Adam başına beş yüz teklik bir kayme düşecek, başa gelebilecek en kötü şey de, beş, altı, bilemedin on yıl

kodes!"

Öteki biraz tereddütle ve Yunan fesinin altında titreyerek cevap verdi:

"Bu şey, gerçek bir şey. Bu gibi şeylere karşı çıkılmaz."

-310-

Uzun saçlısı yine konuştu:

"Bu iş çantada keklik diyorum sana. Chnose Baba'nın arabası da koşulmuş olacak."

Sonra, bir önceki günkü Gaitte Tiyatrosu'-nda seyrettikleri bir melodramdan söz etmeye başladılar. Marius, yoluna devam etti.

Bu duvarın arkasında karların üzerine çökerek pek garip bir şekilde saklanan bu adamların karanlık sözleri,

Jondrette'in hain planlarıyla büsbütün ilgisiz olmayabilir gibi geliyordu ona. Sözüünü ettikleri iş o olmalıydı.

Saint-Marceau kenar mahallesine doğru yöneldi ve karşısına çıkan iki dükkâna nerede bir polis komiseri bulabileceğini sordu.

Ona Pontoise Sokağı, 14 numarayı salık verdiler.

Marius oraya doğru yola koyuldu.

Bir fırının önünden geçerken, akşam yemeği yemeyeceğini düşünerek, iki meteliklik ekmek aldı ve yedi. Yolda giderken Tann'ya şükretti. Beş frangını sabahleyin Jondrettelerin kızma vermemiş olsaydı, M. Leblanc'm arabasını takip edeceğini, dolayısıyla bütün bunlardan haberi olamayacağını düşündü; hiçbir şey

Jondrettelerin tuzağını engelleyemeyecek, böylece M. Leblanc ve şüphesiz onunla birlikte kızı da mahvolacaktı.

-311-

14. Bir Polis Memuru

Bir Avukata İki Küçük Tabanca Veriyor

Marius, Pontoise Sokağı 14 numaraya gelince, birinci kata çıktı ve polis komiserini sordu.

Hademenin biri:

"Mösyö, komiser burada yok," dedi, "ama onun yerine bakan bir müfettiş var. Kendisiyle konuşmak ister misiniz? İşiniz acele mi?"

"Evet," dedi Marius.

Hademe, onu komiserin makam odasına götürdü. Odada, bir parmaklığın arkasında, sırtını bir sobaya vermiş uzun boylu bir adam ayakta duruyor ve iki eliyle üç kat yakalı geniş bir redingotun eteklerini yukarıya

doğru kaldırıyordu. Köşeli bir yüzü, ince, sert ifadeli bir ağız ve pek korkunç, kırılmış gür favorileri, insanın

ödünü patlatan bir bakışı vardı. Bu bakışın delici değil de, araştırıcı bir bakış olduğu söyleneblirdi.

Bu adam, hiç de Jondrette'den daha az yırtıcı, ya da korkunç değildi; buldogla karşılaşmak da, bazen kurtla

karşılaşmak kadar kaygı vericidir.

"Ne istiyorsunuz?" dedi Marius'e, mösyö kelimesini ekmeden.

"Sayın komiseri."

"Burada yok. Onun yerine ben bakıyorum."

"Çok gizli bir iş için arıyordum."

"Anlatın öyleyse."

"Çok da acele."

-312-

"Çabuk anlatın öyleyse." Bu sakın ve haşin adam korkunç olduğu kadar güven vericiydi de. Korku ve güven telkin ediyordu. Marius, ona macerayı anlattı. -Yani tanıdığı birinin bu akşam bir tuzağa düşürüleceğini.- Kendisi Avukat Marius Pont-mercy, haydut yuvasının yakınındaki odada oturduğunda hazırlanan bütün komployu aradaki bölmeden işitmişti; -tuzağı tasarlayan cani Jondrette adında birisiydi;- muhtemelen şehir

kapısı serserilerinden bazı yardakçıları vardı, mesela Panchaud, namıdiğer Printanier veya Bigrenaille bunlardan biriydi; Jondrette'in kızları gözcülük edemezlerdi; -tehdit altında bulunan adamı haberdar etmenin

hiçbir yolu yoktu, çünkü adını bile bilmiyordu;- ve nihayet bütün bu işler akşam saat altıda Höpital

Bulvan'ın

en تنها olduğu bir sırada 50-52 numaralı evde gerçekleştirilecekti.

Numarayı duyunca, müfettiş başını kaldırdı ve soğuk bir tavırla:

"Demek koridorun sonundaki odada," dedi.

"Tamam," dedi Marius ve ekledi: "O evi biliyor musunuz?"

Müfettiş bir an sessiz kaldıktan sonra, çizmesinin topuğunu sobanın ağzında ısıtarak cevap verdi:

"Öyle görünüyor," dedi.

Marius'ten çok boyunbağına konuşur gibi devam etti:

"Bu işin içinde biraz patron Minette olmalı."

Bu kelime Marius'ün dikkatini çekti.

-313-

I

"Patron Minette" dedi. "Gerçekten de, bu sözü duymuşluğum var."

Ve uzun saçlı adamla, sakallı adamın Petit-Bulquier Sokağı'nda M duvann arkasında, karın içindeki konuşmalarını müfettişe anlattı.

Müfettiş homurdandı:

"Uzun saçlının Brujon olması gerek, sakallısı da Demi-Liard, namıdiğer Deux-Milli-ard olmalı."

Yine gözkapaklarını indirmişti, düşünüyordu.

"Chose Baba'ya gelince, onu da tanır gibiyim. İşte yaktım redingotumu. Bu lanet olası sobayı da hep fazla

yakarlar. 50-52 numara. Eski Gorbeau malikânesi."

Sonra Marius'e baktı.

"Siz yalnız o sakallıyla, uzun saçlıyı mı gördünüz?"

"Bir de Panchaud'yu."

"Oralarda ufak tefek, uğursuz bir züppenin dolanıp durduğunu hiç görmediniz mi?"

"Hayır."

"Ya da Bitki Bahçesi'ndeki file benzer, kalas gibi, iri kıyım, şişman birini?"

"Hayır."

"Peki ya eski kırmızı kuyruklu maskaralara benzeyen kurnaz birini?"

"Hayır."

"Dördüncüye gelince; onu zaten kimse görmez; ne yardımcıları, ne ayak adamları, ne memurları. Bu yüzden, onu görmemiş olmanızda pek şaşılacak bir yan yok."

"Hayır. Kim bütün bu yaratıklar?" diye sordu Marius.

-314-

Müfettiş cevap verdi:

"Hem zaten saat onların saati değil."

Tekrar sessizliğe gömüldü, sonra yeniden konuştu.

"50-52 numara. Bilirim o barakayı." Sanatçılar farkında olmadan onun içinde saklanmamız imkânsızdır, yoksa hemen vodvilin temsilini iptal edip, işin içinden sıyrılırlar. Çok mütevazıdırlar! Seyirci onları rahatsız

eder. Öyle olmaz, öyle olmaz. Onları şarkı söylerken dinlemek ve onlara dans ettirmek isterim."

Bu monolog bitince Marius'e döndü, ona sabit bir nazarla bakarak sordu:

"Korkar mısınız?"

"Neden?" dedi Marius.

"Bu adamlardan?"

Bu polislin kendisine hâlâ mösyö demediğini farketmeye başlayan Marius, sert bir şekilde karşılık verdi:

"Sizden fazla değil!"

Müfettiş, Marius'e daha da sabit bir bakışla baktı ve yapmacıklı bir resmiyet edasıyla:

"Mert ve dürüst bir insan gibi konuşuyorsunuz. Cesaret suçtan, dürüstlük de otoriteden korkmaz."

Marius, onun sözünü kesti:

"İyi, güzel ama, siz ne yapmayı düşünüyorsunuz?"

Müfettiş cevap olarak ona şunu demekle yetindi:

"Bu evde, kiracıların gece odalarına girebilmeleri için birer anahtarları vardır. Sizin de bir anahtarınız olmalı."

-315-

"Evet, var," dedi Marius.

"Yanınızda mı?"

"Evet."

"Verin onu bana," dedi müfettiş.

Marius, anahtarı yelek cebinden çıkarıp müfettişe verdi ve verirken de:

"Beni dinlerseniz, oraya bir kuvvetle gelin," diye ekledi.

Müfettiş, Marius'e, Voltaire'in kendisine bir kafiye teklif eden taşralı akademi üyesine bakabileceği gibi baktı;

iki kocaman elini tek bir hareketle üç kat yakalı redingotunun muazzam ceplerine daldırıp, cep tabancası denen çelikten iki küçük tabanca çıkardı. Bunları Marius'e uzatarak, çabuk çabuk ve kısa, kesin bir ifadeyle

konuştu:

"Bunları alın. Evinize dönün. Odanıza saklanın. Sizi dışarıda sansınlar. Tabancalar doludur. Her birinde iki mermi var. Gözetleyin, bana söylediğinize göre, duvarda bir delik varmış. Adamlar gelecekler. Onları biraz

istedikleri gibi davranmaları için bırakın. Baktınız ki iş tam kıvamına geldi artık durdurmak gerek, bir el ateş

edersiniz. Fazla değil, bir el. Gerisi bana ait. Bir el tabanca havaya, tavana, herhangi bir yere. Sakın vaktinden önce olmasın. İşin icrasına geçilmesini bekleyin; avukatsınız, bunun ne demek olduğunu bilirsiniz."

Marius tabancaları aldı, ceketinin yan ceplerine koydu. Müfettiş:

"Böyle koyarsanız kabarıklık yapar, belli olur," dedi, "Daha iyisi, onları iç ceplerinize yerleştirin."

-316-

Marius, tabancaları iç ceplerine gizledi.

Müfettiş sözüne devam etti:

"Şimdi artık kaybedecek bir dakika bile yok. Saat kaç? İki buçuk. Saat yedide mi demiştiniz?"

"Altıda," dedi Marius.

"Vaktim var," dedi müfettiş, "Ama ancak vaktim var. Size söylediklerimin hiçbirini unutmayın. Bom. Bir el tabanca."

"Merak etmeyin," diye cevap verdi Marius.

Marius, çıkmak için elini kapının mandalına atıyordu ki, müfettiş seslendi:

"Ha, şunu da söyleyeyim; bu arada bana ihtiyacınız olursa, gelin ya da birisini yollayın. Müfettiş Javert'i sorsunlar."

15. Jondrette Alışveriş Yapıyor

Kısa bir süre sonra, saat üç sularında Co-urfeyrac, yanında Bossuet olduğu halde, tesadüfen Mouffetard Sokağı'ndan geçiyordu. Kar hızını gittikçe artırıyordu, her yanı kaplıyordu. Bossuet, Courfeyrac'a:

"İnsan bu kar tanelerini görünce, gökyüzünde beyaz kelebek sürüsü var sanıyor," diyordu. Birdenbire Bossuet, yoldan şehir kapısına doğru çıkan ve hali bir tuhaf olan Marius'ü gördü.

"Bak hele! Marius," dedi Bossuet.

"Gördüm," dedi Courfeyrac, "Onunla konuşmalıyım."

"Niçin?"

"Pek meşgul."

"Neyle?"

-317-

"Görmüyor musun halini?"

"Hangi halini?"

"Birini izleyen biri gibi görünüyor."

"Doğru," dedi Bossuet.

"Gözlerinin bakışına bak," dedi Courfeyrac.

"Hangi şeytanın peşinde ki acaba?"

"Şapkası çiçekli çıtı-pıtı bir yosmanın! Âşık o."

Bossuet:

"Ama ben sokakta ne çiçekli şapka ne de çıtı-pıtı yosma görüyorum," dedi. "Hiç kadın yok ortalarda."

Courfeyrac baktı ve yüksek sesli:

"Bir adamı izliyor!" dedi.

Gerçekten de, başında bir kasket olan ve arkadan görülmesine rağmen kırçıl sakalı fark edilen bir adam Marius'ün yirmi adım kadar önünde yürümekteydi.

Bu adam, üstüne pek bol gelen yepyeni bir redingot giymişti, ayağında ise çamurdan kapkara olmuş, lime lime, berbat bir pantolon vardı.

Bossuet bir kahkaha attı.

"Neyin nesidir ki bu adam?"

Courfeyrac:

"Bu," dedi, "Bir şairdir." Şairler tavşan derisi tüccarların pantolonlarından ve Fransa Ayan Meclisi üyelerinin

redingotlarından giymeyi pek severler."

"Bakalım Marius nereye gidiyor, şu adam nereye gidiyor, onları takip edelim, ne dersin ha?" dedi

Bossuet.

"Bossuet," diye bağırdı Courfeyrac, "Ey

-318-

Meaux kartalı! Olağanüstü bir ahmaksınız siz. Bir adamı izleyen bir adamı izlemek, öyle mi?"

Geriyeye döndüler.

Gerçekten de, Marius, Jondrette'in Mouf-fetard Sokağı'ndan geçtiğini görmüş, onu gözlüyordu.

Jondrette, bir bakışın pençesinde olduğunu aklının ucundan bile geçirmeden, Marius'ün önü sıra yürümekteydi.

Jondrette, Mouffetard Sokağı'nı arkasında bıraktı, Marius, onun Gracieux Sokağı'ndaki berbat evlerden

birine girdiğini gördü. Jondrette, orada on beş dakika kadar kaldı, sonra yine Mouffetard Sokağı'na döndü; o

tarihte Pierre-Lombrad Sokağı'nın köşesinde bulunan bir hırdavatçı dükkânına uğradı, birkaç dakika sonra

Marius, onun elinde beyaz tahta saplı büyük bir demir keskiyle dükkândan çıktığını ve keskiyi redingotunun

altına sakladığını gördü. Petit-Gentilly Sokağı'na gelince, Jondrette sola döndü ve hızlı hızlı yürüyerek, Petit-

Banquier Sokağı'na ulaştı. Gün batmak üzereydi, bir süredir kesilmiş olan kar yeniden yağmaya başlamıştı.

Marius, her zamanki gibi ıssız olan Petit-Banquier Sokağı'nın köşesinde pusuya yattı, Jondrette'-i takip

etmeyi bir yana bıraktı. Böyle yapmakla da iyi etti çünkü Marius'ün uzun saçlı adamla sakallı adamın konuşmalarını dinlediği alçak duvarın yanına gelince Jondrette arkasına döndü, kimsenin kendisini izlemediğinden, görmediğinden emin olduktan sonra duvardan atladi, kayboldu.

-319-

Bu duvarın sınırlandırdığı boş arsa, kötü nam salmış bir eski araba kiralayıcısının arka avlusuna çıkıyordu. Adam iflas etmişti ama sundurmaların altında hâlâ bazı eski arabalar vardı.

Marius, Jondrette'in yokluğundan faydalanarak eve dönmenin akıllıca olacağını düşündü, zaten saat de ilerliyordu; Ma'am Bur-gon, her akşam şehre bulaşık yıkamaya giderken, âdeti üzere evin kapısını kapandı;

karanlık bastırıldığında kapı daima kapalı olurdu. Marius, anahtarını polis müfettişine vermişti; bu yüzden de,

acele etmesi gerekiyordu.

Ortalık kararmış, hemen hemen gece bastırmıştı; ufukta tek bir nokta vardı; aydı bu. Salpetriere'in alçak

kubbesi arkada kıpkırmızı yükseliyordu.

Marius, geniş adımlarla 50-52 numaraya döndü. Oraya ulaştığında kapı henüz açıktı. Merdivenden ayaklarının ucuna basarak çıktı, odasına kadar koridorun duvarı boyunca süzüldü. Hatırlanacağı gibi, bu koridorun iki yanında, o sıralar hepsi de kiralık ve boş olan harap odalar diziliydi. Ma'am Burgon, bunların

kapılarını genellikle açık bırakırdı. Bu kapılardan birinin önünden geçerken zayıf bir ışım belli belirsiz ağırttığı dört hareketsiz adam başı görür gibi oldu. Marius, görülmek istemediği için görmeye de çalışmadı.

Fark edilmeden, gürültüsüzce odasına girmeyi başardı. Tam zamanydı. Az sonra Ma'am Bur-gon'un gittiğini

ve evin kapısının kapandığını işitti.

-320-

16. 1832 de Moda Olan Bir İngiliz

Havasına Uydurulmuş Şarkı

Nerede Okunuyor

Marius, yatağa oturdu. Saat beş buçuk sularıydı. Onu olacıklardan sadece yarım saatlik bir süre ayırıyordu. Kalbinin sesini, karanlıkta bir saatin işleyişini duyar gibi duyuyordu. O an karanlıklar içinde iki

şeyin yol almakta olduğunu düşünüyordu; bir yandan suç ilerliyor, öbür yandan adalet geliyordu.

Korkmasına

korkmuyordu gerçi ama, olacak şeyleri düşündüğünde de ürpermekten kendisini alamıyordu. Kendini birdenbire beklenmedik bir serüvenin içinde bulan herkes gibi, bugün ona bir rüyaymış gibi geliyor ve bir kâbusun pençesinde olmadığına inanmak için iç ceplerindeki iki çelik tabancanın soğukluğunu vücudunda hissetmesi gerekiyordu.

Kar artık yağmıyordu gitgide daha parlak-laşan ay, sislerden sıyrılmakta ve yerdeki karın beyaz yansıısıyla

kansan ışığı odaya bir alacakaranlık görüntüsü vermekteydi.

Jondrette'lerin odasında ışık vardı. Marius, bölmedeki deliğin kendisine kanlı gibi gelen kırmızı bir aydınlıkla

parladığını gördü.

Bu aydınlığın bir mum ışığından gelemeyeceği kesindi. Kaldı ki, Jondrette'lerin odasında hiçbir hareket de

yoktu; kimse kımıldamıyor, kimse konuşmuyor, bir soluk bile duyulmuyordu; derin, buz gibi bir sessizlik vardı

orada; bu ışık da olmasa, insan kendisini bir mezann yanında sanırdı.

-321-

Marius, ayakkabılarını usulcacık çıkarıp, yatağının altına itti.

Birkaç dakika geçti. Marius, aşağıdaki kapının menteşelerinin çıkarttığı sesi duydu, ağır ve telaşlı bir ayak

sesi merdivenden çıktı ve koridoru geçti, izbenin kapı mandalı gürültüyle kalktı; eve dönen Jondrette'ti bu.

Hemen birçok ses birden yükseldi. Bütün aile odadaydı. Yalnız reisin yokluğunda aile ağzını açmıyor, susuyordu; tıpkı kurtun yokluğunda yavru kurtların susması gibi.

"Ben geldim," dedi Jondrette.

"İyi akşamlar baba," diye kızlar cıyıkladılar.

Ana:

"E, ne haber?" dedi.

"İşler tıklarında gidiyor," diye Jondrette karşılık verdi, "Yalnız ayaklarım müthiş üşüdüler. İyi, tamam, giyinmişsin. Güven duyulabilecek bir halde olmalısın."

"Hemen çıkmaya hazırım."

"Sana söylediklerimin hiçbirini unutmadın ya? Hepsini güzelce yapacaksın değil mi?"

"Sen merak etme."

Jondrette:

"Mesele şu ki," dedi... Cümlesini tamamlamadan kesti.

Marius, ağır bir şeyin masanın üzerine konulduğunu duydu, herhalde Jondrette'ın satın aldığı keskiydi bu.

Yine Jondrette:

"Ne o, yemek mi yendi burada?" dedi.

Ana:

"Evet," dedi, "Üç tane büyükcene patates-
-322-

le tuz vardı. Ateşin yanmasından yararlanıp, onları pişirdim."

"Güzel," diye cevap verdi Jondrette, "Yarın benimle birlikte akşam yemeğine gideceksiniz. Bir ördek ve garnitürü olacak. Onuncu Charlesgiller gibi yemek yiyeceksiniz. Her şey yolunda gidiyor."

Sonra alçak sesle ilave etti:

"Fare kapanı kuruldu. Kediler de orada."

Sesini büsbütün alçalttı:

"Şunu da ateşe koy."

Marius, maşayla ya da demirden bir aletle dürtüklenen kömürün çıkardığı tıkırtıyı duydu. Jondrette yine konuştu:

"Kapının menteşelerini ses çıkarmamaları için yağladın mı?"

Ana:

"Evet," diye cevap verdi.

"Saat kaç?"

"Altı oluyor. Saint-Medard buçuğu çaldı."

"Hay Allah!" dedi Jondrette, "Küçüklerin gözcülük etmeye gitmeleri gerek. Gelin siz buraya, bakın, dinleyin."

Bir fısıldaşma oldu.

Jondrette'in sesi yeniden yükseldi:

"Burgon kadın gitti mi?"

Ana:

"Gitti," dedi.

"Bitişikte kimse olmadığından emin misin?"

"Bütün gün eve dönmedi, hem biliyorsun şimdi onun yemek saati."

"Eminsin değil mi?"

"Eminim."

-323-

"Olsun," dedi Jondrette, "Gidip, orada olup olmadığına bakmaktan bir şey çıkmaz. Kızım, mumu al da bak bakalım."

Marius, kendini yere attı, yerde sürünerek, sessizce karyolasının altına girdi.

Henüz karyolanın altına büzülmüştü ki, kapının çatlakları arasından bir ışık gördü.

Bir ses:

"Baba, dışarı çıkmış," diye bağırdı.

Marius, büyük kızın sesini tanıdı.

"Girdin mi içeri?" diye sordu babası.

"Hayır," diye cevap verdi kız, "Ama anahtar kapıda olduğuna göre, çıkmış."

"Sen yine de içeri gir."

Kapı açıldı. Marius, büyük Jondrette kızın elinde bir mumla içeri girdiğini gördü. Sabahki gibiydi yine, yalnız

bu ışıpta daha korkunç görünüyordu.

Kız doğruca yatağa yürüdü. Marius, bir anda anlatılamaz bir endişeye kapıldı ama yatağın yanında çiviyle duvara asılmış bir ayna vardı, kız o aynaya gidiyordu. Ayaklarının ucunda yükselerek, aynaya baktı.

Bitişik

odadan, karıştırılan demir sesleri geliyordu.

Kız, eliyle saçlarını düzeltti, aynaya gülücükler yaptı, bir yandan da mezardan çıkar gibi boğuk bir sesle şarkı

mırıldanıyordu:

Tek bir hafta sürmüştü aşklarımız Ne ki mutlulukta kısadır zaman Sekiz gün birbirimize doyamadık biz Uzayıp gitmeli aşk dolu her an! Uzayıp gitmeli aşk dolu her an!

Bu sırada Marius tir tir titriyordu. Nefesi-

-324-

ni kızm duymaması imkânsız gibi geliyordu ona.

Kız pencereye yöneldi, dışarıya bakarak, yan memnun haliyle yüksek sesle konuştu.

"Paris büyük gömlek giydiği zaman ne kadar çirkin oluyor!" dedi.

Tekrar aynanın önüne geldi, yeniden yüzüne birtakım anlamlı şekiller vererek, kendisini sırasıyla önden ve

profilden seyretti.

Babası seslendi:

"E, hadi bakalım! Ne yapıyorsun hâlâ?"

Kız saçlarını düzeltmeye devam ederek cevap verdi:

"Karyolanın, eşyaların altına bakıyorum, kimse yok!"

"Sersem kız!" diye ulurcasına bağırırdı babası, "Hemen buraya gel! Vakit kaybetmeyelim."

"Geliyorum! Geliyorum!" dedi kız, "Bunların mezbeleliğinde de hiçbir şey yapmaya vakit yoktur zaten."

Yine bir şarkı mırıldandı:

Kalbinde zaferler var, terkediyorsun beni Zavallı gönlüm bekleyecek her yerde seni

Aynaya son bir göz atarak dışarı çıktı ve kapıyı arkasından kapattı.

Kısa bir süre sonra Marius, koridorda iki genç kızın çıplak ayaklarının sesini ve Jon-drette'in onlara seslenişini duydu:

"Gözünüzü iyi açın! Biriniz sınır kapısı tarafından, öbürünüz Petit- Banquier Soka-ğı'nın köşesinden. Evin kapısını bir dakika bile gözden kaçırmayın, en ufak bir şey bile

-325-

görseniz, hemen buraya gelin! Koştura koştura! İçeri girmek için anahtarınız var."

Büyük kız homurdandı:

"Karda yalınayak nöbet tutmak da!"

"Yarın gülböceği renginde ipekli kumaştan potinleriniz olacak!" dedi babası.

Merdivenlerden indiler ve birkaç saniye sonra alçak kapının kapanış sesinden, dışarıya çıktıklarını anladılar.

Şimdi evde sadece Marius, Jondrettes ve büyük olasılıkla, Marius'ün alacakaranlıkta, tavanarasının kapı arkasında belli belirsiz bir göz attığı esrareniz varlıklardan başka kimse yoktu.

17. Marius'ün Beş Frankının Kullanılışı

Marius, gözetleme yerine geçmesinin zamanın geldiğine karar verdi. Yaşının çevikli-ğiyle, göz açıp kapayıncaya kadar bölmedeki deliğin başına geçti.

Baktı.

Jondrette'lerin evinin içi garip bir görünüş sergiliyordu. Marius, farketmediği acayip aydınlığın nedenini de anladı.

Küf bağlanmış bir şamdanın üzerinde mum yanıyordu, ama odayı asıl aydınlatan bu değildi. Bu sefil oda, şöminenin içine yerleştirilmiş ve içi yanan kömürlerle dolu, oldukça büyük bir sac mangaldan akseden ışıklarla baştan aşağı nura bulanmış gibiydi. Jondrette kadının o sabah hazırladığı mangaldı bu. Kömür kor

haline gelmiş, mangal kızarmıştı; mavi bir alev mangalın üstünde dansetmekte ve

-326-

Jondrette'in Pierre-Lombard Sokağı'ndan satın aldığı yanan kömürlerin araşma daldırılmış, kızaran keskinin

şeklinin seçilmesini mümkün kılmaktaydı. Kapıya yakın bir köşede, belli bir maksatla yerleştirilmiş gibi

duran

iki yığıntı vardı. Bunlardan biri bir hurda demir yığını, öbürü bir ip yığına benziyordu. Bütün bunlar, hazırlanan şeyden haberi olmayan bir kimsenin zihnini, pek korkunç bir düşünceyle pek basit bir düşünce arasında tereddüte düşürdü. Bu şekilde aydınlanan izbe mekân, bir cehennem ağzından çok bir demirci dükkânına benziyordu. Yalnız Jondrette, bu ışık içinde bir demirden çok bir şeytanı hatırlatmaktaydı. Masanın üstündeki mumun mangaldan tarafa olan yanı ateşin müthiş sıcaklığından erimekte ve boylamasına tükenmekteydi. Cartouche olmuş bir Diogenes'e layık, ışığı karartılıp açılabilen eski bir bakır

fener şöminenin üzerine konulmuştu.

Ocağın içine, hemen hemen sönmüş kütüklerin yanma yerleştirilmiş olan mangal, dumanını şöminenin baca borusuna yolluyor ve böylece ortalığa koku yaymıyordu.

Pencerenin dört camından içeri giren ay ışığı, kırmızıya boyanmış, alev alev parlayan odaya kendi beyazlığını katıyordu. İşbaşındayken bile hayalperestliği elden bırakmayan Marius'ün şair kafasında bu gördükleri yeryüzünün çirkin hayallerine kansan semavi bir düşünce gibiydi.

Kırık camdan içeriye giren hava esintisi

-327-

kömür kokusunun dağılmasına ve mangalın varlığının daha az hissedilmesine yardım ediyordu.

Gorbeau viranesi hakkında daha önce söylediklerimiz hatırlanırsa, Jondrette'in ini zorbaca ve karanlık bir

olayın sahnelenmesine, bir suçun örtülüp gizlenmesine elverişli olma bakımından mükemmel bir yerdi.

Paris'in en ıssız bulvarının, en münzevi evinin en ücra odasıydı bu. Yeryüzünde tuzak diye bir şey olmasaydı

bile, onu mutlaka burada icat ederlerdi.

Evin bütün kalınlığı, içinde oturulmayan bir sürü oda bu izbe bölümü bulvardan ayırmakta ve sahip olduğu tek pencere de duvar ve çitlerle çevrili geniş, borç arsalarla bakmaktaydı.

Jondrette piposunu yakmış, hasın patlak sandalyeye oturmuş, tütürüyordu. Karısı alçak sesle ona bir şeyler

söylüyordu.

Eğer Marius, Courfeyrac olsaydı, yani hayatın her türlü ortaya çıkışı karşısında gülen insanlardan olsaydı,

gözü Jondrette kadına rastladığında bir kahkaha atmaktan kendini alamazdı. Başında X. Charles'm taç giyme törenindeki silahşörlerin şapkalarını oldukça andıran tüylü siyah bir şapka, sırtınada örme etekliğinin

üstünde, alaca bulaca büyük bir ekose şal, ayaklarında da sabahleyin kızının beğenmediği erkek

ayakkabıları vardı. Jon-drette'e, "İyi, giyinmişsin! İyi etmişsin. Güven verebilecek bir halde olmalısın!" dedirten kıyafet buydu işte.

Jondrette'e gelince; M. Leblanc'm ona ver-

-328-

diği ve ona pek bol gelen yeni üstlüğü çıkarmamıştı; bu nedenle de kılığı Courfeyrac'm gözünde şair idealini

gerçekleştiren redingot ve pantolon çelişkisini sergilemeye devam ediyordu.

Jondrette birdenbire sesini yükseltti:

"Ha, sahi! Aklıma geldi. Bu havada, o, arabayla gelecektir. Feneri yak da al, aşağı in. Aşağıda, kapının arkasında durursun: Arabanın durduğunu duyunca kapıyı hemen açarsın, o yukarı çıkarken merdivene, koridora ışık tutarsın, buraya girerken de, sen çabucak yine aşağıya inip, arabacanın parasını verir, arabayı savarsın."

"Para nerede peki?" diye sordu kadın.

Jondrette, pantolonunun ceplerini karıştırdı ve çıkarıp ona beş frank verdi.

Kadın:

"Bu da nesi?" diye yüksek sesle sordu.

Jondrette, böbürlenerek cevap verdi:

"Komşunun bu sabah verdiği para."

Sonra ekledi:

"Biliyor musun, buraya iki de sandalye gerek."

"Niçin?"

"Oturmak için."

Marius, Jondrette kadının bu söze sakin sakin verdiği karşılığı duyunca bütün vücudunda bir ürpermenin dolıştığını hissetti:

"İş değil! Şimdi gider bitişiklerini alır gelirim."

Ve çevik bir hareketle odanın kapısını açarak koridora çıktı.

Marius'ün komodinden inip, yatağına ka-

-329-

dar giderek, bunun altına saklanması maddeden imkânsızdı; buna vakti yoktu.

"Mumu al," diye seslendi Jondrette.

"İstemez," dedi kadın, "Zorluk verir. Altı üstü iki iskemle taşıyacağım. Ay ışığı var ya."

Marius, ana Jondrette'in hantal elinin karanlıkta yoklayarak anahtarı aradığını işitti. Kapı açıldı. Marius, heyecan ve şaşkınlıktan olduğu yerde mihlanmış gibi kaldı.

Jondrette kadın içeri girdi.

Kırma çatının penceresinden içeri iki büyük gölge parçası arasından bir ay ışığı huzmesi giriyordu. Bu gölge

parçalarından biri Marius'ün yaslandığı duvarı boydan boya kaplıyor, böylece onu da görünmez yapıyordu.

Ana Jondrette gözlerini kaldırdı, ama Marius'ü göremedi, iki sandalyeyi, Marius'ün sahip olduğu yegâne sandalyeleri aldı ve kapıyı arkasından gürültülü bir şekilde çarparak çıkıp gitti.

Odaya döndü.

"İşte sana iki sandalye."

"Ve işte fener," dedi kocası. "Çabuk in hadi."

Kadın, söyleneni hemen yaptı. Jondrette, odada yalnız kaldı.

İkisi sandalyeyi masanın iki yanına yerleştirdi, keskiyi kızgın kömürlerin içinde çevirdi, şöminenin önüne mangalı gizleyecek şekilde eski bir paravana koydu, sonra ip yığınının bulunduğu köşeye giderek, bir şeyi gözden geçirir gibi eğildi. Marius, o zaman evvelce ona şekilsiz bir yığın gibi gözükken şeyin

-330-

çok güzel yapılmış bir ip merdiven olduğunu anladı, merdivenin basamakları tahtadandı ve asmak için iki tane de kancası vardı.

Bu ip merdivenle kapının arkasında yığılı duran demir parçalarına bazı iri aletler, sahici demir güzler, Jondrette'lerin izbesinde o sabah yoktu. Besbelli, öğleden sonra, Marius yokken getirilip oraya konmuşlardı.

Marius:

"Bunlar bahçivanlık, dülgerlik aletleri," diye düşündü.

Marius, bu türlü konularda biraz daha bilgili olsaydı, bahçivanlık, dülgerlik aletleri sandığı şeylerden bir kısmının bir kilidi zorlamaya ya da bir kapıyı açmaya; bir kısmının da kesmeye ve yarmaya yarayan aletler

olduğunu anlardı; bunlar, hırsızların ufaklıklar ve biçiciler adını verdikleri iki çeşit uğursuz aletti.

Şömine, masa ve iki sandalye tam Marius'ün karşısındaydı. Mangal gizlenmiş olduğundan, oda artık yalnız mumla aydınlanıyordu. Masanın ya da şöminenin üzerindeki ufak kapkacak döküntüsü bile kocaman bir gölge oluşturuyordu. Ağız kırık bir su testisi bir duvarın yansını örtüyordu. Bu odada bilinmez bir çeşit çirkin

ve tehdit edici sessizlik vardı.

Jondrette, piposunun sönmesine kayıtsız kalmıştı; zihninin ciddi bir düşünceye dalmış olduğunun belirtisiydi

bu. Tekrar gelip yerine oturmuştu. Mum ışığı çehresinin vahşi ve kurnaz köşelerini aydınlatıp meydana çıkarıyordu. Kaşlarını çatıyor, durup dururken ik-de bir sağ elini açıyor, sanki içinden yaptığı karanlık bir konuşmanın son uyanlarına ce-

-331-

vap veriyordu. Kendine verdiği bu karanlık, anlaşılmaz cevaplardan birinin ardından masanın çekmecelerini şiddetle çekti ve orada saklı duran uzun bir mutfak bıçağını alarak keskin yüzünü tırnağıyla kontrol etti.

Bunu

yaptıktan sonra bıçağı yerine koyarak, çekmeceyi itti.

Marius de sağ iç cebindeki tabancayı kav-yarak çıkardı ve tetiği kurdu.

Tabanca kurulurken keskin, sert bir ses çıkardı.

Jondrette irkildi, iskemlesinde yan doğruldu.

"Kim var orada?" diye bağırdı.

Marius nefesini tuttu. Jondrette, bir an etrafı dinledi, sonra gülerek:

"Amma da aptalım! Bölme çıtırdadı," dedi.

Marius tabancayı elinde tuttu.

28. Marius'ün İki Sandalyesi Karşı Karşıya

Birdenbire bir çanın uzaktan hazin hazin çalışmaları camlan titretti. Saint-Medard'da saat altıyı vuruyordu.

Jondrette, her vuruşu bir baş sallamasıy-la işaretledi. Altıncı çanda mumu parmaklarıyla söndürdü.

Sonra odada yürümeye başladı, koridoru dinledi, yürüdü, yine dinledi.

"Allah vere de artık gelse!" diye homurdandı, sonra yeniden sandalyesine döndü.

Tam yeniden oturuyordu ki, kapı açıldı.

Ana Jondrette açmıştı kapıyı; fenerin üs-

-332-

tündeki deliklerden birinin aşağıdan aydan-lıttığı iğrenç bir nezaket sırtışıyla yüzünü buruşturarak koridorda

duruyordu.

"Buyurunuz efendim," dedi.

Jondrette de aceleyle kalkarak:

"Buyurunuz velinimetimiz," diye tekrarladı.

M. Leblanc göründü.

Kendisini özellikle saygıdeğer yapan bir hüznün ve sessizlik vardı üzerinde.

Masanın üzerine dört Louis altını koydu.

"Mösyö Fabantou," dedi, "Bu sizin kiranız ve acil ihtiyaçlarınız için. Sonrasını düşününüz."

'Tanrı sizden razı olsun cömert velinimetimiz," dedi Jondrette.

Ve kaşla göz arasında karısına yanaştı.

"Arabayı sav!"

Kadın, kocası M. Leblanc'a selamlar yağdırır, bir iskemle sunarken sıvışiverdi. Biraz sonra geri geldi ve kocasının kulağına usulca:

"Oldu," dedi.

Sabahtan beri aralıksız yağan kar, kaim bir tabaka halinde biriktiğinden, arabanın geldiği duyulmadığı gibi,

gittiği de hiç duyulmadı.

Bu arada M. Leblanc oturmuştu.

Jondrette de, M. Leblanc'm karşısındaki öbür sandalyeye geçmişti.

Şimdi geçen olaylar hakkında bir fikir edinebilmek için, okuyucu kafasında ve gözünde şunları

canlandırmalıdır: Dondurucu bir gece, Saletriére'in karla kaplı ve ay ışığı altında, muazzam kefenler gibi bembeyaz uzanan ısı-

-333-

sızlıklar; trajik bulvarları ve uzun karaağaç dizilerini şurada burada kızartan sokak fenerlerinin kör ışıklar;

çepeçevre bir buçuk kilometre mesafede belki tek kişi bile yoktu; Gorbeau viranesi sessizliğin, dehşet ve

gecenin son kertesinde; bu yalnızlığın, bu karanlığın ortasında, bu viranede, Jondrette'lerin bir mumla aydınlatılmış geniş sefalet yuvası ve bu izbede bir masanın başında oturmuş iki adam; M. Leblanc sakin, Jondrette gülümser halde ve korkunç; Jondrette kadın, ana kurt, bir köşede ve bölmenin arkasında

ayakta,
göze görünmeyen, tek bir kelimeyi, tek bir hareketi bile kaçırmayan, gözü delikte, tabancası elinde bekleyen

Marius.

Marius, ancak bir nefret ve dehşet heyecanı duyuyor, fakat asla korku duymuyordu. Tabancanın kabzasını

avucunda sıkıyor, kendisini emniyette hissediyordu. "Bu sefil yarattığı istediğim zaman durdururum," diye

düşünüyordu.

Polisin oralarda bir yerde pusuda, hemen kolunu uzatmaya hazır vaziyette, kararlaştırılan işareti beklediğini

seziyordu.

Ayrıca Jondrette'le M. Leblanc arasındaki bu zorlu karşılaşmadan, öğrenmeyi pek merak ettiği şeyler üzerine

biraz ışık saçılacağı-nı umuyordu.

19. Karanlık Köşelerden Duyulan Kaygı

M. Leblanc oturur oturmaz, gözlerini boş duran yataklara çevirdi.

"Yaralı yavuracak nasıl?" diye sordu.

-334-

Jondrette, kederli ve minnettar bir gülümseyişle:

"Kötü," diye cevap verdi, "Çok kötü sayın mösyö. Ablası onu pansuman yaptırmak için Bourbe'a götürdü. Kendilerini görürsünüz, az sonra dönecekler."

M. Leblanc, sanki şimdiden çıkışı muhafazaya almak istermiş gibi, kendisiyle kapı arasında adeta kavgaya hazır bir vaziyette onu süzen Jondrette kadının acayip kılık kıyafetine bir göz atarak:

"Madam Fabantou, bana daha iyi görünüyor, öyle değil mi?" dedi.

"O ölüm halinde," dedi Jondrette. "Ama elden ne gelir efendim! Öyle gayretli bir kadın ki! Kadın değil, neredeyse bir öküz."

Bu iltifattan pek duygulanan Jondrette kadın, pohpohlanan bir ucube cilvesiyle haykırdı:

"Bana karşı her zaman çok iyisindir zaten Mösyö Jondrette!"

"Jondrette mi dedi M. Leblanc? Ben sizin adınızı Fabantou sanıyordum."

"Fabantou, namıdiğer Jondrette!" diye hemen atıldı koca. Artistlik lâkabı!

Karısına doğru bir omuz silktili; M. Leblanc, bunu görmedi; sonra sesine abartılı, yapay ve okşayıcı bir eda vererek devam etti:

"Ah! Bu zavallı sevgilimle ben daima iyi bir aile oluşturmuşuzdur. Bu da olmasa, elimizde ne kalırdı ki? O kadar bedbahtız ki saydı-ğer efendim! Kollarımız var, iş yok! Çalışma hırsımız var, fakat çalışmıyoruz! Hükümet bunu nasıl düzenler bilemiyorum, ama na-

-335-

muşum üzerine yemin ederim ki mösyö, ben Jakobten değilim, demagog değilim mösyö; hükümetin kötülüğünü istemem, ama bakanların yerinde olsaydım, mukaddesatım üzerine yemin ederim ki işler başka

türlü olurdu. Alın mesela, ben kızlarıma mukawa-cılık meselğini öğretmek istedim. Şimdi bana diyeceksiniz

ki: "ne yani, bu da meslek mi?" Evet! Bir meslek! Basit bir meslek! Bir ekmek parası. Ne düşüştür bu sayın

velinimetim! Bizim gibi görmüş geçirmiş insanlar için ne alçalış! Heyhat! Eski refahlı zamanlarımızdan hiçbir

şey kalmadı! Bir tablo hariç, hiçbir şey, çok bağlı olduğum bir tablo, ama onu da maalesef elden çıkaracağım, çünkü yaşamak gerek! Yine de yaşamak gerek!"

Jondrette, yüzünün düşünceli ve kurnaz ifadesinden hiçbir şey eksilmeksizin, böyle belli bir düzensizlikle

konuşup dururken, Marius gözlerini kaldırdı ve odanın dip tarafında, henüz o vakte kadar görmediği birisini

farketti. Bir adam içeri öyle sessizce girmişti ki, kapının menteşelerinin döndüğü bile duyulmamıştı. Bu adamın sırtında mor renkte eski, yıpranmış, lekeli, sökükle ve her kıvrımı açık bir ağız meydana getiren örme

bir yelek, pamuklu kadifeden bol bir pantolon, ayağında tahta tabanlı bez pabuçlar vardı, gömleği yoktu, boynu çıplaktı, kollar da çıplak ve dövmeiydi, suratı siyaha bulanmıştı. En yakın yatağın üzerine sessizce,

kollarını kavuşturarak oturmuştu. Jondrette kadının arkasında kaldığı için ancak belli belirsiz fark edilebiliyordu.

-336-

İnsanı bakmaya sevkeden, manyetik denilebilecek içgüdüyle, M. Leblanc da aşağı yu-kan Marius'le aynı anda o yana döndü. Hayretini gösteren bir hareket yapmaktan kendini alamadı. Jondrette'in gözünden kaçmamıştı bu. Memnun ve müteşekkire bir tavırla düğmelerini ilikleyerek:

"Ha! Anlıyorum!" diye haykırdı, "Redingotunuza bakıyorsunuz değil mi? Bana pek iyi gitti! Doğrusu pek iyi gitti!"

M. Leblanc:

"Kim bu adam?" dedi.

"O mu?" dedi Jondrette, "Bir komşu. Siz ona bakmayın."

Pek garip bir görünüşü vardı bu komşunun. Ama Saint-Merceau Dış Mahallesi'nde kimyevi madde fabrikalan

pek çoktur. Birçok fabrika işçisinin yüzü böyle kapkara olabilir. Zaten M. Leblanc'm bütün kişiliğinde saf ve

korkusuz bir güven havası esiyordu.

Yeniden konuştu:

"Affedersiniz, ne diyordunuz bana Mösyö Fabantou?"

Jondrette dirseklerim masaya dayayıp, adeta bir boa yılanının bakışlarına benzeyen sabit ve yumuşak bir bakışla M. Leblanc'ı seyrederek:

"Şunu diyorum mösyö, sayın koruyucum," diye karşılık verdi, "Şunu diyorum ki, elimde satılık bir tablo var."

Kapıda hafif bir gürültü oldu. İkinci bir adam daha içeri girmiş ve Jondrette kadının arkasındaki yatağa oturmuştu.

Bunun da birincisi gibi kollar çıplaktı ve

-337-

yüzünde mürekkepten ya da isten bir maske vardı.

Her ne kadar bu adam odaya kelimenin tam anlamıyla süzülerek girdiyse de, M. Leblanc'ın gözüne çarpmamazlık edemedi.

"Aldırış etmeyin," dedi Jondrette, "Evin insanlarıdır onlar. Evet, diyorum ki, elimde değerli bir tablo kaldı."

"İşte mösyö, balon."

"Ayağa kalkıp, daha önce sözünü ettiğimiz levhanın dibinde dayalı durduğu duvara doğru yürüdü ve levhayı

çevirerek, yine duvara dayalı halde bıraktı. Gerçekten, tabloya benzer bir şeydi bu; mum ışığı şöyle böyle

aydınlatıyordu. Marius, kendisiyle tablo arasında Jondrette bulunduğu için hiçbir şey seçemi-yordu; yalnız

kaba saba bir boyalama, panayır tuvaleri, paravana resimleri gibi cırlmak, çığ renklerle aydınlatılmış, konunun başlıca kahramanı gibi bir şey farkedliyordu. "Bu ne bu?" diye sordu Leblanc. Jondrette, bir hayranlık çığığı kopardı: "Üstat, elimden çıkma bir resim, çok değerli bir tablo, velinimetim! Onu iki kızım gibi

severim, bana bazı anılan hatırlatır! Ama size söyledim, sözümü de geri almam, o kadar çaresiz bir haldeyim

ki, onu elden çıkaracağım."

Ya tesadüfen ya da biraz kaygılanmayla başladığından, tabloyu incelerken M. Leblanc'ın bakışı odanın

dibine doğru kaydı.

Dört adam vardı şimdi orada; üçü yatağın üzerine oturmuş, biri de kapının pervazının yanında, ayakta duruyordu; dördü de çıplak

-338-

kollu, hareketsiz ve suratları karaya boyanmışlar. Yatağın üstündekilerden biri duvara dayanmış, gözlerini

yummuştı, uyuyor sanılırdı. Yaşlı bir adamdı bu; kara suratı üzerinde ak saçları pek çirkindi. Diğer ikisi gençtiler; biri sakallı, öbürü uzun saçlıydı. Hiç birinin ayağında ayakkabı yoktu; tahta tabanlı bez pabuçlu olanın dışındakiler yalınayaktılar.

Jondrette, M. Leblanc'm gözlerinin bu adamlara takıldığını farkettili.

"Dostlar bunlar. Komşular," dedi. "Kömürde çalıştıkları için yüzleri kapkara kesilmiş. Bunlar ocakçıdır. Onlarla ilgilenmeyin velinimetim, ama şu benim tabloyu satın alın. Sefil durumuma acıyın. Size onu pahalıya

vermem. Ne değer biçersiniz ona."

M. Leblanc, Jondrette'in iki gözü arasına bakarak, kendini savunmaya hazırlan bir adam tavrıyla:

"İyi ama," dedi, "Herhangi bir meyhane tablosu bu, en fazla üç frank eder."

Jondrette, yumuşak bir edayla cevap verdi:

"Cüzdanınız yanınızda mı? Bin eküyleye-tinebilirim."

M. Leblanc ayağa kalktı, sırtını duvara dayadı ve gözlerini süratle odada dolaştırdı. Solunda, pencere tarafında Jondrette; sağında, kapı tarafında ise Jondrette kadınla, dört adam vardı. Dört adam hiç kıpırdamıyorlardı, onu görüyor gibi bile değildiler.

Jondrette, mırıldanır bir eda ile ve öyle bulanık bir gözle, öyle acıklı bir tonla konuş-

-339-

maya başlamıştı ki, M. Leblanc, gözlerinin önünde düpedüz sefaletten aklını kaçırmış bir insan bulunduğunu

sanabilirdi.

"Eğer tablomu satın almazsanız sevgili velinimetim, hiçbir geçim kaynağım olmadığına göre, kendimi nehre

atmaktan başka çarem yok demektir. İki kızıma kaplama süs eşyası için, hediyelik eşya için mukavvadan kutular yapmayı öğretmek istediğimi düşünüyorum da! İyi ama, cam kapların yere düşmemesi için altında rafı olan bir masa gerek, özel surette yapılmış bir fırın gerek ve de tahta, kâğıt ya da kumaş için kullanıldığına göre farklı güçte olmasa gereken yapıştırıcı için üç gözlü bir pota, kartonu kesmek için bir falçata, şekle sokmak için bir kalıp, çelik raptiyeleri çakmak için bir çekiç, boya fırçalan, körolasica, ne bileyim ben, bir sürü şey işte! Ve bütün bunlar da günde dört metelik kazanmak için! On dört saat çalışarak!

Her kutu işçinin elinden on üç defa geçecek! Kâğıt ıslatılacak! Hiç leke yapılmayacak! Yapıştırıcı sıcak tutulacak! Dedim ya, kör olasıca işte! Günde dört metelik! Bununla gel de yaşa!"

Jondrette konuşurken, kendisini dikkatle süzen M. Leblanc'a bakmıyordu. M. Leblanc'-m gözü Jondrette'in

üstünde, Jondrette'in gözüyse kapıdaydı. Marius'ün dikkati soluk soluğa birinden öbürüne gidip geliyordu. M.

Leblanc'm kendi kendine; "Aptal mı bu adam?" diye sorar gibi bir hali vardı. Jondrette, sesine türlü çeşitli

kırılmalar, dökülmeler vererek, yalvaran, yaltaklanan bir üslûpla iki

-340-

üç defa tekrarladı; "Kendimi nehre atmaktan başka çarem yok! Hatta geçen gün bu iş için Austerlitz Köprüsü'nün yanından üç basamak indim!"

Birdenbire ferî sönmüş gözbebekleri iğrenç bir parlamışla aydınladı, bu ufak tefek adam doğruldu, korkunç bir

hal aldı, M. Leblanc'a doğru bir adım attı ve gürleyen bir sesle ona haykırdı:

"Bütün bunlar değil mesele! Beni tanıdınız mı siz?"

20. Tuzak

Odanın kapısı birden şiddetle açıldı ve mavi bej gömlekli, siyah kâğıttan maskeler takmış üç adam belirdi.

Birincisi zayıf biriydi, elinde demirli, kalın bir sopa vardı; dev gibi bir şey olan ikincisi, sığır öldürmeye yarayan bir balyozu başı aşağıya gelecek şekilde sapının ortasından tutuyordu. Geniş omuzlu, kısa, birincisinden daha zayıf, ikincisinden daha az cüsseli bir adam olan üçüncüsü ise, bir hapisane kapısından çalınmış koskoca bir anahtarı orta yerinden avuçlamıştı.

Görünüşe göre, Jondrette, bu adamların gelmesini beklemekteydi. Jondrette'le kaim sopalı, zayıf adam arasında hızlı bir konuşma geçti.

"Her şey hazır mı?" dedi Jondrette.

"Evet," dedi zayıf adam.

"Montparnasse nerede peki?"

"Jön Prömiye senin kızınla konuşmak için durdu."

-341-

"Hangisiyle?"

"Büyükle."

"Aşağıda bir araba var mı?"

"Var."

"Yük arabasına atlar koşuldu mu?"

"Koşuldu."

"İyisinden iki at mı?"

"En âlâsından."

"Beklemesini söylediğim yerde bekliyor değil mi?"

"Evet."

"İyi," dedi Jondrette.

M. Leblanc sapsarı kesilmişti. Nasıl bir yere düştüğünü kavrayan bir insan gibi, izbenin içinde çevresindeki

her şeyi gözden geçiriyor, etrafını saran kafalara doğru sırayla bir bir dönen kafası, boynunun üzerinde dikkatli ve şaşkın bir ağırlıkla hareket ediyordu. Ama hal ve tavnında korkuya benzer bir şey yoktu.

Masayı

kendisine hemen oracıkta akıl edilmiş bir siper olarak almıştı. Biraz önce kendi halinde bir ihtiyar havasında

olan bu adam birdenbire adeta bir atlet kesilmişti ve güçlü yumruğunu ürkütücü ve şaşırtıcı bir hareketle

iskemlesinin arkasına koydu.

Böyle bir tehlike karşısında bu kadar metin, bu kadar mert olan bu yaşlı adam bu haliyle, iyi oldukları kadar

cesur karakterli olan insanlar gibi de görünüyordu. Sevdiğiniz bir kızın babası bizim için hiç bir zaman bir

yabancı değildir. Marius, bu meçhul adamdan gurur duydu.

Jondrette'in "Bunlar ocakçıdırlar," dediği adamların üçünden biri demir yığınının için-

-342-

den büyük bir demirci makası, öbürü bir manivela çubuğu, üçüncüsü de bir çekiç olarak, tek kelime konuşmadan kapının önüne dikilmişlerdi. Yaşlı olan yatakta kalmış, sadece gözlerini açmıştı. Jondrette kadın onun yanında oturmuştu.

Marius, birkaç saniyeye kalmadan, işe karışma zamanının geleceğini düşündü ve sağ kolunu koridor yönünde tavana doğru, tabancasını patlatmaya hazır durumda havaya kaldırdı.

Jondrette, sopalı adamla konuşması bitince, yeniden M. Leblanc'a döndü, o sinsî, güç zaptedilen korkunç gülüşüyle sorusunu tekrarladı:

"Beni tanımadınız mı?"

M. Leblanc, onun yüzüne bakarak cevap verdi:

"Hayır."

O zaman Jondrette masaya kadar geldi. Kollarını kavuşturarak, mumun üzerine eğildi, köşeli, yırtıcı bir

ifadeyle çenesini M. Leblanc'ın sakın yüzüne yaklaştırdı ve hiç gerilemeyen M. Leblanc'a doğru mümkün olduğu kadar sokularak, ısırılmaya hazır vahşi bir hayvan gibi haykırdı:

"Benim adım Fabantou değil, adım Jondrette de değil, benim adım Thenardier! Mont-fermeil'deki hancıyım

ben! İyice duyuyor musunuz? Thenardier! Şimdi beni tanıdınız mı?"

M. Leblanc'ın yüzünde hafif bir kızarıklık belirip kayboldu; sesi titremeden, yükselmeden, her zamanki sakinliğiyle cevap verdi:

"Yine de tanımadım."

-343-

Marius bu cevabı işitmedi. O an o karanlık içinde vahşi, şaşkın ve yıldırım çarpmış gibi görünüyordu.

Jondrette'ın "Benim adım Thenardier," dediği an Marius, kalbine saplanan bir kılıcın soğukluğunu hisseder

gibi olup, bütün uzuvları titreyerek duvara yaslanmıştı. Sonra işaret atışını yapmaya hazır durumdaki sağ

kolu yavaş yavaş aşağı inmişti. Ve Thenardier; "İyice duyuyor musunuz? Thenardier!" diye tekrarladığı an,

Marius'ün gevşeyen parmakları az kalsın tabancayı yere düşürecekti, Jondrette, kim olduğunu açığa vurmakla M. Leblanc'ı heyecanlandırma-mıştı ama Marius'ü altüst etmişti. M. Leblanc'ı hiç de etkilemiş

gibi görünmeyen bu Thenardier adını Marius biliyordu. Bu adın onun için ne demek olduğunu bir hatırlatalım!

Babasının vasiyetnamesinde yazılı olan bu adı kalbinin üzerinde taşımıştı o! Hâlâ da belleğinin derinliklerinde, şu kutsal emrin içinde o ad vardı. Thenardier adında biri hayatımı kurtardı. Oğlum, ona

rastlayacak olursa, ona elinden gelen her türlü iyiliği yapsın." Hatırlanacağı gibi, bu onun ruhundaki kutsal

adlarından biriydi; ibadetinde o adı babasının adıyla karışmış olarak anıyordu. Hayret! Demek o Thenardier,

uzun zamandır boşu boşvına arayıp durduğu Montfermeil'li o hancı buydu demek! En sonunda bulmuştu onu, hem de nasıl? Babasını kurtaran bu adam bir hayduttu! Marius'ün kendisini hizmetine adamak için

yanıp tutuştuğu bu adam bir canavardı! Albay Pontmercy'nin bu kurtarıcısı bir suikast peşindeydi. Marius,

bu

-344-

suikastın şeklini henüz açıkça göremiyordu ama bir cinayete pek benzeyen bir şeydi bu! Hem de kime karşı

ey ulu Tann! Ne uğursuz kader! Talihin ne acı bir alayı! Babası, tabutundan ona, Thenardier'ye elinden gelen

her türlü iyiliği yapmasını emretmiş ve Marius de dört yıldır babasının bu borcunu ödemekten başka bir şey

düşünmemişti. Şimdi tam bir haydudu, işlemekte olduğu bir suçun ortasında adaletin pençesine teslim etmeye hazırlandığı bir sırada kader haykırıyordu: The-nardier'dir bu! Waterloo'nun kahraman muharebe

meydanında babasının bir mermi yağmuru altında kurtarılan hayatının bedelini nihayet bu adama ödüyordu

işte ama idam sehpasıyla! Kendi kendine söz vermişti; bir gün Thenardier'yi bulacak olursa, onu, ayaklarına

kapılarak varacaktı. Gerçekten de bulmuştu onu işte ama cellada teslim etmek için! Babası ona, "Thenardier'ye yardım et," diyor, o, kendisi ise, taptığı bu kutsal sese Thenardier'yi ezerek karşılık

veriyordu!

Mezarında babasına, onu hayatı pahasına ölümden kurtarmış olan adamı, Saint-Jacques Meydanı'nda

idam

olunurken, hem de oğlunun, vasiye tiyle onu kendisine emanet ettiği Marius'ün delaletiyle idam olunurken seyret-tirecekti. Babasının kendi el yazısıyla yazdığı son isteklerini bunca zamandır göğsünde taşıyıp da, feci bir şekilde bunların tam tersini yapmak ne acı bir şeydi! Ama öbür yandan da bu tuzağa tanık olup, onu

engellemek! Nasıl olur! Kurbanı mahkûm edip, katili esirgemekti bu! Böyle bir sefile karşı insan her-
-345-

hangi bir minnet borcu duyabilir miydi? Ma-rius'ün dört yıldan beri taşıdığı bütün düşünceler bu beklenmedik

darbeyle baştan aşağı parçalanmıştı.

Titriyordu. Her şey ona bağlıydı. Gözlerinin önünde telaş ve heyecanla kıpırdaşan şu insanların kaderini, hiç

farkında olmadıkları halde elinde tutuyordu. Tabancanın tetiğini çektiği takdirde M. Leblanc kurtulmuş, The-

nardier mahvolmuş demekti; tetiği çekmediği takdirde ise M. Leblanc feda edilmiş ve kim bilir, belki de Thenardier kurtulmuş olacaktı. Ya birini uçuruma itmek ya da ötekini düşün diye bırakmak! İki taraflı vicdan

azabı.

Ne yapmalı? Neyi seçmeli? En yüce, en güçlü anılan, kendi kendisine giriştiği en içten taahhütleri, en kutsal

görevi, en saygıdeğer yazılı metni çiğnemek! Ya babasının vasiyetini çiğnemek ya da bir cinayetin işlenmesine göz yummak! Bir yandan, "Ursule"ün ona babası için yalvardığını, öbür yandan albayın ona Thenardier'den yana çıkmasını öğütledi-ğini duyar gibi oluyordu. Çıldırılmış gibi hissediyordu kendini. Dizlerinin bağı çözülüyordu. Üstelik, gözleri önündeki sahne öylesine çılginca bir hızla cereyan etmekteydi

düşünüp karar verebilecek zamanı da yoktu. Bir kasırga girdabıydı adeta; Marius, önce bu girdaba hakim olduğunu sanıyordu ama şimdi girdap onu kapmış, sürüklüyordu. Neredeyse bayılmak üzereydi.

Bu sırada Thenardier -onu artık yalnız bu adla anacağız- bir çeşit hezeyan ve zafer çıl-

-346-

gmlığı içinde masanın önünde bir baştan bir başa gidip geliyordu.

Mumu avucuyla yakaladığı gibi şöminenin üzerine öyle şiddetli bir vuruşla koydu ki, fitil az kalsın sönecekti;

erimiş mumlar duvara sığırdı.

Sonra M. Leblanc'a doğru döndü; korkutucu gözlerle, tükürürcesine:

"Yandın, bittin, duman oldun! Çıra gibi!" Ve patlamaya hazır halde yeniden dolaşmaya başladı:

"Ya!" diye haykırdı, "En sonunda sizi buldum, iyi yürekli, insansever mösyö! Hırpani milyoner mösyö! Enayi mösyö! Ya! Demek beni tanıyorsunuz! Hayır, sekiz yıl önce, 1823 yılı, Noel gecesi Montfermeil'e, benim hanıma gelen siz değilsiniz! Fantine'in çocuğunu, Tarlakuşu'nu benden alıp götürün siz değilsiniz! San renkli, üç katlı yakalı redingot giyen siz değilsiniz! Hayır! Bu sabah bana geldiğiniz gibi, elinde pılı pırtı dolu

bir paketle gelen siz değilsiniz! Söylesene kadın, öyle değil mi? Anlaşılan, bunun merakı da evlere yün çorap

dolu paketler taşımak! Sadaka dağıtan ihtiyar! Tuhafiyeci misiniz siz milyoner mösyö? Fakir fukaraya dükkânınızın sermayesini dağıtıyorsunuz demek mübarek adam! Şarlatan! Ya! Demek beni tanıyorsunuz,

öyle mi? Ama ben sizi tanıyorum! Burnunuzu kapıdan içeri soktuğunuz o an hemen tanıdım! Ya! İnsanların evlerine, oralann han olduğunu bahane ederek, biçare kılık kıyafette, eline bir metelik sadaka verilecek fukara ta-vırlanıyla gelip, onları aldatmanın, cömertlik

-347-

taslamanın, ellerinden geçim araçlarını almanın, onları ormanlarda tehdit etmenin, bu da yetmiyormuş gibi,

onlar mahvolunca, kocaman bol bir redingotla, iki külüstür hastane battaniyesi getirmenin öyle toz

pembe bir

iş olmadığını sonunda göreceksin ihtiyar, dilenci, çocuk hırsız!"

Durdu, bir an kendi kendine konuşuyormuş gibi göründü. Öfkesi, bir deliğe dökülen Rhone Nehri'ydi sanki.

Sonra, kendi kendine sessizce söylediği şeyleri yüksek sesle ta-mamlıyormuş gibi masanın üstüne bir yumruk indirerek haykırdı:

"Şu iyilik meleği tavrıyla!" Ve şiddetle M. Leblanc'a döndü: "Allah kahretsin! Vaktiyle benimle alay ettiniz!

Büyük felaketlerimin nedeni sizsiniz! Elimdeki bir kızı bin beş yüz franka aldınız; mutlaka zengin birilerinin

kızıydı ve daha o zamandan bana epeyce para kazandırmıştı, bütün hayatım boyunca ondan geçimimi sağlayacak kadar para çekecektim ben. Yahudi havrası gibi şamata edilen ve uğrunda varını yoğunu yediğim şu lanet olası meyhanede kaybettiğim her şeyi bana telafi edecek bir kızdı o! Dilerim ki, bende içtikleri bütün şaraplar içenlere zehir zıkkım olsun! Neyse, olan oldu! Söyleyin bakalım! Tarlakuşu'yla çekip gittiğinizde, beni gülünç bulmuşsunuz-dur mutlaka! Ormandayken, elinizde sopanız vardı! Daha güçlü

olan sizdiniz. Şimdi onun intikamı almıyor. Bugün kozlar benim elimde. Hapı yuttunuz beyim! Oh! Güleceğim

geliyor. Hakikaten güleceğim geliyor! Nasıl da

-348-

bastı faka! Aktör olduğumu söyledim, adımın Fabantou olduğunu, Matmazel Mars'la, Mamzel Moche'le komedilerde oynadığımı, ev sahibimin yarın, 4 Şubat'ta kirayı kendisine ödememi istediğini söyledim, vade

tarihinin 4 Şubat değil, 8 Ocak olduğunu farketmedi bile! Mantıksız salak! Şu bana getirdiği dört gümüş parçasına bak! Rezil! Hiç olmazsa yüz franka çıkmaya bile gönlü razı olmamış! Yaltaklanmalarına nasıl da canıyor! Pek eğlendiriyordu beni bu. İçimden; "dangalak" diyordum. Hadi bakalım, elimdesin işte! Sabahleyin

tabanlarını yalıyordum ama akşama kalbini kemireceğim!"

Thenardier sustu. Nefes nefese kalmıştı. Küçük, dar göğsü demirci körüğü gibi soluyordu. Korktuğunu yere

sermeyi, kendisini pohpohlayana hakaret etmeyi nihayet becerebilen zayıf, zalim, ödlele bir yaratığın aşağılık

mutluluğuyla doluydu gözleri. Dev Calût'-un başı üstüne ayağını koyan bir cücenin ya da hasta ve kendini koruyamayacak kadar cansız, ama henüz acı çekebilecek kadar da canlı bir boğayı parçalamaya koyulan bir

çakalın sevinciydi bu.

M. Leblanc, onun sözünü kesmedi, ama susunca:

"Ne demek istediğinizi anlamıyorum," dedi. "Hakkımda yanılıyorsunuz. Ben çok yoksul bir insanım, milyoner

olmaktan da çok uzağım. Sizi tanımıyorum. Beni bir başkasıyla karıştırıyorsunuz."

"Ha, ha!" diye hırladı Thenardier, "Güzel maval! Bu şakadan medet umuyorsunuz ha!

-349-

Bocalıyorsunuz dostum! Ya! Demek beni tanımıyorsunuz! Demek kim olduğumu görmüyorsunuz!"

M. Leblanc, böyle bir zamanda oldukça garip ve güçlü bir etkisi olan nazik bir ses tonuyla:

"Affedersiniz mösyö," dedi, "Sizin bir haydut olduğunuzu görüyorum."

Herkes bilir ki, adi yaratıkların da alınganlıkları vardır, canavarlar çarçabuk öfkeye kapılırlar. Haydut sözünü

duyunca, Thenar-dier kadın yataktan aşağı fırladı. Thenardier, iskemlesini sanki kıracaktı gibi yakaladı.

"Sen dur yerinde!" diye karısına bağırdı, sonra M. Leblanc'a dönerek:

"Haydut ha! Siz zengin efendilerin bize böyle dediğinizi biliyorum! Ne yani? Doğrudur, iflas ettim, saklanıyorum, ekmeksizim, meteliğim yok, bir haydutum! Üç gündür yemek yemedim, haydutum ben! Ah!

Sizler ayaklarınızı sıcak tutarsınız, Sakoski'nin iskarpinlerini giyersiniz, içi pamuk kaplı redingotlarınız vardır;

başpiskoposlar gibi, kapıcısı olan evlerde, birinci katta oturursunuz, yer mantarı yersiniz, ocak ayında demeti

kırk franktan kuşkonmaz yersiniz, bezelye yersiniz, karnınızı tıka basa doldurursunuz; havanın soğuk olup

olmadığını bilmek istediğiniz zaman da Mühendis Chevalier'nin termometresi kaç gösteriyormuş diye gazetelere bakarsınız. Bizlerse, kendimiz termometreyizdir! Rıhtımda, saat kulesinin köşesine gitmemize

gerek yoktur soğuk kaç derecemiş diye görmek için; kanımızın damarlarımızda dondu-
-350-

ğunu ve buzun kalbimize kadar geldiğini duyar, "Tanrı yok!" deriz. Sonra siz bizim mağaralarımıza gelir, evet

mağaralarımıza gelir, bize haydut dersiniz! Ama biz sizi yiyeceğiz! Ama biz sizi parçalayıp yutacağız, zavallı

yavrucaklar! Mösyö milyoner! Şunu bilin; ben evvelce meslek sahibi bir adamdım, ehliyetim vardı, seçmendim, bir burjuvaydım ben! Belki de siz öyle değilsiniz bile, kim bilir!"

Sözün burasında Thenardier, kapının yanında duran adamlara doğru bir adım attı, öfkeden titreyerek ekledi:

"Benimle, bir pabuç tamircisiyle konuşur gibi konuşmaya yeltendiğini düşünüyorum da!"

Sonra M. Leblanc'a dönerek yeni bir hezeyan depresmesi içinde konuşmaya başladı yine:

"Ve şunu da bilin iyi yürekli, insansever mösyö! Ben adı sanı bilinmeyen, evlerden çocuk kaçırmaya gelen ne

idüğü belirsiz bir insan değilim! Ben eski bir Fransız askeriyim, nişanla ödüllendirilmem gerekirdi benim! Waterloo'da buldum ben! Ve savaşta adı kont bilmem ne olan bir generali kurtardım. Adını söyledi bana

ama kahrolası sesi öyle zayıf çıkıyordu ki, duyamadım. Yalnızca bir sağol duydum. Teşekkürü yerine, adını

duymayı tercih ederdim. Bu onu bulmama yarardı hiç olmazsa. David tarafından Bruquesel-les'de yapılmış

olan şu gördüğünüz tablo kimi temsil ediyor biliyor musunuz? Beni! David, bu kahramanlık olayını ölümsüzleştirmek istedi. Sırtımda o general var işte, onu

-351-

misket ateşleri arasında götürüyorum. Tablonun hikâyesi bu! O general benim için hiçbir şey yapmış değildi;

ötekilerden daha değerli değildi benim için! Ama yine de kendi hayatımı tehlikeye atarak onu kurtardım ve

ceplerim bunun belgeleriyle dolu, Allah kahretsin! Şimdi bütün bunları lütfedip size anlattığıma göre, artık işi

bitirebiliriz, bana para gerek, çok para gerek, pek çok para gerek, yoksa sizi mahvederim Allah'ın cezası."

Marius, sıkıntılarını biraz olsun bastırmış, dinliyordu. Son şüphe imkânı da ortadan kalkmıştı. Besbelli, vasiyetnamedeki Thenardier buydu. Marius, babasına yöneltilen bu nankörlük suçlamasını duyunca ve kendisinin de bu suçlamayı böyle uğursuz bir şekilde doğrulamak üzere olduğunu düşününce titredi. Ne yapacağını bilememekten doğan şaşkınlığı bir kat daha arttı. Kaldı ki, Thenardier'nin bütün bu sözlerinde,

sesinin ifadesinde, jestlerinde, her sözcüğüyle birlikte alevler fışkıran bakışında kötü bir yaratılışın, her şeyi

açıkça ortaya döken patlamasında bu böbürlenme ve alçaklık, azamet ve küçüklük, öfke ve bönlük karşısında gerçek sitemlerle yapmacık duyguların bu kaosunda, zorbalığın şehvetinden lezzet alan kötü

bir

adamın bu hayasızlığında, çirkin bir ruhun bu rezil çıplaklığında, bütün acıların kinlerle birleşmiş bu

tutuşmasında, kötülük gibi iğrenç, hakikat gibi içe işleyen bir şeyler vardı.

Mösyö Leblanc'a satmayı önerdiği, üstat elinden çıkma tabloya, David'in resmine gelince; bu, okuyucunun da tahmin etmiş ola-

-352-

cağı gibi, onun meyhanesinin resimli tabelasından başka bir şey değildi. Hatırlanacağı gibi, bu tabloyu o bizzat kendisi yapmıştı ve Montfermeil'deki batışından arta kalıp, koruduğu tek enkazdı bu.

Thenardier, Marius'ün görüş alanından çekildiği için, şimdi Marius karşısındaki şeyi seyredebiliyordu artık.

Gerçekten de, bir muharebe, sürekli bir fon ve sırtında bir adam taşıyan başka bir adam görüyordu.

Thenardier ile Pontmercy'nin oluşturdukları gruptu bu. Kurtarıcı çavuş ve kurtarılan albay. Marius, adeta

sarhoş gibiydi, bu tablo bir bakıma babasını hayata döndürüyordu. Bu artık Montfermeil'deki meyhanenin

tabelası değil, bir ölümden sonra dirilişti. Bir mezar aralanıyor, içinden bir hayalet doğruluyordu.

Marius,

kalbinin şakaklarında attığını duyuyordu, kulaklarında Waterloo'nun toplan güdüyordu. Bu müthiş panoya kanlar içinde belirsizce resmedilmiş olan babası onu korkutuyor ve bu şekilsiz siluet sabit gözlerle kendisine

bakıyormuş gibi geliyordu ona.

Thenardier durup soluk aldıktan sonra kanlı gözbebeklerini M. Leblanc'a dikti ve alçak sesle kısaca sordu:

"Seninle dansa başlamadan önce söyleyeceğin var mı?"

M. Leblanc susuyordu.

Bu suskunluğun ortasında paslı bir ses koridordan şu kasvetli espiyi savurdu:

"Odun yarmak gerekiyorsa, ben buradayım!"

-353-

Keyfinden dalga geçen balyozlu adamdı bu.

Aynı zamanda insan dişi değil de, sivri ve eğri hayvan dişlerini ortaya çıkartan korkunç bir gülüşle kirli san

renkte diken diken koca bir surat göründü kapıdan.

Balyozlu adamın suratıydı bu.

Thenardier, büyük bir öfkeyle:

"Maskeni niye çıkardın?" diye hıykırdı.

"Gülmek için," diye karşılık verdi adam.

M. Leblanc, bir süredir Thenardier'nin bütün hareketlerini izliyor, gözlüyor gibiydi. Öfkesinden gözleri kamaşan, körleşen Thenardier kapının korunduğunu bilmenin, silahlı olarak silahsız bir adamı elinin altında

tutmanın ve -Thenardier kadının da bir erkek edebileceği hesabıyla- bire karşı dokuz olmanın verdiği güvenle ininde durmadan gidip geliyordu.

Balyozlu adama seslenişi sırasında sırtını M. Leblanc'a dönmüştü.

M. Leblanc, bu ânı kaçırmadı; ayağıyla iskemleyi, eliyle masayı itip, bir sıçrayışta, olağanüstü bir çeviklikle,

Thenardier daha arkasına dönmeye bile vakit bulamadan pencereye ulaştı. Onu açması, pervaza tırmanması, ayağını dışarı atması ancak bir saniye aldı. Yan yana dışarıya çıkmıştı ki, altı kuvvetli el onu yakalayarak, şiddetle yeniden izbe odanın içine sürüklediler. Hemen onun üzerine atılan üç "ocakçı"ydı bunlar. Aynı anda Thenardier kadın da onun saçlarına yapışmıştı.

Meydana gelen bu kargaşa üzerine öbür haydutlar da koşup geldiler. Yatağın üstünde duran ve gırtlığına kadar şarap dolmuşa

-354-

benzeyen ihtiyar da oradan inerek, elinde yol tamircilerinin kullandıktan cinsten bir çekiçle sendeleyerek

geldi.

Mum ışığının boyalı yüzünü aydınlattığı "ocakçılar"dan biri -ki Marius, suratındaki boyaya rağmen, bunun Panchaud, namıdiğer Printanier, namıdiğer Bigrenaille olduğunu anlamıştı- bir demir çubuğun iki ucuna takılmış iki kurşun tokmaktan meydana gelen bir öldürme topuzunu M. Leblanc'ın başı üstünde yukan kaldırıyordu.

Marius, bu manzaraya dayanamadı. -Baba, affet beni!- diye düşündü.

Parmağı tabancanın tetiğini aradı.

Tam tabanca patlıyordu ki, Thenardier'nin sesi haykırdı:

"Ona kötülük etmeyin!"

Kurbanın umutsuz girişimi Thenardier'yi çileden çıkaracak yerde, yatıştırmıştı.

İçinde iki ayn insan bannıyordu; biri yırtıcı diğeri de kurnaz. O ana kadar zafer sarhoşluğu içinde, bitkin ve

hareketsiz av önünde yırtıcı adam baskın çıkmış; av debelenip, mücadele etmek ister gibi görüldüğünde ise

kurnaz adam ortaya çıkarak üstünlüğü ele geçirmişti.

"Ona kötülük etmeyin!" diye tekrarlardı Thenardier ve böylece hiç farkında olmadan ilk başanyı sağladı; patlamak üzere olan tabancayı durdurdu, Marius'ün elini kolunu bağladı. Acil durumun ortadan kalktığına düşünen Marius, bu yeni aşamada bir süre daha beklemekte herhangi bir sakınca görmedi.

Herkülvâri bir mücadele başlamıştı. M.

-355-

Leblanc, göğsünün ortasına savurduğu bir yumrukla ihtiyarı odanın ortasına yuvarlamış, sonra elinin tersiyle

iki vuruşta öbür iki saldırganı yere sermişti; birini bir dizinin, ötekini diğeri dizinin altında tutuyordu; sefil

herifler, granitten bir değirmen taşının altına düşmüş gibi, bu baskı altında hırıltılar çıkarıyorlardı. Ne var ki,

öbür dört kişi de bu müthiş ihtiyarı iki kolundan ve ensesinden yakalamış, yere serili iki "ocakçı"nın üzerinde

diz çökmüş bir halde tutmaktaydılar.

Böylece, bir kısmını altına alırken, öbürlerinin altında kalan, alttakileri ezerken üstte-kilerce ezilen, üstüne

yüklenen güçleri boş yere sarsıp duran M. Leblanc, tıpkı uluyan bir yiğın buldogla av küpeğinin altındaki bir

yaban domuzu gibi korkunç haydut güruhunun altıda kayboluyordu.

Sonunda onu pencereye en yakın yatağın üzerine yıkıp, orada zaptetmeyi başardılar. Thenardier kadın hâlâ

onun saçlarını avuçlarından bırakmıyordu.

"Sen karışma bu işe," dedi Thenardier. "Şalını yırtacaksın."

Thenardier kadın, erkeğine inat eden dişi kurt gibi homurdanarak itaat etti.

"Sizler," dedi Thenardier, "Arayın şunun üstünü."

M. Leblanc, karşı koymaktan vazgeçmiş gibi görünüyordu.

Üstünü aradılar.

İçinde altı frank bulunan deriden bir para kesesiyle, mendilinden başka bir şey yoktu üstünde.

-356-

Thenardier, mendili kendi cebine koydu.

"Nasıl! Cüzdan yok mu?" diye sordu.

"Ne cüzdan ne de saat," diye cevap verdi "ocakçılar"dan biri.

Elinde koskoca bir anahtar tutan maskeli adam, karnından konuşur gibi bir sesle:

"Her neyse," dedi, "Çetin bir ihtiyar bu."

Thenardier, kapının köşesine gitti, oradan bir ip kangalını alıp, onlara attı.

"Bağlayın şunu karyolanın ayağına," dedi.

Sonra, M. Leblanc'ın yumruğuyla odanın ortasında serilip kalan, hiç kıpırdamayan ihtiyarı fark ederek:

"Ne o, Bouletreuelle öldü mü yoksa?" diye sordu.

Bigrenaille "hayır" dedi, "Sarhoş."

"Çekin onu bir köşeye," dedi Thenardier.

İki "ocakçı", sarhoşu ayaklarıyla demir yığınının yanına kadar ittiler.

Thenardier, iri sopalı adama alçak sesle:

"Babet, ne diye bu kadar fazla kişi geldiniz?" dedi, "Gereksizdi bu."

İri sopalı adam.

"Ne yaparsın?" diye cevap verdi, "Hepsi de gelmek istediler. Mevsim kötü. İşler kesat."

M. Leblanc'ı üzerine yıktıkları darmadağın yatak, doğru dürüst köşelendirilmemiş kaba ağaçtan dört direğe

dayanan bir çeşit hastane karyolasıydı.

M. Leblanc karşı koymadı.

Haydutlar onu ayakta, ayakları yere basar bir şekilde, pencereye en uzak, şömineye ise en yakın yatağın başına sıkıca bağladılar.

Son düğüm de atılınca, Thenardier, bir

-357-

sandalye alarak, M. Leblanc'ın hemen hemen tam karşısına gelip oturdu.

Thenardier, artık o eski Thenardier değildi; birkaç dakika içinde yüzündeki şiddet ifadesi, sakın ve kurnaz bir

yumuşaklığa dönüşmüştü.

Marius, bu nazik kalem efendisi gülümse-yişiyle, bir an önceki köpükler saçan hayva-nımsı ağız tanımakta güçlük çekiyordu; bu inanılmaz, kaygı verici dönüşümü şaşkınlıktan donakalarak seyrediyordu; bir kaplanın

değişip, bir dava vekili olduğunu gören bir kimse ne duyarsa, onu duyuyordu. "Mösyö," dedi Thenardier.

Elleri hâlâ M. Leblanc'ın üzerinde olan eş-kiyayı bir hareketle uzaklaştırdı.

"Siz çekilin biraz, bırakın bu mösyö ile konuşayım."

Hepsi kapıya doğru çekildiler. Thenardier yeniden konuşmaya başladı: "Mösyö, pencereden atlamaya kalkışmakla yanlış yaptınız. Bacağınızı kırabilirdiniz. Şimdi izin verirseniz sakın sakın konuşalım. Önce farkına vardığım bir hususu size bildirmem gerek; şöyle ki, en ufak bir haykırıştaki bile bulunmadınız şimdiye

kadar."

Thenardier'in hakkı vardı; üzüntü ve heyecanı arasında Marius'ün dikkatinden kaçmış olmasına rağmen, bu

ayrıntı doğrudur. M. Leblanc, o vakte kadar hiç sesini yükseltmeden birkaç kelime söylemiş, hatta pencerenin yanında altı haydutla boğuşması sırasında bile derin sessizliğini çok garip bir şekilde elden bırakmamıştı.

-358-

Thenardier devam etti. "Ne bileyim! Hiç olmazsa 'Hırsız var,' diye bağırabilirdiniz, ben bunu yersiz de bulmazdım. 'Katil var!' Bu da gerektiğinde söylenebilir, ben kendi hesabıma bunda kötü bir yan bulmazdım.

Kendisine yeterince güven vermeyen kimselerle birlikte bulununca insanın ortalığı birbirine katması pek doğaldır. Bunu yapabiliydiniz, kimse de size engel olmazdı. Hatta ağızınızı biletıkamazlardı. Bakın, nedenini

size söyleyeyim. Çünkü bu oda pek vurdumduymazdır. Bütün özelliği de bundan ibarettir ama bir özelliği de

vardır. Bir mahzendir burası. Burada bir bomba patlasın, en yakın inzibat karakolunda ancak sızmış bir sarhoşun horultusu gibi duyulur. Burada top 'bum' der, gök gürültüsü 'puf' der. Pek kullanışlı bir merkezdir

burası. Ama neyse, bağırmadımız işte, böylesi daha iyi; bundan ötürü sizi kutlarım. Şimdi bundan ne sonuç

çıkardığımı size söyleyeyim; insan bağırınca kim gelir? Polis. Polisten sonra? Adalet. Pekil! Siz bağırmadımız

çünkü adaletin ve polisin geldiğini görmeye siz de bizden daha meraklı değilsiniz. Çünkü -uzun zamandır

bundan şüphe etmekteyim- sizin bir şeyi gizlemekte bir çıkarınız var. Biz de kendi yönümüzden aynı çıkan

paylaşıyoruz. Şu halde anlaşabiliriz."

Thenardier, gözlerini M. Leblanc'a dikmiş, böyle konuşurken, gözlerinden çıkan sivri, keskin bakışlarının uçlarını tutsağın vicdanına kadar sokmaya çalışır gibiydi. Ayrıca ılımlı ve sinsî bir küstahlığın damgasını taşıyan

-359-

dili, temkinli ve özenle seçilmiş gibiydi; az önce bir hayduttan başka bir şey olmayan bu sefilde, şimdi "rahîp

olmak için eğitim görmüş bir insan" hali seziliyordu.

Tutsağın sessizliğini koruması, hayatı için kaygılanmayı unutmaya vardırıran bu temkinli tavrı; ilk verilecek doğal tepki olan, haykırmaya karşı bu direnişi bütün bunlar, doğrusunu söylemek gerekirse, bu durum dikkatini çektiğinden beri Marius'ü rahatsız etmekte, oldukça şaşırtmaktaydı.

Courfeyrac'm Mösyö Leblanc lakabını ya-pıştınverdiği bu garip ve gururlu yüzün altında gizlendiği esrarlı karanlığı ve Thenardi-er'nin yerinde tespiti Marius'ün içini büsbütün karartıyordu.

Fakat ne olursa olsun iplerle bağlı, cellatlarla çevrili, her an ayaklarının altında bir basamak daha derinleşen

bir çukura neredeyse yan yarıya gömülmüş bu adam, Thenardier'-nin gazabı karşısında olduğu gibi, tatlı dili

karşısında da hiç etkilenmeden duruyor ve Marius, bu koşullarda bile muhteşem bir hüznle dolu bu yüze hayran kalmaktan kendisini alamıyordu.

Hiç şüphesiz, korku nedir bilmeyen, soğukkanlılığını asla kaybetmeyen bir ruhtu bu. Umutsuz durumların şaşkınlığını yenmesini bilen insanlardan biriydi. Buhranın bütün şiddetine, felaketin bütün kaçınılmazlığına

rağmen boğulan bir kimsenin suyun içinde dehşetle gözlerini açarak can çekişmesinden eser yoktu onda.

Thenardier gösterişsizce ayağa kalktı, şö-

-360-

mineye gitti, paravanayı yerinden çekerek, en yakın yatağa dayadı ve böylece kor halinde ateşle dolu mangalı meydana çıkardı. Tutsak adam, korların arasında şurasından burasından al yıldızlar saçan, ağarıncasına kızarmış keskiyi bu durumda iyice görebilirdi.

Sonra Thenardier tekrar gelip, M. Leb-lanc'ın yanına oturdu.

"Devam ediyorum," dedi. "Anlaşabiliriz. İşî dostça halledelim. Az önce öfkelenmekle hata ettim, aklım neredeydi bilemiyorum, çok ileri gittim, olmayacak şeyler söyledim. Mesela, milyoner olduğunuz için sizden

para, hem de çok, pek çok para isteyeceğimi söyledim. Akıl alır bir şey değil bu. Hay Allah, istediğiniz kadar

zengin olun, sizin de bazı yükümlülükleriniz vardır; kimin yok ki? Sizi bütün servetinizden etmek istemem,

ben gözü doymaz bir adam değilim ne de olsa. Üstün durumda oldukları için, bundan yararlanmak isterken

gülünç olan kimselerden değilim ben. İşte bakın, ben tavizde bulunuyorum, hatta bir fedakârlık yapıyorum.

Bana yalnızca iki yüz bin frank gerek."

M. Leblanc, hiç sesini çıkarmadı.

Thenardier devam etti:

"Görüyorsunuz, az su katmıyorum şarabıma. Sizin servet durumunuzu bilemem, ama parada gözünüz olmadığını biliyorum ve sizin gibi hayırsever bir insan, bahtsız bir aile babasına pekâlâ iki yüz bin frank verebilir. Şüphesiz, siz makul bir insansınız da; bugünkü gibi bir ağır yükümlülüğe girmeyi, bu akşam-

-361-

ki şeyi -ki bu bayların da açıkça söyledikleri gibi iyi kotarılmış bir iştir- tertiplemeyi, sırf Desnoyers'de on

beşlik kırmızı şarap için, dana eti yemek için göze alacağımı düşünme-mişsinizdir herhalde. Ama iki yüz

frank için göze alınabilir. Bu önemsiz şey bir kere cebinizden çıktı mı, sizi temin ederim ki her şey bitmiş olacak ve sizin için korkacak en ufak bir şey kalmayacak. Şimdi bana diyeceksiniz ki; iyi ama, üzerimde iki

yüz bin frank yok. Oh! O kadar anlayışsız değilim. İlle de böyle bir şey istemiyorum. Ancak tek bir şey istiyorum sizden. Size söyleyeceklerimi yapmak lütfunda bulunun."

Burada Thenardier sustu, sonra kelimelerin üzerine basa basa ve mangala doğru gülümseyerek bakarak ekledi:

"Yazı yazmasını bilmediğinizi kabul etmeyeceğimi peşinen size haber vereyim."

Büyük bir engizisyoncu bu gülümsemeye gıpta edebilirdi.

Thenardier, masayı M. Leblanc'ın yanına-şma kadar itti, çekmecedan bir mürekkep hokkası, bir kalem, bir

de kâğıt çıkardı. Aralık bıraktığı çekmecenin içinde görünen bıçağın uzun demiri parlıyordu.

Kâğıdı M. Leblanc'ın önüne koydu.

"Yazın," dedi.

Tutsak nihayet konuştu:

"Nasıl yazabilirim? Kollanm bağlı."

"Doğru, affedersiniz!" dedi Thenardier, "Haklısınız."

Bigranaille'e doğru döndü.

"Sağ kolunu çözün."

-362-

Panchaud, namıdiğer Printanier, namıdi-ğer Bigrenaille, Thenardier'nin emrini yerine getirdi.

Tutsağın sağ eli serbest kalınca, Thenardier kalemi mürekkebe batırarak, ona uzattı.

"Şunu iyice belirtmek isterim ki, mösyö, bizim vereceğimiz karara, insafımıza kalmış durumdasınız; hiçbir

insan gücü sizi buradan kurtaramaz ve bizi hoş olmayan birtakım son çarelere başvurmak zorunda bırakırsanız, gerçekten çok üzülürüz. Ne adınızı ne de adresinizi biliyorum, ama şimdiden size haber vereyim ki, yazacağınız mektubu götürmekle görevli kimse geri gelinceye kadar bağlı kalacaksınız. Şimdi lütfen yazın."

"Neyi?" diye tutsak sordu.

"Yazdırıyorum."

Thenardier, yazdırmaya başladı.

"Kızım..."

Tutsak titredi, gözlerini Thenardier'ye kaldırdı.

"Ya da 'Sevgili kızım,' diye yazın," dedi Thenardier.

M. Leblanc, söyleneni yaptı.

Thenardier, devam etti:

"Hemen gel..."

Durdu.

"Ona 'Sen,' diyorsun değil mi?"

"Kime?" diye sordu M. Leblanc.

"Allah, Allah," dedi Thenardier, "Küçüğe işte, Tarlakuşu'na."

M. Leblanc, hiçbir heyecan göstermeksizin cevap verdi.

"Ne demek istediğinizi anlamıyorum."

-363-

"Siz yine de yazın," dedi Thenardier ve yazdırmaya devam etti:

"Hemen gel. Sana mutlaka ihtiyacım var. Bu pusulayı verecek olan kişi, seni benim yanıma getirecektir.

Seni

bekliyorum. Güven içinde gel."

M. Leblanc, hepsini yazmıştı. "Ha! 'Güven içinde gel'i silin; bu, işin pek basit bir şey olmadığını, güvensizliği

de akla getirebilir."

M. Leblanc, üç kelimeyi tekrarladı. "Şimdi," diye devam etti Thenardier, "İmzalayın. Adınız nedir?" Tutsak, kalemi bırakıp sordu: "Kimin için bu mektup?" "Pekâlâ biliyorsunuz," diye Thenardier karşılık verdi,

"Küçük için. Söyledim size."

Thenardier'nin söz konusu genç kızın adını söylemekten kaçındığı belli oluyordu. "Tarla-kuşu," diyordu, "Küçük," diyordu, ama adını söylemiyordu. Yardakçılarının önünde sırrını açığa vurmamak istemeyen düzenbaz

adamın aldığı tedbir, genç kızın adını söylememek, bütün "iş"i onlara teslim etmek, öğrenmeleri gerekenden

fazlasını onlara öğretmek olacaktı. "İmzalayın," dedi. "Adınız ne?" "Urbain Fabre," dedi tutsak.

Thenardier,

bir kedi çevikliğiyle elini cebine daldırdı ve M. Leblanc'dan alman mendili çıkardı. Armasını görebilmek için

mendili, muma yaklaştırdı.

"U. F. Tamam. Urbain Fabre. Peki, imzalayın öyleyse U. F." Tutsak imzaladı.

-364-

"Mektubu katlamak için iki el gerektiğine göre, verin, ben katlarım onu."

Ardından, Thenardier yeniden konuştu.

"Adresi yazın. Matmazel Fabre, sizin evinizde. Buradan pek uzakta oturmadığınızı biliyorum, Saint-Jacques

du-Haut-Pas civarında bir yerde oturuyorsunuz, çünkü her gün âyini dinlemeye oraya gidiyorsunuz, yalnız

hangi sokakta olduğunuzu bilmiyorum. Durumu anladığınızı görüyorum. Adınızı saklamadığınıza göre, adresinizi de saklayıp yanlış adres vermeyeceksiniz. Kendiniz yazın onu buraya."

Tutsak bir an düşünceli kaldı, sonra kalemi alarak yazdı:

"Matmazel Fabre, M. Urban Fabre'm evinde, Saint-Dominique-d'Enfer Sokağı, No. 17."

Thenardier, hummalı bir titreyişle mektubu kaptı.

"Kancığım!" diye seslendi.

Thenardier kadın hızla çıktı.

"Mektup işte. Ne yapacağımı biliyorsun. Aşağıda bir araba var. Çabuk git, çabucak gel."

Sonra balyozlu adama:

"Sen de maskeni çıkardığına göre, bizim hanıma eşlik et. Arabanın arkasına binersin. Yük arabasını nerede

bıraktığımı biliyorsun değil mi?"

"Evet," dedi adam.

Adam balyozu bir köşeye bırakarak, Thenardier kadının peşinden gitti.

Onlar giderlerken, Thenardier, kafasını kapıdan dışarı çıkararak, koridorda bağırdı:

-365-

"Aman, mektubu kaybetme sakın! Üstünde iki yüz bin frank taşıdığını düşün."

Thenardier kadının boşuk sesi karşılık verdi:

"Sen merak etme. Onu ben mideme indirdim."

Bir dakika geçmemişti ki, bir kamçı şaklaması duyuldu ve ses hemen azalıp kayboldu.

"Güzel!" diye homurdandı Thenardier, "İyi yol alıyolarlar. Bu dörtmala gidişle, bizim hanım kırk beş dakikada

döner."

İskemlelerden birini şömineye yaklaştırdı, oturup bacak bacak üstüne attı ve çamurlu pabuçlarını mangala

doğru yaklaştırmak.

"Ayaklarım üşüdü," dedi.

Thenardier ve tutsakla beraber izbe mekânda ancak beş haydut kalmıştı.

Suratlarını kaplayan ve korkunun etkisine göre onları kömürcü, zenci ya da şeytan yapan maskelerin ya da

kara sakızın arkasında bu adamların uyuşuk ve kasvetli bir halleri vardı ve bir suç işlerken, onu bir işmiş gibi

sakin, kızmadan ve merhametsizce, adeta can sıkıntısıyla işledikleri anlaşılıyordu. Hayvanlar gibi bir köşeye

yiğilmiş hiç konuşuyorlardı.

Thenardier, ayaklarını ısıtıyordu.

Tutsak yeniden sessizleşmişti. Kısa bir süre önce bu sefil odayı dolduran vahşi kargaşanın yerini hazin bir

sessizlik almıştı.

Çevresinde geniş bir mantar oluşmuş olan mum koskoca izbe mekânı pek az aydınlatabiliyordu. Ateş külleşmişti. Bütün bu ucube kafalar, duvarlarda ve tavanda biçimsiz gölgeler meydana getiriyordu.

-366-

Sızmış uyuyan sarhoş ihtiyarın sakin soluk alışından başka hiçbir ses duyulmuyordu.

Marius, her şeyin biraz daha artırdığı büyük bir endişeyle beklemekteydi. Muamma her zamankinden daha

açıklanamaz hale gelmişti. Thenardier'nin aynı zamanda Tarla-kuşu," dediği şu "küçük" de kimdi? Onun "Ursule"ü müydü? Tutsak, bu "Tarlakuşu," sözünden hiç de heyecanlanmış görünmeye-rek, dünyanın en doğal haliyle; "Ne demek istediğinizi anlamıyorum," demişti. Öte yandan, U. F. harfleri açıklanmıştı.

Urbain

Fab-re'dı bu ve Ursule'ün adı artık Ursule değildi. İşte bunu Marius gayet açık olarak görüyordu.

Adeta korkunç bir büyü onu mıhlamış gibi yerinde tutuyor ve o oradan bütün bu sahneyi hâkim bir durumda

gözlüyordu. Orada, düşünmekten, kımıldamaktan hemen hemen aciz bir halde, yakından gördüğü bunca nefret uyandıran şeyin etkisiyle mahvolmuş gibiydi. Bu olayı sıradan bir olay olması umuduyla, kafasında düşünceleri toparlayama-dan, hangi tarafından tutacağını bilmeden, öylece bekliyordu.

"Herhalûkârda," diyordu kendi kendine, "Eğer Tarlakuşu o ise, onu göreceğim demektir, çünkü Thenardier

kadın onu buraya getirecek. İşte o zaman olan olacak, gerekirse canımı, kanımı feda edip, onu kurtaracağım! Hiçbir şeyi beni durduramaz."

Böylece yarım saate yakın bir zaman geçti. Thenardier karanlık bir düşünceye dalmış

-367-

görünüyor, tutsaksa hiç kımıldamıyordu. Ne var ki, Marius, birkaç dakikadır tutsağın bulunduğu yandan arasına küçük, boşuk buses duyar gibi oluyordu.

Birdenbire Thenardier, tutsağa seslenerek konuştu:

"Mösyö Fabre, bakın şimdiden size bir şey söyleyeyim."

Bu birkaç kelime bir aydınlanmanın başlangıcı olacağına benziyordu. Marius kulak kabarttı.

Thenardier devam etti: "Karım birazdan döner, sabırsızlanmayın. Öyle sanıyorum ki, Tarlakuşu sahiden sizin

kızınız. Onu yanınızda alıkoymanızı çok olağan buluyorum. Yalnız, dinleyin biraz. Karım sizin mektubunuzla

onu bulmaya gidecek. Kanma gördüğünüz elbiseyi giymesini söyledim; sizin küçükhanımm zorluk çıkarmadan onu takip etmesini sağlayacak tarzda yani. İkisi birden arabaya binecekler, arkadaşım da arkada olmak üzere. Şehir kıyılarından birinin dışında bir yerde gayet güçlü iki at koşulu bir araba var.

Sizin

küçük hanımı oraya götürecekler. Arabadan inecek. Arkadaşım onunla birlikte öbür arabaya binecek, karım da buraya gelip, bize İş oldu, tamam,' diyecek. Sizin küçükhanıma gelince; ona hiçbir kötülük yapılmayacak; araba onu rahat edeceği bir yere götürecek ve siz şu iki yüz bin frankçığı bana verir vermez,

o size iade edilecek. Eğer beni tutuklattırarak olursanız, arkadaşım, Tarlakuşu'nun işini bitiriverecek.

İşte,

hepsi bu kadar."

-368-

Tutsak bir tek söz söylemedi. Bir duraklamadan sonra, Thenardier devam etti:

"Görüyorsunuz ya, gayet basit. Kötülük olsun istemezseniz, kötülük olmaz. İşin seyrini anlatıyorum size. Önceden haber veriyorum ki, bilirsiniz."

Durdu; tutsak sessizliğini bozmadı. Thenardier yine konuştu:

"Karım dönüp de, bana Tarlakuşu yolda," der demez sizi çözeceğiz, serbestçe evinize gidip, yatarsuz. Gördüğünüz gibi, hiçbir kötü niyetimiz yok."

Marius'ün aklından müthiş düşünceler geçti. Ne demek! Kaçırılan o genç kız buraya getirilmeyecek miydi?

Bu canavarlardan biri onu karanlık bir yere mi götürecekti? Nereye? Ya bu kız, o kızsaa?"

O kız olduğu da açıkça anlaşılıyordu. Kalbi duracak gibi geliyordu Marius'e.

Ne yapmalı? Tabancayı ateşlemeli, bu sefiller güruhunu adaletin pençesine teslim mi etmeli? Fakat o balyozlu korkunç adam yine de genç kızla birlikte ele geçmemiş olarak kalacaktı ve Marius, Thenardier'nin

şu sözünün, içerdiği ölümcül **tehtidi** fark ederek düşünüyordu: "Eğer beni tutuklatacaksanız, arkadaşım, Tarlakuşu'nun işini bitiriverecek."

Şimdi kendisini artık yalnız albayın vasi-yetiyle değil, bizzat aşkıyla, sevdiği insanın içinde bulunduğu tehlikeyle başbaşa ve sorumluluk içinde hissediyordu.

Bir saatten fazla süren bu dehşet verici durum her an başka bir hal alıyordu.

-369-

Marius, en yürek sızlatıcı olasılıkları bir bir gözden geçirecek gücü toplayarak, bir umut kapısı aradı, ama bulamadı.

Düşüncelerinin karmaşıklığı, eşkiya ininin uğursuz sessizliğiyle çelişki oluşturuyordu.

Bu sessizliğin ortasında merdiven kapısının açıldığı ve kapandığı duyuldu.

Tutsak, bağlarının içinde bir hareket yaptı.

"İşte bizim hanım," dedi Thenardier.

Gerçekten de, sözünü yeni bitirmişti ki, Thenardier kadın alı al, moru mor, soluk soluğa, gözlerinden alevler

saçarak odaya daldı, iri ellerini iki kalçasına birden vurarak haykırdı:

"Adres sahte!"

Beraberinde götürdüğü haydut da onun gerisinde göründü ve gidip balyozunu aldı.

"Adres sahte ha?" diye Thenardier tekrarladı.

"Hiç kimse! Saint-Dominique Sokağı, on yedi numarada Mösyö Urbain Fabre diye bir kimse yok! Kim olduğunu da bilmiyorlar!"

Nefesi kesilerek sustu, sonra devam etti:

"Mösyö Thenardier! Bu moruk seni uyuttu! Pek safsın, anladın mı? Ben olsam, işe önce onun çenesini dağıtmakla başladım! Daha da huysuzluk ederse, diri diri pişirirdim! Mutlaka konuşması gerek, kızın nerede

olduğunu söylemeli, para çıkışı nerede, söylemeli? İşte, ben olsam böyle yapardım! Erkeklerin kadınlardan

daha akılsız olduklarını söyleyenler haklı! On yedi numarada kimse yok! Koskoca

-370-

bir cümle kapısı! Saint-Dominique Sokağı'nda Mösyö Fabre adında kimse yok! Dörtüncü koştur, arabacıya bahşiş ver, bir alay külfet! Kapıcıyla, karısıyla konuştum, iyice güçlü kuvvetli bir kadın, onlar da bilmiyorlar!"

Marius, geniş bir nefes aldı.

O, Ursule ya da Tarlakuşu, adına ne diyeceğimi bilemediğim kız kurtulmuştu.

Karısı isyan halinde bağırıp çağırırken, Thenardier masanın üzerine oturmuştu.

Bir süre hiç konuşmadan, masadan sarkan sağ bacağını sallayarak ve vahşi bir yüz ifadesiyle dalgın dalgın

mangalı seyrederek öylece durdu.

Sonunda ağır ve garip bir şekilde, yabani bir ses tonuyla tutsağa:

"Sahte bir adres ha?" dedi, "İyi ama, ne umuyordun ki?"

"Vakit kazanmayı!" diye tutsak gür bir sesle haykırdı.

Aynı anda bağlarını silkeledi; bağlar kesilmişti. Tutsak artık ancak bir bacağıyla bağlı bulunuyordu karyolaya.

Yedi adam kendilerine gelip hamle etmeye vakit bulamadan, o şöinenin altına eğilmiş, elini mangala doğru

uzatmış, sonra doğrul -muştu. Şimdi Thenardier, karısı ve haydutlar ani bir heyecanın sürüklemesiyle izbenin dibine sinmiş, şaşkınlık içinde onun bağlarından hemen hemen tamamıyla kurtulmuş olarak ve korkunç bir duruşla, etrafa uğursuz bir ışıltı döken kırmızı keskiyi başının üstüne kaldırışını seyrediyorlardı.

Gorbeau viranesindeki tuzağın daha son-

-371-

ra yol açtığı adli soruşturmada tespit edildiğine göre, polis baskını sırasında izbenin içinde, ortadan kesilip,

özel bir şekilde işlenmiş iri bir madeni metelik bulunmuştu. Bu iri metelik, kürek damı sabrının karanlıklar

içinde, karanlıklar için meydana getirdiği sanayi harikalarından biriydi. Firar aletlerinden başka bir şey değildir bu harikalar. Şiirde argonun benzetmeleri neyse, olağanüstü bir sanatın bu ucube, bu narin eserleri

de kuyumculukta olur. Dilde Villon'lar olduğu gibi, kürek damında da Benvenuto Cellini'ler vardır.

Kurtuluş

hasret çeken talihsiz, bazen hiç aletsiz, tahta saplı bir çakıyla, eski bir bıçakla bir meteliği iki ince levha

halinde ortadan kesmeyi, para işaretlerine hiç zarar vermeden bu iki levhayı oymayı ve bunları yeniden birbirine yapıştırarak şekilde metelik dilimlerine bir vida tertibatı yapmayı başarır. Böylece, metelik istendiği

zaman burularak açılır ve kapanır; tıpkı bir kutu gibidir. Bu kutunun içine bir saat zembereği saklanır. Bu saat

zembereği iyi kullanıldığı takdirde, forsaları zincire rapteden kalın halkaları, demir parmaklıkları keser. Sanırsınız ki forsa sadece bir meteliğe sahiptir; hiç de değil, aslında özgürlüğe sahiptir. İşte, daha sonraki

polis araştırmaları sırasında, o izbe yerde, pencereye yakın olan yatağın altında bu çeşit iri bir metelik açılmış olarak, iki parça halinde bulundu. Ayrıca bu iri meteliğin içinde saklanabilecek mavi çelikten küçük bir

de testere keşfedildi.

İhtimal, haydutlar tutsağı aradıkları esna-

-372-

da bu iri metelik onun üstünde bulunuyordu; o bunu avucunda saklamayı başarmış ve sonra sağ eli serbest

kalınca, onu burup, açarak, kendisini bağlayan ipleri kesmek için testereyi kullanmıştı. Marius'ün fark ettiği o

hafif ses ve belli belirsiz hareketler de böylece açıklanıyordu.

Tutsak, kendini ele vermek korkusuyla yere eğilemediği için sol bacağının bağlarını kesememişti.

Haydutlar ilk şaşkınlıklarından sıyrılmışlardı.

Bigrenaille:

"Sakin ol," dedi Thenardier'ye. "Bacağının biri hâlâ bağlı, bir yere gidemez. Ben kefilim. O bacağını ben bağladım."

Bu arada tutsak sesini yükseltti:

"Sefil adamlarsınız siz, ama benim hayatım da o kadar korunmaya değer. Beni ko-nuşturabileceğinizi, yapmak istemediğim şeyleri bana yaptırabileceğinizi, söylemek istemediğim şeyleri bana söyletebileceğinizi

sanmanıza gelince..."

Sol kolunun yenini yukarıya sıvadı ve ekledi:

"İşte, bakın."

Bunu derken kolunu gerdi ve sağ eliyle tahta sapından tuttuğu kızgın keskiyi çıplak etinin üzerine yapıştırdı.

Yanan etin cazırtısı işitildi, işkence odalarına mahsus koku yayıldı loş odanın içine.

Dehşetle kendinden geçen Marius sallandı, haydutlar bile bir ürperti geçirdiler, garip ihtiyarın yüzü belli

belirsiz buruştu, kıpkır-

-373-

mızı demir, dumanı tüten yaraya gömülürken, o hiç orali olmadan, adeta azametli, acının sakin bir ihtişam içinde kaybolduğu kinsiz güzel bakışını Thenardier'ye dikilmiş tutuyordu.

Büyük ve yüksek yaratılışlı kişilerde fiziksel acının pençesine düşen tenin ve duyguların isyanı, ruhu yuvasından çıkmaya ve anında kendini göstermeye zorlar; tıpkı disiplinsiz askerlerin isyanının kumandanı ortaya çıkmak zorunda bırakması gibi.

"Sefiller," dedi tutsak, "Sizden korkmuyorum, siz de benden korkmayın."

Ve keskiyi yaradan çekerek, açık duran pencereden dışarı fırlattı. Işıl ışıl yanan korkunç alet gecenin içinde

döne döne kayboldu, uzaklarda bir yerde karın üzerine düşerek söndü gitti.

Tutsak yine konuştu:

"Bana istediğinizi yapabilirsiniz. Artık silahsızdız."

"Yakalayın şunu!" dedi Thenardier.

Haydutlardan ikisi ellerini onun omuzuna koydular ve maskeli, karnından konuşur sesli adam en küçük bir harekette elindeki anahtarlarla bir vuruşta beynini patlatmaya hazır vaziyette karşısına dikildi.

Aynı anda Marius, altında, bölmenin dibinde, konuşanların göremeyeceği kadar yakınında, alçak sesle şu karşılıklı konuşmayı duydu:

"Yapılacak tek şey var artık."

"Gebertmek!"

Tamam."

-374-

Fikir alışverişinde bulunan kan kocanın sesiydi bu.

Thenardier, ağır adımlarla masaya doğru yürüdü, çekmeceyi açtı ve bıçağı aldı.

Marius, tabancasının kabzasını avucunda sıkıştırıp duruyordu. Görülmemiş bir kararsızlık içindeydi. Bir saattir, vicdanında iki ses konuşmaktaydı. Bunlardan biri ona babasının vasiyetine uymasını söylüyor, öbürüyse tutsağa yardım etmesini haykırıyordu. Bu iki ses mücadeleyi aralıksız sürdürüyor ve bu mücadele

onu helak ediyordu; o ana kadar bu iki görevi uzlaştırmamanın bir çaresini bulabileceğine pek de inanmadan bir

şekilde ummuştu, ama hiçbir imkân oluşmamıştı.

Bu arada tehlike yaklaştıkça yaklaşıyordu; bekleyişin son sınırı da aşılmıştı; Thenardier, tusağın bir, iki adım

ötesinde, bıçak elinde düşünüyordu.

Marius, şaşkınlık içinde gözlerini etrafında dolaştırıyordu; umutsuluğun bilinçsizce başvurduğu son çare! Birdenbire titredi:

Ayaklarının dibine, masanın üzerinde keskin bir dolunay ışığı bir kâğıdı adeta ona göstermek ister gibi aydınlatıyordu. Marius, bu kâğıdın üzerinde, Thenardier'lerin büyük kızının daha o sabah büyük harflerle

yazdığı şu satırı okudu.

"AYNASIZLAR BURADA."

Marius'ün zihninden bir fikir, bir ışık geçti. İşte aradığı çare buydu, ona işkence edip duran bu uğursuz problemin çözümü; hem katili hem de kurbanı korumanın yolu buydu.

-375-

Komodinin üzerinde çömeli, kolunu uzattı, kâğıdı yakaladı, bölmeden usulcacık bir parça siva kopardı, bunu kâğıda sardı ve hepsini birden yangın arasından izbenin içine atıverdi.

Tam zamanıydı. Son korkularını ya da son vicdan kaygılarını da yenen Thenardier, tutsağa doğru ilerliyordu.

"Bir şey düştü," diye haykırdı Thenardier kadın.

"Neymiş o?" dedi kocası.

Kadın atılıp, sıvaya sarılı kâğıdı yerinden almıştı. Onu kocasına verdi.

"Nereden geldi bu?" diye sordu Thenardier.

"Lafa bak!" dedi kadın, "Nereden girsin istiyorsun? Pencereden geldi."

"Oradan girerken ben gördüm," dedi Big-renaille.

Thenardier, kâğıdı acele açarak, muma yaklaştırdı.

"Eponine'in yazısı bu! Vay anasına!"

Kansma bir işaret yaptı, kadın telaşla yanına geldi. Thenardier, ona kâğıtta yazılı satı-n gösterdi, sonra boğuk bir sesle ekledi:

"Çabuk! Merdiven! Yemi bırakıp tüyelim!"

"Herifin boynunu koparmadan mı?" diye sordu Thenardier kadın.

"Vaktimiz yok."

"Nereden?" dedi Bigrenaille.

"Pencereden," karşılığını verdi Thenardier, "Epoine, kâğıdı pencereden attığına göre, ev bu yandan sanılmamış demektir."

Karnından konuşur gibi ses çıkaran mas-

-376-

keli adam, kocaman anahtarını yere koydu, iki kolunu havaya kaldırdı, hiçbir şey söylemeden, ellerini hızla

üç kez açıp kapadı.

Bu, bir gemi tayfasına verilen çarpışmaya hazır ol işareti gibi bir şeydi. Tutsağı tutan haydutlar onu bıraktılar.

İp merdiven anında pencereden dışarıya sallandınhp, iki demir kancayla pervaza sıkıca tutturuldu.

Tutsak, çevresinde olanlara hiç dikkat etmiyordu. Derin derin düşünür ya da dua eder gibi bir hali vardı.

Merdiven yerine asılınca Thenardier haykırdı:

"Gel buraya, burjuva!"

Sonra pencereye doğru hızla atıldı.

Fakat tam bacağını dışarı atarken, Bigra-naille, sert bir hareketle onu yakasından yakaladı.

"Dur bakalım, ihtiyar maskara! Bizden sonra!"

Haydutlar:

"Bizden sonra!" diye hep birden ulur gibi tekrarladılar.

"Çocukluk etmeyin!" dedi Thenardier, "Vakit kaybediyoruz. Aynasızlar ensemizde."

Haydutlardan biri:

"Öyleyse kura çekelim, bakalım kim önce çıkacak."

Thenardier haykırdı:

"Delisiniz siz! Aklınızı kaçırmışsınız! Şu enayi sürüsüne bakın! Vakit kaybedelim, öyle mi? Kura çekelim, öyle

mi? Parmağı ıslak olan! Kısa çöpü çeken! Adlanmızı yazalım! Bir takkeye koyalım!"

-377-

Kapının eşiğinden bir ses bağırdı: "Şapkamı ister misiniz?" Hepsi birden döndüler. Javert'di bu.

Şapkasını

elinde tutuyor, gülümseyerek onlara doğru uzatıyordu.

21. Önce Kurbanları Yakalamaktan Başlamalı Daima

Javert, gece bastırırken gerekli yerlere adamlar yerleştirmiş, kendisi de bulvarın öbür yanında, tam Gorbeau

viranesinin karşısına rastlayan Barriere des Gobelns Soka-ğı'nın ağaçları arkasında pusuya yatmıştı. İşe

önce "cebini" açıp, izbenin civarında gözcülük etmekle görevlendirilen iki genç kıyı oraya tıkmakla

başlamıştı. Ama ancak Azel-ma'yı "enseleyebilmişti". Eponine ise nöbet yerinde değildi, kaybolmuştu;

onu

ele geçirememişti Javert, bundan sonra, kulağını kararlaştırılan işarete vererek tetikte durmaya başlamıştı.

Arabanın gidiş gelişleri onu hayli heyecanlandırmıştı. Nihayet sabrı tükenmiş, orada bir yuva bulunduğu

iyice emin olup şansının iyi gittiğinden hiç kuşkusu kalmayınca; özellikle de içeriye giren haydutların çoğunu

tanıyınca tabanca sesini beklemeden yukarıya çıkmaya karar vermişti.

Hatırlanacağı gibi, Marius'ün anahtarı ondaydı.

Tam zamanında gelmişti.

Haydutlar korku ve telaş içinde kaçış sırasında oraya buraya bıraktıktan silahlanm

-378-

üzerine atıldılar. Bir saniyeden kısa bir zamanda bu korkunç görünüşlü yedi adam, biri eline balyozu, ötekisi

anahtarı, bir başkası topuzu, diğeri demirci makasları, kıskaçlar, çekiçlerle savunma durumunda

kümelendiler. Thenardier bıçağını kavramıştı. Thenardier kadın, pencerenin köşesinde duran ve kızlara iskemle vazifesi gören koca bir kaldırım taşına yakaladı.

Javert, şapkasını başına yerleştirip, odanın içine doğru iki adım attı; kolları çapraz kavuşturmuş, bastonu

koltuğunda, kılıcı kımıdaydı.

"Olduğunuz yerde kalın!" dedi. "Pencereden değil kapıdan çıkacaksınız. Bu sağlığınız için daha az zararlıdır.

Siz yedi kişisiniz, bizse on beş kişiyiz. Kaba taşralılar gibi boğuşmayalım. Kibar olalım."

Bigrenaille, ceketinin altında gizlediği bir tabancayı alarak Thenardier'nin eline tutuşturdu ve kulağına:

"Bu Javert'dir," dedi, "Bu adama silah çekmeye cesaret edemem. Sen eder misin?"

"Elbette," diye cevap verdi Thenardier.

"Öyleyse çek."

Thenardier tabancayı Javert'e çevirdi.

Üç adım uzakta olan Javert, ona dik dik baktı ve:

"Ateş etme hiç! Vuramazsın," demekle yetindi.

Thenardier tetiğe bastı. Kurşun ıskaladı.

"Sana söylemiştim!" dedi Javert.

Bigrenaille, zincirli topuzunu Javert'in ayakları altına atı.

-379-

"Şeytanların şahısın sen! Teslim oluyorum." Javert:

"Ya sizler," diye sordu öteki haydutlara. Hepsi birden:

"Biz de," diye cevap verdiler. Javert, sakın bir tavırla karşılık verdi. "Tamam, bu iyi. Söylüyordum zaten, kibar

insanlarız biz." Bigrenaille:

"Yalnız bir isteğim var," dedi, "Hücredeyken bana tütün vermemelik etmesinler." "Kabul," dedi Javert.

Sonra

dönüp, arkasına doğru seslendi: "Artık girebilirsiniz!"

Javert'in çağrısı üzerine kılıç elde bir manga inzibatla, coplu polis içeri daldı. Haydutlar kısıvrak bağlandılar.

Tek bir mumun ışığıyla ancak bu kadar aydınlanan bu insanlar eşkiya inini gölgelerle dolduruyordu.

"Hepsine parmak kelepçesi!" diye bağırdı Javert. Bir ses:

"Cesaretiniz varsa, biraz yaklaşın da görelim!" diye haykırdı.

Bir erkek sesi değildi bu, ama kimse de "Bu bir kadın sesidir," diyemezdi.

Thenardier kadın pencerenin köşelerinden birine çekilip mevzilenmişti. Bu böğürtüyü koparan oydu.

İnzibatlarla, polisler gerilediler. Kadın, şalını sırtından atmıştı, ama şapkası başındaydı; arkasına çömelmiş

olan ko-

-380-

cası düşen şalın altında neredeyse kayboluyordu; kadın, bir kayayı fırlatmaya hazırlanan bir dev anası gibi

yaylanarak kaldırım taşım iki eliyle başının üstüne kaldırıp vücuduyla ona siper etti.

"Savulun!" diye bağırdı.

Herkes koridora doğru çekildi. Odanın ortasında geniş bir boşluk meydana geldi.

Thenardier kadın, kendilerini kısıvrak bağlatan haydutlara şöyle bir göz atarak, gırtlaktan, boğuk bir sesle:

"Reziller!" diye homurdandı.

Javert gülümsedi ve Thenardier kadının iki gözünü hızla diktığı boş alana doğru ilerledi.

"Yaklaşma! Defol!" diye bağırdı kadın, "Yoksa ezerim seni!"

"Çam yarması gibi şey hal!" diye söylendi Javert, "Analık, senin erkek gibi sakalın varsa, benim de kadın gibi

tırnaklarım var."

Ve geniş odanın içinde onlara doğru yürüdü .

Saçı, başı dağılmış, dehşet verici bir hal almış olan Thenardier kadın, bacaklarını ayırdı, geriye doğru eğildi

ve kaldırım taşını çıldırmaşcasına Javert'in başına doğru fırlattı. Javert eğildi, taş üzerinden geçerek, dipde-

ki duvara çarptı, geniş bir sıva parçasını düşürdüktan sonra, allaktan hemen hemen boş olan odanın içinde

köşeye çarpıp yuvarlanarak Javert'in topuklannin dibine gelip durdu.

Aynı anda Javert de, Thenardier çiftinin yanına gelmiş, geniş pençelerinden biri kadının omzuna, öbürünü de

kocasının başına indirmişdi.

-381-

"Parmak kelepçeleri!" diye bağırdı.

Polisler sürü halinde içeriye daldılar; birkaç saniye içinde Javert'in emri yerine getirildi.

Thenardier kadın bitkin ve perişan, bir kendi bağlanan ellerine bir de kocasının kile-re baktı, sonra kendini

yere atarak, ağlayıp, bağırmağa başladı:

"Kızlarım!"

Javert:

"Onlar delikte," dedi.

Bu arada, polisler, kapının arkasında uyuyan sarhoşu fark etmiş, onu dürtüklü-yorlardı.

Adam kekeleyerek uyandı:

"Bitti mi iş Jondrette?"

"Bitti," diye cevap verdi Javert.

Bağlanan altı haydut da ayakta duruyordu, sahte yüzleri hâlâ üzerlerindeydi; üçü karalara bürünmüş, üçü de

maskeliydiler."

"Maskeleriniz dursun," dedi Javert.

Il'nci Friedrich'in Postdam'da, bir geçit resmindeki bakışıyla onları teftişten geçirerek, üç "ocakçı"ya:

"Merhaba Bigrenaille, merhaba Brujon, merhaba Deux-Milliards," dedi.

Sonra maskeli üç adama dönerek, bunlardan elinde balyoz tutana:

"Merhaba Gueulemer."

Sopalı adama:

"Merhaba Babet."

Karnından konuşana da:

"Merhaba Claquesous," dedi.

O sırada haydutların tutsağını gördü.

-382-

Adam polisler içeri girdiğinden beri tek kelime söylememişti, başı önüne eğik duruyordu.

"Çözün," dedi Javert, "Kimse de dışarı çıkmasın!"

Bunu söyledikten sonra, mumla yazı takımının hâlâ üzerinde durduğu masanın başına azametle oturdu, cebinden damgalı bir kâğıt çıkardı ve resmi zaptını yazmaya başladı.

Her zaman aynı sözlerden ibaret olan ilk satırları yazdıktan sonra gözlerini kaldırdı:

"Bu mösyölerin bağladıkları mösyöyü yaklaştırın."

Polisler etrafa bakındılar.

"Hani ya," diye sordu Javert, "Nerede o?"

Haydutların tutsağı M. Leblanc, M. Urba-in Fabre, Ursule'ün, yahut Tarlakuşu'nun babası, yok olmuştu.

Kapı koruma altındaydı, ama pencere öyle değildi.

Bağlan çözülmür çözülmür, Javert zaptını yazmakla meşgulken, karışıklıktan, dağınıklıktan, karanlıktan ve dikkatlerin üzerinde olmadığı bir andan yararlanarak, pencereden dışarı atlayıvermişti.

Bir polis pencereye koştu, baktı. Dışarıda kimsecikler görünmüyordu.

İp merdiven hâlâ sallanmaktaydı.

"Allah kahretsin!" dedi Javert dişlerinin arasından, "En iyi parça oydu muhakkak."

-383-

22. tik Kitaptaki Bağırın Küçük Çocuk

Höpital Bulvan'ndaki evde bu olayların geçtiğinin ertesi günü, Austerlitz Köprüsü yönünden gidiyor gibi görünen bir çocuk bulvara paralel sağdaki yan yola, Fontainebleau sınır kapısına doğru çıkıyordu.

Gece iyice bastırmıştı.

Bu çocuk solgun, zayıf, hırpani kılıklı, şubat ayında bez pantolonlu ve avaz avaz şarkı söylüyordu.

Petit-Banquier Sokağı'nın köşesinde ihtiyar bir kadın iki büklüm olmuş, sokak fenerinin ışığında, bir çöp yığınına karıştırıyordu. Çocuk, geçerken kadına çarptı ve geri çekilirken haykırdı:

"Vay canına! Ben de bunu kocaman, koskocaman bir köpek sanmıştım."

Kocaman kelimesini ikinci defa tekrarlarlarken, burada büyük harflerle oldukça iyi ifade edilebilecek, alaylı bir

ses tonuyla telaffuz etmişti; kocaman, KOSKOCAMAN bir köpek!

İhtiyar kadın öfkeyle doğruldu.

"Hapishane kuşu!" diye homurdandı, "Eğilmemiş olsaydın, ayağımı nerene yerleştireceğini bilirdim!"

Çocuk o an biraz uzaktaydı.

"Keh! Keh! Anlaşılan pek yanılmamışım," dedi.

İhtiyar kadın, öfkeden boğularak, iyice doğruldu, fenerin kırmızımsı ışığı, kurşuniye çalar renkteki yüzünü

bütünüyle aydınlattı; bu, köşelerle, çizgilerle oyulmuş, ağzının iki

-384-

kenan kaz ayağı şeklinde kınşıklıklarla dolu bir yüzdü.

Bedeni karanlıkta kayboluyor, ancak başı görülüyordu. Bu yüze gecenin içinde ışığın kesip oyduğu yaşlılığın

yıkımının maskesi denilebilirdi.

Çocuk ona dikkatle baktı.

"Madamın güzelliği beni çekecek cinsten değil," dedi.

Tekrar yoluna koyularak, şarkı söylemeye başladı:

Kral Coupdesabot Ava giderdi Karga ayına ...

Bu üç dizeden sonra şarkısını kesti. 50-52 numaranın önüne gelmişti; kapıyı kapalı bulunca, onu tekmelemeye başladı. Gürültülü, yankılar yapan, cesur tekmelerdi bunlar; onun çocuk ayaklarından çok, giydiği erkek ayakkabılarının marifetiydi.

Bu sırada, çocuğun Petit-Banquier Sokağı köşesinde rastladığı ihtiyar kadın feryatlar koparıp, el kol işaretleri

yaparak onun gerisinde koşuyordu.

"Nedir bu? Ne oluyor? Hey Tanm! Kapıyı kırıyorlar! Evi yıkıyorlar!"

Tekmeler devam ediyordu.

İhtiyar kadının nefesi tükenmişti.

"Şimdi binalara böyle mi yapıyor?"

Birdenbire durdu.

Sokak çocuğunu tanıdı.

"Ne! Yine o iblis mi?"

-385-

"Vay! O kocakarı," dedi çocuk, "Merhaba Burgonmuche. Atalarımı görmeye geldim."

İhtiyar kadın buna yüzünü buruşturarak karşılık verdi; yaşlılık yıkımı ve çirkinlikle de desteklenerek, o an

bulunurmuş mükemmel bir nefret ifadesiydi bu, ama ne yazık ki karanlıkta belli olmuyordu.

"Kimse yok, hödük şey."

"Hadi canım!" dedi çocuk, "Babam nerede?"

"Force'da."

"Bak hele! Ya anam?"

"Saint-Lazare'da."

"Peki, ablalarım."

"Madelonnettes'de." Çocuk, kulağının arkasını kaşıyarak, Ma'am Burgon'a baktı:

"Ya!" dedi.

Sonra topukları üzerinde döndü, kapının eşiği üzerinde öylece kalan yaşlı kadın, onun, kış rüzgânında titreyen karaağaçların altına dalarken, pürüzsüz, genç sesiyle şarkı söylediğini duydu.

Kral Coupdesabot Ava giderdi Karga avına ... İki tahtaya binerdi Altından geçen herkes İki metelik öderdi

NOTLAR

-38C-

BORDO-V SİYAH KLASİK YAYINLAR FİAMŞİ6VLiWift. cA-r*V*\$ »7^»7IM <><^İ*' TREND YAYIN BASIM

DAĞITIM REKLAM ORGANİZASYON SANAYİ TİCARET LTD. ŞTİ. KURULUŞUDUR İrtibat:

Caferağa

Mahallesi Mühürdar Caddesi No:60/5 Posta Kodu 81300 Kadıköy/İstanbul-TR Tel: (0216) 348 98 03 Pbx

Faks: (0216) 349 93 45 E-mail: info@bordsiyah.com.tr Web: www.bordsiyah.com.tr Online alışveriş Batı edebiyatının en büyük klasiklerinden biri olan Sefiller, iki düzlemde büyük bir ustalığın, yaratıcı zekâ ve

yeteneğin örneğini sunuyor: Karakter portrelerinin çiziminde ve tarihsel, sosyo-kültürel gerçeğin titiz anlatımında. Sefiller, okuru bilgilendirme, hatta eğitime kaygısı ağır basan, "aydınlanmacı" anlatı geleneğinin,

bir ayağıyla romantizme, öbür ayağıyla natüralizme, gerçekçiliğe dayandığı bir aşamaya rastlar. Beş ana bölümden, sayısız "kitap" ve alt bölümden oluşan bu roman, saçma bir nedenle suçlu duruma düşen Jean Valjean'ı, sokak çocuğu Gavroche'u, kötünün cisim bulmuş örneği Thenardierleri, düzen ve disiplinin hasta

ruhlu koruyucusu yalnız adam Javert'i, dinsel bir çilenin simgesi, sokak kadını Fantine'i ve onun kızı melek

Cosette'i, yaklaşık 150 yıldan bu yana dramatik kişilerin tapınağı içinde yaşatmaktadır. Tapınağın kapısını

aralayan okur, 19. yüzyıl başındaki Fransa'ya geri dönecek, Waterloo Savaşı'nın unutulmaz tablolarını hayranlıkla izleyecek, Jean Valjean'la birlikte Paris'in yeraltına inecek, manastırların karanlığıyla yoksulluğun

izbe mekânları içinde ışık arayacaktır.

Sefiller: On dokuzuncu yüzyıl Fransası'nda karanlıkla aydınlığın buluşması...

| TKno 975-8688-51-0 ISBN 975-8688-54-5

789758II68854811

12 000 000 TL 6 000 000 TL 6 YTL

VICTOR HUGO _ Sefiller Cilt3